

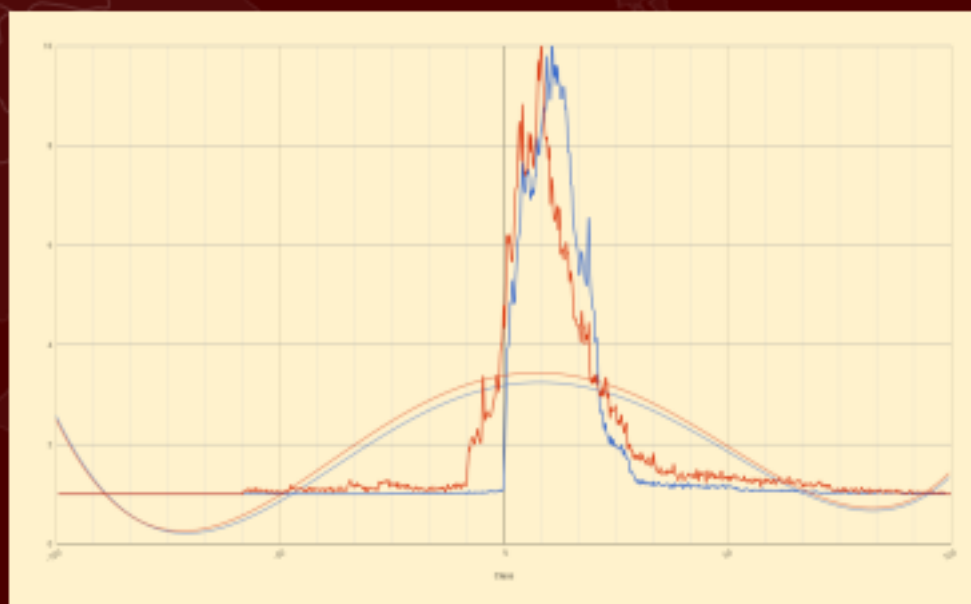
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών

Τομέας Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού

Πολιτιστικοί πόροι και Τουριστική Επιχειρηματικότητα

*Ανάλυση Χωρικών Δεδομένων για την Εξειδίκευση Πολιτικών Ανάπτυξης
του τουριστικού Τομέα ανά Περιφέρεια της Ελλάδας*

Διπλωματική Εργασία

του

Βασιλείου Ε. Λαμπρόπουλου

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Αναστασία Στρατηγέα

Αθήνα, Ιούλιος 2018

Στους γονείς μου,
που με στηρίζουν πάντα.

Στη θεία μου τη Μαρία,
που μου έμαθε τι εστί Τοπογραφία

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτρια μου κα. Αναστασία Στρατηγέα, γιατί πέραν της επιστημονικής της υπεροχής στο αντικείμενο του χωροταξικού σχεδιασμού, μου δίδαξε την σχολαστικότητα και την επιμονή στην επιστημονική ορθότητα. Επίσης ευχαριστώ την κα. Ακριβή Λέκα για την πολύτιμη υποστήριξή της σε όλα τα στάδια εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Επιπλέον, ευχαριστώ τους συμφοιτητές μου Αλέξανδρο Φαλάγγα, Δήμο Μπαμπαλή και Έρια Αρώνη για την ιώβεια υπομονή που επέδειξαν στις μακροσκελείς τεχνικές μας συζητήσεις, αλλά και την ηθική υποστήριξη που μου παρείχαν.

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στον Τομέα Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού της Σχολής Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

Έχει ως στόχο της την αξιοποίηση χωρικών δεδομένων σχετικών με τους πολιτιστικούς πόρους, αλλά και της σχετικής με τον τουρισμό επιχειρηματικότητας στο σύνολο της χώρας (χωρικά δεδομένα ανά περιφέρεια της χώρας, με εξαίρεση την Περιφέρεια Αττικής και τον νομό Θεσσαλονίκης), με σκοπό: α) την εξαγωγή συμπερασμάτων και την τροφοδότηση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων σχετικά με το πλαίσιο πολιτικής για την προώθηση της πολιτιστικής τουριστικής ανάπτυξης, και β) την εξειδίκευση αυτών στο επίπεδο περιφερειών της χώρας. Συγκεκριμένα, η εργασία στο εισαγωγικό μέρος της εμβαθύνει σε ζητήματα που αφορούν τον τομέα του τουρισμού, τον ρόλο του στην εθνική οικονομία, αλλά και τη σημαντικότητα της τουριστικής βιομηχανίας ως αναπτυξιακού πυλώνα της χώρας μας. Επίσης, εμβαθύνει στο υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί έως τώρα από την χώρα μας, και επιχειρεί μία σύντομη κριτική θεώρηση των ‘ασυμφωνιών’ που παρουσιάζονται στα εν λόγω κείμενα και την διαθεσιμότητα και κατανομή των πολύτιμων πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος που διαθέτει η χώρα μας. Η θεώρηση αυτή βασίζεται στην καταγραφή και χαρτογραφική απεικόνιση: α) ενός φάσματος πολιτιστικών πόρων που καταγράφονται στις περιφέρειες της χώρας, συνθέτοντας πληροφορίες που προκύπτουν από ένα σύνολο πηγών, και β) της τουριστικής επιχειρηματικότητας στις διάφορες περιφέρειες της χώρας. Γίνεται επεξεργασία της χωρικής αυτής πληροφορίας, και εξετάζεται η ποσοτική συσχέτιση μεταξύ της διαθεσιμότητας πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος) με δυναμικό τουριστικής ανάπτυξης ανά περιφέρεια της χώρας με την τουριστική επιχειρηματικότητα που αναπτύσσεται με βάση τους εν λόγω πόρους. Με βάση τα αποτελέσματα της παραπάνω επεξεργασίας και της συσχέτισης, αξιολογούνται οι τρέχουσες στρατηγικές κατευθύνσεις, που απορρέουν από τα υφιστάμενα κείμενα στρατηγικής, και παρουσιάζονται ορισμένα συμπεράσματα.

Αθήνα

Ιούλιος 2018

The present Diploma Thesis was carried out at the Department of Geography and Regional Planning, School of Rural and Surveying Engineering, National Technical University of Athens.

Its main goal is the elaboration of spatial data regarding the distribution of cultural resources as well as tourism-related entrepreneurship for the entire country of Greece (data collected and elaborated for each single region of Greece, apart from the Attica Prefecture and the ‘nomos’ of Thessaloniki) towards: a) the extraction of inferences and knowledge for feeding more knowledgeable decision-making processes with respect to the delineation of tourism development policy; and b) the specialization of policies at the prefecture-level, based on resource availability. More specifically, the thesis explores the general state of tourism and the current global trends, as well as the importance of the industry for the Greek economy. Furthermore, it elaborates on the current legal framework regarding the spatial development of the tourism industry, currently in force in the Greek state; and provides a brief critical discussion on disharmonies between the choices made by this framework and the natural and cultural resource availability and wealth of Greek Regions. This discussion is based on data collection and mapping of: a) a variety of cultural (natural and man-made) resources; and b) tourism-related entrepreneurship, both registered for each single prefecture of the Greek state. These data were further elaborated in order the current strategic directions as to the tourism policy to be assessed and some conclusions to be drawn.

Athens

July 2018

Ο στόχος της παρούσας εργασίας επικεντρώνεται στη μελέτη της κατανομής των πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος) και τη συσχέτισή τους με την τουριστική επιχειρηματικότητα που αναπτύσσεται στις διάφορες περιφέρειες της χώρας, με σκοπό να οδηγήσει σε συμπεράσματα σχετικά με το κατά πόσον τα αποτελέσματα που απορρέουν από την επεξεργασία των χωρικών αυτών δεδομένων βρίσκονται σε αρμονία με τις ισχύουσες στρατηγικές χωρικές επιλογές τουριστικής ανάπτυξης των διαφόρων περιοχών της χώρας.

Η εργασία αναπτύσσεται σε **έξι κεφάλαια**, τα οποία έχουν ως ακολούθως:

Στο **πρώτο κεφάλαιο** παρουσιάζονται οι συνθήκες που επικρατούν στον τομέα του τουρισμού διεθνώς. Συγκεκριμένα, γίνεται μνεία σε αναφορές διεθνών οργανισμών, μέσω των οποίων σκιαγραφούνται οι εξελίξεις που αναμένεται να επηρεάσουν την ανάπτυξη του τομέα, και τονίζεται η σημασία της καινοτομίας ως καθοριστικού παράγοντα που θα διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο στην περαιτέρω εξέλιξή του. Στη συνέχεια πραγματοποιείται μία βιβλιογραφική επισκόπηση στη γενική θεωρία της καινοτομίας, και πώς αυτή προσαρμόζεται στον τομέα του τουρισμού. Το πρώτο κεφάλαιο καταλήγει με αναφορά σε διάφορα οικονομικά και κοινωνικά μεγέθη, τα οποία υπογραμμίζουν τη σημασία των αποδόσεων του τομέα για την Ελλάδα και συγκρίνουν τις αποδόσεις αυτές με τα αντίστοιχα μεγέθη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη διεθνή κοινότητα.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** σταχυολογούνται τα κείμενα στρατηγικής που είναι σχετικά άμεσα ή έμμεσα με τον τομέα του τουρισμού. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΦΕΚ 128 Α/03.07.2008), το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό και της στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτού (ΦΕΚ 1138 Β/11.06.2009), το Θεσμικό Πλαίσιο για την Σύσταση Καθεστώτων Ενισχύσεων Ιδιωτικών Επενδύσεων για την Περιφερειακή και Οικονομική Ανάπτυξη της Χώρας (ΦΕΚ 117 Α/22.06.2016), καθώς και η Εθνική Στρατηγική Έρευνας και Τεχνολογίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την αντιπαραβολή των ανωτέρω κειμένων και τη διερεύνησή τους για τυχόν δυσαρμονίες και ασυμφωνίες.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** παρουσιάζεται η καταγραφή και χαρτογραφική απεικόνιση ανά περιφέρεια της χώρας των διαθέσιμων πολιτισμικών πόρων (φυσικών και ανθρωπογενών). Γίνεται αναφορά στο

σύνολο των πηγών από όπου αντλήθηκαν τα δεδομένα, στη χρονολόγησή τους, στα διάφορα τεχνικά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν για την επεξεργασία και την παρουσίασή τους, καθώς και σε ορισμένες δυσκολίες που προέκυψαν σε αυτό το στάδιο της έρευνας. Έπειτα παρουσιάζονται και σχολιάζονται οι πολιτιστικοί πόροι της κάθε περιφέρειας της χώρας.

Στο **τέταρτο κεφάλαιο** διερευνάται η ύπαρξη συσχέτισης μεταξύ των πολιτισμικών πόρων και της επιχειρηματικής δραστηριότητας σχετικής με τον τομέα του τουρισμού σε επίπεδο περιφερειών της χώρας. Παρατίθενται χάρτες θερμότητας που αφορούν την ύπαρξη πόρων με δυναμικό τουριστικής αξιοποίησης και την επιχειρηματική δραστηριότητα.

Στο **πέμπτο κεφάλαιο** παρουσιάζονται ορισμένα συμπεράσματα της παραπάνω ανάλυσης, ενώ γίνεται σύγκριση αυτών με το υφιστάμενο πλαίσιο πολιτικής για κάθε περιφέρεια και το είδος της χωρικής ανάπτυξης του τομέα του τουρισμού που αυτό οριοθετεί.

Τέλος, το **έκτο κεφάλαιο** αποτελεί τον επίλογο της εργασίας και περιλαμβάνει κάποιες ενδεικτικές κατευθύνσεις προς τις οποίες τα αποτελέσματα της παρούσας διπλωματικής εργασίας μπορεί να αξιοποιηθούν.

Κατάλογος Περιεχομένων

1. Εισαγωγή	1
1.0. Περίληψη Κεφαλαίου	1
1.1. Γενικά	2
1.2. Η Τέταρτη Βιομηχανική Επανάσταση ως Παράγοντας Ανακατατάξεων σε Παγκόσμια Κλίμακα	3
1.3. Οι Ιδιαιτερότητες του Τουριστικού Τομέα σε Σχέση με τους Υπόλοιπους Παραγωγικούς Τομείς	4
1.4. Η Καινοτομία ως Μοχλός Αλλαγής της Παραδοσιακής Αγοράς Τουρισμού	5
1.4.1. Ο πέντε τύποι καινοτομίας κατά Schumpeter	8
1.4.2. Ριζοσπαστική και οριακή καινοτομία κατά Leifer	9
1.4.3. Τυπολογία κατά Hjalager	9
1.4.4. Τα κίνητρα που οδηγούν στην καινοτομία στον τουρισμό	12
1.4.5. Οι παράγοντες εμφάνισης και αποδοτικότητας των συστάδων	16
1.5. Τριπλή Έλικά - Η Βασική Μεθοδολογία Εφαρμογής της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης	18
1.6. Η Σημασία του Τουρισμού για την Ελλάδα	19
2. Ο Τομέας του Τουρισμού στην Ελλάδα: Κείμενα Στρατηγικής	27
2.0. Περίληψη Κεφαλαίου	27
2.1. Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης και Τουρισμός	28
2.1.1. Προκλήσεις στρατηγικής	28
2.1.2. Στόχοι	29
2.2. Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ) και της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων	33
2.2.1. Προκλήσεις στρατηγικής	33
2.2.2. Ταξινόμηση περιοχών τουριστικής ανάπτυξης από το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ	35
2.2.2.1. Αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές	36
2.2.2.2. Αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές	36
2.2.2.3. Περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος με μειονεκτικά χαρακτηριστικά και κυρίαρχες χρήσεις άλλες από τον τουρισμό	37
2.2.2.4. Παράκτιες περιοχές και νησιά	38
2.2.2.5. Ορεινές περιοχές	38
2.2.2.6. Πεδινές και ημιορεινές περιοχές	39
2.2.2.7. Περιοχές του Δικτύου Φύση 2000 και λοιπές περιοχές περιβαλλοντικής ευαισθησίας	39
2.2.2.8. Παραδοσιακοί οικισμοί	39
2.2.2.9. Αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία	40
2.2.3. Αξιοποίηση τουριστικού προϊόντος για τη διείσδυση σε ειδικές αγορές τουρισμού	40
2.2.3.1. Συνεδριακός τουρισμός	41
2.2.3.2. Αστικός τουρισμός	41
2.2.3.3. Θαλάσσιος τουρισμός	42

2.2.3.4. Πολιτισμικός τουρισμός	42
2.2.3.5. Θρησκευτικός τουρισμός	43
2.2.3.6. Αθλητικός τουρισμός	43
2.2.3.7. Καταδυτικός τουρισμός	44
2.2.3.8. Ιαματικός και θεραπευτικός τουρισμός	44
2.2.3.9. Τουρισμός φύσης	45
2.2.4. Κριτική επισκόπηση του ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ	48
2.3. Αναπτυξιακός Νόμος	49
2.3.1. Γενικά στοιχεία	49
2.3.2. Ο αναπτυξιακός νόμος στο πλαίσιο του τουρισμού	50
2.4. Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης – RIS3	50
2.4.1. Γενικά στοιχεία	50
2.4.2. Η Σ.Ε.Ε. στην Ελλάδα	52
2.4.3. Βασικά στοιχεία της εθνικής στρατηγικής έρευνας και καινοτομίας για την έξυπνη εξειδίκευση	53
2.4.4. Σ.Ε.Ε. και τουρισμός	55
2.4.5. Διαπιστωμένα προβλήματα και τομείς που χρήζουν παρέμβασης	57
2.4.6. Αξιολόγηση περιφερειών ως προς την ανάπτυξη συστάδων	60
2.4.7. Συστάσεις	60
2.5. Αντιπαραβολή Στρατηγικών Κειμένων	62
3. Καταγραφή – Οπτικοποίηση Πολιτιστικών Πόρων ανά Περιφέρεια της Χώρας	69
3.0. Περίληψη Κεφαλαίου	69
3.1. Στάδια και Τεχνικά Μέσα Καταγραφής	70
3.1.1. Συλλογή δεδομένων	70
3.1.2. Τεχνικές προδιαγραφές ανάλυσης	71
3.1.2.1. Τύπος συλλεχθέντων δεδομένων	71
3.1.2.2. Τυποποίηση δεδομένων	74
3.1.2.3. Ανάλυση δεδομένων	74
3.1.2.4. Αποτύπωση δεδομένων	76
3.2. Αποτύπωση Στοιχείων Ενδιαφέροντος	76
3.2.1. Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	77
3.2.2. Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	79
3.2.3. Περιφέρεια Κρήτης	81
3.2.4. Περιφέρεια Πελοποννήσου	83
3.2.5. Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας	85
3.2.6. Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	87
3.2.7. Περιφέρεια Θεσσαλίας	89
3.2.8. Περιφέρεια Ηπείρου	91
3.2.9. Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	93
3.2.10. Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	95
3.2.11. Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης	97
3.2.12. Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	99
4. Επιχειρηματική Αξιοποίηση Πολιτιστικών Πόρων	101
4.0. Περίληψη Κεφαλαίου	101
4.1. Αριθμός Κλινών και Κατηγορία Καταλυμάτων	102
4.2. Η Τουριστική Επιχειρηματικότητα στις Περιφέρειες της Χώρας	112
4.2.1. Κατανομή επιχειρηματικότητας σχετικής με τον τουρισμό	115
4.2.2. Συσχέτιση κατανομών επιχειρηματικότητας και ανθρωπογενών πόρων	117
4.2.3. Συσχέτιση κατανομών κατανομής τουριστικής επιχειρηματικότητας και φυσικών πόρων	119

4.2.4. Συσχέτιση κατανομής τουριστικής επιχειρηματικότητας και πολιτιστικών πόρων (συνολικά των φυσικών και ανθρωπογενών πόρων)	121
5. Συμπεράσματα	123
5.0. Περίληψη Κεφαλαίου	123
5.1. Σύγκριση ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ με Δεδομένα	124
5.1.1. Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	125
5.1.2. Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	127
5.1.3. Περιφέρεια Κρήτης	129
5.1.4. Περιφέρεια Πελοποννήσου	131
5.1.5. Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	133
5.1.6. Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	135
5.1.7. Περιφέρεια Θεσσαλίας	137
5.1.8. Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας	139
5.1.9. Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	141
5.1.10. Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	143
5.1.11. Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης	145
5.1.12. Περιφέρεια Ηπείρου	147
5.2. Συμπεράσματα	149
6. Επίλογος	153
Βιβλιογραφία	156

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 2-1 Πυλώνες δόμησης της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης	55
Πίνακας 3-1 Πηγές άντλησης δεδομένων σχετικών με τους πολιτιστικούς πόρους (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος)	72
Πίνακας 4-1 Κατηγορίες Επιχειρήσεων	110

Κατάλογος Σχημάτων

Σχήμα 1-1 Η προσαρμογή του μοντέλου Abernathy & Clark από την Hjelberg για την αγορά του τουρισμού	11
Σχήμα 1-2 Επιλογή στρατηγικής σε σχέση με την καινοτομία υπό το φως των εξελίξεων του εσωτερικού (επιχείρηση) και του εξωτερικού περιβάλλοντος της επιχείρησης	15
Σχήμα 1-3 Οι παράγοντες εμφάνισης συστάδων (Cluster Emergence Factors)	17
Σχήμα 1-4 Οι παράγοντες ανταγωνιστικότητας των συστάδων (Cluster Competitiveness Factors)	17

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 1-1 Απόλυτη συνολική του τουρισμού στο Α.Ε.Π. της χώρας σε σχέση με τον ευρωπαϊκό και τον παγκόσμιο μέσο όρο	23
Γράφημα 1-2 Επενδύσεις κεφαλαίων στον τουρισμό για τη χώρα σε σχέση με τον ευρωπαϊκό και τον παγκόσμιο μέσο όρο.	23
Γράφημα 1-3 Θέσεις εργασίας στη βιομηχανία τουρισμού για τη χώρα σε σχέση με τον ευρωπαϊκό και τον παγκόσμιο μέσο όρο.	24

Γράφημα 1-4 Δείκτες εξάρτησης της οικονομίας της χώρας σε σχέση με τον ευρωπαϊκό και τον παγκόσμιο μέσο όρο	24
Γράφημα 1-5 Αφίξεις τουριστών στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία 2008-2018.	25
Γράφημα 4-1 Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης	103
Γράφημα 4-2 Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας	103
Γράφημα 4-3 Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας	104
Γράφημα 4-4 Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Ηπείρου	104
Γράφημα 4-5 Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Ιονίων Νήσων	105
Γράφημα 4-6 Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας	105
Γράφημα 4-7 Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Θεσσαλίας	106
Γράφημα 4-8 Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας	106
Γράφημα 4-9 Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Πελοποννήσου	107
Γράφημα 4-10 Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Κρήτης	107
Γράφημα 4-11 Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	108
Γράφημα 4-12 Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου	108
Γράφημα 4-13 Συγκεντρωτικό γράφημα κανονικοποιημένων αριθμών κλινών διαφορετικών κατηγοριών ποιότητας	109
Γράφημα 4-14 Συγκεντρωτικό γράφημα κανονικοποιημένης κατανομής συνόλου κλινών	110
Γράφημα 5-1 Κατανομή συχνοτήτων εδαφοψηφίδων που προέκυψαν από τη μέθοδο kernel density estimation επιχειρηματικής αξιοποίησης πόρων με δυναμικό τουριστικής αξιοποίησης	150

Κατάλογος Χαρτών

Χάρτης 2-1 Πύλες – πόλοι και άξονες ανάπτυξης.	31
Χάρτης 2-2 Πολυκεντρική και ισόρροπη χωρική ανάπτυξη.	32
Χάρτης 2-3 Βασικές κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης του τουρισμού.	47
Χάρτης 3-1 Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου	78
Χάρτης 3-2 Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου	78
Χάρτης 3-3 Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	80
Χάρτης 3-4 Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	80
Χάρτης 3-5 Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Κρήτης	82
Χάρτης 3-6 Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Κρήτης	82
Χάρτης 3-7 Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Πελοποννήσου	84
Χάρτης 3-8 Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Πελοποννήσου	84
Χάρτης 3-9 Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας	86
Χάρτης 3-10 Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας	86
Χάρτης 3-11 Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας	88
Χάρτης 3-12 Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας	88

Χάρτης 3-13 Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Θεσσαλίας	90
Χάρτης 3-14 Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Θεσσαλίας	90
Χάρτης 3-15 Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Ηπείρου	92
Χάρτης 3-16 Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Ηπείρου	92
Χάρτης 3-17 Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας	94
Χάρτης 3-18 Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας	94
Χάρτης 3-19 Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας	96
Χάρτης 3-20 Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας	96
Χάρτης 3-21 Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης	98
Χάρτης 3-22 Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης	98
Χάρτης 3-23 Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Ιονίων Νήσων	100
Χάρτης 3-24 Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Ιονίων Νήσων	100
Χάρτης 4-1 Χάρτης θερμότητας επιχειρηματικής δραστηριότητας σχετικής με τον Τουρισμό.	116
Χάρτης 4-2 Χάρτης θερμότητας κατανομής ανθρωπογενών πόρων	118
Χάρτης 4-3 Συσχέτιση τουριστικής επιχειρηματικής δραστηριότητας και διαθεσιμότητας ανθρωπογενών πόρων.	118
Χάρτης 4-4 Χάρτης θερμότητας κατανομής πολιτιστικών πόρων φυσικού ενδιαφέροντος.	120
Χάρτης 4-5 Συσχέτιση τουριστικής επιχειρηματικής δραστηριότητας και διαθεσιμότητας επιχειρηματικής αξιοποίησης πολιτιστικών πόρων φυσικού ενδιαφέροντος.	120
Χάρτης 4-6 Χάρτης θερμότητας κατανομής πολιτιστικών πόρων (φυσικού & πολιτιστικού ενδιαφέροντος).	122
Χάρτης 4-7 Συσχέτιση τουριστικής επιχειρηματικότητας και διαθεσιμότητας πολιτιστικών πόρων	122
Χάρτης 5-1 Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	126
Χάρτης 5-2 Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	128
Χάρτης 5-3 Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Κρήτης	130
Χάρτης 5-4 Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Πελοποννήσου	132
Χάρτης 5-5 Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	134
Χάρτης 5-6 Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	136
Χάρτης 5-7 Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Θεσσαλίας	138
Χάρτης 5-8 Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας	140
Χάρτης 5-9 Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	142
Χάρτης 5-10 Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	144
Χάρτης 5-11 Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης	146
Χάρτης 5-12 Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Ηπείρου	148

1

Εισαγωγή

1.0. Περίληψη Κεφαλαίου

Το παρόν κεφάλαιο αποτελεί την εισαγωγή της διπλωματικής εργασίας. Στο Κεφάλαιο 1.1. παρουσιάζονται τα γενικά στοιχεία της εργασίας. Στο Κεφάλαιο 1.2. γίνεται αναφορά στις συνολικές εξελίξεις στον τομέα του τουρισμού διεθνώς, με ιδιαίτερη αναφορά στο φαινόμενο της Τέταρτης Βιομηχανικής Επανάστασης. Στο Κεφάλαιο 1.3. παρουσιάζονται οι ιδιαιτερότητες του Τουρισμού σε σχέση με άλλες βιομηχανίες. Στο Κεφάλαιο 1.4. αναλύεται η επίδραση που ασκεί η καινοτομία στη βιομηχανία τουρισμού και γίνεται μία βιβλιογραφική ανασκόπηση των ερευνών περί του φαινομένου της καινοτομίας. Στο Κεφάλαιο 1.5. αναλύεται το πλαίσιο της τριπλής έλικας, το οποίο αποτέλεσε τη θεωρητική βάση για τον σχεδιασμό πολιτικών με ειδική στόχευση προς την βιώσιμη ανάπτυξη καινοτόμου επιχειρηματικής δραστηριότητας. Τέλος, στο Κεφάλαιο 1.6. παρουσιάζονται ορισμένα στοιχεία που αναδεικνύουν τον τουρισμό ως κρίσιμης σημασίας τομέα για την ανάπτυξη της χώρας.

1.1. Γενικά

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η **τροφοδότηση με γνώση** του πλαισίου πολιτικής που αφορά την ανάπτυξη του τομέα του τουρισμού και ειδικότερα του πολιτιστικού τουρισμού, ως προϊόν μίας εμπειριστατωμένης **ανάλυσης χωρικής πληροφορίας** σχετικά με τους διαθέσιμους πολιτιστικούς πόρους και την τρέχουσα τουριστική επιχειρηματικότητα. Η γνώση αυτή αποσκοπεί στην τροφοδότηση του εν λόγω πλαισίου για την αξιοποίηση και ανάπτυξη του συνόλου των πολιτιστικών διαθεσίμων της χώρας, σε αρμονία με τις σχετικές στρατηγικές αναπτυξιακές κατευθύνσεις της χώρας στον τομέα του τουρισμού. Πιο συγκεκριμένα, τα κείμενα και οι σχετικές μελέτες που σκιαγραφούν τις εν λόγω κατευθύνσεις και διατυπώνουν σε γενικό επίπεδο την εθνική αναπτυξιακή στρατηγική στον τομέα του τουρισμού, είναι:

- Η ΣΕΤΕΕ (RIS3) ήτοι η Στρατηγική Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση (Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation – RIS3).
- Το ΕΣΠΑ (NSRF), ήτοι το Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (National Strategic Reference Framework).
- Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης.
- Το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό.
- Ο Νέος Αναπτυξιακός Νόμος.

Η εξειδίκευση της αναπτυξιακής αυτής στρατηγικής στις απαιτήσεις της κάθε χωρικής ενότητας της χώρας απαιτεί την καταγραφή των διαθέσιμων προς αξιοποίηση από τον τομέα του τουρισμού πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος), καθώς και τη σχετική επιχειρηματική δράση που ήδη αναπτύσσεται γύρω από αυτούς. Η καταγραφή και οπτικοποίηση των παραπάνω δεδομένων δίνει τη δυνατότητα ταξινόμησης των διαφόρων περιοχών της χώρας βάσει των παραπάνω χαρακτηριστικών και προσαρμογής / εξειδίκευσης της στρατηγικής σε κάθε χωρική ενότητα. Η ταξινόμηση αυτή έχει ως σκοπό την ανάλυση / αξιολόγηση της κάθε περιοχής με τη βοήθεια ποσοτικών κριτηρίων και, με βάση αυτή, τη βελτιστοποίηση της στοχοθεσίας ανάλογα με τα ειδικά χαρακτηριστικά της, προκειμένου η εξειδίκευση της στρατηγικής της χώρας στην εκάστοτε χωρική οντότητα να ανταποκρίνεται στα πραγματικά της δεδομένα (evidence-based policy making) και να συμβάλλει στον απώτερο στόχο της βιώσιμης και ισόρροπης τουριστικής ανάπτυξης.

1.2. Η Τέταρτη Βιομηχανική Επανάσταση ως Παράγοντας Ανακατατάξεων σε Παγκόσμια Κλίμακα

Αποτελεί αδιαμφισβήτητη διαπίστωση το γεγονός ότι η παγκόσμια οικονομία βρίσκεται σε ένα μεταβατικό στάδιο. Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (World Economic Forum), φορέα στον οποίο συμμετέχουν όλοι οι παράγοντες της διεθνούς οικονομίας με προέλευση από την διοίκηση, την επιχειρηματική κοινότητα και τον ακαδημαϊκό χώρο, η μετάβαση αυτή θα φέρει ανακατατάξεις κλίμακας αντίστοιχης της βιομηχανικής επανάστασης του δεκάτου ενάτου αιώνα.

Κεντρική ιδέα της τέταρτης βιομηχανικής επανάστασης αποτελεί η ανάπτυξη νέων τεχνικών και μεθόδων από διάφορους κλάδους και η σταδιακή ενσωμάτωσή τους στο οικονομικό και κοινωνικό γίνεσθαι. Οι τεχνολογικές αυτές εξελίξεις και οι εφαρμογές τους “καθιστούν δυσδιάκριτα τα όρια του φυσικού, του ψηφιακού και του βιολογικού χώρου”. Στην κατεύθυνση αυτή συντελούν ενδεικτικά τα ακόλουθα:

- Η εκθετική αύξηση της υπολογιστικής ισχύος η οποία διευκολύνει την καινοτομία σε επιχειρηματικό, κυβερνητικό και ερευνητικό πλαίσιο.
- Η διεύρυνση των πεδίων εξειδίκευσης του ανθρώπινου δυναμικού.
- Η ευρεία διάθεση εξειδικευμένης γνώσης υψηλού επιπέδου σε χαμηλό ή και μηδενικό κόστος (π.χ. ελεύθερα προσβάσιμα στο διαδίκτυο).
- Οι δυνατότητες συλλογής, επεξεργασίας και ανάλυσης μεγάλου όγκου δεδομένων, με στόχο τον σχεδιασμό νέων προϊόντων και υπηρεσιών, αλλά και τη χάραξη πολιτικής σε διάφορα επίπεδα.
- Η επικράτηση της παγκοσμιοποιημένης παραγωγής ως κυρίαρχης ιδεολογίας.
- Η εξάπλωση των παραδοσιακά δυτικών καταναλωτικών προτύπων και η διείσδυση προϊόντων υψηλού κόστους σε νέες αγορές.
- Η αύξηση της παγκόσμιας παραγωγικότητας μέσω της επικράτησης αυτοματοποιημένων μέσων και διαδικασιών.
- Η σταδιακή μείωση του κόστους για το εμπόριο.
- Η μετεγκατάσταση της βαριάς και μαζικής βιομηχανίας σε νέους τόπους παραγωγής, κυρίως σε αναπτυσσόμενες χώρες της Αφρικής και της Ασίας.

1.3. Οι Ιδιαιτερότητες του Τουριστικού Τομέα σε Σχέση με τους Υπόλοιπους Παραγωγικούς Τομείς

Μία άποψη που χαίρει απόλυτης συμφωνίας μεταξύ της ερευνητικής και επιχειρηματικής κοινότητας είναι ότι ο τομέας του τουρισμού παρουσιάζει πλείστες ιδιαιτερότητες που τον διαφοροποιούν ποιοτικά ως προς τους υπόλοιπους παραγωγικούς τομείς. Οι διάφορες μελέτες που έχουν διεξαχθεί και εστιάζουν στη διερεύνηση των διαφορών του τουριστικού σε σχέση με άλλα προϊόντα, επικεντρώνονται στα ακόλουθα σημεία:

- Το τουριστικό προϊόν συνιστά ένα **άυλο προϊόν**. Συντίθεται από εμπειρίες και μνήμες, και προϋποθέτει υψηλό επίπεδο εμπιστοσύνης μεταξύ του παρόχου και του καταναλωτή.
- Το τουριστικό προϊόν χαρακτηρίζεται συνήθως από **υψηλό κόστος**. Οι καταναλωτές προσδοκούν να απολαύσουν ποιότητα του εν λόγω προϊόντος ανάλογη της επένδυσής τους και του χρόνου που απαιτήθηκε για να συσσωρεύσουν το απαιτούμενο για τον σκοπό αυτό κεφάλαιο.
- Το τουριστικό προϊόν δεν μπορεί να αποθηκευτεί και παράγεται ταυτόχρονα με την κατανάλωσή του. Αυτό σημαίνει ότι από την στιγμή που ένα προϊόν διατεθεί στην αγορά, χάνει διαρκώς αξία εφόσον δεν υπάρχει καταναλωτικό κοινό διατεθειμένο να το αγοράσει.
- Η **προσφορά** τουριστικών προϊόντων είναι **πεπερασμένη** (π.χ. ένα ξενοδοχείο έχει πεπερασμένο αριθμό κλινών, ένα εστιατόριο πεπερασμένο αριθμό τραπεζιών κ.ο.κ.) και συνήθως απαιτεί μεγάλη επένδυση. Αυτό σημαίνει ότι η επιτυχία ενός προϊόντος και κατ' επέκταση η απόδοση της σχετικής επένδυσης είναι απόλυτα εξαρτώμενη από τη ζήτηση που υπάρχει για αυτό ανά πάσα στιγμή.
- Το τουριστικό προϊόν χαρακτηρίζεται από έναν **χαμηλό βαθμό ελέγχου** της συνολικής αλυσίδας που απαιτείται για την προσφορά ή την κατανάλωσή του. Η εμπειρία ενός καταναλωτή συντίθεται από τη συνολική εμπειρία του από έναν τουριστικό προορισμό, η οποία με τη σειρά της περιλαμβάνει ένα σύνολο προϊόντων και υπηρεσιών. Ο πάροχος μιας υπηρεσίας της εν λόγω αλυσίδας, π.χ. ένας ξενοδόχος, μπορεί να φροντίσει όλες τις παραμέτρους που έχει υπό τον έλεγχό του για να δημιουργήσει ένα ποιοτικό προϊόν, ωστόσο η εμπειρία του καταναλωτή μπορεί να διαταραχθεί από κάποιον άλλο κρίκο της αλυσίδας κατανάλωσης, π.χ. την κακή συμπεριφορά ενός υπαλλήλου στο γραφείο ταξιδίων ή έναν τοπικό εστιατόρα που προσφέρει χαμηλής ποιότητας υπηρεσίες.

- Η χρήση του τουριστικού προϊόντος υπόκειται σε **χρονικούς περιορισμούς** ή με άλλα λόγια οι καταναλωτές μπορούν να διαθέσουν πεπερασμένο χρόνο για την κατανάλωση τουριστικών προϊόντων.
- Το τουριστικό προϊόν παρουσιάζει **υψηλή εποχικότητα**. Μόνο συγκεκριμένοι προορισμοί διατηρούν σταθερή πελατεία καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου, με το προϊόν να αλλάζει ριζικά, ανάλογα με την εποχή. Λόγου χάρη, το προϊόν που προσφέρεται στην Κρήτη το καλοκαίρι είναι διαφορετικό από αυτό που προσφέρει ο ίδιος τόπος κατά τους χειμερινούς μήνες (Metsaots ,2016).

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι η βιομηχανία του τουρισμού παρουσιάζει έντονη ευαισθησία σε πολλούς παράγοντες και χαρακτηρίζεται από σημαντικές ιδιαιτερότητες σε σχέση με άλλους παραγωγικούς τομείς. Είναι επίσης σαφές ότι λόγω του πολύπλοκου μωσαϊκού που συνθέτει το συνολικό τουριστικό προϊόν, καθίσταται επιτακτικός ένας βαθμός συντονισμού μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Ο σκοπός του συντονισμού αυτού είναι όχι μόνο να μετριαστούν οι αρνητικές επιπτώσεις από τυχόν ασυμφωνίες της μεταξύ τους στρατηγικής, αλλά και να βελτιστοποιηθεί επιχειρησιακά η αλυσίδα κατανάλωσης σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα.

1.4. Η Καινοτομία ως Μοχλός Αλλαγής της Παραδοσιακής Αγοράς Τουρισμού

Η εξέλιξη του τουριστικού τομέα, ως ενός τομέα εντάσεως πληροφορίας έχει χαρακτηριστεί από την υιοθέτηση τεχνολογικών καινοτομιών με σκοπό τη διείσδυση στην τουριστική αγορά και την αντιμετώπιση του έντονου ανταγωνισμού σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Μέσα στο περιβάλλον αυτό, η καινοτομία αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για τη διατήρηση της θέσης τόσο της επιχειρηματικής κοινότητας και των προορισμών, όσο και των υπόλοιπων ομάδων ενδιαφερόντων (stakeholders) του τουριστικού τομέα. (Hall & Williams, 2008; Peters & Pikkemaat, 2006; Hjalager, 2002; Hjalager, 2010; Page, 2007).

Ο Schumpeter, ένας από τους πρωτοπόρους μελετητές του φαινομένου της καινοτομίας, διατύπωσε τον όρο “δημιουργική καταστροφή”, ο οποίος καθόρισε εν πολλοίς τη σκέψη όλων των μεταγενέστερων αναλυτών του φαινομένου. Όρισε λοιπόν ότι η δημιουργική καταστροφή είναι αυτό που συμβαίνει όταν ένα νέο προϊόν εισάγεται σε μία αγορά και εκτοπίζει όλα τα παλαιότερα, αντλώντας το μερίδιο που λάμβαναν πριν την ανάπτυξή του. Καθώς αυτός ο ορισμός όμως

αναφέρεται κυρίως στην αγορά υλικών προϊόντων και όχι υπηρεσιών, όπως αυτές του τουριστικού τομέα, η ιδέα της δημιουργικής καταστροφής επαναδιατυπώθηκε ως “η δημιουργία και εφαρμογή νέας γνώσης που αντικαθιστά την παλιά” (Hurley & Hult, 1998).

Πράγματι, αξίζει να εξεταστεί το κατά πόσον η αγορά του τουρισμού έχει αναδιαρθρωθεί την τελευταία δεκαπενταετία προς την κατεύθυνση αυτή. Το 2002 λοιπόν, στην Ελλάδα αλλά και σε μεγάλο μέρος του Δυτικού κόσμου (που αποτελούσε την κεντρική αγορά της χώρας μαζί με την ενδοχώρια), το Διαδίκτυο ήταν ακόμα σε εμβρυακή μορφή. Η μορφή του είχε πρόσφατα ανανεωθεί, επιτρέποντας στον χρήστη να δημοσιεύει και να εισάγει δεδομένα στους ιστότοπους τους οποίους επισκέπτονταν (Web 2.0). Τότε, ο τυπικός τουρίστας μπορούσε να κλείσει τα εισιτήρια του μέσω ενός τοπικού ατζέντη ταξιδίων ή ενός πιο κεντρικού για πιο εξειδικευμένα ταξίδια και πολλές φορές έκλεινε το δωμάτιο στο οποίο θα διέμενε με την άφιξή του στον τόπο προορισμού του, κάνοντας διαπραγματεύσεις για τις προσφερόμενες τιμές σε μη αξιολογημένα καταλύματα. Για τη διασκέδασή του, ο επισκέπτης έπρεπε να κρίνει εμπειρικά, και να σχηματίσει άποψη μόνο αφού είχε αγοράσει το προϊόν ή την υπηρεσία, όπως λόγου χάρη την ποιότητα του δείπνου του σε μία τοπική ταβέρνα.

Στον αντίποδα, σήμερα, το διαδίκτυο έχει διεισδύσει σε τεράστιο βαθμό στην αγορά τουρισμού. Για παράδειγμα, ο επισκέπτης μπορεί να κλείσει τα εισιτήριά του μέσω του Διαδικτύου, να κλείσει τον χώρο της διαμονής του και πολλές φορές να προπληρώσει ακόμα και τα γεύματά του σε χώρους εστίασης, για τους οποίους μπορεί να διαβάσει από δεκάδες μέχρι χιλιάδες κριτικές από άλλους χρήστες. Πέραν των δυνατοτήτων που η τεχνολογία προσφέρει στην πλευρά της ζήτησης, αντίστοιχα σημαντικές είναι και οι δυνατότητες στην πλευρά της προσφοράς, ανοίγοντας νέες ευκαιρίες για την online προώθηση των προορισμών και των προσφερόμενων υπηρεσιών τους και την άμεση πρόσβαση στην αγορά του τουρισμού.

Είναι προφανές λοιπόν, αν κανείς αντιμετωπίσει την αλλαγή μακροσκοπικά και όχι λαμβάνοντας ως δεδομένες τις τεχνολογικές ανέσεις που είναι διαθέσιμες σήμερα, ότι η βιομηχανία του τουρισμού έχει υποστεί ριζικές αλλαγές. Πλέον δόκιμη είναι η χρήση του όρου “πλήρης μεταμόρφωση”, η οποία επιβάλλεται με τη δύναμη της καινοτομίας που προσφέρει η ευρεία διάχυση της πληροφορίας, όπως αυτή διοχετεύεται μέσω του διαδικτύου. Πλέον, με την ανάπτυξη των τεχνολογιών επικοινωνίας και την ανάπτυξη της αλληλέγγυας οικονομίας (“sharing economy”), όλες οι λειτουργικές αδυναμίες του παραδοσιακού μοντέλου εκτίθενται με άμεσο και βίαιο τρόπο. Υπό αυτή την έννοια, η ευρύτερη βιομηχανία του τουρισμού έχει υποστεί σε πλήρη βαθμό το

φαινόμενο της δημιουργικής καταστροφής, και πιο σημαντικά, δεν υπάρχουν ακόμα τάσεις επιβράδυνσης ή έστω σταθεροποίησης της κατάστασης.

Ωστόσο, εν πολλοίς η μετάβαση στη νέα αυτή πραγματικότητα του τομέα συνιστά ταυτόχρονα μεγάλο πλεονέκτημα όσο και μειονέκτημα για τις επιχειρήσεις του τομέα, αποτελώντας επίσης τη βάση για την ανάπτυξη νέας επιχειρηματικότητας. Αποτελεί πλεονέκτημα διότι επιτρέπει την ένταση της εξωστρέφειάς τους, χωρίς τους περιορισμούς που επιβάλλονται στις επιχειρήσεις του παραδοσιακού μοντέλου. Συνιστά τη βάση για την ανάπτυξη νέας επιχειρηματικότητας, με την ενεργοποίηση πολιτών ως νέων παικτών στον τομέα του τουρισμού μέσω π.χ. του Airbnb, που συνεπάγεται έναν βαθμό απορρύθμισης της τουριστικής αγοράς (μη ρύθμισής της ή εναρμονισμού της με νέους κανόνες της αγοράς, όπως π.χ. εισοδήματα από τη βραχυπρόθεσμη εκμίσθωση ακινήτων μέσω αντίστοιχων πλατφορμών, που δεν υπόκεινται στο εκάστοτε φορολογικό ή θεσμικό πλαίσιο, έλλειψη κανόνων πιστοποίησης της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών).

Αναγνωρίζοντας λοιπόν ότι η τέταρτη βιομηχανική επανάσταση είναι πράγματι σε εξέλιξη, είναι σαφές ότι η αμφισβήτηση του παραδοσιακού μοντέλου τουρισμού (διαμονή, εστίαση, διασκέδαση) όχι μόνο θα συνεχίσει να εξελίσσεται, αλλά θα ενταθεί περαιτέρω, αφού ευνοεί την είσοδο νέων παικτών στην αγορά παροχής υπηρεσιών τουρισμού με πολύ μικρότερο αρχικό κεφάλαιο, με ιδιαίτερη ευκολία και, κυρίως, ενισχυμένη προοπτική κέρδους. Ενδεικτικό παράδειγμα αυτού αποτελεί η πραγματικότητα ότι μπορεί ο οποιοσδήποτε να εισάγει το έξτρα δωμάτιο του σπιτιού του ως κρεβατοκάμαρα σε μία τέτοια πλατφόρμα, και να κλείσει τον πρώτο του πελάτη-φιλοξενούμενο σε λιγότερο από πέντε λεπτά.

Φυσικά η ραγδαία αυτή μετάλλαξη της αγοράς έχει δημιουργήσει σωρεία προβλημάτων, όπως λόγου χάρη η ερήμωση αστικών κέντρων από τον γηγενή πληθυσμό εξ αιτίας της ύπαρξης σε αυτά ακινήτων με μεγάλη ζήτηση στην τουριστική αγορά, τα οποία εκμισθώνονται από διάφορους επισκέπτες ή την συρρίκνωση της αγοράς μόνιμης ενοικίασης ακινήτων, η οποία προσφέρει μειωμένα κέρδη σε σχέση με τη βραχυπρόθεσμη εκμίσθωση, που οδηγεί σε αναγκαστική εκτόπιση του τοπικού πληθυσμού μακριά από τις περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος.

Θα ήταν αφελές να υποθέσει κανείς ότι η νέα αυτή δομή της αγοράς είναι δυνατόν να ανασχεθεί. Εταιρίες όπως η AirBnB καταγράφουν 150000-250000 νέους χρήστες μηνιαίως και οι συνολικές διανυκτερεύσεις (σταθερά άνω του ενός εκατομμυρίου τον μήνα παγκοσμίως) αυξάνονται με ταχείς ρυθμούς, οι οποίοι φανερώνουν την υιοθέτηση του μοντέλου αυτού από τους πολίτες του κόσμου.

Καθίσταται λοιπόν σαφές ότι η αγορά τουρισμού βρίσκεται σε ένα μεταίχμιο. Σε έναν κόσμο ανταγωνισμού, βασισμένου στην τεχνολογία, το πλεονέκτημα έχει αυτός που μπορεί:

- Να αναπτύξει καινοτομίες που μεταμορφώνουν πλήρως ή βελτιώνουν το προϊόν.
- Να διανείμει την καινοτομία και να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες για την εφαρμογή της.
- Να την εφαρμόσει με ανταγωνιστικό τρόπο και σκόπευση προς ένα βιώσιμο και μακροπρόθεσμο κέρδος.

Ωστόσο, είναι ανάγκη σε αυτό το σημείο να διερευνηθεί νοηματικά ο όρος **καινοτομία**. Πρόκειται για ένα πεδίο θεωρητικής έρευνας, που έχει αποτελέσει το επίκεντρο του ενδιαφέροντος ομάδων επιστημόνων τουλάχιστον εδώ και έναν αιώνα. Η καινοτομία αποτελεί σε σημαντικό βαθμό ένα “τυχαίο” φαινόμενο και δεν υπάρχουν απόλυτες ενδείξεις που μπορούν να οδηγήσουν σε πρόγνωση για το πού και πότε αυτή θα προκύψει. Ταυτόχρονα, λόγω της πολυδιάστατης φύσης της καινοτομίας, είτε ως νέο προϊόν, είτε ως βελτίωση μίας υπηρεσίας κ.τ.λ., δεν είναι εύκολη η διατύπωση των ακριβών συνθηκών που οδηγούν στη δημιουργική δραστηριότητα. Παράλληλα, το φαινόμενο αυτό, ως οδηγός ανάπτυξης της οικονομίας σε όλες της κοινωνίες της γνώσης, έχει μελετηθεί ενδελεχώς. Λόγω βέβαια της σχετικά πρόσφατης μαζικοποίησης του τουρισμού, και παρόλο που αυτός αναγνωρίζεται ως βιομηχανία και αγορά με ιδιαίτερο προϊόν, η βιβλιογραφία γύρω από τις γενεσιουργές αιτίες του φαινομένου της καινοτομίας στον τουρισμό είναι πιο περιορισμένη από ότι σε άλλους τομείς επιχειρηματικής δράσης.

Ακολουθεί μία συνοπτική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας ως προς την καινοτομία γενικά και ως προς τις μορφές που αυτή μπορεί να πάρει στον τουρισμό.

1.4.1. Ο πέντε τύποι καινοτομίας κατά Schumpeter

Με βάσει τις μελέτες της καινοτομίας του Schumpeter (1939), διαπιστώνονται πέντε περιοχές που δύνανται να δεχθούν καινοτομία, που είναι:

- ➔ Η δημιουργία νέων ή βελτιωμένων προϊόντων
- ➔ Η εισαγωγή νέων μεθόδων παραγωγής
- ➔ Η ανάπτυξη νέων αγορών πώλησης
- ➔ Η ανάπτυξη νέων αγορών προσφοράς
- ➔ Η αναδιοργάνωση ή αναδόμηση της εσωτερικής οργανωτικής δομής

1.4.2. Ριζοσπαστική και οριακή καινοτομία κατά Leifer

Αυτή η προσέγγιση ταξινομεί την καινοτομία ανάλογα με τον βαθμό κατά τον οποίο αυτή αλλάζει το αντικείμενο της αγοράς. Η οριακή καινοτομία αναφέρεται στη βελτίωση ή στη προσθήκη νέων στοιχείων σε υπάρχοντα προϊόντα και υπηρεσίες, ενώ η ριζοσπαστική καινοτομία αναφέρεται στη δημιουργία ή την παροχή τελείως νέων υπηρεσιών ή προϊόντων (Nagy, 2013).

Η οριακή καινοτομία είναι η πιο ασφαλής εκ των δύο αυτών ειδών για τις επιχειρήσεις, γιατί υπάρχει ήδη εδραιωμένη αγορά, η οποία είναι διατεθειμένη να απορροφήσει τη βελτίωση του προηγούμενου προϊόντος και ταυτόχρονα είναι πιο οικονομική ως προς το κόστος έρευνας. Αντίθετα, η ριζοσπαστική καινοτομία δεν έχει αγορά εκ των προτέρων και απαιτεί μεγαλύτερη επένδυση πόρων προκειμένου να αναπτυχθεί, ωστόσο αν υιοθετηθεί από του παράγοντες της αγοράς είναι δυνατόν να φέρει πολλαπλάσια κέρδη.

Φυσικά, στο πλαίσιο αυτής της θεωρίας είναι μάλλον υποκειμενικός ο βαθμός κατά τον οποίο μία παροχή μπορεί να χαρακτηριστεί ως ριζοσπαστική, οριακή ή απαρατήρητη και βασίζεται τόσο στην αντίληψη του παρόχου όσο και του καταναλωτή. Για παράδειγμα, η παροχή ευρυζωνικής σύνδεσης στο διαδίκτυο μπορεί να θεωρηθεί ως ριζοσπαστική καινοτομία για μία παραδοσιακή ταβέρνα σε κάποιο ακριτικό νησί με χαμηλή τουριστική κίνηση, αλλά για έναν τουρίστα από την Αθήνα η βελτίωση είναι οριακή ή ακόμα και απαρατήρητη.

1.4.3. Τυπολογία κατά Hjalager

Μία πιο πρόσφατη θεώρηση της καινοτομίας, η οποία είναι προσαρμοσμένη στον τομέα των υπηρεσιών, είναι αυτή της Hjalager (2002) κατά την οποία η καινοτομία χωρίζεται πάλι σε πέντε μη αμοιβαία αποκλειστικές κατηγορίες ως εξής:

→ Καινοτομία ως προς το προϊόν

Αφορά την καινοτομία που αναφέρεται σε νέα προϊόντα και υπηρεσίες, τα οποία έχουν αναπτυχθεί μέχρι το στάδιο της εμπορευματοποίησης. Για να πληρεί το κριτήριο αυτό ένα προϊόν ή μία υπηρεσία χρειάζεται οι διαφορές του από άλλα προϊόντα να είναι ξεκάθαρες για τους παραγωγούς, τους καταναλωτές, τους προμηθευτές ή τους ανταγωνιστές.

→ Καινοτομία ως προς τη διαδικασία παραγωγής

Αφορά την καινοτομία που αναφέρεται στη βελτίωση της επιχειρησιακής απόδοσης μέσω της εφαρμογής νέων τεχνολογιών ή του ανασχεδιασμού/ αναδιοργάνωσης της γραμμής παραγωγής.

➔ *Καινοτομία ως προς τη διοίκηση*

Αφορά τη δημιουργία νέων ρόλων, συνεργατικών δομών, συστημάτων διοίκησης κ.λπ., που εφαρμόζονται ταυτόχρονα με την έναρξη της παροχής νέων προϊόντων και υπηρεσιών.

➔ *Καινοτομία ως προς τον προγραμματισμό*

Αφορά την αναδιοργάνωση των εξωτερικών εμπορικών σχέσεων της επιχείρησης και πιθανά ακόμα και την αλλαγή της θέσης της επιχείρησης στην αλυσίδα αξίας.

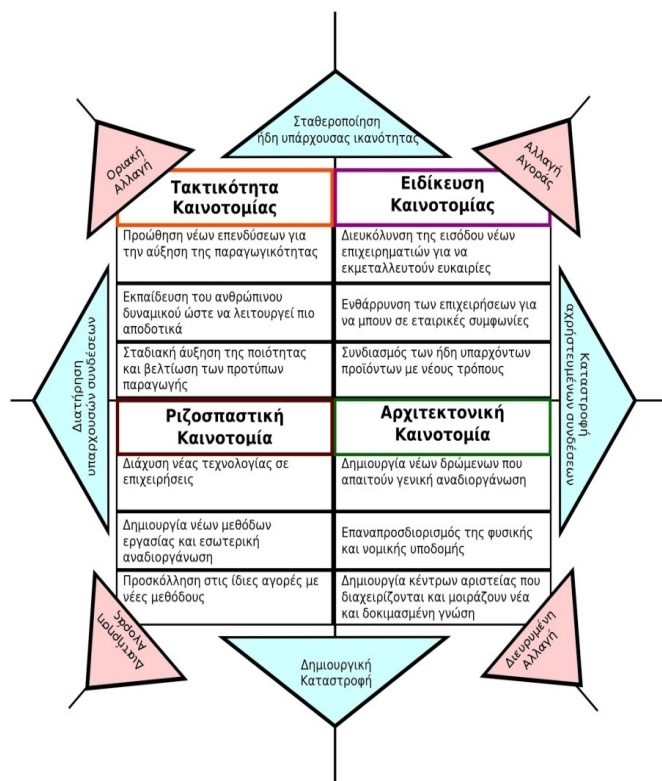
➔ *Καινοτομία ως προς το θεσμικό πλαίσιο*

Αφορά την καινοτομία που αναφέρεται στην αλλαγή ή ανανέωση του θεσμικού πλαισίου, που ρυθμίζει τις σχέσεις της επιχείρησης με την ευρύτερη κοινότητα στην οποία εντάσσεται. Αυτού του είδους οι καινοτομίες αφορούν το κανονιστικό πλαίσιο εντός του οποίου κινείται η επιχείρηση και συχνά την υπερβαίνουν, με την έννοια ότι καλείται να προσαρμοστεί κάθε φορά σε αυτούς τους κανόνες.

Ως ανανεωμένη έκδοση της θεωρίας του Schumpeter, η θεωρία της Hjalager θεωρείται ότι καλύπτει με τον καλύτερο τρόπο τη σύγχρονη πραγματικότητα της καινοτομίας. Η Hjalager μάλιστα, ως σύγχρονη μελετητής που έχει ασχοληθεί με την αγορά του εικοστού πρώτου αιώνα - σε αντίθεση με τον Schumpeter που ασχολήθηκε με την άκρως διαφορετική αγορά του πρώτου μισού του εικοστού αιώνα - έχει ασχοληθεί ιδιαίτερα με την καινοτομία στην αγορά του τουρισμού. Συγκεκριμένα, προσάρμοσε το μοντέλο των Abernathy & Clark (1985), το οποίο είχε σκοπό να αναλύσει την κατάσταση στη βιομηχανία αυτοκινήτων, στην αγορά του τουρισμού (Metsaots, 2016).

Στο Σχήμα 1-1 μπορεί κανείς να διαπιστώσει πολύ εύκολα ότι δημιουργούνται δύο κάθετοι μεταξύ τους άξονες. Κάθε καινοτομία μπορεί να εντοπιστεί ως προς τη δραστικότητα της αλλαγής που επιφέρει γενικά στη βιομηχανία, με ένα μέγεθος που οι Abernathy και Clark (1985) ονόμασαν “Transilience”, δηλαδή το κατά πόσο μία καινοτομία έχει την ικανότητα να καταστρέφει τις καθεστηκυίες δυνάμεις του οργανισμού, δηλαδή να αχρηστεύει την προηγούμενη διαδικασία παραγωγής, να καθιστά τις προηγούμενες δεξιότητες του εργατικού δυναμικού άχρηστες και τις προηγούμενες συνδέσεις με τους πελάτες άσχετες (Fairtlough, 2000). Στο σχεδιάγραμμα αυτό η καινοτομία χωρίζεται σε δύο διαστάσεις, συγκεκριμένα σε γνώση της αγοράς και τεχνολογικές δυνατότητες του οργανισμού (Ali & Frew, 2014).

Σχήμα 1-1. Η προσαρμογή του μοντέλου Abernathy & Clark από την Hjelberg για την αγορά του τουρισμού. Στον οριζόντιο άξονα εξετάζεται αν συγκεκριμένες καινοτομίες καθιστούν τις υπάρχουσες συνδέσεις άχρηστες ή αν τις διασφαλίζουν και στον κάθετο αποτυπώνεται η γνώση και οι δεξιότητες που χρειάζονται για την παραγωγή του προϊόντος ή της υπηρεσίας. Πηγή: Hjelberg, ίδια παραγωγή.

Οι Ali και Frew (2014) σχολίασαν επίσης ότι η μετάλλαξη των τεχνολογικών δυνατοτήτων και η γνώση της αγοράς μπορούν να επιφέρουν καινοτομία όλων των τύπων. Αυτό δεν είναι παράδοξο για την αντιμετώπιση της Hjelberg, η οποία θεωρεί ως αξίωμα ότι οι δύο άξονες καινοτομίας αυτοί δεν είναι αμοιβαία αποκλειστικοί. Οι τύποι της καινοτομίας του μοντέλου Abernathy και Clark (1985), έχουν ως εξής:

- Η πιο ευρεία μορφή καινοτομίας ως προς την εφαρμογή της, είναι η αρχιτεκτονική.

Αυτή αφορά όχι μόνο αλλαγές στη βιομηχανία εφαρμογής της, αλλά και στην κοινωνία στην οποία εφαρμόζεται, αφού τείνει να προκαλεί αλλαγές που μεταμορφώνουν την ιδέα του τουρισμού συνολικά. Ένα απλό παράδειγμα είναι ο καθορισμός ενός οικισμού ως παραδοσιακού ή η νομοθέτηση όρων διατήρησης νεοκλασικού προσώπου στα κτίρια μίας περιοχής. Σε αυτή την περίπτωση χρειάζονται νέοι σχεδιαστές, ειδικευμένοι τεχνίτες, κ.λπ.

- Το αντίθετο της αρχιτεκτονικής καινοτομίας είναι η τακτική καινοτομία.

Συνήθως αυτή αφορά τη δημιουργία/ βελτίωση οριακά διαφορετικών προϊόντων, ωστόσο με την πάροδο του χρόνου η επίδραση πολλών τακτικών καινοτομιών γίνεται αξιοπρόσεκτη και οδηγεί σε ουσιαστική διαφοροποίηση. Μία τέτοια αλλαγή θα μπορούσε να είναι το άνοιγμα στην αγορά νέων ζευγαριών ενός προορισμού που μέχρι τη δεδομένη στιγμή απευθύνονταν σε οικογένειες (Hjalager, 2002).

- Η ριζοσπαστική καινοτομία.

Οι ριζοσπαστικές καινοτομίες έχουν άκρως δραστική επίδραση στις ικανότητες του οργανισμού, κρατώντας ωστόσο άθικτες τις εξωτερικές δομές (πελάτες κλπ). Δυνητικά, ένας ολόκληρος τομέας μπορεί να επηρεαστεί από μία εκ των βάθρων αλλαγή στις απαιτήσεις ενός οργανισμού σε μακροπρόθεσμο επίπεδο. Ένα παράδειγμα ριζοσπαστικής καινοτομίας μπορεί να είναι η διάχυση μίας νέας τεχνολογίας εντός του οργανισμού, η αλλαγή ή η διακοπή συγκεκριμένων συμπεριφορών από τους υπαλλήλους κλπ.

- Η ειδικευμένη μορφή καινοτομίας.

Το τελευταίο είδος καινοτομίας είναι η ειδικευμένη μορφή, η οποία τείνει να αλλάζει τις δομές συνεργασίας, διατηρώντας τις βασικές δυνάμεις και το γνωστικό θεμέλιο του οργανισμού. Ως προς την καινοτομία στον τουρισμό, το κύριο σημείο σε αυτή την κατηγορία είναι οι ευκαιρίες. Για παράδειγμα, η δημιουργία νέων συμμαχιών στο μάρκετινγκ, όπως λόγω χάρη η συνεργασία ενός παραδοσιακού οικισμού με ένα γραφείο ταξιδιών με σκοπό το άνοιγμα σε νέες αγορές εμπίπτει σε αυτή την κατηγορία.

1.4.4. Τα κίνητρα που οδηγούν στην καινοτομία στον τομέα του τουρισμού

Σε αυτό το σημείο έχει αναλυθεί σε εκτενή βαθμό η ανατομία της καινοτομίας, και το πώς αυτή ταξινομείται βάσει της ποιοτικής αλλαγής που προκαλεί. Ωστόσο, για τη δόμηση στρατηγικών πλαισίων που διευκολύνουν και εκκολάπτουν την εξέλιξη του φαινομένου, είναι αναγκαία η ανάλυση της κατάστασης που προηγείται της παραγωγής καινοτομίας, δηλαδή των κινήτρων που οδηγούν σε αυτή. Γεγονός αποτελεί πλέον ότι λόγω της πρόσβασης στα λεγόμενα “μεγάλα δεδομένα”, της περιπλοκότητας των προβλημάτων προς επίλυση, αλλά και των αυξημένων απαιτήσεων που αυτά θέτουν, η δημιουργία καινοτομίας σε μεγάλο βαθμό είναι υπέρτερη των δυνατοτήτων του ατόμου, ακόμα και αν αυτό έχει επιχειρηματική ή ατομική δράση. Οι Hall και

Williams (2008), διατύπωσαν την άποψη ότι η επιτάχυνση της παραγωγής καινοτομίας στον τουρισμό εξαρτάται από τους ακόλουθους επτά παράγοντες:

- *Ανταγωνισμός*

Μπορεί να ειπωθεί ότι ο ανταγωνισμός είναι γενικά ο κύριος παράγοντας για την παραγωγή καινοτομίας και στοιχείο το οποίο ισχύει κατ' εξοχήν για τον τομέα του τουρισμού. Αυτό συμβαίνει για πολλούς λόγους, π.χ. η μείωση του κόστους ταξιδιού ανοίγει ευκαιρίες για ταξίδια σε νέους προορισμούς. Για κάποιες επιχειρήσεις ο ανταγωνισμός μπορεί να είναι καταστροφικός, όπως λόγω χάρη για τις αεροπορικές εταιρείες, πολλές από τις οποίες οδηγήθηκαν στη χρεοκοπία. Γενικά, όσο πιο έντονος είναι ο ανταγωνισμός, τόσο περισσότερο γίνεται επιτακτική η επένδυση στην καινοτομία.

- *Οικονομική απόδοση*

Όπως έχει προαναφερθεί, η καινοτομία είναι ένας από τους πιο καίριους παράγοντες της παραγωγικότητας και της απόδοσης. Παραδείγματα που την τοποθετούν ως εργαλείο βελτίωσης της απόδοσης στον τομέα του τουρισμού είναι λόγω χάρη η δυνατότητα αυτόματου τσεκ-ιν στα αεροδρόμια, τα οποία εξοικονομούν χρόνο για τον επιβάτη και εργατικά κόστη για τις μεταφορικές επιχειρήσεις. Όπως παρατήρησαν οι Hall και Williams (2008), υπάρχει αισθητή συσχέτιση μεταξύ της υψηλής απόδοσης πολλών οργανισμών με τους πόρους που διαθέτουν για καινοτομίες που προκαλούν σημαντική αλλαγή. Επιπλέον, έχει παρατηρηθεί ότι οι ασυμμετρίες μεταξύ των εταιριών ως προς την απόδοση της εργασίας και την απόδοση ως προς τη δημιουργία και υιοθέτηση καινοτομίας είναι σταθερές και τείνουν μάλλον να ενισχύονται με την πάροδο του χρόνου. Αυτό ακριβώς το φαινόμενο υποδεικνύει τη δυνατότητα των επιχειρήσεων να αξιοποιούν τις ευκαιρίες που προσφέρει η καινοτομία (Cainelli et al., 2005).

- *Καινοτομία βασισμένη στις ανάγκες της ζήτησης*

Στη μελέτη τους οι Hall και Williams (2008) θεωρούν ότι η καινοτομία είναι φαινόμενο που κινείται μέσω της ζήτησης νέων προϊόντων και υπηρεσιών και όχι μέσω της προσφοράς. Αυτό καταλογίζεται στο ότι “κύκλοι παραγωγής οδηγούν σε κύκλους έρευνας στον τομέα παραγωγής κεφαλαιακών αγαθών”. Αν και το θέμα αυτό δεν έχει μελετηθεί ως προς τους διάφορους τομείς παροχής υπηρεσιών, είναι ασφαλής υπόθεση ότι μία αύξηση της τουριστικής κίνησης σε ένα μέρος δημιουργεί την ανάγκη για καινοτομία. Παραδείγματα αυτού μπορεί να είναι η ανάγκη για

καινοτομία σε ανταγωνιστικούς προορισμούς, πιο ολοκληρωμένα και σύνθετα πακέτα διακοπών, βελτίωση της παραγωγικότητας, κ.λπ. (Metsaots, 2016).

- *Τεχνολογία*

Η τεχνολογία αποτελεί έναν βασικό εξωτερικό παράγοντα της καινοτομίας. Ωστόσο, στη βιομηχανία του τουρισμού, η συζήτηση για τον ρόλο της τεχνολογίας στο πλαίσιο της καινοτομίας αφορά σε μικρότερο βαθμό την εσωτερική και αποκλειστική παραγωγή νέων τεχνολογιών, και περισσότερο την προσαρμογή ήδη λειτουργουσών τεχνολογιών στις υπάρχουσες δομές. Παραστατικό παράδειγμα είναι η έλευση του διαδικτύου και η διεύρυνση του ρόλου του στη σχέση καταναλωτή και επιχείρησης. Η δυνατότητα των επιχειρήσεων του τουριστικού τομέα να αξιοποιούν το διαδίκτυο για το μάρκετινγκ και την προβολή τους είναι αξιοσημείωτη. Επίσης, η δυνατότητα των καταναλωτών να αναρτούν κριτικές σε σχέση με τις υπηρεσίες που αγόρασαν, είναι αποτέλεσμα της προσαρμογής της τεχνολογίας στις ανάγκες του καταναλωτικού κοινού του τομέα (ζήτηση). Σε αυτό το σημείο λοιπόν, γίνεται ξεκάθαρη η εννοιολογική διεύρυνση του όρου της καινοτομίας, με τρόπο τέτοιο ώστε να περιλαμβάνει την πρόοδο της τεχνολογίας ως συστατικό στοιχείο της, αντί για απόλυτο και κυρίαρχο παράγοντα.

- *Στρατηγική και πόροι των επιχειρήσεων*

Ο βαθμός στον οποίο μία επιχείρηση επιδιώκει την καινοτομία και επενδύει σε συγκεκριμένο τύπο αυτής, σχετίζεται με τη στρατηγική στόχευση που θέτει η ίδια για τον εαυτό της. Μία επεκτατική στρατηγική οδηγεί λόγω χάρη σε μεγαλύτερη επένδυση σε τακτική και ειδικευμένη καινοτομία ,που συνδράμουν το άνοιγμα σε νέες αγορές. Άλλος παράγοντας είναι η δομή της επιχείρησης. Έχει παρατηρηθεί ότι οι επιχειρήσεις με ισχυρή κεντρική δομή παράγουν και διαχειρίζονται καλύτερα την οριακή καινοτομία, ενώ αντίθετα οι επιχειρήσεις με αποκεντρωμένη δομή και χαλαρά συνδεδεμένα τμήματα μπορούν να παράγουν και να διαχειριστούν καλύτερα τη ριζοσπαστική καινοτομία (Hall και Williams, 2008).

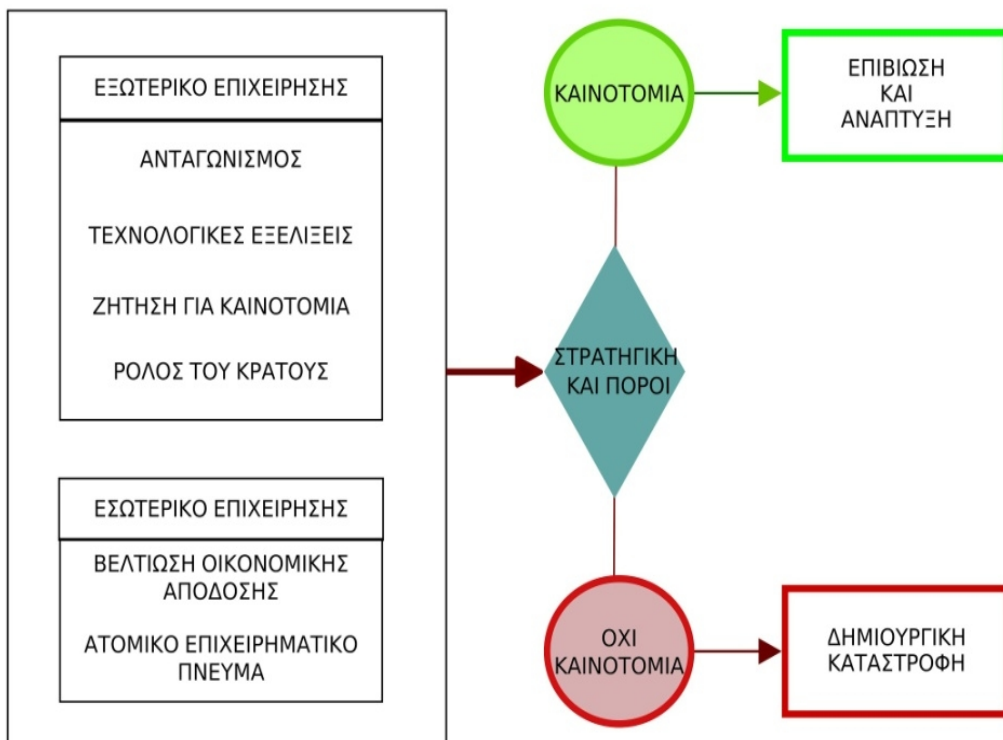
- *Ατομικό επιχειρηματικό πνεύμα*

Αυτός ο παράγοντας είναι σημαντικός κυρίως για τη ριζοσπαστική καινοτομία, διαδραματίζει ωστόσο ρόλο για όλους τους τύπους καινοτομίας. Αυτό μπορεί να αφορά υπαλλήλους που καινοτομούν για την επιχείρηση ή άλλους που φεύγουν από αυτή για να αναπτύξουν τις δικές τους καινοτόμες ιδέες. Ένα τέτοιο παράδειγμα μπορεί να θεωρηθεί ο Thomas Cook, ο οποίος ανέπτυξε πρώτος οργανωμένες διαδρομές (Hall και Williams, 2008).

- Ο ρόλος του κράτους

Το κράτος διαδραματίζει έναν επίσης σημαντικό ρόλο στην τουριστική καινοτομία, μέσω της συμμετοχής του στην οργάνωση και διαχείριση υποδομών μεγάλης κλίμακας και την προώθηση των διάφορων προορισμών. Επίσης δρομολογεί το κατάλληλο κανονιστικό πλαίσιο για τη χρηματοδότηση των διάφορων προγραμμάτων καινοτομίας, ρυθμίζει τις σχέσεις δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, κ.λπ.

Σχήμα 1-2. Επιλογή στρατηγικής σε σχέση με την καινοτομία υπό το φως των εξελίξεων του εσωτερικού (επιχείρηση) και του εξωτερικού περιβάλλοντος της επιχείρησης. Πηγή: Cainelli et al., Hall & Williams

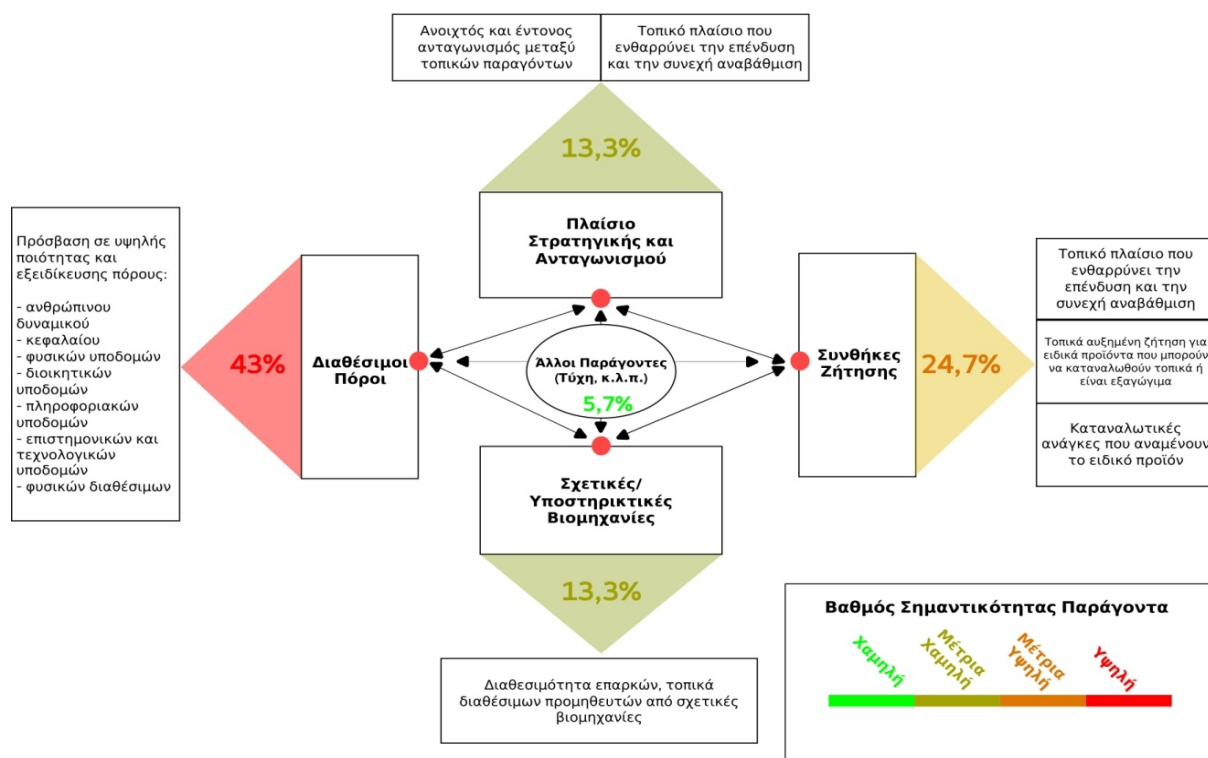

1.4.5. Οι παράγοντες εμφάνισης και αποδοτικότητας των συστάδων

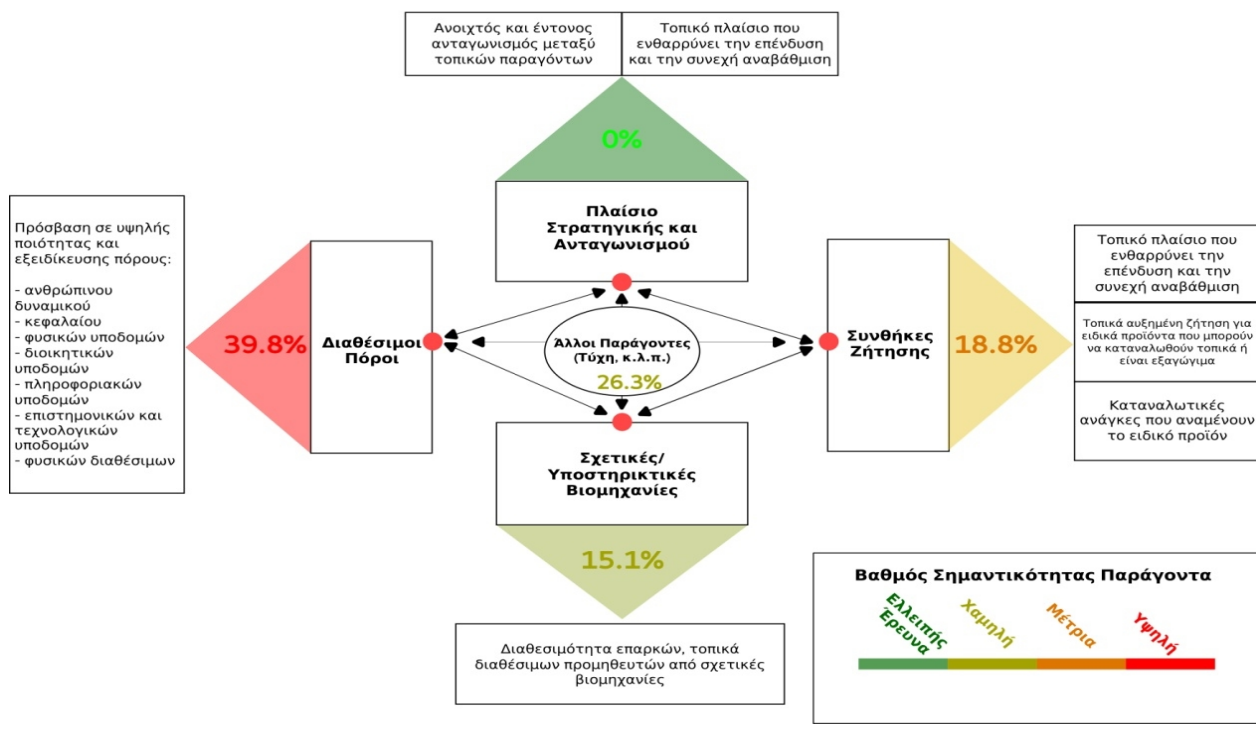
Στο πλαίσιο της δημιουργίας ή ενίσχυσης του περιβάλλοντος, προκειμένου αυτό να είναι φιλικό προς την ανάπτυξη συστάδων, ο Claas Van Der Linde (2003) στη μετά—ανάλυση με τίτλο “The Demography of Clusters—Findings from the Cluster Meta-Study” διαπίστωσε ότι το πλαίσιο στρατηγικής έχει ίση βαρύτητα με τη διαθεσιμότητα σχετικών υποστηρικτικών υπηρεσιών και αυτά έχουν περίπου τη μισή βαρύτητα σε σχέση με τις συνθήκες ζήτησης (13,3% έναντι 24,7%), ενώ κεντρική σημασία έχουν οι διαθέσιμοι πόροι, στους οποίους περιλαμβάνονται οι ανθρώπινοι πόροι, τα φυσικά διαθέσιμα, οι πληροφοριακές υποδομές, κ.ά.

Ταυτόχρονα, στην ίδια μετά-ανάλυση για την ανταγωνιστικότητα των συστάδων, που αποτελεί και υπαρξιακό στόχο της συστάδας, αναδείχθηκε ότι η πρόσβαση σε εξειδικευμένους πόρους είναι ο πλέον σημαντικός παράγοντας (39.8%), με δεύτερο σε σημαντικότητα παράγοντα την τύχη. Ακολουθούν η κυβέρνηση και οι σχετικές πολιτικές της, καθώς και λοιποί μη ταξινομούμενοι παράγοντες (26.3%), οι συνθήκες ζήτησης (18.8%), και η ύπαρξη σχετικών υποστηρικτικών βιομηχανιών (15.1%). Μηδενική σημασία έχει το πλαίσιο στρατηγικής και ανταγωνισμού (0%).

Σχήμα 1-3. Οι παράγοντες εμφάνισης συστάδων (Cluster Emergence Factors). Πηγή: Claas VanDerLinde, (2003)

Σχήμα 1-4. Οι παράγοντες ανταγωνιστικότητας των συστάδων (Cluster Competitiveness Factors). Πηγή: Claas Van Der Linde, (2003)

1.5. Τριπλή Έλικά - Η Βασική Μεθοδολογία Εφαρμογής της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης

Η θεωρία της Τριπλής Έλικας συνιστά ένα μοντέλο το οποίο λαμβάνει ως αξίωμα ότι όπου υπάρχουν αμοιβαία επωφελείς σχέσεις ανάμεσα σε τρεις κύριους παίκτες (κράτος, βιομηχανία, πανεπιστήμια) είναι δυνατόν να ενθαρρυνθεί η καινοτομία (Page, 2009). Αφότου εισήχθη στον δημόσιο διάλογο η ιδέα της κοινωνίας βασισμένης στη γνώση, το μοντέλο της Τριπλής Έλικας έχει αναπτυχθεί με σκοπό την ανάλυση και την διερεύνηση των υποδομών μέσω των οποίων κινείται η γνώση στο πλαίσιο των τοπικών δικτύων καινοτομίας (Etzkowitz et al., 2002, Leydesdorff et al., 2006, cited in Kim et al., 2012).

Στον πυρήνα του, το πλαίσιο αυτό σκοπεύει να διερευνήσει τη διαδικασία με βάση την οποία η γνώση παράγεται, διαχέεται και κεφαλαιοποιείται στην επιχειρηματική κοινότητα. Θεωρεί τρεις κύριους παίκτες, εκ των οποίων ο καθένας καλείται να αναλάβει συγκεκριμένο ρόλο και πιο ειδικά:

- Τα ερευνητικά ιδρύματα (ιδίως τα ιδρύματα που παρέχουν τριτοβάθμια εκπαίδευση)

Λόγω της δομής τους, τα ερευνητικά ιδρύματα θεωρούνται ως “flow-through human capital”, δηλαδή οργανισμοί οι οποίοι επωφελούνται από συνεχή ροή νέου και διαφοροποιημένου ανθρώπινου δυναμικού, σε αντίθεση με τυχόν τμήματα E&A που λειτουργούν υπό την σκέπη επιχειρήσεων. Αυτό σε συνάρτηση με τον *suí generis* χαρακτήρα τους (δηλαδή την εγγενή σχέση τους με την παραγωγή και μετάδοση γνώσης), τους δίνει το πλεονέκτημα όσον αφορά την παραγωγή έρευνας και επιστημονικής γνώσης. Εν πολλοίς, στην Τριπλή Έλικά, ο ρόλος των πανεπιστημίων ως ερευνητικά ιδρύματα τονίζεται και ενθαρρύνεται, αφού αυτά θεωρούνται ως “η γενεσιουργός αρχή των κοινωνιών βασισμένων στη γνώση” (Etzkowitz, 2008).

- Το κράτος

Με βάση τις αρμοδιότητες και την εξουσία που ασκεί το κράτος στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ φορέων όλων των ειδών, στην Τριπλή Έλικά θεωρείται ως πυλώνας και πηγή όλων των συμβολαϊκών σχέσεων, που εγγυώνται σταθερές και ασφαλείς αλληλεπιδράσεις και ανταλλαγές (Etzkowitz, 2008).

- Οι επιχειρήσεις

Ως οργανισμοί με βασικό κίνητρο την παραγωγή κέρδους για την επιχείρηση ανάλογου της αξίας που παράγεται για την κοινωνία, οι επιχειρήσεις έχουν μοναδική τοποθέτηση (“positioning”) για την εμπορευματοποίηση της καινοτομίας που παράγεται. Ταυτόχρονα, λόγω του περιβάλλοντος διεθνούς ανταγωνισμού στο οποίο οι οργανισμοί αυτού του τύπου καλούνται να επιβιώσουν και την άμεση επαφή τους (ιδιαίτερα στην αγορά τουρισμού) με τις ομάδες-στόχους που εξυπηρετούν, είναι σε θέση να εντοπίζουν άμεσα τις επιθυμίες των ομάδων αυτών, που συνθέτουν το καταναλωτικό τους κοινό, και άρα μπορούν να καθοδηγήσουν τους φορείς που εμπλέκονται στην παραγωγή γνώσης σε χώρους έρευνας και μελέτης με σκοπό τη μεγιστοποίηση των ωφελειών τους την κάθε δεδομένη στιγμή.

Ειδικά στην αγορά τουρισμού, η οποία όπως εξηγήθηκε νωρίτερα παρουσιάζει έντονη ευαισθησία σε μεγάλο πλήθος παραγόντων, οι οποίοι δεν εξαρτώνται από την επιχειρηματική δράση του ατόμου, αλλά μάλλον από τη συνολική κουλτούρα της περιοχής στην οποία λαμβάνουν χώρα οι δραστηριότητες, η κατάστρωση στρατηγικής προώθησης της ανάπτυξης συστάδων επιχειρήσεων είναι απόλυτα επιτακτική. Έτσι, φαίνεται ότι η συστάδα ως χωρική οντότητα, δεν είναι σκοπός, αλλά αντίθετα εργαλείο, το οποίο μοχλεύει τις δυναμικές συνεργασίας και ανταγωνισμού (“co-opetition”) των διαφόρων παικτών, με σκοπό την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης για το σύνολο της περιοχής.

1.6. Η Σημασία του Τουρισμού για την Ελλάδα

Μερικοί χρήσιμοι δείκτες σχετικά με τον τουρισμό αναδεικνύουν την εντεινόμενη απόδοση της βιομηχανίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Συγκεκριμένα διαπιστώνεται ότι η βιομηχανία παρουσίασε ανάπτυξη της τάξης του 3.1% παγκοσμίως, ενώ δημιουργήθηκαν συνολικά έξι εκατομμύρια νέες θέσεις εργασίας, σε ένα σύνολο διακοσίων ενενήντα δύο εκατομμυρίων θέσεων, δηλαδή το 10% των θέσεων εργασίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Επιπλέον, η συνολική συνδρομή της βιομηχανίας τουρισμού στο παγκόσμιο Α.Ε.Π. είναι της τάξης των \$ 7,6bn, ήτοι το 10,2%. Επίσης, σημαντικό στοιχείο είναι ότι η βιομηχανία τουρισμού αποτελεί το 30% των παγκόσμιων εξαγωγών υπηρεσιών. Επιπλέον, σύμφωνα με το Παγκόσμιο Συμβούλιο Τουρισμού και Ταξιδιού (World Tourism & Travel Council - WTTC), ο ρυθμός ανάπτυξης της βιομηχανίας θα αυξηθεί από 3.1% στο 3.8%.

Ως προς την Ελλάδα, το Συμβούλιο έχει εκπονήσει ειδική μελέτη που παρουσιάζει στοιχεία σχετικά με τον ελληνικό τουρισμό (WTTC, 2018). Η Ελλάδα κατέλαβε την 29η θέση ως προς την απόλυτη

συνδρομή του τομέα του τουρισμού στο Α.Ε.Π., την 40η ως προς την σχετική συνδρομή του τομέα, την 29η ως προς την πρόβλεψη ανάπτυξης για την ερχόμενη χρονιά και την 85η ως προς την πρόβλεψη ανάπτυξης για τη δεκαετία 2017-2027.

Επιπλέον, στην αναφορά του Συμβουλίου διαπιστώνεται ότι η συνδρομή της βιομηχανίας Τουρισμού στο εθνικό Α.Ε.Π. ανέρχεται συνολικά σε € 32,8bn, με τα € 13bn εξ αυτών να είναι άμεση συνδρομή, τα € 13bn να είναι έμμεση και τα € 7bn να είναι επαγόμενα. Ως προς τον παράγοντα της εργασίας, η βιομηχανία απασχολεί συνολικά 861.000 εργαζομένους, με τους 423.000 να είναι σε άμεση, τους 300.000 να είναι σε έμμεση και τους υπόλοιπους 138.000 να είναι σε επαγομένη συσχέτιση με το ευρύτερο φάσμα υπηρεσιών που εντάσσονται στην τουριστική βιομηχανία (WTTC, 2018).

Ως προς την πρόγνωση, η οποία λαμβάνει τα στοιχεία ανάπτυξης ως γραμμικά εξελισσόμενα σύμφωνα με τους τρέχοντες δείκτες, αναμένεται ότι η συνδρομή της βιομηχανίας τουρισμού στην εθνική οικονομία θα φτάσει τα € 50bn, με την άμεση συνδρομή να φτάνει τα € 22bn, την έμμεση τα € 20bn και την επαγομένη τα € 8bn. Χρήσιμη είναι η διαπίστωση του Συμβουλίου ότι η τουριστική βιομηχανία θα αποτελεί ολοένα και σημαντικότερο πυλώνα της ελληνικής οικονομίας, αποσπώντας μερίδιο της τάξης του 24% του εθνικού Α.Ε.Π., αυξανόμενη κατά 26%, από το 19% που είναι σήμερα. Σε αριθμούς, αυτό σημαίνει ότι η συνδρομή θα φτάσει τα € 55bn, δηλαδή θα σημειώσει αύξηση της τάξης του 83% συνολικά, λαμβάνοντας προβλέψεις για την άμεση, την έμμεση και την επαγομένη συνδρομή (WTTC, 2018).

Επιπροσθέτως, αναμένεται η δημιουργία 150.000 νέων θέσεων εργασίας, αύξηση της τάξης του 40% από τις 400.000 που υπάρχουν σήμερα. Σύμφωνα με τη μελέτη, οι θέσεις εργασίας στον τομέα θα αριθμούν στο 14% των συνολικών θέσεων εργασίας στη χώρα (WTTC, 2018)

Επίσης σημαντική είναι η σύγκριση των διάφορων δεικτών που αφορούν τον τομέα του τουρισμού, όπως αυτοί διαμορφώνονται για την Ελλάδα σε σχέση με τους αντίστοιχους για την παγκόσμια οικονομία και την Ευρωπαϊκή Ένωση.

- Ως προς τη συνολική συνδρομή του τουρισμού στο Α.Ε.Π., η Ελλάδα (\$ 36,6bn) βρίσκεται κάτω του μέσου όρου όσον αφορά την Ε.Ε. (\$ 60,1bn) και τον υπόλοιπο κόσμο (\$ 57,3bn).

- Ως προς τη συνολική απόλυτη συνδρομή του τουρισμού στην αγορά εργασίας, η Ελλάδα (860.300 θέσεις εργασίας) βρίσκεται κάτω από τον παγκόσμιο μέσο όρο (2.152.900 θέσεις εργασίας) και τον ευρωπαϊκό (949.500 θέσεις εργασίας)
- Ως προς τις επενδύσεις στον τουρισμό, η Ελλάδα (\$ 3.5bn) βρίσκεται κάτω του παγκόσμιου μέσου όρου (\$ 4.4bn) και του Ευρωπαϊκού (\$ 5.7bn).

Και εάν τα στοιχεία αυτά φαίνονται απαισιόδοξα για την ανάπτυξη της βιομηχανίας, προστίθεται σε αυτά και ένα στοιχείο παραδόξου, σύμφωνα με τα ακόλουθα:

- Η σχετική συνδρομή της βιομηχανίας στο Α.Ε.Π. της Ελλάδας (18.6%) είναι μεγαλύτερη από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο (10.2%) αλλά και τον παγκόσμιο (10,2%).
- Η σχετική συνδρομή της βιομηχανίας στη συνολική απασχόληση (υπολογίζοντας την άμεση, έμμεση και επαγομένη εργασία) είναι άνω του διπλάσιου στην Ελλάδα (23,4%) από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο (11.6%) και τον παγκόσμιο (9.6%).

Δηλαδή ενώ ο τουρισμός έχει ιδιαίτερο βάρος για την ανάπτυξη της χώρας, φαίνεται ότι η ανάπτυξή του είναι αναιμική και λιγότερο αποδοτική από όσο θα μπορούσε να είναι με βάση τα διεθνή κριτήρια.

Ως προς τις προβλέψεις ανάπτυξης για τη δεκαετία 2017-2027, το Συμβούλιο διαπιστώνει τα ακόλουθα (WTTC, 2018):

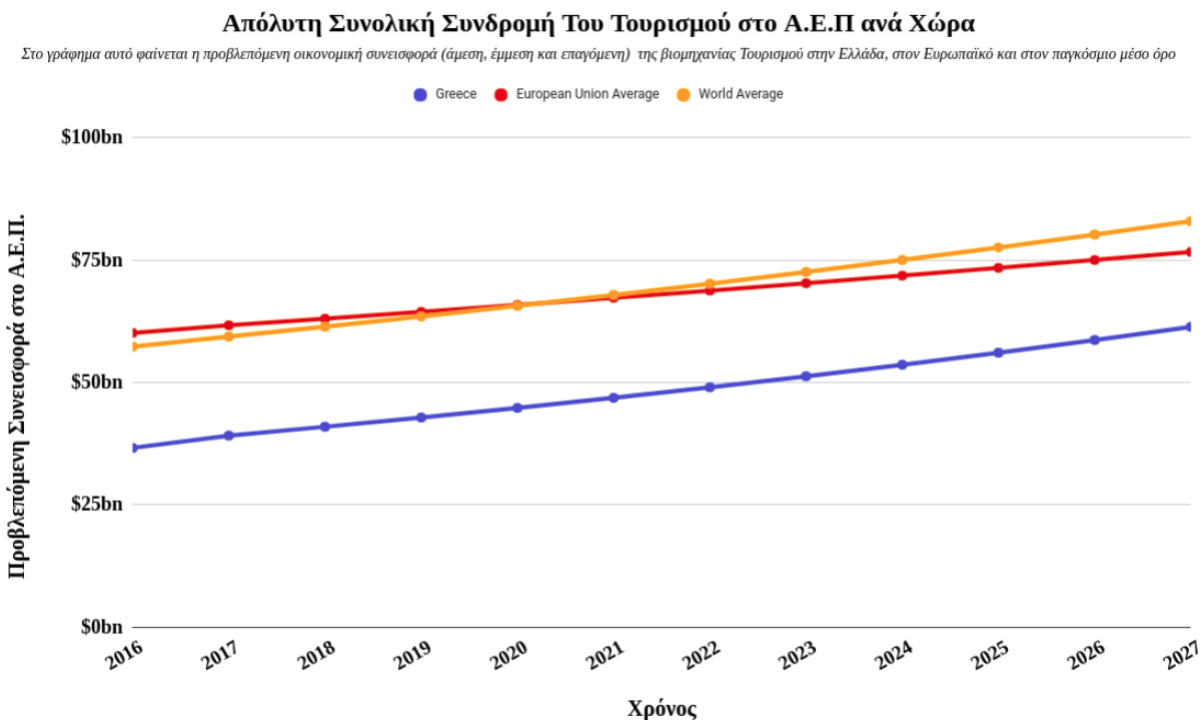
- Ως προς τη συνολική συνεισφορά στο Α.Ε.Π., η Ελλάδα (4.6%) είναι πάνω του Ευρωπαϊκού (2.2%) και του παγκόσμιου ρυθμού (3.9%) (Γράφημα 1-1).
- Ως προς τη συνολική συνεισφορά στην αγορά εργασίας, η Ελλάδα (3.4%) είναι πάνω του Ευρωπαϊκού (1.3%) και του παγκόσμιου (2.5%) μέσου όρου (Γράφημα 1-2).
- Ως προς τις επενδύσεις στη βιομηχανία σε σχέση με τις συνολικές επενδύσεις, η Ελλάδα (5.1%) είναι πάνω του Ευρωπαϊκού (2.8%) και του παγκόσμιου (4.5%) μέσου όρου (Γράφημα 1-3).

Ενώ τόσο στις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και του κόσμου διαπιστώνεται ότι ο τομέας του τουρισμού αποκτά μεγαλύτερο οικονομικό και κοινωνικό βάρος, ταυτόχρονα

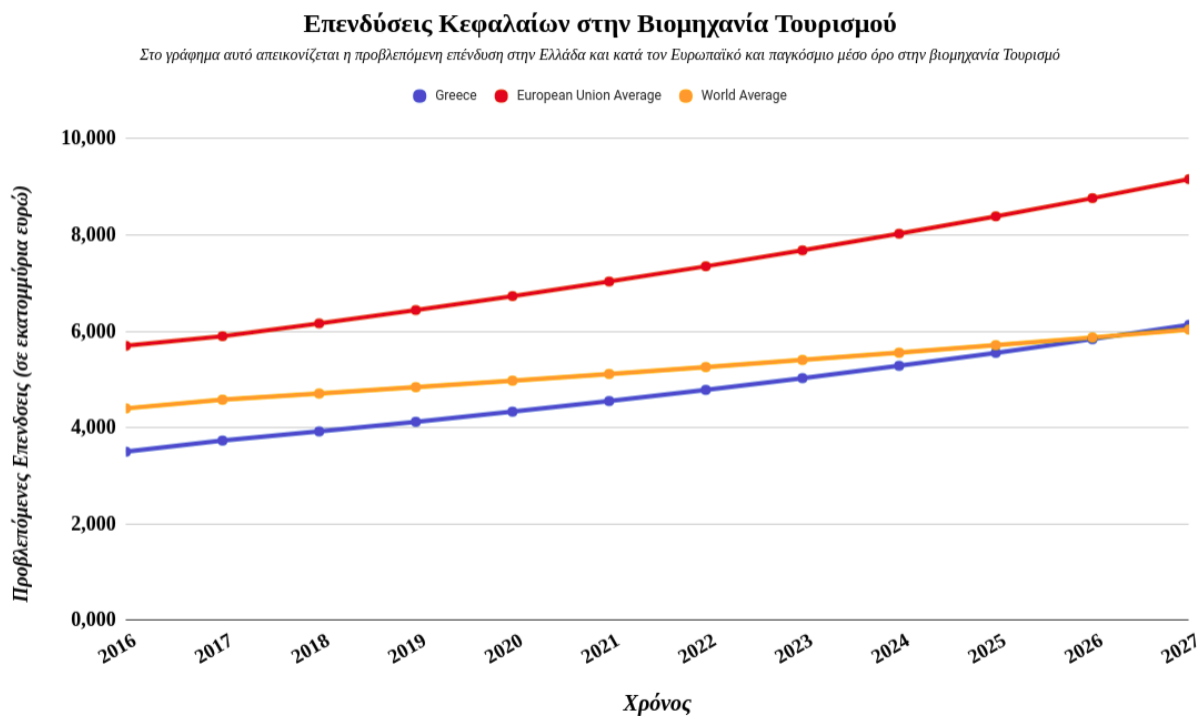
επιδιώκεται μια σχετικά ισόρροπη ανάπτυξη όλων των τομέων. Στην Ελλάδα, ο τομέας του τουρισμού διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στο σύνολο της εθνικής οικονομίας (Γράφημα 1-4).

Επιπλέον, σκόπιμη είναι η αναφορά στα θεωρούμενα ως μείζονα προβλήματα της ελληνικής βιομηχανίας τουρισμού. Πιο ειδικά, η ελληνική βιομηχανία τουρισμού παρουσιάζει ιδιαίτερα υψηλή εποχικότητα, γεγονός που μπορεί να αποδοθεί στο μέχρι τώρα ακολουθούμενο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης της χώρας. Έτσι η επιχειρηματική δραστηριότητα η σχετική με τον τουρισμό ακολούθησε συγκεντρωτικές τάσεις προς τοποθεσίες με ήδη εδραιωμένο καταναλωτικό κοινό, με την κατανάλωση του προϊόντος να παρουσιάζει ιδιαίτερα υψηλή εποχικότητα, η οποία φαίνεται στο Γράφημα 1-5 που απεικονίζει τις τάσεις της τουριστικής κίνησης της τελευταίας δεκαετίας.

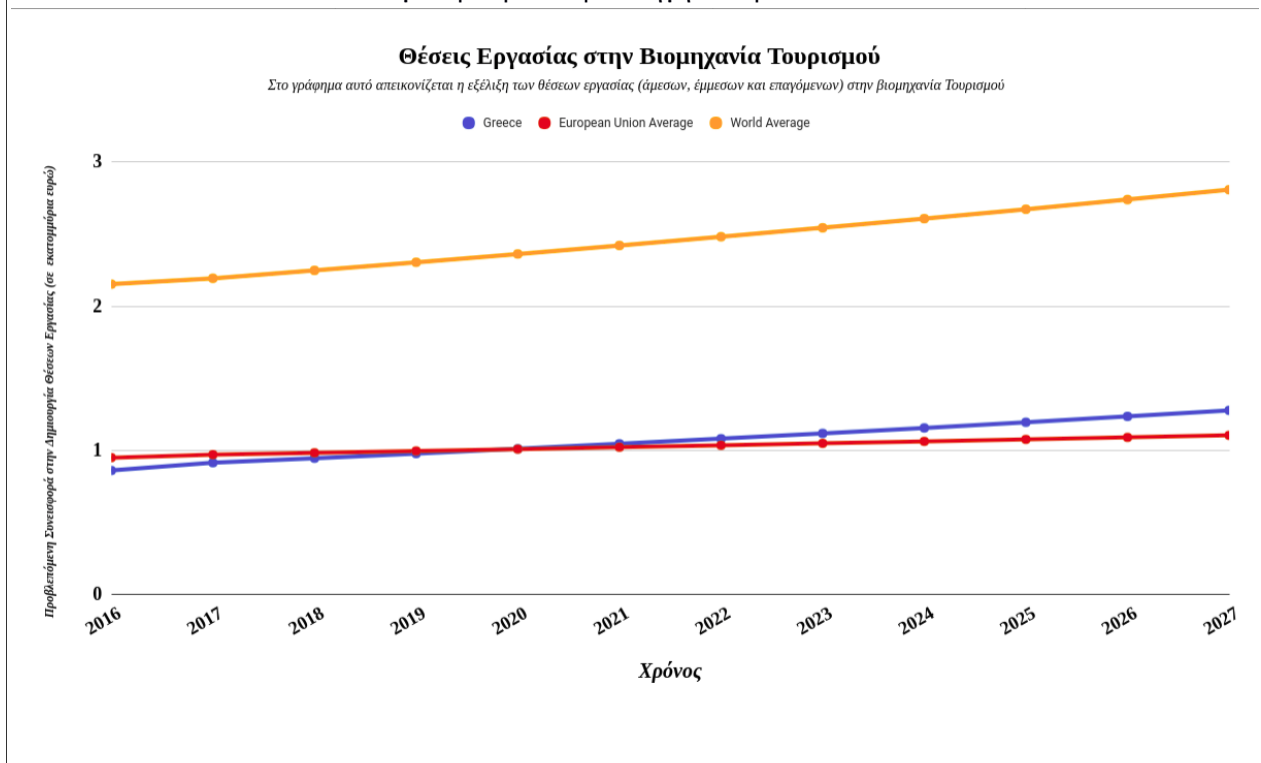
Γράφημα 1-1. Απόλυτη συνολική συνδρομή του τουρισμού στο Α.Ε.Π. της χώρας σε σχέση με τον ευρωπαϊκό και τον παγκόσμιο μέσο όρο. Πηγή δεδομένων: W.T.T.C.

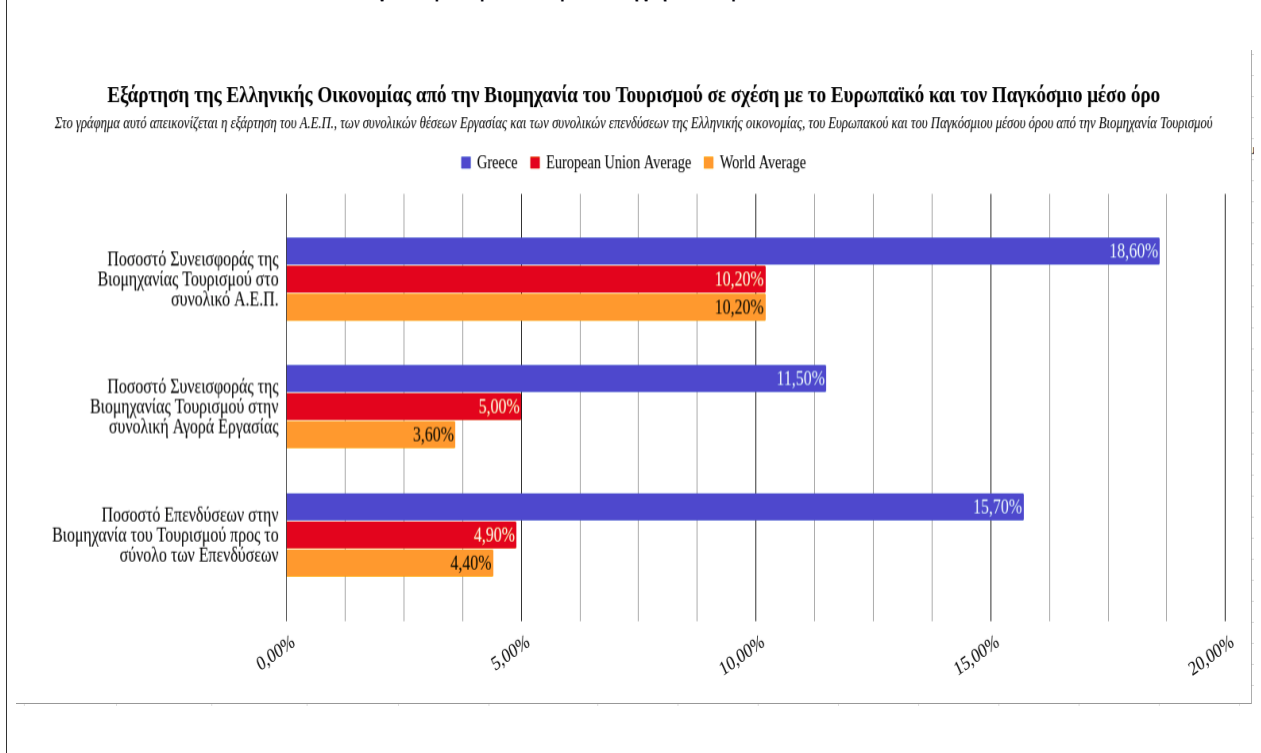
Γράφημα 1-2. Επενδύσεις κεφαλαίων στον τουρισμό για την χώρα σε σχέση με τον ευρωπαϊκό και τον παγκόσμιο μέσο όρο. Πηγή δεδομένων: W.T.T.C.

Γράφημα 1-3. Θέσεις εργασίας στην βιομηχανία τουρισμού για την χώρα σε σχέση με τον ευρωπαϊκό και τον παγκόσμιο μέσο όρο. Πηγή δεδομένων: W.T.T.C.

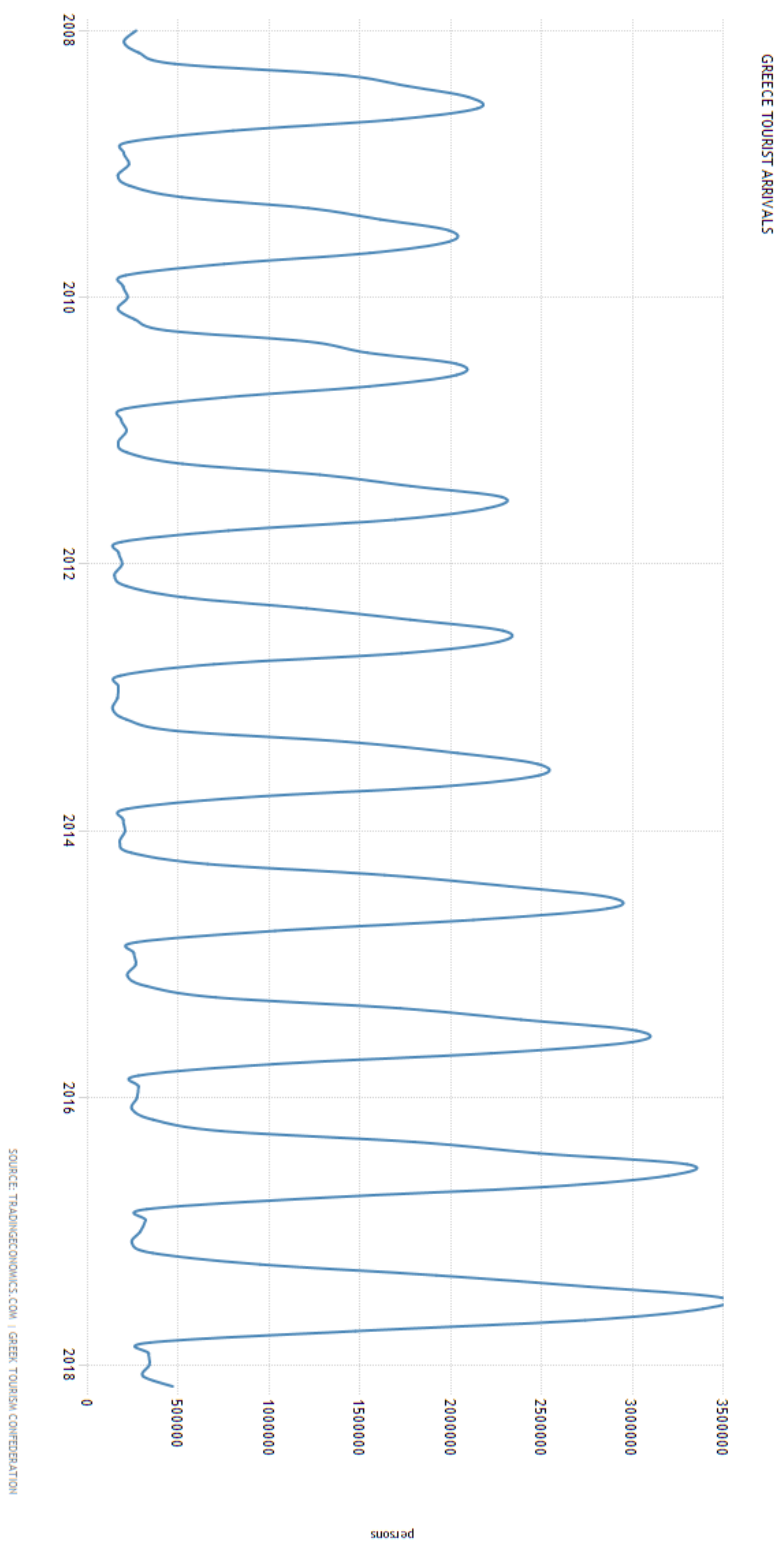

Γράφημα 1-4. Δείκτες εξάρτησης της οικονομίας της χώρας σε σχέση με τον ευρωπαϊκό και τον παγκόσμιο μέσο όρο. Πηγή δεδομένων: W.T.T.C.

Γράφημα 1-5. Αφίξεις τουριστών στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία 2008-2018.

Πηγή: TradingEconomics.com, Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (Σ.Ε.Τ.Ε.)

2

Ο Τομέας του Τουρισμού στην Ελλάδα Κείμενα Πολιτικής

2.0. Περίληψη Κεφαλαίου

Πέραν των εκθέσεων για τη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης, το ελληνικό κράτος έχει διαμορφώσει τη στρατηγική χωρικής ανάπτυξης του τομέα του τουρισμού μέσα από το αντίστοιχο νομοθετικό πλαίσιο (*Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης -- ΦΕΚ 128 Α/03.07.2008, Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης στον Τομέα του Τουρισμού -- ΦΕΚ 1138 Β/11.06.2009, Θεσμικό πλαίσιο για τη σύσταση Καθεστώτων Ενισχύσεων Ιδιωτικών Επενδύσεων για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας - Σύσταση Αναπτυξιακού Συμβουλίου και άλλες διατάξεις -- ΦΕΚ Α' 117/22.6.2016*), το οποίο καθορίζει τις χωρικές και τις αντίστοιχες ποιοτικές παραμέτρους, βάσει των οποίων επιδιώκεται η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα σε μέσο-μακροπρόθεσμο επίπεδο.. Επιπλέον, δίνονται οι νομικοί ορισμοί, όπως αυτοί έχουν διατυπωθεί επίσημα από το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο, των διαφόρων όρων που χρησιμοποιούνται στην αποτύπωση και την ανάλυση των επόμενων κεφαλαίων. Τέλος, γίνεται σύγκριση των κειμένων πολιτικής, στο πλαίσιο της διερεύνησης για τυχόν δυσαρμονίες ή (α)συμφωνίες που παρουσιάζονται μεταξύ τους.

2.1. Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης και Τουρισμός

2.1.1. Προκλήσεις στρατηγικής

Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΓΠΧΣ-ΑΑ) αποτελεί το βασικό κείμενο της στρατηγικής χωρικής ανάπτυξης της χώρας, το οποίο αποτυπώνει τις στρατηγικές επιλογές της. Δομείται με βάση τη μακροχρόνια παρακολούθηση και αξιολόγηση των εξελίξεων του ευρύτερου περιβάλλοντος και τις αναπτυξιακές επιλογές που αυτές διαμορφώνουν ως προς τη διαχείριση του εθνικού χώρου και των σχετικών πόρων.

Σε αυτό το κείμενο, το οποίο χρονολογείται από το 2008, γίνεται αναφορά στην αναμενόμενη αύξηση της τουριστικής κίνησης, στην ανάγκη εξωστρέφειας του τουριστικού τομέα, στο άνοιγμα της ελληνικής τουριστικής αγοράς σε νέες αγορές της Ασίας, καθώς και στην ανάγκη συνεχούς πύκνωσης των διεθνών δικτύων μεταφορών ως σημαντικού παράγοντα, που θα καθορίσει την εξέλιξη του συγκεκριμένου τομέα στη χώρα. Επιπλέον, σημειώνεται ότι οι προορισμοί με αξιόλογη τουριστική κίνηση, όπως η Κρήτη, τα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου, σημείωσαν (μέχρι το 2008) υψηλότερη ανάπτυξη από ότι προορισμοί όπως η Ήπειρος, η Θράκη και η Δυτική Μακεδονία, που σημειώνουν μια υστέρηση σε αυτόν τον τομέα.

Επιπλέον, αναφέρεται ότι ακόμα και σε περιοχές με ορυκτό πλούτο (οι οποίες βρίσκονται σε όλους του νομούς της Ελλάδας), οι εξορυκτικές δραστηριότητες οφείλουν να υλοποιούνται με τέτοιον τρόπο, ώστε να μην παρεμποδίζουν την άσκηση τουριστικών δραστηριοτήτων.

Η τουριστική κίνηση στη χώρα μας, όπως σημειώνεται στο ΓΠΧΣ-ΑΑ, είναι απόλυτα συγκεντρωμένη. Αυτό υπογραμμίζεται από το γεγονός ότι το 65% των ξενοδοχειακών κλινών και το 70% των διανυκτερεύσεων κατανέμονται στις Περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου, Ιονίων Νήσων, Κρήτης, Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας. Ταυτόχρονα, η πληρότητα των κλινών ξεπερνάει το 50% σε όλες τις νησιωτικές περιφέρειες (ΓΠΧΣ-ΑΑ, 2008).

Στο ΓΠΧΣ-ΑΑ κείμενο αναγνωρίζεται επίσης ένας γενικός κορεσμός των δυνατοτήτων του μέχρι τώρα προωθούμενου μοντέλου “ήλιος-θάλασσα”, εξ αιτίας τριών παραγόντων και συγκεκριμένα:

- Της εισόδου άλλων μεσογειακών χωρών στην τουριστική αγορά, στοιχείο το οποίο διευρύνει τις επιλογές των επισκεπτών και εντείνει τον ανταγωνισμό.
- Της διεθνούς τάσης για εξατομίκευση του τουριστικού προϊόντος, στοιχείο που δεν χαρακτηρίζει το τουριστικό προϊόν της χώρας μας το οποίο διακρίνεται για τον μαζικό του χαρακτήρα.
- Της σταδιακής υποβάθμισης των σημαντικών διαθέσιμων πόρων λόγω της υπερβολικής εκμετάλλευσής τους και πέραν, πολλές φορές, της φέρουσας ικανότητάς τους (ΓΠΧΣ-ΑΑ, 2008).

Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στον μοναδικό πολιτιστικό πλούτο που διαθέτει η χώρα, καθώς και στα φυσικά και πολιτιστικά συγκριτικά της πλεονεκτήματα τόσο στον ηπειρωτικό κορμό της όσο και στο νησιωτικό τμήμα της. Παρόλα αυτά ωστόσο, οι εν λόγω πόροι (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος) δεν τυγχάνουν πλήρους αξιοποίησης, κυρίως εξ αιτίας της ακόλουθης σειράς παραγόντων:

- Των ιδιαίτερων γεωγραφικών χαρακτηριστικών που εμφανίζονται στις διάφορες περιοχές της χώρας, τα οποία δημιουργούν κρίσιμα προβλήματα προσπελασιμότητας.
- Της έλλειψης κρίσιμης μάζας που συνεπάγεται συγκριτικά μεγάλα κόστη παροχής και διατήρησης υπηρεσιών και υποδομών.
- Ενίοτε και του προτύπου ανάπτυξης, που επιφέρει αλλοιώσεις στο φυσικό, πολιτιστικό και κοινωνικό περιβάλλον, με επακόλουθες δυσμενείς επιπτώσεις στους ίδιους τους πόρους στους οποίους το τουριστικό προϊόν στηρίζεται για τη δημιουργία του (ΓΠΧΣ-ΑΑ, 2008).

Ως προς τον τουρισμό, το ΓΠΧΣ-ΑΑ καταλήγει με παραπομπή στο Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ), σημειώνοντας την ανάγκη για διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος της χώρας και την προώθησή του σε νέες ειδικές αγορές.

2.1.2. Στόχοι

Στους διατυπωμένους στόχους του ΓΠΧΣ-ΑΑ εντάσσεται η ανάδειξη του πολιτιστικού πλούτου της χώρας. Αυτό αποτελεί σημαντική στροφή στη σχεδιαστική νοοτροπία, αφού πλέον οι ανθρωπογενείς και φυσικοί πόροι λαμβάνουν παραγωγικό βάρος που δεν προβλέπονταν στο προηγούμενο μοντέλο παραθεριστικού τουρισμού.

Αυτή η στροφή σχεδιάζεται να πραγματοποιηθεί με την υποστήριξη της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας, η οποία καλείται να αξιοποιήσει τους εν λόγω πόρους μέσα από καινοτόμες

και ανταγωνιστικές λύσεις έντασης γνώσης. Επιπλέον, στο πλαίσιο αυτού του στόχου, η επιχειρηματική αξιοποίηση καλείται να ενταχθεί σε ένα βιώσιμο πρότυπο, το οποίο θα λαμβάνει μέριμνα για τη διατήρηση του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος.

Επίσης, η μορφή επιχειρηματικότητας που θα προωθηθεί χρειάζεται να είναι εξωστρεφής, με εστίαση στην παραγωγή εξαγωγίμων προϊόντων. Για τον τουρισμό, αυτό απαιτεί την περαιτέρω πύκνωση του δικτύου μεταφορών και την απευθείας σύνδεση περιφερειακών προορισμών με κέντρα του εξωτερικού, ώστε να αρθούν δυσκολίες στην προσπελασιμότητά τους.

Επιπλέον, στόχος είναι η ταυτόχρονη ανάδειξη της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης ως παγκόσμιων τουριστικών προορισμών, με ενίσχυση βέβαια της περιφερειακής ανάπτυξης και της χωρικής συνοχής, με καθορισμό περιφερειακών πυλών και πόλων ανάπτυξης (Χάρτης 2-1). Επιδιώκεται η ενδογενής, ισόρροπη και πολυκεντρική ανάπτυξη (Χάρτης 2-2), με τρόπο ο οποίος θα σέβεται το περιβάλλον κάθε περιοχής.

Χάρτης 2-1. Πύλες – πόλοι και άξονες ανάπτυξης.

Πηγή: ΓΠΧΣ-ΑΑ, 2009

Χάρτης 5: Πύλες - Πόλοι και Άξονες Ανάπτυξης

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΠΟΛΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- Μητροπόλεις
- Πρωτεύοντες εθνικοί πόλοι
- Δευτερεύοντες εθνικοί πόλοι
- Λοιποί εθνικοί πόλοι

ΙΕΡΑΡΧΙΣΗ ΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟΥΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥΣ 2001

ΑΞΟΝΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- Κύριοι χερσαίοι άξονες ανάπτυξης
- Θαλάσσιοι άξονες σύνδεσης

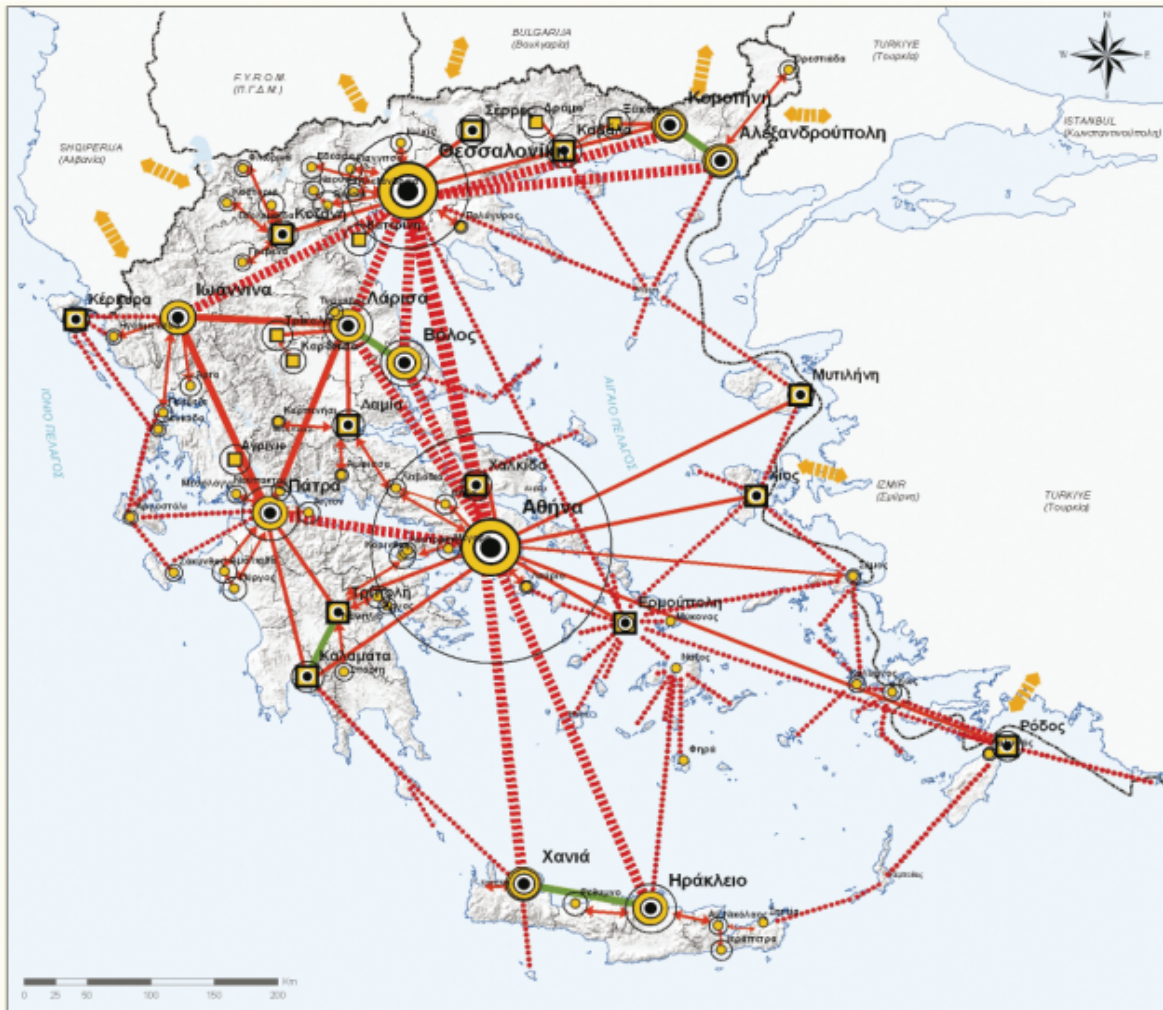
ΠΟΛΥΠΟΛΙΚΟ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΚΑΙ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

- Περιοχή νησιωτικού πολιτοπολικού συμπλέγματος
- Κύριες αναπτυξιακές ενότητες
- Εξωτ.: κύριες λειτουργικές συνδέσεις με ηπειρωτική χώρα & Κρήτη.

Πηγή: ΕΣΥΕ - Απογραφή 2001

Χάρτης 2-2. Πολυκεντρική και ισόρροπη χωρική ανάπτυξη.

Πηγή: ΓΠΧΣ-ΑΑ, 2009

Χάρτης 8.1: Πολυκεντρική και ισόρροπη χωρική ανάπτυξη

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

- Μητροπόλεις (1ο επίπεδο)
- Πρωτεύουσες εθνικοί πόλοι (2ο επίπεδο)
- Δευτερεύουσες εθνικοί πόλοι (3ο επίπεδο)
- Λοιποί εθνικοί πόλοι (4ο επίπεδο)
Λοιπά νομαρχιακά κέντρα, αστικά κέντρα με πληθυσμό > 10.000κατ. και άλλα σημαντικά κέντρα (5ο επίπεδο)

Ενίσχυση διασυνοριακών συνεργασιών

Κύριες λειτουργικές εξαρτήσεις:

- μεταξύ αστικών κέντρων 1ου επιπέδου
- αστικών κέντρων 2ου επιπέδου με αστικά κέντρα 1ου επιπέδου
- μεταξύ αστικών κέντρων 2ου επιπέδου
- αστικών κέντρων 3ου και 4ου επιπέδου με ανώτερα επίπεδα
- μεταξύ αστικών κέντρων 3ου και 4ου επιπέδου
- αστικών κέντρων 4ου και 5ου επιπέδου με ανώτερα επίπεδα
- αστικών κέντρων 4ου και 5ου μεταξύ τους
- συνλειτουργία αστικών κέντρων 2ου & 3ου επιπέδου (δίπολα)

Ενίσχυση Συνοχής Νησιωτικού Χώρου

- ενίσχυση σημαντικών λειτουργικών εξαρτήσεων νησιών μεταξύ τους και με την ηπειρωτική χώρα

Πληθυσμός οικιστικών κέντρων

2.2. Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ) και της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων

2.2.1. Προκλήσεις στρατηγικής

Όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 1, η αγορά του τουρισμού συνιστά μία αγορά που ακόμα δεν έχει εξαντλήσει το αναπτυξιακό δυναμικό της, το οποίο προβλέπεται ότι θα διευρυνθεί ακόμα περαιτέρω κατά τα επόμενα χρόνια. Αυτό αναγνωρίζεται ως στοιχείο του ευρύτερου περιβάλλοντος, το οποίο πρέπει να ληφθεί υπόψη στη χάραξη στρατηγικής της χώρας. Η τουριστική δραστηριότητα εξελίσσεται με ραγδαίους ρυθμούς, αποτελώντας ένα φαινόμενο που ασκεί νέες πιέσεις στο οικονομικό, κοινωνικό αλλά και πολιτισμικό πλαίσιο παγκοσμίως. Πράγματι οι ρυθμοί αυτοί ξεπερνούν το 6% ετησίως, ενώ η εξέλιξη αυτή αναμένεται να συνεχιστεί μεσοπρόθεσμα και να αποκτήσει νέα ποιοτικά χαρακτηριστικά, υπό την πίεση ενός διαρκώς εντεινόμενου διεθνούς ανταγωνισμού (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009).

Ωστόσο, η έλλειψη συγκροτημένης κοινής τουριστικής πολιτικής και των σχετικών πόρων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), δυσχεραίνει τη σχεδιασμένη τουριστική ανάπτυξη της χώρας, μειώνει τις δυνατότητες προγραμματισμού και ελέγχου επί της τουριστικής πολιτικής, περιορίζει τη δυνατότητα της χώρας να υποστηρίξει με υποδομές τη χωρική διάχυση και την ποιοτική αναβάθμιση της τουριστικής δραστηριότητας, παρά τις σημαντικές προσπάθειες εκσυγχρονισμού και βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας του κλάδου, που έχουν γίνει στο πλαίσιο του εκάστοτε ισχύοντος αναπτυξιακού νόμου και τα επί μέρους προγράμματα υποστήριξης από το Β' και Γ' ΚΠΣ (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009). Αυτό σημαίνει πως η έλλειψη κοινής τουριστικής πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο δυσχεραίνει τη βελτιστοποίηση της διάχυσης της τουριστικής κίνησης, δεν αποφορτίζει πιέσεις που ασκούνται στους πόρους που βρίσκονται σε δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς και ακολούθως οδηγεί σε ανεπαρκή αξιοποίηση του πλήρους δυναμικού των πόρων με δυνατότητες τουριστικής αξιοποίησης.

Ταυτόχρονα, οξύνει τους κινδύνους που προέρχονται από τις απαιτήσεις που διαμορφώνει ο διεθνής ανταγωνισμός, με τις σχέσεις μεταξύ των προορισμών να είναι ανταγωνιστικές και να εντείνονται ανάλογα με τη μεταξύ τους απόσταση, ως παράγοντα ο οποίος επηρεάζει την πιθανότητα διάχυσης της τουριστικής κίνησης. Όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 1, η κατανάλωση του τουριστικού προϊόντος γίνεται τοπικά και η ζήτηση για αυτό δεσμεύεται σε συγκεκριμένες

χωρικές οντότητες με αμοιβαία αποκλειστικό τρόπο. Ένας τουρίστας που προτιμά να πάει διακοπές στην Κρήτη έχει χαμηλή πιθανότητα μετάβασης στην Ήπειρο σε ορισμένο χρονικό πλαίσιο κ.ο.κ.

Ταυτόχρονα, το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ) αναγνωρίζει ότι η χώρα παρουσιάζει ιδιαίτερα πλούσια πολιτιστικά διαθέσιμα, περίξ των οποίων μπορεί να αναπτυχθεί αξιόλογη τουριστική δραστηριότητα. Ωστόσο, η στόχευση αυτή πρέπει να δομηθεί στρατηγικά, με τρόπο, ο οποίος να εξασφαλίζει τη βιωσιμότητα, την ανθεκτικότητα, τη διατήρηση και την ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και του τοπίου, καθώς και την αντιμετώπιση των επιπτώσεων που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή.

Βέβαια, το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ θέτει ως στόχο του την υιοθέτηση ενός επιστημονικά ολοκληρωμένου χωροταξικού σχεδιασμού ως προϋπόθεση για την ορθολογική ανάπτυξη των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, μεταξύ των οποίων και ο τουρισμός, στον χώρο. Αυτό ενδεχομένως έρχεται σε σύγκρουση με τη σχεδιαστική θεώρηση του προγράμματος έξυπνης εξειδίκευσης, το οποίο θέτει ως προτεραιότητα την τοπικοποίηση στην παραμετροποίηση των αναπτυξιακών προτύπων και τη χωρική διάχυσή τους να γίνεται οργανικά μέσω της διαδικασίας επιχειρηματικής ανακάλυψης.

Η σύγκρουση αυτή μπορεί να μετριαστεί ή ακόμα και να εξαλειφθεί, εάν οι εν λόγω δραστηριότητες αναδομηθούν ή ακόμα και σχεδιαστούν εξαρχής με δυνατότητες ανάπτυξης συνδέσεων και συνεργειών, που θα δράσουν πολλαπλασιαστικά για την αποδοτικότητά τους. Ο χωροταξικός σχεδιασμός προσφέρει ένα επιχειρησιακό πλαίσιο αναφοράς για την αναζήτηση συμπληρωματικότητας και συνεργειών στις επιμέρους τομεακές πολιτικές, καθώς και για τη διευθέτηση των ενδεχόμενων συγκρούσεων ως προς τη χρήση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και ιδίως ως προς τις χρήσεις γης (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009).

Σε αυτό το σημείο είναι χρήσιμη η οριοθέτηση της έννοιας του τουρισμού ως όρου. Τα τελευταία χρόνια, λόγω της παγκοσμιοποίησης και των επιδράσεών της σε όλες τις πτυχές της οικονομικής δραστηριότητας, ο τουρισμός έχει αλλάξει μορφή και έχει διαχωριστεί σε πολλές απόλυτα διακριτές μεταξύ τους κατηγορίες. Αυτές ομοιάζουν η μία με την άλλη μόνο στον βαθμό κατά τον οποίο ο “επισκέπτης” μεταβαίνει σε έναν “προορισμό ενδιαφέροντος”. Καθώς όμως η τουριστική αγορά έχει μεγεθυνθεί και τα καταναλωτικά πρότυπα έχουν μεταβληθεί αλλά και εξειδικευτεί, έχουν δημιουργηθεί πλείστες ειδικές αγορές. Έτσι, ενώ στη χώρα μας παραδοσιακά η κυρίαρχη μορφή τουριστικής δραστηριότητας ήταν ο μαζικός τουρισμός στηριγμένος στους εν αφθονία

πόρους “ήλιος--θάλασσα”, πλέον υπάρχουν δυνατότητες επέκτασης της τουριστικής βιομηχανίας σε δυναμικές ειδικές αγορές, όπως ο ιατρικός τουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο βιομηχανικός τουρισμός, ο γεωτουρισμός, κ.λπ.

Αυτή η θεώρηση μπορεί να εφαρμοστεί μάλλον για περιορισμένο αριθμό δραστηριοτήτων, οι οποίες ταυτόχρονα συνδέονται με συγκεκριμένους παραγωγικούς τομείς (π.χ. αγροτική παραγωγή μικρής και μεσαίας κλίμακας, περιβαλλοντική έρευνα). Οι τομείς αυτοί διαθέτουν δυναμικό ανάπτυξης λόγω της διαθεσιμότητας των σχετικών παραγωγικών πόρων σε διάφορες περιοχές της χώρας.

Ήδη υπάρχουν μονάδες πρότυπα ανάπτυξης εναλλακτικών αγορών τουρισμού στη χώρα (λόγου χάρη οι ξενώνες Eumelia στη Λακωνία για αγροτουρισμό ή οι δραστηριότητες του ινστιτούτου “Αρχιπέλαγος” στο ανατολικό Αιγαίο για τουρισμό που περιλαμβάνει περιβαλλοντική έρευνα). Ωστόσο, λιγότερα τέτοια παραδείγματα υπάρχουν που αξιοποιούν τουριστικά την υποδομή και δραστηριότητα άλλων παραγωγικών τομέων, όπως π.χ. του εξορυκτικού. Θα ήταν λοιπόν σκόπιμο ο αναπτυξιακός σχεδιασμός κάθε περιοχής να μοχλεύεται όχι μόνο από τα υλικά πολιτιστικά διαθέσιμα, αλλά και από τα άυλα χαρακτηριστικά που τη διαφοροποιούν από άλλες περιοχές, ανεξάρτητα της όποιας χωρικής συγγένειας μεταξύ τους, και της προσδίδουν μια ιδιαίτερη ταυτότητα. Βέβαια, αυτές οι εσωτερικές διαφοροποιήσεις που μπορεί να παρατηρηθούν σε κάθε χωρική ενότητα δεν είναι χαρτογραφικά αποτυπώσιμο αντικείμενο και μάλλον εντάσσεται στο πλαίσιο κάποιας μελλοντικής, τοπικά συγκεκριμένης μελέτης, η οποία θα διεισδύει σε πιο λεπτομερές επίπεδο στον ιδιαίτερο χαρακτήρα της εκάστοτε περιοχής.

Ζητούμενο είναι, ως προς τον σχεδιασμό, η τουριστική ανάπτυξη να είναι ισόρροπη, βιώσιμη, ανθεκτική και να στηρίζει την ανάπτυξη συμπληρωματικών σχέσεων, αρμονικά ενταγμένη στο πλαίσιο αξιών της κοινωνίας στην οποία εντάσσεται.

2.2.2. Ταξινόμηση περιοχών τουριστικής ανάπτυξης από το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ

Για τη διατύπωση των κατευθύνσεων σχεδιασμού στο ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ γίνεται διαχωρισμός των διάφορων περιοχών της χώρας με βάση τον βαθμό στον οποίο έχουν αναπτύξει τον τομέα του τουρισμού, τη γεωμορφολογία τους και την ευαισθησία των πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος που εμπεριέχονται σε αυτές. Πιο συγκεκριμένα οι κατηγορίες περιοχών που διακρίνονται στο ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ περιγράφονται στη συνέχεια και παρουσιάζονται στον Χάρτη 2-3.

2.2.2.1. Αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές

Χαρακτηρίζονται από την αναγνωρίσιμη τουριστική ταυτότητα με ισχυρή φήμη, την υψηλή συγκέντρωση μαζικού τουρισμού, την κατά κανόνα υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας του τουριστικού τόπου (κορεσμός προορισμού) με αυξημένη πιθανότητα για φθίνουσα οικονομική απόδοση του τομέα, τις υψηλές πιέσεις στους τοπικούς πόρους, με την ταυτόχρονη υψηλή εξάρτηση της τοπικής οικονομίας από την τουριστική δραστηριότητα. Για τις περιοχές αυτές το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει:

- Την ανάδειξη των στοιχείων της ταυτότητάς τους.
- Τη βελτίωση των εισόδων των αστικών κέντρων των περιοχών αυτών.
- Την αξιοποίηση των πόρων της ενδοχώρας για την ισόρροπη ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος και την αποσυμφόρηση των περιοχών με υψηλές συγκεντρώσεις τουριστικής υποδομής – δραστηριότητας.
- Τη άρση των πιέσεων σε συγκεκριμένα τμήματα των εν λόγω περιοχών με διάχυση στον χώρο της τουριστικής δραστηριότητας.
- Την προστασία και ανάδειξη των φυσικών πόρων.
- Την αναβάθμιση των καταλυμάτων.
- Την ανανέωση των κτιριακών υποδομών με τρόπο που να αναβαθμίζει το τουριστικό προϊόν τόσο χρηστικά όσο και αισθητικά.
- Την ανάπτυξη τοπικών προγραμμάτων με στόχο τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών και τη σύσταση μηχανισμού παρακολούθησης και αξιολόγησής τους (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009).

2.2.2.2. Αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές

Χαρακτηρίζονται από την παρουσία ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, την αξιολογή κατά περίπτωση ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων, την περιορισμένη αξιοποίηση πόρων που ενδιαφέρουν τον τουρισμό, τη δυνατότητα μεγαλύτερης διαφοροποίησης και εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος σε σύγκριση με τις ήδη αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές και την ύπαρξη ή προγραμματιζόμενη ανάπτυξη αποδεκτού επιπέδου υποδομών. Για τις περιοχές αυτές το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει:

- Τη διαφύλαξη φυσικών, ιστορικών, αρχιτεκτονικών, κ.ά. τμημάτων των εν λόγω περιοχών με «μοναδικά» χαρακτηριστικά.
- Τη δημιουργία θεματικών διαδρομών, με ανάδειξη στοιχείων των κυρίαρχων χρήσεων («δρόμοι» ελιάς, αμπέλου, καπνού, κ.ά.).

- Τη δημιουργία μουσείων, κέντρων ερμηνείας του χώρου ή άλλων εγκαταστάσεων, απαραίτητων για την ανάδειξη της κυρίαρχης χρήσης – δραστηριότητας, εντός οικισμών.
- Την κατασκευή νέων, τη συμπλήρωση και αναβάθμιση υφιστάμενων τεχνικών, κοινωνικών (περίθαλψης και αθλητισμού) και περιβαλλοντικών υποδομών.
- Την αξιοποίηση των εκάστοτε τοπικών πόρων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού όπως αγροτουρισμού, περιηγητικού, πεζοπορικού, πολιτιστικού τουρισμού, γεωτουρισμού, κ.ά. (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009).

2.2.2.3. Περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος με μειονεκτικά χαρακτηριστικά και κυρίαρχες χρήσεις άλλες από τον τουρισμό

Χαρακτηρίζονται από τη διαφοροποίηση της κυρίαρχης χρήσης από τον τουρισμό και την ύπαρξη ορισμένων χαρακτηριστικών τουριστικής έλξης (π.χ. φυσικά και ανθρωπογενή χαρακτηριστικά ιδιαίτερης αξίας). Στις περιοχές αυτές, η μέχρι σήμερα ανάπτυξη τους υποστηρίζεται κυρίως από άλλους τομείς (π.χ. τον πρωτογενή) και δεν έχουν αξιοποιήσει τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Έτσι ο τομέας του τουρισμού εμφανίζει κάποιες προοπτικές και μπορεί να διαδραματίσει έναν συμπληρωματικό ρόλο στην τοπική οικονομία, ενισχύοντας ταυτόχρονα τους λοιπούς κυρίαρχους τομείς δραστηριότητας. Επιπλέον, στις περιοχές αυτές υπάρχει χαμηλό επίπεδο ή έλλειψη τουριστικών υποδομών. Για τις περιοχές αυτές το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει:

- Τη διαφύλαξη φυσικών, ιστορικών, αρχιτεκτονικών, κ.ά., τμημάτων των εν λόγω περιοχών με «μοναδικά» χαρακτηριστικά.
- Τη δημιουργία θεματικών διαδρομών, με ανάδειξη στοιχείων των κυρίαρχων χρήσεων («δρόμοι» ελιάς, αμπέλου, καπνού, κ.ά.).
- Τη δημιουργία μουσείων, κέντρων ερμηνείας του χώρου ή άλλων εγκαταστάσεων απαραίτητων για την ανάδειξη της κυρίαρχης χρήσης – δραστηριότητας, εντός οικισμών.
- Την κατασκευή νέων, συμπλήρωση και αναβάθμιση υφιστάμενων τεχνικών, κοινωνικών (περίθαλψης και αθλητισμού) και περιβαλλοντικών υποδομών
- Την αξιοποίηση των εκάστοτε τοπικών πόρων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού (αγροτουρισμού, περιηγητικού, πεζοπορικού, πολιτιστικού τουρισμού, γεωτουρισμού, κ.ά.).
- Την ανάδειξη και προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και του τοπίου (προστασία φυσικού περιβάλλοντος, αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, τη δημιουργία μουσείων, κ.ά.).

- Την προώθηση προγραμμάτων στήριξης αγροτικών δραστηριοτήτων φιλικών προς το περιβάλλον (στήριξη ολοκληρωμένης ή βιολογικής γεωργίας, προϊόντων ονομασίας προέλευσης, παραδοσιακών τεχνικών).
- Την προστασία των κυριάρχων χρήσεων και την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού με ρόλο συμπληρωματικό στην τοπική οικονομία (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009).

2.2.2.4. Παράκτιες περιοχές και νησιά

Πρόκειται για τις περιοχές του ηπειρωτικού χώρου, συμπεριλαμβανομένης της νήσου Εύβοιας, που αντιστοιχούν σε χερσαία ζώνη πλάτους 350 μέτρων από τη γραμμή αιγιαλού και για το σύνολο της εδαφικής περιφέρειας των νήσων. Για τις περιοχές αυτές προβλέπεται αρχικά ο διαχωρισμός τους σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με την έκταση του νησιού:

- Για τα νησιά με σημαντική τουριστική δραστηριότητα ή αναπτυσσόμενη αγορά, στόχευση είναι η αντιμετώπιση των συγκρούσεων μεταξύ των δραστηριοτήτων, ο έλεγχος των περιβαλλοντικών πιέσεων από την τουριστική δραστηριότητα και η αποτροπή της μονόπλευρης εξάρτησής τους από τον τουρισμό.
- Για τα μικρά νησιά, μέχρι 100 κλίνες δυναμικότητα της κάθε ξενοδοχειακής μονάδας, και ετήσια αύξηση μέχρι 5% του υφιστάμενου αριθμού κλινών, με ελάχιστο όριο τις 30 κλίνες.
- Για τις βραχονησίδες, γίνεται διάκριση σε δύο κατηγορίες, αυτή των νησίδων που έχουν χαρακτηριστεί οικολογικά σημαντικές (δίκτυο Natura 2000, ιδιαίτερη πανίδα και χλωρίδα) ή νησιά που βρίσκονται σε απόσταση μεγαλύτερη των 4 ναυτικών μιλίων από κατοικημένη περιοχή με πάνω από 2000 κατοίκους, στις οποίες απαγορεύεται η ανάπτυξη τουριστικών εγκαταστάσεων. Στις υπόλοιπες βραχονησίδες επιτρέπεται η δόμηση εγκαταστάσεων, αρκεί η συνολική κάλυψη να μην υπερβαίνει το 3% της επιφάνειας του νησιού (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009).

2.2.2.5. Ορεινές περιοχές

Πρόκειται για τις περιοχές της χώρας που εκτείνονται σε υψόμετρο άνω των 600 μ. Για τις περιοχές αυτές το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει:

- Τη διατήρηση των ιδιαίτερων φυσικών και ανθρωπογενών χαρακτηριστικών τους.
- Την ενσωμάτωση δραστηριοτήτων μη σχετικών με τον τομέα του τουρισμού, ώστε να καταστεί δυνατή η συνύπαρξη ενός εύρους των δραστηριοτήτων.
- Τη δημιουργία προτύπων κατασκευής και εξειδικευμένων κανόνων δόμησης, που λαμβάνουν υπόψη την παραδοσιακή αρχιτεκτονική.
- Τη δημιουργία δικτύων μονοπατιών και διαδρομών περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

- Τον περιορισμό της δόμησης νέων υποδομών φιλοξενίας εντός των οικισμών (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009).

2.2.2.6. Πεδινές και ημιορεινές περιοχές

Πρόκειται για τις περιοχές, που δεν κατατάσσονται στον παράκτιο ή ορεινό χώρο. Συμπεριλαμβάνουν και τον πεδινό ή ημιορεινό χώρο της Εύβοιας και της Κρήτης. Για τις περιοχές αυτές δεν υπάρχει κάποια ιδιαίτερη πρόβλεψη σχετικά με την τουριστική τους ανάπτυξη, χωρίς βέβαια να αποκλείεται η ανάπτυξη σχετικών δράσεων (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009).

2.2.2.7. Περιοχές του Δικτύου Φύση 2000 και λοιπές περιοχές περιβαλλοντικής ευαισθησίας

Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται περιοχές του Δικτύου Φύση (Natura) 2000 και άλλες ευαίσθητες περιοχές με ιδιαίτερη περιβαλλοντική / πολιτιστική αξία, όπως κηρυγμένοι προστατευόμενοι τόποι, καταφύγια άγριας ζωής, κ.λπ., όπως αυτές έχουν οριοθετηθεί σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις. Για τις περιοχές αυτές το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει:

- Την αξιοποίηση των εκάστοτε τοπικών πόρων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού.
- Την ανάδειξη και προστασία του περιβάλλοντος και του τοπίου.
- Τη δημιουργία δικτύων μονοπατιών και διαδρομών περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.
- Την προώθηση προγραμμάτων στήριξης αγροτικών δραστηριοτήτων φιλικών προς το περιβάλλον.
- Τη δημιουργία υποδομών στήριξης, καθώς και την προώθηση προγραμμάτων εκπαίδευσης και πιστοποίησης (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009).

2.2.2.8. Παραδοσιακοί οικισμοί

Περιλαμβάνονται οι χαρακτηρισμένοι ως τέτοιοι, κατά τις κείμενες διατάξεις, οικισμοί. Για τις περιοχές αυτές το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει:

- Τη διαμόρφωση αυστηρότερων κανόνων για τη μορφολογία των νέων κτισμάτων, την ενίσχυση δράσεων αποκατάστασης κελυφών και ειδικότερα για τις περιπτώσεις των εγκαταλελειμμένων και σε φθίνουσα πορεία οικισμών, την προώθηση πρωτοβουλιών στην κατεύθυνση της αναζωογόνησης των εν λόγω περιοχών.

- Τον έλεγχο της δυνατότητας επέκτασης ή μη των οικισμών, κατά τρόπο ώστε να διαφυλάσσεται η αξία των διαθέσιμων πόρων και να προστατεύεται ο παραδοσιακός τους χαρακτήρας,
- Τον άμεσο έλεγχο της δόμησης εκτός σχεδίου πόλης και ορίων οικισμών.
- Την αξιοποίηση των εγκαταλελειμμένων ορεινών οικισμών που παρουσιάζουν αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, με τη μετατροπή κτιρίων σε καταλύματα ή και με νέες μεγαλύτερου μεγέθους επενδύσεις (αύξηση μέχρι και 40% της υφισταμένης δομημένης επιφάνειας), με κίνητρα είτε προς τους σημερινούς ιδιοκτήτες είτε προς ενδιαφερόμενους επενδυτές.
- Την ανάπτυξη δράσεων τοπικών συμφώνων ποιότητας (πέρα από τους κατά περίπτωση ισχύοντες κτιριολογικούς κανονισμούς), που αφορούν στη διατήρηση και ανάδειξη αξιόλογων μορφολογικών στοιχείων και την ιδιαίτερη τοπική αρχιτεκτονική παραδοσιακών οικισμών (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009).

2.2.2.9. Αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία

Περιλαμβάνονται οι οριοθετημένοι, κατά τις κείμενες διατάξεις, αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία.

Για τις περιοχές αυτές το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει:

- Την εξασφάλιση της προσβασιμότητας, της επισκεψιμότητας και της οργάνωσής τους, τον εξωραϊσμό του περιβάλλοντος χώρου, καθώς και τον έλεγχο των χρήσεων και της χωροθέτησης δικτύων υποδομής ώστε να διασφαλίζεται η βέλτιστη ανάδειξή τους (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009).

2.2.3. Αξιοποίηση τουριστικού προϊόντος για τη διείσδυση σε ειδικές αγορές τουρισμού Ανάπτυξη

Η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας στη χώρα μας, με βάση τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα (πόροι φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος) μπορεί να έχει πολλές εκφάνσεις, κινούμενη προς διαφορετικές μεταξύ τους κατευθύνσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, στο ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, γίνεται ειδική μνεία για την ανάπτυξη συγκεκριμένων μορφών τουριστικού προϊόντος που υπάρχει δυνατότητα να αναπτυχθούν στις διάφορες περιοχές και μπορούν να στοχεύσουν στη διείσδυση σε συγκεκριμένες ειδικές αγορές. Οι μορφές αυτές τουριστικής δραστηριότητας παρουσιάζονται συνοπτικά στη συνέχεια.

2.2.3.1. Συνεδριακός τουρισμός

Ορίζεται ως ο τουρισμός που είναι σχετικός με τη διοργάνωση συνεδρίων και εκθέσεων. Η ανάπτυξη δραστηριότητας σχετικής με αυτή τη μορφή τουρισμού αφορά κυρίως τις ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές, που ικανοποιούν την απαίτηση για επαρκή συγκοινωνιακή σύνδεση, βρίσκονται σε αυτές χωροθετημένα Α.Ε.Ι. ή ερευνητικά κέντρα, χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ισχυρού / κυρίαρχου παραγωγικού τομέα ή την ύπαρξη διεθνούς φήμης πόρων του φυσικού ή του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, έχουν μια αξιόλογη ιστορική διαδρομή ή χαρακτηρίζονται για την οργάνωση, αθλητικών ή πολιτιστικών εκδηλώσεων ευρύτερης εμβέλειας. Για τις περιοχές αυτές το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009):

- Την αναβάθμιση των υφιστάμενων τουριστικών εγκαταστάσεων και τη δημιουργία νέων, είτε αμιγών είτε συνδυασμένων με καταλύματα υψηλών προδιαγραφών.
- Την προώθηση δράσεων ενσωμάτωσης των νέων τεχνολογιών στις τουριστικές υποδομές.
- Την αποκατάσταση και επανάχρηση αξιόλογων παλαιών κελυφών μέσα από την παροχή κατάλληλων κινήτρων.
- Την προώθηση δράσεων διασύνδεσης του συνεδριακού με τον εκθεσιακό τουρισμό.

2.2.3.2. Αστικός τουρισμός

Πρόκειται για μία νέα και δυναμική ειδική μορφή τουρισμού, με ιδιαίτερη θέση στην τουριστική αγορά, η οποία αναπτύσσεται εντός των αστικών κέντρων. Μπορεί να συνδυάζεται με διαφορετικές μορφές τουρισμού, όπως λόγω χάρη τον συνεδριακό, τον ιατρικό ή τον περιηγητικό και περιστρέφεται γύρω από τις αστικές αγορές, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πόλης και τη νυχτερινή ζωή. Για τις περιοχές αυτές το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009):

- Τη δικτύωση των τουριστικών δραστηριοτήτων εντός του αστικού περιβάλλοντος βάσει θεματικών ενοτήτων.
- Τον εμπλουτισμό των παρεχόμενων υπηρεσιών και δραστηριοτήτων.
- Τη βελτίωση/αναβάθμιση του ξενοδοχειακού δυναμικού.
- Την ενημέρωση των επισκεπτών και τη βελτίωση της πρόσβασής στους διαθέσιμους πόρους.
- Την αναβάθμιση του ρόλου των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς για τη διασφάλιση απρόσκοπτης μετακίνησης στον αστικό χώρο.
- Τη βελτίωση της κυκλοφορίας και της ασφάλειας των πεζών.

2.2.3.3. Θαλάσσιος τουρισμός

Ο θαλάσσιος τουρισμός προσδιορίζεται από τη δυνατότητα χρήσης ιδιόκτητων και εκμισθωμένων σκαφών αναψυχής διαφορετικών μεγεθών και εμβέλειας ταξιδίων, μετά ή άνευ πληρώματος και με ποικίλους τρόπους κίνησης. Για τις περιοχές το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009):

- Τη δημιουργία κέντρων υποστήριξης σε έντεκα ενότητες θαλάσσιου τουρισμού, οι οποίες θα διαθέτουν σύγχρονες υποδομές ελλιμενισμού, ανεφοδιασμού και επισκευών, καθώς και υπηρεσίες διοικητικής υποστήριξης για πρακτορεύσεις, ενοικιάσεις, αγοραπωλησίες κ.λπ. Κριτήριο χωροθέτησης αποτελεί η εκ των προτέρων ύπαρξη σύγχρονων υποδομών φιλοξενίας, εστίασης και ψυχαγωγίας, καθώς και η γειτνίαση με αεροδρόμιο.
- Την επιλογή συγκεκριμένων θέσεων ανάπτυξης των εν λόγω κέντρων με σκοπό τη σχεδιασμένη διάχυση της τουριστικής δραστηριότητας σε ορισμένες χωρικές ενότητες.
- Την εποχική αύξηση της χωρητικότητας των υποδομών τους.
- Την ανάπτυξη και λειτουργία συστημάτων ηλεκτρονικής ενημέρωσης για την παροχή πληροφοριών σχετικών με τη διαθεσιμότητα θέσης, το κόστος κ.λπ.
- Την ανάπτυξη «πράσινων υποδομών».

2.2.3.4. Πολιτισμικός τουρισμός

Ως πολιτιστικός τουρισμός ορίζεται η ειδική τουριστική αγορά που σχετίζεται με την επίσκεψη των πολιτιστικών μνημείων ενός προορισμού, όπως αρχαιολογικοί χώροι, παραδοσιακοί οικισμοί ή άλλα στοιχεία του δομημένου περιβάλλοντος, καθώς και τη συμμετοχή σε πολιτιστικά δρώμενα που εντάσσονται στην άυλη πολιτισμική κληρονομιά. Για τις περιοχές αυτές το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009):

- Την ιεραρχημένη αναβάθμιση και διασύνδεση του μουσειακού, μνημειακού, αρχαιολογικού και λαογραφικού κεφαλαίου της χώρας.
- Τη διατήρηση και ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και ειδικότερα των ιστορικών κέντρων των πόλεων αλλά και μεμονωμένου κτιριακού πλούτου, και την αναζωογόνησή τους μέσα από την εφαρμογή κατάλληλων μέτρων πολιτικής.
- Την εξασφάλιση της προσβασιμότητας, της επισκεψιμότητας και οργάνωσης των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων και την υποστήριξή τους με κατάλληλα έργα υποδομών, καθώς και την ένταξή τους σε τουριστικά δίκτυα.
- Τη δημιουργία μουσείων και θεματικών πάρκων, συμπεριλαμβανομένων των τεχνολογικών, για την ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων και ιδιαιτεροτήτων κάθε περιοχής.

- Την ενίσχυση δράσεων τύπου RISE (Research and Innovation Staff Exchange) για τη δημιουργία πολυχώρων ψηφιακής αναπαράστασης ιστορικών, μυθολογικών και άλλων πολιτιστικών αφηγημάτων.
- Την ενίσχυση, προβολή και καθιέρωση φεστιβάλ, πολιτιστικών θεσμών και άλλων σχετικών εκδηλώσεων.
- Την ανάπτυξη του γαστρονομικού τουρισμού και την ένταξή του στο τουριστικό προϊόν, όπως λόγω χάρη η ανάπτυξη βιολογικών προϊόντων, συστημάτων διασφάλισης της ποιότητάς τους και πιστοποίησης της αξίας και της μοναδικότητάς τους.

2.2.3.5. Θρησκευτικός τουρισμός

Ο θρησκευτικός τουρισμός (ή τουρισμός πίστης) ορίζεται ως η ειδική αγορά τουρισμού που σχετίζεται με την επί σκοπώ προσκυνήματος μετάβαση στον προορισμό. Για τις περιοχές αυτές το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009):

- Την ιεραρχημένη ανάδειξη πόλων ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού.
- Τη συγκρότηση, οργάνωση και προβολή τους σε δίκτυα.
- Τη βελτίωση της προσβασιμότητάς τους, καθώς και των μεταξύ τους συνδέσεων.
- Την προώθηση μέτρων εξωραϊσμού / αναβάθμισης και ανάδειξης των λατρευτικών χώρων, των συνοδών εγκαταστάσεων διημέρευσης και διαμονής, καθώς και του περιβάλλοντα χώρου τους.
- Τη διαφύλαξη των αρχιτεκτονικών χαρακτηριστικών των μοναστηριών από νέες, μη προσαρμοσμένες στο χαρακτήρα τους κτιριακές επεκτάσεις.
- Την προώθηση / στήριξη προγραμμάτων ανταλλαγής επισκέψεων μεταξύ θρησκευτικών κοινοτήτων.

2.2.3.6. Αθλητικός τουρισμός

Ο αθλητικός τουρισμός ορίζεται ως η ειδική αγορά τουρισμού που σχετίζεται με την μετάβαση σε έναν προορισμό με σκοπό την διενέργεια αθλητικών δραστηριοτήτων. Για τις περιοχές αυτές το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009):

- Την αξιοποίηση των αθλητικών εγκαταστάσεων σε αστικά κέντρα για τη διενέργεια τακτικών διεθνών αθλητικών εκδηλώσεων,.

- Τον εμπλουτισμό των υποδομών για την υποδοχή νέων μορφών αθλητισμού (π.χ. αγώνες ταχύπλοων σκαφών) σε περιοχές που έχουν ήδη εγκατεστημένες ξενοδοχειακές μονάδες και αεροδρόμια.
- Την ανάπτυξη προπονητικών κέντρων σε ορεινές και ημιορεινές περιοχές με ξενοδοχειακές μονάδες και εύκολη πρόσβαση, καθώς και σε παραθαλάσσιες ή παραλίμνιες περιοχές.
- Τη διασύνδεση δράσεων αθλητικού περιεχομένου με την υπόλοιπη τουριστική δραστηριότητα.
- Τη δημιουργία εγκαταστάσεων γκολφ στις ευρύτερες περιοχές μεγάλων αστικών κέντρων ή περιοχών με έντονη τουριστική κίνηση.
- Την ανάπτυξη υποδομών για ορεινό αθλητικό τουρισμό, λόγω χάρη ορειβασία, κανό--καγιάκ, σκι κ.λπ. (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009).

2.2.3.7. Καταδυτικός τουρισμός

Ο καταδυτικός τουρισμός ορίζεται ως η ειδική αγορά τουρισμού, που σχετίζεται με τη μετάβαση σε έναν προορισμό με σκοπό τη διενέργεια καταδυτικών δραστηριοτήτων. Μπορεί να αφορά τη διερεύνηση μη-διασωζομένων ναυαγίων, την υποβρύχια οικοτουριστική δραστηριότητα ή δράσεις αλιευτικού χαρακτήρα. Προϋπόθεση αποτελεί η ύπαρξη ειδικά εξοπλισμένης ιατρικής μονάδας σε μικρή απόσταση από τις περιοχές ανάπτυξης της εν λόγω μορφής τουρισμού για την αντιμετώπιση εκτάκτων περιστατικών. Για τις περιοχές αυτές προβλέπεται (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009):

- Οργάνωση καταδυτικών πάρκων κοντά σε αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές. Τα καταδυτικά πάρκα είναι ειδικά προστατευόμενοι και διαχειριζόμενοι υποθαλάσσιοι βιότοποι. Η θέσπιση μίας περιοχής ως καταδυτικού πάρκου ωστόσο δεν αποκλείει τη διενέργεια ερευνών ή ήπιες μορφές αλιείας.
- Ανάπτυξη και λειτουργία χερσαίων εγκαταστάσεων υποστήριξης της υποβρύχιας δραστηριότητας (π.χ. μουσεία αλιείας, ενυδρεία) σε γειτονικές περιοχές.

2.2.3.8. Ιαματικός και θεραπευτικός τουρισμός

Ο ιαματικός τουρισμός ορίζεται ως η ειδική αγορά τουρισμού που σχετίζεται με τη μετάβαση σε προορισμό με σκοπό τη χρήση ειδικών φυσικών πόρων με επιστημονικά τεκμηριωμένες ιαματικές ιδιότητες. Η ανάπτυξη δραστηριοτήτων αυτού του τύπου αφορά τις αναπτυγμένες και τις αναπτυσσόμενες περιοχές. Για τις περιοχές αυτές το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπεται (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009):

- Η ιεραρχημένη αξιοποίηση των ιαματικών φυσικών πόρων με σκοπό την ανάπτυξη κέντρων θερμαλισμού στηριγμένων στην αξία / ιαματικότητα με βάση επιστημονικά κριτήρια και την επενδυτική βιωσιμότητα της εγκατάστασης, τον βαθμό χωροταξικής ένταξης, την προσβασιμότητα της περιοχής και την ύπαρξη ξενοδοχειακών μονάδων και εγκαταστάσεων ελεύθερου χρόνου.
- Τη συνεχή παρακολούθηση της ποιότητας των ιαματικών πόρων και την ανάπτυξη σχετικής επιστημονικής έρευνας για τη διασφάλιση ποιότητας και την περαιτέρω επιστημονική τεκμηρίωση των θεραπευτικών ιδιοτήτων αυτών.
- Τη δημιουργία κέντρων θαλασσοθεραπείας.

2.2.3.9. Τουρισμός φύσης

Ο τουρισμός φύσης αναπτύσσεται στον ορεινό χώρο και σε ενδιαφέρουσες περιβαλλοντικά περιοχές, όπως περιοχές του δικτύου Φύση (NATURA) 2000 και Τ.Ι.Φ.Κ. (Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλους) και δάση, καθώς και σε περιοχές του αγροτικού χώρου που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τον τουρισμό. Για τον οικοτουρισμό το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009):

- Την καθιέρωση ενός συστήματος ιεράρχησης των περιβαλλοντικά ευαίσθητων περιοχών που μπορούν να αξιοποιηθούν τουριστικά, με τον καθορισμό, κατά περίπτωση, κριτηρίων που θα αφορούν στις επιτρεπόμενες δραστηριότητες σε κάθε περιοχή.
- Την προώθηση δράσεων ανάδειξης προστατευόμενων περιοχών που διαθέτουν σχετικούς πόρους (φύση, τοπίο), ως πόλων ανάπτυξης τουρισμού φύσης ευρύτερης ακτινοβολίας.
- Την ανάπτυξη / καθιέρωση τοπικών δικτύων, διαδρομών-μονοπατιών πολυθεματικού χαρακτήρα, με έμφαση στη φυσιολατρική διάσταση.
- Τον εμπλουτισμό των διαδρομών με εναλλακτικές δραστηριότητες (πίστες mountain bike, ιππασία) και την ένταξη σε αυτές, όπου είναι δυνατόν, παραδοσιακών οικισμών με υποδομές εστίασης και αναψυχής.
- Τη διατήρηση και ανάδειξη των στοιχείων του παραδοσιακού τρόπου ζωής.
- Τη δημιουργία υποδομών παρατήρησης και ερμηνείας της φύσης, όπως π.χ. παρατηρητήρια, κέντρα ενημέρωσης επισκεπτών, μουσεία και ορειβατικά καταφύγια.

Για τον αγροτουρισμό το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009):

- Την ενίσχυση των δράσεων ανακαίνισης παραδοσιακών ή εγκαταλελειμμένων κτιρίων και οικισμών ή συνόλων οικισμών.
- Τη διασύνδεση της τοπικής παραγωγής με την αγροτουριστική κατανάλωση.
- Την ενίσχυση του γαστρονομικού τουρισμού με δράσεις προώθησης της ελληνικής κουζίνας και των τοπικών εκδοχών της.
- Την προώθηση της εμπορίας γεωργικών προϊόντων, καθώς και τοπικά μεταποιημένων προϊόντων υψηλής ποιότητας.

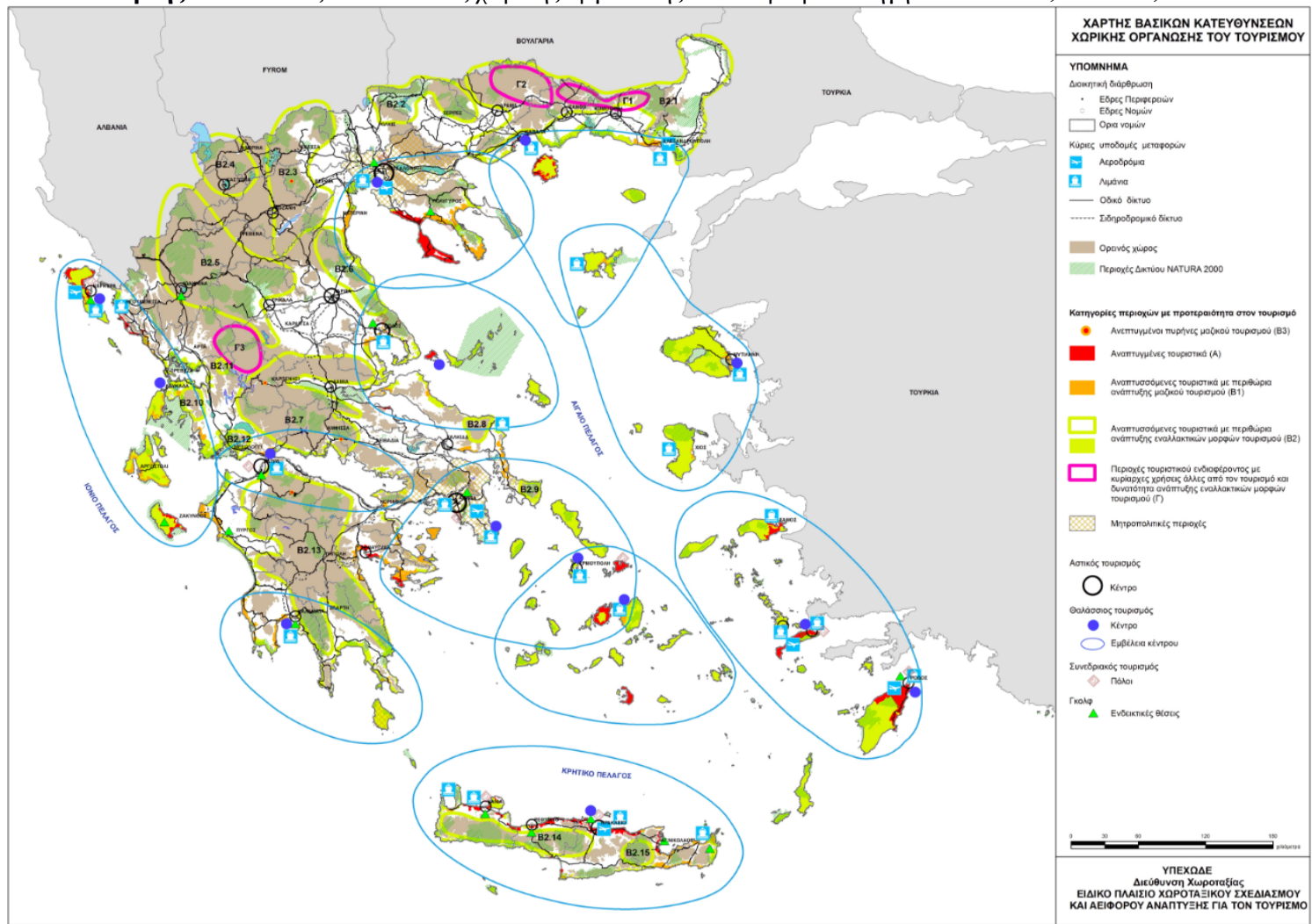
Για τον γεωτουρισμό το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ προβλέπει (ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, 2009):

- Την ιεραρχημένη ανάδειξη και προβολή των γεωτόπων της χώρας (ηφαίστεια, σπήλαια, φαράγγια, απολιθωματοφόρες θέσεις, μεγάλα γεωλογικά ρήγματα, αρχαία μεταλλεία και λατομεία, γεωμορφές και τοπία που δημιούργησε στην διάρκεια των γεωλογικών αιώνων η φύση).
- Την εξασφάλιση της προσβασιμότητάς τους και τη διαχείριση ροών επισκεπτών με σεβασμό στην αντοχή του εκάστοτε οικοσυστήματος.
- Την ένταξή τους σε τουριστικά δίκτυα (θεματικά ή μη), ανάλογα με τα ιδιαίτερα (γενικά ή ειδικά) χαρακτηριστικά που συγκεντρώνουν.

Στον Χάρτη 2-3 παρουσιάζεται ο διαχωρισμός του εθνικού χώρου σε ζώνες τουριστικής ανάπτυξης, δίνοντας έτσι μια οπτικοποιημένη εικόνα των στοιχείων που παρουσιάστηκαν στις προηγούμενες ενότητες. Πιο συγκεκριμένα, στον Χάρτη 2-3 αποτυπώνονται:

- Οι ζώνες ανάπτυξης τουριστικών προϊόντων που μπορούν να στοχεύσουν ειδικές αγορές αγορές τουρισμού.
- Οι διαφορετικές ζώνες, ανάλογα με την ταξινόμησή τους ως προς την επιδιωκόμενη τουριστική ανάπτυξη.

Χάρτης 2-3. Βασικές κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης του τουρισμού. Πηγή:ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, ΥΠΕΚΑ, 2009

2.2.4. Κριτική επισκόπηση του ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ

Το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ φαίνεται πως κινείται προς μια θετική κατεύθυνση, τουλάχιστον στον βαθμό κατά τον οποίο επιχειρεί να διαφοροποιήσει την εικόνα της χώρας ως ενός προορισμού μαζικού τουρισμού και να αναδείξει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των επιμέρους περιοχών, μέσα από την ανάπτυξη ποιοτικών εναλλακτικών τουριστικών προϊόντων και την εξειδικευμένη στόχευση σε συγκεκριμένες ειδικές αγορές τουρισμού, διευρύνοντας έτσι την προοπτική διεξόδου της χώρας σε ένα μεγαλύτερο τμήμα της τουριστικής αγοράς.

Γεγονός όμως αποτελεί πως οι νομοθετικοί σκόπελοι στους οποίους προσέκρουσε τρεις (τα ειδικά χωροταξικά που δημοσιεύτηκαν κατέπεσαν ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας το 2013, το 2015 και το 2017), αποτελούν ενδείξεις ότι εσωτερικές κρατικές αγκυλώσεις θα εμποδίσουν ή τουλάχιστον θα περιορίσουν τυχόν μελλοντικές απόπειρες για στρατηγικής σημασίας παρεμβάσεις. Αυτή η πραγματικότητα σημαίνει ότι σημαντικές, ως προς τον αντίκτυπό τους, επενδύσεις καλούνται να εναρμονιστούν με το αντίστοιχο νομικό πλαίσιο του 2003. Και ενώ μπορεί να υποστηριχθεί η θέση ότι οι πόροι δεν έχουν υποστεί σημαντικές αλλαγές στο χρονικό πλαίσιο των δεκαπέντε αυτών χρόνων, η χρονική αυτή περίοδος χαρακτηρίστηκε από πρωτοφανούς έντασης και ποιότητας εξελίξεις και αλλαγές (σε τεχνολογικό, οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο), καθιστώντας έτσι αδήριτη την ανάγκη για ριζική μεταμόρφωση του συνόλου του πλαισίου. Συνεπαγόμενη υπόθεση λοιπόν είναι ότι χρειάζεται μία καταρχήν θετική αντιμετώπιση των στρατηγικών πλαισίων που προωθεί η κεντρική διοίκηση από την ίδια τη διοίκηση, δηλαδή η αύξηση της νομοθετικής ελαστικότητας που μπορεί να γίνει αποδεκτή.

Μία δεύτερη παρατήρηση είναι ότι τα στρατηγικά κείμενα που αφορούν χωρικές παρεμβάσεις δεν θέτουν με έναν πιο οριστικό και συγκεκριμένο τρόπο τις προτάσεις τους. Ως τώρα, και στα παρόντα κείμενα, διατίθενται περιορισμένα ποσοτικά στοιχεία, ενώ οι στόχοι είναι διατυπωμένοι με έναν γενικό τρόπο, με την αοριστία να καθιστά τα αποτελέσματά τους πρώτον μη αιτιατά ως προς την στόχευση και δεύτερον μη μετρήσιμα και άρα αξιολογήσιμα. Η παραιναιτικότητα ως κεντρικό στοιχείο του χαρακτήρα τους λοιπόν ναρκοθετεί εκ των προτέρων την αποτελεσματικότητά τους.

Η παρούσα εργασία ωστόσο θα παραμείνει στον διαπιστωτικό χαρακτήρα της επισκόπησης του ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, καθώς ασχολείται με τη χωρική παρά με τη νομική διάσταση που υπεισέρχεται στο κείμενο αυτό της στρατηγικής για τη χωρική ανάπτυξη του τομέα του τουρισμού στη χώρα. Ως προς τη χωρική λοιπόν διάσταση, παραμένει το πρόβλημα του ασαφούς προσδιορισμού των περιοχών που οριοθετούνται και των σχετικών σε αυτές παρεμβάσεων και του γενικά νεφελώδους

χαρακτήρα του στρατηγικού πλαισίου. Με βάση τη διαπίστωση αυτή, στη συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου θα ακολουθήσει μία αντιπαραβολή των λοιπών στρατηγικών κειμένων που συνδέονται με την ανάπτυξη του στρατηγικού αυτού τομέα για τον αναπτυξιακό σχεδιασμό της χώρας, προκειμένου να διερευνηθούν και να επισημανθούν τυχόν ασυμφωνίες μεταξύ τους.

2.3. Αναπτυξιακός Νόμος

2.3.1. Γενικά στοιχεία

Ο αναπτυξιακός νόμος (ΦΕΚ 117/Α/22.6.2016), αποτελεί το νομοθετικό πλαίσιο που ρυθμίζει τις επιλογές και τη ροή των επενδύσεων και δίνει κατευθύνσεις προς συγκεκριμένες δραστηριότητες και τομείς ανάπτυξης. Σκοπός του είναι η προώθηση της ισόρροπης ανάπτυξης, με σεβασμό στους περιβαλλοντικούς πόρους, η υποστήριξη των λιγότερο ευνοημένων / ανεπτυγμένων περιοχών της χώρας, η αύξηση της απασχόλησης, η βελτίωση της συνεργασίας και η αύξηση του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων, η τεχνολογική αναβάθμιση, η διαμόρφωση μιας νέας εξωστρεφούς εθνικής ταυτότητας (branding), η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας σε τομείς υψηλής προστιθέμενης αξίας και έντασης γνώσης, η μετακίνηση στην αλυσίδα παραγωγής της αξίας για την παραγωγή πιο σύνθετων προϊόντων, η εξοικονόμηση των φυσικών πόρων στην προοπτική μιας κυκλικής οικονομίας, η προσφορά καλύτερων υπηρεσιών, η προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων και εν τέλει η εξασφάλιση καλύτερης θέσης της χώρας στον Διεθνή Καταμερισμό Εργασίας. Η επίτευξη των στόχων αυτών επιδιώκεται με τις ενισχύσεις του παρόντος, μέσω των καθεστώτων που προβλέπονται στο ειδικό μέρος του και συγκεκριμένα με (ΦΕΚ 117/Α/22.6.2016):

- Την εξωστρέφεια και την καινοτομικότητα (δηλαδή την στοιχειοθετημένη τάση για ανάπτυξη καινοτομίας).
- Τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.
- Την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας, με έμφαση στην απασχόληση εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού, προκειμένου να αναστραφεί το ρεύμα φυγής νέων επιστημόνων.
- Την προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων.
- Την υψηλή προστιθέμενη αξία.
- Τη βελτίωση του τεχνολογικού επιπέδου και της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων.
- Την έξυπνη εξειδίκευση, την ανάπτυξη δικτύων, συνεργειών, συνεταιριστικών πρωτοβουλιών και εν γένει τη στήριξη της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.
- Την ενθάρρυνση συγχωνεύσεων.
- Την προώθηση τομέων και παρεμβάσεων αναπτυξιακού χαρακτήρα για την ενίσχυση της υγιούς και στοχευμένης επιχειρηματικότητας, με ειδική έμφαση στη μικρομεσαία επιχειρηματικότητα.

- Την επανεκβιομηχάνιση της χώρας.
- Την υποστήριξη περιοχών με μειωμένη αναπτυξιακή δυναμική και τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων.

2.3.2. Ο αναπτυξιακός νόμος στο πλαίσιο του τουρισμού

Στον τομέα του τουρισμού, κατ' εξαίρεση υπάγονται στα καθεστώτα ενισχύσεων επενδυτικά σχέδια που αναφέρονται (ΦΕΚ 117/Α/22.6.2016):

- Στην ίδρυση ή επέκταση ξενοδοχειακών μονάδων τουλάχιστον τριών (3) αστερών.
- Στον εκσυγχρονισμό ολοκληρωμένης μορφής ξενοδοχειακών μονάδων που ανήκουν ή αναβαθμίζονται σε κατηγορία τουλάχιστον τριών (3) αστερών, αφού παρέλθει πενταετία από την έναρξη λειτουργίας της μονάδας ή από την ημερομηνία ολοκλήρωσης της προηγούμενης επένδυσης εκσυγχρονισμού ολοκληρωμένης μορφής της μονάδας.
- Στην επέκταση και τον εκσυγχρονισμό ολοκληρωμένης μορφής ξενοδοχειακών μονάδων που έχουν διακόψει τη λειτουργία τους, με την προϋπόθεση ότι στο διάστημα διακοπής δεν έχει γίνει αλλαγή χρήσης του κτηρίου και ότι μέσω της επέκτασης ή του εκσυγχρονισμού ολοκληρωμένης μορφής αναβαθμίζονται σε κατηγορία τουλάχιστον τριών (3) αστερών.
- Στην ίδρυση, επέκταση και εκσυγχρονισμό ολοκληρωμένης μορφής Τουριστικών Οργανωμένων Κατασκηνώσεων (camping), τα οποία ανήκουν ή αναβαθμίζονται σε κατηγορία τουλάχιστον τριών (3) αστερών.
- Στην ίδρυση και εκσυγχρονισμό ολοκληρωμένης μορφής ξενοδοχειακών μονάδων εντός χαρακτηρισμένων παραδοσιακών ή διατηρητέων κτηρίων, τα οποία ανήκουν ή αναβαθμίζονται σε κατηγορία τουλάχιστον δύο (2) αστερών.
- Στην ίδρυση σύνθετων τουριστικών καταλυμάτων.
- Στις εγκαταστάσεις Ειδικής Τουριστικής Υποδομής (συνεδριακά κέντρα, γήπεδα γκολφ, τουριστικοί λιμένες, χιονοδρομικά κέντρα, θεματικά πάρκα, εγκαταστάσεις ιαματικού τουρισμού).
- Στις εγκαταστάσεις αγροτουρισμού ή οινοτουρισμού, όταν υποβάλλεται επενδυτικό σχέδιο από επιχειρηματικές συστάδες (cluster).
- Στην ίδρυση ξενώνων φιλοξενίας νέων.

2.4. Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης – RIS3

2.4.1. Γενικά στοιχεία

Στο πλαίσιο της εναρμόνισης με τις τεχνολογικές εξελίξεις και ακολουθώντας τις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε περιοχής, η Ελλάδα, εκπόνησε σειρά εκθέσεων με εστίαση ανά περιφέρεια με θέμα τη “Στρατηγική Έρευνας και Τεχνολογίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση (Research and Innovation Strategies for Smart

Specialisation - RIS3)” για την ανανέωση του μοντέλου εθνικού και περιφερειακού σχεδιασμού. Η εκπόνηση της εθνικής και των περιφερειακών Στρατηγικών Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση αποτελεί καθοριστικό στοιχείο για τον αναπτυξιακό σχεδιασμό της περιόδου 2014-2020. Η Στρατηγική Έρευνας και Τεχνολογίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση είναι μια ολοκληρωμένη ατζέντα οικονομικού μετασχηματισμού, προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής, η οποία (espa.gr, 2018):

- επικεντρώνεται στην πολιτική υποστήριξη και τις επενδύσεις σε εθνικές/περιφερειακές προτεραιότητες – κλειδιά, προκλήσεις και ανάγκες για μια ανάπτυξη βασισμένη στη γνώση,
- οικοδομεί πάνω στα δυνατά σημεία και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας/ και των περιφέρειας περιφερειών της και το δυναμικό για αριστεία,
- υποστηρίζει την τεχνολογική καινοτομία και την καινοτομία τη βασισμένη στη πράξη και στοχεύει στην τόνωση των ιδιωτικών επενδύσεων,
- διασφαλίζει την πλήρη συμμετοχή των εταίρων (stakeholders) και ενθαρρύνει την καινοτομία και τον πειραματισμό,
- βασίζεται σε τεκμήρια και περιλαμβάνει ένα στέρεο σύστημα παρακολούθησης και αξιολόγησης.

Διαδικασία–κλειδί για τον προσδιορισμό προτεραιοτήτων μιας στρατηγικής έρευνας και καινοτομίας για την έξυπνη εξειδίκευση και επομένως ουσιώδες στοιχείο για τον επιτυχή σχεδιασμό της, είναι η διαδικασία επιχειρηματικής ανακάλυψης (entrepreneurial discovery process) (espa.gr, 2018).

Η διαδικασία επιχειρηματικής ανακάλυψης χρησιμοποιεί την επιχειρηματική γνώση που υπάρχει στη χώρα/περιφέρεια, υιοθετώντας μια επιχειρηματική προσέγγιση με την έννοια της έμφασης στις ευκαιρίες της αγοράς, της διαφοροποίησης από άλλες χώρες/περιφέρειες, της ανάληψης (και διαχείρισης) ρίσκου και της αναζήτησης συμμαχιών για τη βελτιστοποίηση της πρόσβασης σε πόρους και της χρήσης αυτών (φυσικοί πόροι, χρηματοοικονομικοί, πνευματικοί πόροι, γνώση της αγοράς κ.λπ.). Αυτό σημαίνει ότι οι φορείς χάραξης πολιτικής θα πρέπει να εμπλέξουν όλους τους τύπους παραγόντων στον χώρο της καινοτομίας, όπως επιχειρήσεις, κέντρα τεχνολογίας και ικανότητας (competence centres), πανεπιστήμια και δημόσιους φορείς, επιστημονικά και τεχνολογικά πάρκα, επιχειρηματικούς αγγέλους (angel investors) και φορείς επιχειρηματικών κεφαλαίων (venture capitalists), την κοινωνία των πολιτών κ.λπ. σε μια επιχειρηματική διαδικασία για τον σχεδιασμό της στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης (espa.gr, 2018).

2.4.2. Η Σ.Ε.Ε. στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα εκπονήθηκαν μία εθνική και 13 περιφερειακές μελέτες για τη Στρατηγική Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση. Η μελέτη της στρατηγικής σε εθνικό επίπεδο εκπονήθηκε από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ) του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ενώ η κάθε Περιφέρεια ήταν υπεύθυνη για την εκπόνηση της δικής της στρατηγικής. Συντονιστικό ρόλο στη συνολική διαδικασία είχε η Ειδική Υπηρεσία Στρατηγικής, Σχεδιασμού και Αξιολόγησης (ΕΥΣΣΑ) του Υπουργείου Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού.

Στο πλαίσιο της εκπόνησης των στρατηγικών αυτών, η χώρα και οι Περιφέρειές της κλήθηκαν να εντοπίσουν τις δραστηριότητες εκείνες στις οποίες παρουσιάζουν ή είναι σε θέση να οικοδομήσουν, ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα και σε αυτές να επικεντρώσουν τους διαθέσιμους πόρους και τις προσπάθειές τους, ώστε να καταστεί δυνατή η επίτευξη σημαντικών αναπτυξιακών αποτελεσμάτων. Η διερεύνηση που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της εκπόνησης της Εθνικής Στρατηγικής οδήγησε στον εντοπισμό οκτώ κλάδων στους οποίους η έρευνα και η καινοτομία μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη σημαντικού ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, ενώ συνυπολογίσθηκε η κρίσιμη μάζα και η αριστεία του ερευνητικού δυναμικού. Οι κλάδοι αυτοί είναι οι εξής:

- Αγρό-διατροφή
- Υγεία – φάρμακα
- Τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών
- Ενέργεια
- Περιβάλλον και βιώσιμη ανάπτυξη
- Μεταφορές
- Υλικά – κατασκευές
- **Τουρισμός – Πολιτισμός – Δημιουργικές βιομηχανίες**

Για την εφαρμογή της διαδικασίας επιχειρηματικής ανακάλυψης σε εθνικό επίπεδο, η ΓΓΕΤ έχει δημιουργήσει μία πλατφόρμα καινοτομίας για κάθε έναν από τους ανωτέρω κλάδους (espa.gr).

2.4.3. Βασικά στοιχεία εθνικής στρατηγικής έρευνας και καινοτομίας για την έξυπνη εξειδίκευση

Σκοπός της εθνικής Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης (RIS3) είναι:

- Η άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων.
- Η δημιουργία βιώσιμης απασχόλησης, με σεβασμό στον άνθρωπο και στην κοινωνία, στο περιβάλλον και στον πολιτισμό.
- Η δημιουργία σταθερών σχέσεων εργασίας.
- Η αποτελεσματική αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας.

Αυτοί οι στόχοι αναμένεται να επιτευχθούν μέσω της ανάπτυξης της καινοτομίας, με σκοπό τη δημιουργία συγκριτικών πλεονεκτημάτων, τα οποία θα προσελκύσουν επενδύσεις στο πλαίσιο της διεθνούς και παγκοσμιοποιημένης αγοράς. Συνοπτικά, αυτό επιτυγχάνεται με μία αναθεώρηση της προηγούμενης στοχοθεσίας, με βάση τις ακόλουθες γενικές αρχές (espa.gr, 2018):

➔ Να καταστεί η καινοτομία προτεραιότητα για όλες τις περιφέρειες

Το ευρύτερο Στρατηγικό Πλαίσιο “Ευρώπη 2020”, στο οποίο εντάσσεται και η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης, αποσκοπεί στη λήψη μέτρων πολιτικής που ενθαρρύνουν την επίδιωξη της έξυπνης, βιώσιμης και ανθεκτικής ανάπτυξης για όλους (smart, sustainable, resilient and inclusive development). Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την ανάδειξη της καινοτομίας ως κορυφαίας προτεραιότητας για όλες ανεξαιρέτως τις περιφέρειες και τη διάχυση της δυνατότητας για παραγωγή αυτής εκτός των σημαντικών πόλων, στις λιγότερο δηλαδή αναπτυγμένες και στις αγροτικές περιοχές (espa.gr, 2018).

➔ Να υποστηρίξει τις επενδύσεις σε επιθυμητούς τομείς και να δημιουργήσει συνέργειες

Η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης επικεντρώνει τις προσπάθειες οικονομικής ανάπτυξης και την υποστήριξη των επενδύσεων στα σχετικά δυνατά σημεία μίας περιοχής, αξιοποιώντας οικονομικές ευκαιρίες και αναδυόμενες τάσεις. Ενισχύει την προστιθέμενη αξία, τον αντίκτυπο και την ορατότητα των αποτελεσμάτων των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων. Εξασφαλίζει τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας των πόρων σε εποχές φειδωλών προϋπολογισμών και (πιο) περιορισμένων δημόσιων πόρων. Ακόμη, διασφαλίζει συνέργειες μεταξύ ευρωπαϊκών πολιτικών και χρηματοδοτήσεων, συμπληρώνοντας εθνικά και περιφερειακά προγράμματα και ιδιωτικές επενδύσεις (espa.gr, 2018).

➔ Να βελτιώσει τη διαδικασία ανάπτυξης καινοτομίας

Η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης απαιτεί έξυπνες, στρατηγικές επιλογές και χάραξη πολιτικών βασισμένων σε θετικές υπάρχουσες εμπειρίες. Οι προτεραιότητες καθορίζονται βάσει μιας

διαδικασίας ανακάλυψης της επιχειρηματικότητας από τη βάση, υποστηριζόμενης από την παροχή στρατηγικών πληροφοριών σχετικών με τα μέσα, τις προκλήσεις, τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και τη δυναμική για αριστεία μιας περιφέρειας (espa.gr, 2018).

Στη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης εντάσσεται και η διασφάλιση ότι το μείγμα των ασκούμενων πολιτικών, ως προϊόν του συνδυασμού των εργαλείων πολιτικής που είναι διαθέσιμος σε συγκεκριμένο περιφερειακό περιβάλλον (ενισχύσεις, δάνεια και άλλη υποστήριξη), είναι αποτελεσματικό για την επίτευξη των στόχων της συνολικής πολιτικής, βοηθά τις επιχειρήσεις και συμβάλλει στη μόχλευση ιδιωτικών επενδύσεων (espa.gr, 2018).

Η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης περιλαμβάνει την ανάπτυξη δεικτών για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και τη χρήση τους για την παρακολούθηση, καθοδήγηση και αναπροσαρμογή πολιτικών και προγραμμάτων. Η αξιοποίηση των εν λόγω δεικτών συμβάλλει στη συνεχή παρακολούθηση και αξιολόγηση των πολιτικών, καθώς και στην από κοινού χρήση εμπειριών και καλών πρακτικών μεταξύ περιφερειών (espa.gr, 2018).

➔ Να βελτιώσει την διακυβέρνηση και να εμπλέξει πιο στενά όλους τους παράγοντες

Η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης ενθαρρύνει όλους τους παράγοντες να συνενώσουν τις προσπάθειές τους για την επιδίωξη ενός κοινού οράματος. Επιχειρεί να διασυνδέσει μικρές, μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις, ενθαρρύνει την πολυεπίπεδη διακυβέρνηση και βοηθά στη δημιουργία ενός κοινωνικού κεφαλαίου εντός μιας κοινότητας. Η διαδικασία υλοποίησης της Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης πρέπει να είναι **διαδραστική**, να άγεται από την περιφέρεια και να βασίζεται στη **συναίνεση**. Αν και το ακριβές μείγμα των εμπλεκόμενων φορέων εξαρτάται από το περιφερειακό πλαίσιο, είναι σημαντικό να εμπλακούν πλήρως όλοι οι εταίροι στην ανάπτυξη, υλοποίηση και παρακολούθηση των Στρατηγικών Έξυπνης Εξειδίκευσης (espa.gr, 2018).

Πίνακας 2-1. Πυλώνες δόμησης της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης - Τρεις στρατηγικές επιλογές και τέσσερις άξονες που «τέμνουν εγκάρσια» τις στρατηγικές επιλογές.

(<https://www.espa.gr/el/pages/staticRIS3.aspx>)

Στρατηγικές Επιλογές RIS3	1. Επένδυση στη δημιουργία και διάχυση Νέας Γνώσης	2. Επένδυση στην έρευνα και καινοτομία	3. Ανάπτυξη καινοτομικής νοοτροπίας και θεσμών και διασυνδέσεων ΕΤΑΚ με την κοινωνία
Άξονες Παρέμβασης	Κατηγορίες Παρέμβασης		
α. Ανάπτυξη Δυναμικού (capacity building)	1.α. Ανάπτυξη δυναμικού ΕΤΑΚ στους τομείς εξειδίκευσης	2.α. Εκκόλαψη νέων επιχειρηματικών παικτών	3.α. Ενίσχυση μηχανισμών και θεσμικού πλαισίου
β. Ενίσχυση δραστηριοτήτων ΕΤΑΚ	1.β. Ενίσχυση δραστηριοτήτων ΕΤΑΚ και νησίδων αριστείας	2.β. Ενίσχυση της ενδογενούς έρευνας και καινοτομίας στις επιχειρήσεις	3.β. Ενίσχυση της ζήτησης για καινοτομία από τη δημόσια διοίκηση
γ. Μηχανισμοί και δομές υποστήριξης	1.γ. Ενίσχυση (υπο)δομών δικτύωσης	2.γ. Υποδομές στήριξης καινοτόμου επιχειρηματικότητας	3.γ. Μηχανισμοί Επιχειρηματικής Ανακάλυψης και τεκμηρίωσης
δ. Εξωστρέφεια και δικτύωση	1.δ. Διασύνδεση και συνεργασία σε ΕΤΑΚ	2.δ. Επιχειρηματική Εξωστρέφεια	3.δ. Ανάπτυξη καινοτομικής κουλτούρας

2.4.4. Σ.Ε.Ε. και τουρισμός

Κρίσιμα στοιχεία για την εφαρμογή της RIS3 στον τομέα του τουρισμού είναι η δημιουργία “clusters”, δηλαδή συστάδων οργανισμών επιχειρηματικού και ερευνητικού ενδιαφέροντος, με σκοπό την οικονομική άνοδο της ευρύτερης περιοχής. Ως cluster ορίζεται το φαινόμενο γεωγραφικής συγκέντρωσης αλληλένδετων οργανισμών και κυρίως επιχειρήσεων, με ειδικευμένους προμηθευτές, παρόχους υπηρεσιών, εταιρειών σε σχετικές βιομηχανίες και συνεργαζόμενων φορέων, που ασχολούνται με πεδία σχετικά με τις επιχειρήσεις, οι οποίες ανταγωνίζονται αλλά και συνεργάζονται μεταξύ τους (Porter, 2008). Η σημαντικότητα της δημιουργίας συστάδων έγκειται στα εξής σημεία:

➔ Συμβάλλει στον ενδογενή ανταγωνισμό

Η παρουσία πολλών προμηθευτών με κοινή αγορά δημιουργεί εσωτερικό ανταγωνισμό λόγω της άμεσης παρουσίας πολλών αγοραστών και προμηθευτών με άμεση χωρική συνάφεια.

→ Αυξάνει την επιχειρησιακή αποδοτικότητα των επιχειρήσεων

Λόγω της άμεσης πρόσβασης στην αγορά ενδιαφέροντος, οι επιχειρήσεις μειώνουν τα κόστη μεταφοράς και επιτυγχάνεται ένα συνεκτικό μοντέλο παραγωγής και διανομής.

→ Ενθαρρύνει τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων

Μέσω της συγκέντρωσης ειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού, επενδυτικού κεφαλαίου και σχετικής τεχνογνωσίας, είναι δυνατόν να δημιουργηθούν καινοτομίες σε προϊόντα και υπηρεσίες.

→ Διευκολύνει την συγκέντρωση δεδομένων και την λήψη αποφάσεων για την επίτευξη στρατηγικών στόχων

Με την παρουσία ομογενών οργανισμών, οι οποίοι εν πολλοίς έχουν κοινά ενδιαφέροντα και συμφέροντα, είναι πολύ πιο εύκολη η λήψη αποφάσεων πολιτικής, χωρίς τους αναγκαίους συμβιβασμούς που επιβάλλονται σε πιο ετερογενή μείγματα.

Γενικά, είναι καλά τεκμηριωμένο στη σχετική επιστημονική βιβλιογραφία ότι “η χωρική συγκέντρωση παρέχει το βέλτιστο πλαίσιο για την ανάπτυξη μία αυτό-βελτιούμενης οικονομίας, βασισμένης στην καινοτομία, που παρέχει τοπικά εστιασμένα ερεθίσματα και σημαντικές δυνατότητες για ενδογενή τοπική ανάπτυξη” (Asheim και Coenen, 2004). Έτσι, από αυτή την άποψη, η καινοτομία παρουσιάζει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, με βάση τη χωρική της διάσταση, η οποία εστιάζει στον βαθμό της διασποράς των φορέων που την παράγουν. Σύμφωνα με την έρευνα των Hall και Williams (2008), οι τοπικές συνθήκες αναλαμβάνουν γενικά ολοένα αυξανόμενο βάρος για τη διαδικασία παραγωγής της καινοτομίας, ως προϊόντος της δράσης τοπικοποιημένων δικτύων «παικτών» της καινοτομίας και τοπικών συστάδων και της επεξεργασίας των ιδεών αυτών μέσω ερευνητικών οργανισμών.

Επιπλέον, σημαντική είναι η διαπίστωση ότι η κάθε περιοχή διαφέρει κατ’ελάχιστον οριακά από τις υπόλοιπες ως προς την πολιτισμική σύνθεση, την κουλτούρα, τη νοοτροπία, τους διαθέσιμους πόρους όλων των ειδών. Αυτές οι διαφορές μπορεί να φαντάζουν μικρές και ασήμαντες, ειδικά σε μία χώρα τόσο ομοιογενή όσο η Ελλάδα, ωστόσο μέσω της συνδυασμένης επίδρασής τους, δίνουν διαφορετική τροπή στην ανάπτυξη κάθε περιοχής, η οποία γίνεται πιο δραστική με την πάροδο του χρόνου και στον βαθμό στον οποίο επιτρέπεται σε καθεμία να εξελιχθεί “φυσικά”.

Αυτό οδηγεί περιοχές με σχετική χωρική εγγύτητα, και οι οποίες είχαν στο παρελθόν παρόμοια οικονομική διάρθρωση και κοινωνική σύσταση, να έχουν εξελιχθεί με τελείως διαφορετικά

πρότυπα, που οδήγησαν σε τελείως διαφορετικές δομές. Αυτό φαίνεται λόγω χάρη στα νησιά του Αιγαίου. Τα νησιά που εστίασαν σχεδόν πλήρως στην αξιοποίηση των πόρων τους για την ανάπτυξη του τουρισμού, όπως η Μύκονος και η Σαντορίνη, έχουν πλέον τελείως διαφορετική σύνθεση σε όλους τους τομείς από νησιά που εστίασαν στην αγροτική παραγωγή, όπως η Χίος ή η Λέσβος.

Φυσικά, λόγω της παλαιότερης σχεδιαστικής αδυναμίας, η οποία ήταν απότοκη των φτωχών σχεδιαστικών εργαλείων και δεδομένων, μπορεί να θεωρηθεί ότι κάθε περιοχή εξελίχθηκε με τον πλέον ασφαλή τρόπο, βασιζόμενη στις ήδη υπάρχουσες δυνατότητες και με περιορισμένη διάθεση για καινοτομία. Αυτή η διαχρονική εξέλιξη, η οποία παρέλαβε και δόμησε επί του ήδη υπάρχοντος “παραδοσιακού” πλαισίου, διαμόρφωσε μία κουλτούρα η οποία δεν γίνεται να μην θεωρηθεί ως τουλάχιστον συστατικό στοιχείο της όποιας στρατηγικής ανάπτυξης.

Αυτό σημαίνει πως οι διάφορες περιοχές της χώρας έχουν στις περισσότερες περιπτώσεις ήδη εδραιωμένη οικονομική διάρθρωση, η οποία μπορεί να μην περιλαμβάνει έστω κάποια μορφή τουρισμού. Λόγου χάρη, στην περιοχή της Λαμίας έχει δομηθεί εδώ και δεκαετίες ένα οικονομικό πρότυπο, το οποίο είναι βασισμένο στη βιομηχανική δραστηριότητα και την αγροτική παραγωγή, με την τοπική κοινωνία να μην έχει επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την τουριστική αξιοποίηση των τοπικών πολιτιστικών διαθέσιμων. Είναι σαφές ότι ο σκοπός του όποιου εφαρμοζόμενου στρατηγικού πλαισίου οφείλει να προσαρμόζεται στην εκάστοτε τοπικώς κρατούσα οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα, αντί να σκοπεύει στην πλήρη αντικατάστασή του με κάποιο νέο πλαίσιο, ξένο προς τον ήδη υπάρχοντα χαρακτήρα της περιοχής.

Θεωρώντας ότι στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία το άτομο είναι αποκλειστικά υπεύθυνο για τη λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων και ότι το κράτος μπορεί να δράσει μόνο ενισχυτικά προς τέτοιου είδους πρωτοβουλίες, είναι σημαντικό η όποια εξέλιξη να διαμορφωθεί ‘από, με και για’ τους ήδη υπάρχοντες γηγενείς πληθυσμούς, οι οποίοι καλούνται με τη σειρά τους να προσαρμοστούν και να αλλάξουν την αναπτυξιακή τους πορεία μέσα από καινοτόμους τρόπους, που θα διασφαλίσουν την επιβίωση και την ανάπτυξη της τοπικής κοινότητάς τους.

2.4.5. Διαπιστωμένα προβλήματα και τομείς που χρήζουν παρέμβασης

➔ Συμμετοχή των φορέων και ανάπτυξη της επιχειρηματικής ανακάλυψης

Διαπιστώθηκε μία γενικά αδύναμη κατανόηση της ιδέας της έξυπνης εξειδίκευσης. Συγκεκριμένα, η ελληνική προσέγγιση θεωρεί την έξυπνη εξειδίκευση ως έννοια συνταυτιζόμενη με την παραγωγική εξειδίκευση ή την προτεραιοποίηση συγκεκριμένων παραγωγικών τομέων. Ειδικότερα, φαίνεται ότι καμία από τις πρώτου και δεύτερου επιπέδου διοικητικές αρχές δεν έχει ταυτοποιήσει / διερευνήσει τις σημαντικές υποστηρικτικές τεχνολογίες που απαιτούνται για να διατηρηθεί η ανταγωνιστικότητα των τοπικών επιχειρήσεων (Tsanakas et al., 2012).

Σε τοπικό επίπεδο, δεν έχει ξεκινήσει η διαδικασία της ‘επιχειρηματικής ανακάλυψης’ για τον εντοπισμό των τομέων στους οποίους μπορεί να αναπτυχθεί η έξυπνη εξειδίκευση. Αυτό μπορεί να αποδοθεί στον χαμηλό βαθμό συνολικής διερεύνησης της ιδέας της έξυπνης εξειδίκευσης, αφού δεν έχουν διαμορφωθεί ακόμα οι υποδομές μεταφοράς καινοτομίας (τοπικά συμβούλια καινοτομίας, συμβούλια καθοδήγησης και ομάδες εργασίας) που θα μπορέσουν να ορίσουν προτεραιότητες, τομείς και τεχνολογίες που είναι ικανές να εξασφαλίσουν την ανταγωνιστικότητα μιας περιοχής (Tsanakas et al., 2012).

Παρόλα αυτά, έχει υλοποιηθεί η διαδικασία διερεύνησης για την εφαρμογή της έξυπνης εξειδίκευσης σε τομείς στους οποίους η Ελλάδα έχει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Ωστόσο, επειδή τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται για αυτές τις μελέτες είναι συχνά διαφορετικά, καθίσταται δυσχερές η μεταξύ τους σύγκριση. Επίσης, σημαντικό είναι το ότι αυτές οι μελέτες εστιάζουν κυρίως σε μακρό--οικονομικό επίπεδο και όχι στη διαδικασία της επιχειρηματικής ανακάλυψης αυτή καθαυτή (Tsanakas et al., 2012).

➔ Τομείς με υπάρχουσα ή δυνητική υπεροχή

Το πλαίσιο ανάπτυξης 2014-2020 πρότεινε μία επιλογή τομέων, η ανάπτυξη των οποίων μπορεί να μοχλευτεί μέσω της έξυπνης εξειδίκευσης. Η πρόταση αυτή περιλαμβάνει ορισμένα στοιχεία που είναι εναρμονισμένα με την κατεύθυνση της έξυπνης εξειδίκευσης, ωστόσο δεν περιέχει λύσεις για τα ουσιαστικά και δομικά προβλήματα του ελληνικού συστήματος καινοτομίας και ειδικά τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα σε αυτό (Tsanakas et al., 2012).

Επίσης, διαπιστώθηκε η ύπαρξη έντονης διαφοροποίησης μεταξύ των προτεραιοτήτων για την καινοτομία, που εστιάζουν γενικά σε εκσυγχρονισμό των παραγωγικών δραστηριοτήτων, των εξαγωγών, και της δημιουργίας προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας. Οι στόχοι που έχουν τεθεί για την καινοτομία είναι επίκαιροι και σωστά εστιασμένοι για την κάθε περιοχή (Tsanakas et al., 2012).

➔ *Προτεραιοποίηση της καινοτομίας*

Οι παλαιότερες αποτυχίες της περιφερειακής στρατηγικής καινοτομίας οφείλονται κυρίως στην ανάπτυξη επιχειρηματικότητας με μεσαίας έντασης καινοτομία, χαμηλή βιωσιμότητα της πολιτικής υποστήριξης καινοτομίας, μη τυποποιημένη πολιτική διαχείρισης της καινοτομίας, που χαρακτηρίζεται από χαμηλά επίπεδα συνεργασίας μεταξύ παραγωγών καινοτομίας, δικτύων, συστάδων και οργανισμών (Tsanakas et al., 2012). Οι περισσότεροι οργανισμοί δρουν μέχρι τον βαθμό στον οποίο διαθέτουν κρατική χρηματοδότηση. Αυτός ο παράγοντας είναι κομβικής σημασίας για τη γεφύρωση του χάσματος στην καινοτομία, αφού η ασκούμενη πολιτική έχει ως τώρα αποτύχει να κινητοποιήσει καινοτόμες επενδύσεις στον ιδιωτικό τομέα. Όσον αφορά την ανάπτυξη περιφερειακών συστημάτων καινοτομίας, τέσσερις τύποι περιοχών μπορούν να ορισθούν:

- Περιοχές με αναπτυγμένη έρευνα και τεχνολογικές δυνατότητες.
- Περιοχές με ισχυρό δευτερογενή τομέα και μεσαίου επιπέδου περιθώριο καινοτομίας.
- Περιοχές με παραδοσιακούς παραγωγικούς παραγωγικούς τομείς και με δυναμικό καινοτομίας στα τοπικά προϊόντα.
- Περιοχές με υψηλό τουριστικό δυναμικό και άκρως χαμηλό δυναμικό τεχνολογικής καινοτομίας.

➔ *Κρίσιμη μάζα*

Το ελληνικό σύστημα καινοτομίας είναι κλειστό και εσωστρεφές, με αδυναμία στη διεθνοποίηση είτε του δικτύου έρευνας (πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα) είτε της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Δεν έχει αποδοθεί η αρμόζουσα προσοχή στην ανάπτυξη κρίσιμης μάζας, με ελάχιστες, τοπικού χαρακτήρα εξαιρέσεις. Παρατηρείται ότι το ελληνικό κράτος προτίμησε να διαθέσει τους χρηματικούς πόρους σε ευρεία βάση, στηρίζοντας μη-βιώσιμους ερευνητικούς πόλους, αντί για τον περιορισμό των προσπαθειών στην ανάπτυξη λιγότερων κέντρων, που μπορούν ωστόσο να πετύχουν μεγαλύτερο αποτέλεσμα. Αυτό οδήγησε στον κατακερματισμό (αντί της ζητούμενης συγκέντρωσης) της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτό, σε συνδυασμό με τον ακόμα πιο έντονο κατακερματισμό της ελληνικής επιχειρηματικής δραστηριότητας, οδήγησε σε αδυναμία ανάπτυξης ολοκληρωμένων εξαγωγικών προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας, που παράγονται από εταιρείες με υψηλό αναπτυξιακό δυναμικό (Tsanakas et al., 2012).

➔ *Συνέργειες με χρήση διαφορετικών χρηματοδοτικών εργαλείων*

Είναι εμφανές ότι η ελληνική προσέγγιση στη χρηματοδότηση είναι πολύ εξειδικευμένη και εστιασμένη σε συγκεκριμένες προσπάθειες. Αντ' αυτού, προκειμένου να μεγιστοποιηθούν οι

συνέργειες, χρειάζεται μια ολιστική αντιμετώπιση, περισσότερο μακροπρόθεσμης κλίμακας, με στρατηγική ενίσχυσης της οικονομίας που βασίζεται στην καινοτομία (Tsanakas et al., 2012).

➔ Δημόσια διοίκηση

Από συναντήσεις φορέων σε περιφερειακό επίπεδο, φάνηκε ότι υπάρχει πολύ χαμηλό επίπεδο εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος. Εν πολλοίς, οι πρώτοι αντιμετώπισαν τις πρωτοβουλίες της κεντρικής εξουσίας περισσότερο ως απειλές παρά ως ευκαιρίες για την κάθε περιοχή, αφού δεν θέτουν ως προτεραιότητες τα ίδια ζητήματα που οι τοπικοί παράγοντες θεωρούν ως σημαντικά ή έστω την ενίσχυση των ανταγωνιστικών αιχμών, που μπορούν να αναπτυχθούν περαιτέρω (Tsanakas et al., 2012).

2.4.6. Αξιολόγηση περιφερειών ως προς την ανάπτυξη συστάδων

Βασιζόμενοι στα στοιχεία του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου Συστάδων (<http://www.clusterobservatory.eu>), στα οποία βασίστηκε και η μελέτη που αναλύεται στο Κεφάλαιο 3.2 της παρούσας εργασίας, είναι εύκολο να διαπιστωθεί το εξής παράδοξο. Παρά τη σημαντικότητα ή ακόμα και την κυριαρχία της βιομηχανίας του τουρισμού για την οικονομία πολλών περιφερειών της χώρας, η ομάδα εμπειρογνομόνων εξεπλάγη από την απουσία προσοχής που αποδίδεται στην ανάπτυξη καινοτομιών στις παρεχόμενες υπηρεσίες. Πράγματι, όπως φαίνεται στους χάρτες του Παρατηρητηρίου, η επιχειρηματική δραστηριοποίηση είναι αναιμική και δεν δείχνει ενδιαφέρον για την αναβάθμιση του παρεχόμενου προϊόντος.

Συγκεκριμένα, το Παρατηρητήριο αξιολογεί σε μία κλίμακα από 0 έως 4 αστέρια το δυναμικό των περιφερειών ως προς την ανάπτυξη συστάδων, με κάθε αστέρι να κερδίζεται ανάλογα με τις επιδόσεις των συστάδων της περιφέρειας ως προς την ανάπτυξη κρίσιμης μάζας (ανάλογα με το μέγεθος), την εξειδίκευση και την παραγωγικότητα. Σε αυτή την κλίμακα λοιπόν, βαθμολογία άνω του 0 παίρνουν μόνο οι Περιφέρειες Νότιου Αιγαίου (2 αστέρια), Κρήτης (2 αστέρια), Βορείου Αιγαίου (1 αστέρι), Ιόνιων νήσων (1 αστέρι), και Πελοποννήσου (1 αστέρι).

Με αυτό το στοιχείο υπόψη, φαίνεται ότι οι αναπτυξιακές προσπάθειες για αναβάθμιση και επέκταση της τουριστικής αγοράς δεν απέφεραν ιδιαίτερο αποτέλεσμα, με τον κύριο όγκο της τουριστικής δραστηριότητας να εξελίσσεται στον παράκτιο χώρο, χωρίς να έχει διαφοροποιηθεί από το μοντέλο “ήλιος και θάλασσα”.

2.4.7. Συστάσεις

Αφού διαπιστώθηκαν τα ανωτέρω προβλήματα, στην έκθεση ιχνογραφείται ένα προσχέδιο οδικού χάρτη για τη μελλοντική πορεία προς τη χάραξη και εφαρμογή της αναπτυξιακής στρατηγικής, μέσα από την οριοθέτηση σειράς συστάσεων που περιγράφονται στη συνέχεια.

➔ Οι κρατικές αρχές πρέπει να λάβουν άμεσες αποφάσεις για την αντιμετώπιση δομικών δυσκολιών που εμποδίζουν την εύρυθμη λειτουργία ενός ελληνικού συστήματος καινοτομίας

Ειδικότερα, πρέπει να τεθεί σε ισχύ συγκεκριμένο νομοθετικό πλαίσιο, το οποίο:

- Ρυθμίζει τις σχέσεις μεταφοράς καινοτομίας.
- Εστιάζει στη συγκέντρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.
- Λαμβάνει μέτρα για τον περιορισμό της φυγής ειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού στο εξωτερικό και τη διευκόλυνση της απορρόφησής τους από εταιρείες εντάσεως γνώσης.
- Κατευθύνει τους χρηματοδοτικούς πόρους στην ενίσχυση λίγων και υποσχόμενων νεοφυών επιχειρήσεων ή μεγάλων εταιρειών.
- Συλλέγει ακριβή και επίκαιρα δεδομένα για την εθνική επιχειρηματικότητα και τις επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη.

➔ Αποκεντρωμένη δόμηση της στρατηγικής από 'κάτω προς τα πάνω'

Η Σ.Ε.Ε. χρίζει μεγαλύτερης εστίασης στο τοπικό επίπεδο, με την πλήρη συμμετοχή όλων των παραγόντων, προκειμένου να αναδειχθούν οι τεχνολογικές ανάγκες που έχει κάθε περιοχή, ανάλογα με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του κυρίαρχου παραγωγικού συμπλέγματος. Συστήνεται επίσης η ανάπτυξη κοινής μεθοδολογίας για την επιλογή βέλτιστου τομέα έξυπνης εξειδίκευσης. Θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στις τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται στους περισσότερους τομείς και έχουν μεγαλύτερο αντίκτυπο συνολικά στην περιοχή, και δευτερευόντως στις τεχνολογίες που επηρεάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό το σύνολο της αλυσίδας παραγωγής αξίας. Ταυτόχρονα, πρέπει να διερευνηθούν και να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες ανάπτυξης συνεργειών σε υπερτοπικό επίπεδο, αφού αυτές εξασφαλίσουν το απαραίτητο τεχνολογικό κεφάλαιο που απαιτείται για την ανάπτυξη οικονομίας κλίμακας (Tsanakas et al., 2012).

➔ Αναθεώρηση του επιχειρησιακού πλάνου των Διαρθρωτικών Ταμείων (Structural Funds)

Χρειάζεται να υποστηριχθούν ερευνητικοί οργανισμοί, δηλαδή ινστιτούτα, πανεπιστήμια και ερευνητικές δομές, για την ανάπτυξη διεθνών συνεργασιών. Επιπλέον η ενίσχυση προς επιχειρήσεις που παράγουν καινοτομία πρέπει να οργανώνεται αποκεντρωμένα, με αξιοποίηση τοπικών συστάδων, πόλων/κέντρων καινοτομίας. Σε κάποιες περιπτώσεις ωστόσο, η οργάνωση μπορεί να γίνεται και σε ανώτερο επίπεδο. Ταυτόχρονα, πρέπει να επεκταθεί το πλαίσιο δράσης των

χρηματοδοτήσεων, με την οργανωμένη λειτουργία κατάλληλων υποδομών για τη διάδοση της πληροφορίας με σκοπό την αποτελεσματικότερη διαχείριση του ρίσκου και των διατιθέμενων πόρων (Tsanakas et al., 2012).

➔ **Ανάπτυξη πλατφόρμας καινοτομίας**

Όλες οι υποστηρικτικές δράσεις πρέπει να γίνονται μέσω μιας ενιαίας πλατφόρμας καινοτομίας, κατά το δυνατόν τοπικά οργανωμένης, η οποία θα καλύπτει ολοκληρωμένα τη διαδικασία επιχειρηματικής ανακάλυψης όσον αφορά το νομικό, οργανωτικό, επιχειρησιακό και χρηματοδοτικό τμήμα της δραστηριότητας (Tsanakas et al., 2012).

➔ **Βελτίωση της απόδοσης του κράτους μέσω συμπράξεων με τον ιδιωτικό τομέα**

Οι Σ.Δ.Ι.Τ. (Συμπράξεις Δημόσιου-Ιδιωτικού Τομέα) χρειάζεται να αναδειχθούν σε βασικά εργαλεία διαχείρισης των προγραμμάτων, με την ανάπτυξη συστήματος συνεχούς επικοινωνίας, αξιολόγησης και προσαρμογής των εφαρμοζόμενων δράσεων (Tsanakas et al., 2012).

➔ **Εφαρμογή στρατηγικής συγκέντρωσης**

Λόγω της περίπλοκης φύσης των συστάδων, η στρατηγική συγκέντρωσης έχει υψηλές απαιτήσεις, προκειμένου εφαρμοστεί με επιτυχία. Για τον λόγο αυτό, είναι σκόπιμη σε αρχικό στάδιο η πιλοτική εφαρμογή της σε συγκεκριμένες συστάδες υψηλής απόδοσης, με τρόπο που να εμπλέκει την επιχειρηματική κοινότητα από τα πολύ αρχικά στάδια, προκειμένου το πρόγραμμα να εξελιχθεί χωρίς παρέκκλιση από τις κατευθύνσεις που σκιαγραφούνται μέσω της διαδικασίας επιχειρηματικής ανακάλυψης (Tsanakas et al., 2012).

2.5. Αντιπαραβολή Στρατηγικών Κειμένων

Όπως διαφαίνεται στο προηγούμενο κεφάλαιο, τα κείμενα στρατηγικής, αν και έχουν κοινή στόχευση, θέτουν την ελληνική τουριστική βιομηχανία σε διαφορετικούς ‘οδικούς χάρτες’. Από τη μία πλευρά, το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ, που εκπονήθηκε από το ελληνικό κράτος, θέτει ως στόχο του την ισόρροπη ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας, με τρόπο που να εξασφαλίζει την κατά το δυνατόν ευρύτερη αξιοποίηση των πόρων στο σύνολο του ελληνικού χώρου. Από την άλλη, η Σ.Ε.Ε. προωθεί τη μεγέθυνση των ήδη εδραιωμένων τουριστικών προορισμών και εισάγει ως κριτήριο αξιολόγησης για τη διάθεση ενισχύσεων προς αυτούς τον βαθμό αποδοτικότητας της εκάστοτε τοπικής αγοράς. Ενώ αυτή η διαφορά μπορεί να φαίνεται περιορισμένη ως προς την επίδρασή της σε μελλοντικές προσπάθειες σχεδιασμού της ισόρροπης τουριστικής ανάπτυξης, στην πραγματικότητα μακροπρόθεσμα μπορεί να οδηγήσει στη διαμόρφωση ριζικά διαφορετικών

εικόνων για την εξέλιξη της τουριστικής δραστηριότητας, τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά, στις διαφορετικές περιοχές της χώρας.

Η διαφοροποίηση των δύο στρατηγικών που εισάγονται από το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ και τη Σ.Ε.Ε. εντείνεται ακόμη περισσότερο όταν συνυπολογίζεται ο παράγοντας της χωρικής συγκέντρωσης των συστάδων. Συγκεκριμένα, από τη χαρτογραφική αποτύπωση που επιχειρείται στην παρούσα εργασία είναι εμφανές ότι οι αναπτυγμένοι τουριστικοί πόλοι δεν είναι διάχυτοι στον εθνικό χώρο, αλλά αντίθετα παρουσιάζουν υπερσυγκέντρωση σε συγκεκριμένες περιοχές ή πλήρη απουσία σε άλλες ενότητες της ελληνικής επικράτειας. Η μεγάλη πλειοψηφία των παρατηρούμενων υπερσυγκεντρώσεων περιορίζεται σε νησιωτικές και παράκτιες περιοχές, ενώ ελάχιστα διαχέονται οι σχετικές συγκεντρώσεις στο ηπειρωτικό τμήμα της χώρας. Αυτό αποτελεί παράδοξο, αφού ο δεύτερος χώρος είναι πιο καλά εξοπλισμένος σε επίπεδο υποδομών, ενώ δεν αντιμετωπίζει τη δυσκολία των ακτοπλοϊκών μεταφορών, που αποτελεί ένα επιπλέον εμπόδιο στη μεταφορά και διάχυση των τουριστικών ροών. Ταυτόχρονα, οι περιοχές αυτές είναι σε μικρότερη απόσταση από τις κεντρικές τουριστικές αγορές της Ελλάδας (π.χ. Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο) και προσβάσιμες με μεγαλύτερη ποικιλία μέσων (μέσω υπερεθνικών οδικών αξόνων, σιδηροδρομικών δικτύων κ.λπ.). Επιπλέον, η ηπειρωτική Ελλάδα είναι πλούσια σε πόρους όλων των ειδών, διαθέτει μεγαλύτερο πληθυσμό και πρόσβαση σε πολυπληθέστερο επιστημονικό δυναμικό.

Χωρικά, η αιτία της τόσο έντονης διαφοροποίησης δεν είναι άμεσα εμφανής, ή τουλάχιστον δεν μπορεί να αποτυπωθεί με άμεσο τρόπο. Επομένως, η μη ανάπτυξη των περιοχών του ηπειρωτικού κορμού της χώρας και η μη αξιοποίηση των πόρων τους, μπορεί να αποδοθεί σε ιστορικούς παράγοντες και κρατούσες απόψεις και πολιτικές, όπως η μέχρι πρότινος στρατηγική κατεύθυνση ανάπτυξης ενός τουριστικού μοντέλου στο πλαίσιο “ήλιος—θάλασσα”, η οποία κατένειμε ανισόρροπα την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα, δίνοντας σημαντικό βάρος στον νησιωτικό και παράκτιο χώρο και με πυρηνικό στοιχείο του τουριστικού προϊόντος την παροχή υπηρεσιών σχετικών με τον παραθαλάσσιο τουρισμό και μόνο.

Επομένως το ερώτημα της στρατηγικής κατεύθυνσης μετατοπίζεται. Προφανώς ιδανικό σενάριο θα ήταν η πλήρης αξιοποίηση του συνόλου των πόρων, με τη δημιουργία τοπικών και υπερτοπικών δικτύων διάχυσης της τουριστικής κίνησης με τρόπο που θα εξασφάλιζε τη βιωσιμότητα και την ισόρροπη ανάπτυξη του συνόλου των περιοχών. Ωστόσο, μέχρι τη δεδομένη στιγμή, φαίνεται πως δεν υπάρχει η βούληση για προσέλκυση τουριστικής κίνησης με τρόπο που μπορεί να υποστηρίξει κάτι τέτοιο με βιώσιμο τρόπο, καθώς η επιχειρηματική δραστηριότητα, η οποία είναι σχετική με

τον τουρισμό, αναπτύσσεται κατά κύριο λόγο σε περιοχές με ήδη εδραιωμένη κίνηση, όπως η Κρήτη και το Νότιο Αιγαίο, και όχι σε περιοχές οι οποίες δεν έχουν δώσει αισθητά δείγματα ή ισχυρές τάσεις για προσέλκυση τουριστικών ροών παρά την ύπαρξη διαθέσιμων πόρων με δυναμικό τουριστικής αξιοποίησης, όπως η Ήπειρος ή η Δυτική Μακεδονία.

Βέβαια, οι τελευταίες περιφέρειες (και όσες δεν χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη τουριστικών προορισμών γενικότερα) έχουν αναπτύξει διαφορετική οικονομική δομή, η οποία βασίζεται σε τομείς διαφορετικούς του τουρισμού. Η ανάπτυξη λοιπόν της τουριστικής δραστηριότητας ενδέχεται να μην είναι υποστηρικτική και συμπληρωματική των ήδη εδραιωμένων δραστηριοτήτων, αλλά αντίθετα να τις εμποδίσει. Λόγου χάρη, μία περιοχή η οποία χαρακτηρίζεται από βιομηχανική εξειδίκευση, και άρα έχει μεγαλύτερο περιθώριο ανοχής σε επιχειρηματική δραστηριότητα που δύναται να προκαλέσει οικολογική όχληση, ενδεχομένως θα θεωρήσει την επιβολή αυστηρών οικολογικών όρων (που απαιτούνται για την ανάπτυξη τουρισμού) ως τροχοπέδη στη βιομηχανική ανάπτυξη και άρα απειλή. Ακόμη, οι περιοχές που ήδη διαθέτουν τουριστική κίνηση, διαθέτουν επίσης κατάλληλη τεχνογνωσία και ανθρώπινο κεφάλαιο υψηλής ειδίκευσης (από την εξυπηρέτηση πελατών σε επιχειρήσεις εστίασης μέχρι πολύγλωσσους ξεναγούς και διοικητικούς υπαλλήλους), τα οποία είναι τοπικά προσαρμοσμένα στους ήδη αξιοποιούμενους τοπικούς πόρους και στις συνθήκες της τοπικής αγοράς. Επομένως, η μεταφορά τεχνογνωσίας άυλης μορφής είναι αρκετά πιο περίπλοκη από ότι είναι σε άλλες δραστηριότητες (π.χ. στον τομέα δευτερογενούς ή πρωτογενούς παραγωγής που κυριαρχούν σε πολλές περιοχές), καθώς και περιορισμένη ως προς τις δυνατότητες εφαρμογής.

Αυτά τα σημεία δυσαρμονίας τονίζονται μέσα από την πολιτική ενίσχυσης τουριστικών υποδομών συγκεκριμένης κατηγορίας, ήτοι τριών αστεριών και καλύτερης. Αυτό, αν και φαίνεται να πληρεί το κριτήριο ισόρροπης τουριστικής ανάπτυξης, ταυτόχρονα φαίνεται να αγνοεί τον κύκλο ανάπτυξης μίας περιοχής από χαμηλότερα κλιμάκια ποιότητας προς υψηλότερα, και αντιλαμβάνεται τον χώρο ως 'λευκό πίνακα', ο οποίος καλείται να αναπτυχθεί ισόρροπα από κοινή αφετηρία, υπόθεση η οποία είναι γενικά αυτονόητα λανθασμένη. Λόγου χάρη, το εδάφιο του αναπτυξιακού νόμου που ενισχύει την ανάπτυξη ξενοδοχειακών καταλυμάτων, με παροχή υπηρεσιών τουλάχιστον τριών αστερών, αποτελεί μέτρο που δεν φαίνεται να προωθεί την ισόρροπη ανάπτυξη. Περιοχές με ήδη εδραιωμένη τουριστική κίνηση θα έχουν την ευκαιρία να βελτιώσουν τις ξενοδοχειακές υποδομές τους και άρα να αναβαθμίσουν συνολικά το προϊόν τους με άνοιγμα σε αγορές υψηλότερων απαιτήσεων και μεγαλύτερων προϋπολογισμών. Ταυτόχρονα όμως, το κόστος ανάπτυξης και

διατήρησης υψηλής ποιότητας προϊόντος σε περιοχές οι οποίες δεν έχουν τουριστική κίνηση αποτελεί επενδυτικά ασύμμετρο ρίσκο.

Για παράδειγμα, ένας επενδυτής ο οποίος λαμβάνει την απόφαση να ξεκινήσει ένα ξενοδοχείο τριών αστέρων, με δεδομένο αριθμό κλινών και με συγκεκριμένο διαθέσιμο κεφάλαιο, θα το διαθέσει πιο εύκολα σε μία περιοχή με εδραιωμένο brand-name, όπως η Μύκονος, η Σαντορίνη ή η Ρόδος, περιοχές που κατέχουν μια πιο ώριμη θέση στην τουριστική αγορά και άρα μεγαλύτερη προσδοκώμενη απόδοση επένδυσης, παρά σε μία λιγότερο αναπτυγμένη περιοχή όπως η Ήπειρος, η Φθιώτιδα ή η Αιτωλοακαρνανία, περιοχές οι οποίες έχουν μεν ιδιαίτερο τουριστικά αξιοποιήσιμο πλούτο, ανύπαρκτη δε ή ελάχιστη τουριστική αγορά.

Επιπλέον, ακόμα και αν η παραπάνω υπόθεση ληφθεί αξιωματικά, οι διαρκείς κεφαλαιακές απαιτήσεις διατήρησης δεδομένου επιπέδου ποιότητας σε περιοχές με διαφορετικό επίπεδο τουριστικής ανάπτυξης παρουσιάζουν έντονη διαφοροποίηση. Αυτό συμβαίνει διότι το επίπεδο καταλυμάτων είναι μόνο ένας πυλώνας της ανάπτυξης τουριστικής αγοράς. Μία περιοχή, όπως η Κρήτη για παράδειγμα, έχει το πλεονέκτημα της ύπαρξης αναπτυγμένου δικτύου προμηθευτών σχετικών αγαθών και υπηρεσιών, δίκτυο το οποίο δεν είναι διαθέσιμο σε περιοχές με χαμηλή τουριστική ανάπτυξη. Αυτό οδηγεί, ακόμα και για δεδομένες συνθήκες αγοράς, σε μειονεκτική θέση περιοχές, οι οποίες δεν διαθέτουν τουριστική αγορά.

Ο κίνδυνος αυτός θα μπορούσε να αποσοβηθεί εάν κεντρικές πολιτικές μεριμνούσαν για την προώθηση μιας τουριστικής ανάπτυξης με ‘οριζόντιο’ χαρακτήρα με τη συμμετοχή των τοπικών παραγόντων, αντί για την προσαρμογή κάθετα σχεδιασμένων σχεδίων δράσης, όπως ακριβώς συνίσταται στο στρατηγικό πλαίσιο της έξυπνης εξειδίκευσης. Θα μπορούσε να συμβάλλει στην απελευθέρωση του αναπτυξιακού δυναμικού, με τη συμμετοχή των τοπικών φορέων στη συνδιαμόρφωση των αποφάσεων. Αυτή η προσέγγιση είναι αναγκαία για την επίτευξη του στόχου για ‘bottom-up’ αναπτυξιακό σχεδιασμό και διασφαλίζει ότι οι τοπικές κοινωνίες είναι υπεύθυνες για τη διαμόρφωση των στρατηγικών επιλογών που αφορούν την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής τους. Ταυτόχρονα διασφαλίζεται η παρακολούθηση και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των ασκούμενων πολιτικών σε τακτική βάση, με κριτήρια που επηρεάζονται από την εμπειρία τους στον τόπο τους, με τις κατευθύνσεις να αναθεωρούνται με χρήση κυρίως της εμπειρικής γνώσης που έχουν οι ίδιοι για την περιοχή τους, σε αρμονία με τις δεσμεύσεις και στρατηγικές επιλογές που απορρέουν από τις συστάσεις υπερτοπικών αρχών.

Βέβαια, η πολιτική συγκέντρωσης στον τουρισμό δεν οδηγεί νομοτελειακά σε θετικό αποτέλεσμα σε όλους τους τομείς. Οι φυσικοί πόροι και οι τεχνητές υποδομές καταπονούνται, οι απαιτήσεις για αποθέματα νερού και ενέργειας αυξάνονται, και πολλές φορές η επιχειρηματική δράση μεγενθύνεται σε βάρος της τοπικής κοινωνίας. Επιπλέον, η στρατηγική συσσώρευσης (“agglomeration”) που προωθείται από τη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης, αν δεν συνοδεύεται από παράλληλη ένταξη των αναπτυξιακών πόλων σε δίκτυα διάχυσης, επιφέρει τον κίνδυνο υδροκεφαλισμού μίας περιοχής και τη δημιουργία τοπικά ελεγχόμενων ολιγοπωλίων, τα οποία προκαλούν αποτέλεσμα αντίθετο από αυτό της συνολικής ανάπτυξης της περιοχής, μέσω της ανάπτυξης συνεργειών μεταξύ διαφορετικών συστάδων. Ως προς αυτό, η πρωτόλεια κρατική διάθεση για ισόρροπη ανάπτυξη δύναται να ολοκληρωθεί προς κατευθύνσεις κατάλληλες, ώστε να περιορίζουν τους κινδύνους αυτούς.

Συνολικά, η αναπτυξιακή νοοτροπία της Σ.Ε.Ε. που αναπτύχθηκε παραπάνω είναι αυτή που ενθαρρύνει λύσεις βασισμένες στην αγορά (“market-based solutions”), οι οποίες προκύπτουν οργανικά και μέσω της τριβής των παραγόντων προσφοράς με το καταναλωτικό κοινό, στο οποίο αυτοί απευθύνονται. Η διαδικασία της επιχειρηματικής ανακάλυψης καθορίζεται από τις δυναμικές της οριζόντιας αλληλεπίδρασης μεταξύ παραγόντων προσφοράς και ζήτησης, με σκοπό την διαμόρφωση από κάτω προς τα πάνω (“bottom-up”) στρατηγικών αποφάσεων.

Ενδεχομένως, η θέσπιση περιορισμών ή το κόστος ευκαιρίας που έχει η επιλεκτική ενίσχυση εγκαταστάσεων και περιοχών, που ήδη πληρούν κριτήρια ποιότητας, αποτελεί πολιτική που εμποδίζει τη διαδικασία επιχειρηματικής ανακάλυψης. Δεδομένου ότι η διαδικασία επιχειρηματικής ανακάλυψης είναι πυρηνικό στοιχείο της Σ.Ε.Ε., ο αναπτυξιακός νόμος κινείται μάλλον σε πορεία αμφισβήτησης του συνόλου του στρατηγικού πλαισίου που προωθείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Πρώτον, κινείται βάσει κάθετων προσταγών για τη διάνοιξη νέων καναλιών εισροής τουριστικής κίνησης και προς την ανάπτυξη συγκεκριμένων αγορών. Εάν η ασκούμενη πολιτική εναρμονιζόταν με τη στρατηγική κατεύθυνση της έξυπνης εξειδίκευσης, ο αναπτυξιακός νόμος θα φρόντιζε να παράσχει μεγαλύτερο περιθώριο κίνησης στους τοπικούς επιχειρηματίες και να τους δώσει περισσότερο (αντί για λιγότερο) έλεγχο της περιοχής τους.

Δεύτερον, δεν λαμβάνεται μέριμνα για ουσιαστική συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών στη λήψη αποφάσεων. Ο δυνητικός επιχειρηματίας δεν καλείται να παρουσιάσει τις ιδέες του στους τοπικούς

φορείς, τους οποίους επηρεάζει και στον μεγαλύτερο βαθμό, αλλά να εμπλακεί σε γραφειοκρατικές διαδικασίες κατάθεσης προτάσεων προς αξιολόγηση από την κεντρική εξουσία.

Τρίτον, ενώ προωθείται η ανάπτυξη ισόρροπης τουριστικής δραστηριότητας στο σύνολο του εθνικού χώρου, τόσο ο αναπτυξιακός νόμος, όσο και το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ επιβάλλουν στην πράξη περιορισμούς στην τουριστική ανάπτυξη. Πολλές φορές αναφέρεται στα κείμενα αυτά η ανάγκη για ενδυνάμωση των περιβαλλοντικών περιορισμών, καθώς και η ανάσχεση στην επέκταση του δομημένου χώρου. Ωστόσο, δεν λαμβάνεται ειδική μέριμνα για τις περιοχές αυτές, που ενώ διαθέτουν ιδιαίτερο φυσικό πλούτο, ταυτόχρονα υστερούν σε επίπεδο υποδομών, δηλαδή ένα σημαντικό μέρος της ενδοχώρας της Ελλάδας. Το προφανές συμπέρασμα είναι ότι οι περιοχές αυτές τοποθετούνται στη μέγγενη της παροχής υψηλού επιπέδου υπηρεσιών, με επιπλέον εφαρμογή αυστηρότερων πλαισίων άσκησης επιχειρηματικότητας. Σε κάθε περίπτωση, χρειάζεται να διασφαλίζεται η βιωσιμότητα στην αξιοποίηση των φυσικών πόρων και η όποια δραστηριότητα να γίνεται με σεβασμό στο περιβάλλον (πόσο μάλλον στον τουρισμό, που λαμβάνει το καθαρό περιβάλλον ως παραγωγικό πόρο). Ωστόσο πρέπει ταυτόχρονα να ληφθεί μέριμνα για τη διευκόλυνση στη δόμηση νέων υποδομών υψηλής ποιότητας σε περιοχές, οι οποίες επιθυμούν να εισέλθουν ανταγωνιστικά στην τουριστική αγορά.

Τέταρτον, προβλέπεται μόνο περιορισμένη εμπλοκή / συνεργασία της ακαδημαϊκής κοινότητας με την εκάστοτε επιχειρηματική κοινότητα. Η δημιουργία αυτής της σύνδεσης θα μπορούσε να ενισχύσει τη βιωσιμότητα της περιφερειακής στρατηγικής ανάπτυξης μέσω βελτίωσης των επιχειρησιακών διαδικασιών, αποτελεσματικότερης (και όχι αναγκαστικά αυστηρότερης) προστασίας του περιβάλλοντος και ανάπτυξης καινοτομίας.

Ωστόσο, ο κεντρικός κρατικός σχεδιασμός φαίνεται να απορρίπτει συλλήβδην τη δημιουργία αυτής της δυναμικής, με διατήρηση του κράτους ως φορέα εκπόνησης, εφαρμογής και ελέγχου του στρατηγικού σχεδίου. Παρόλα αυτά, τα ελληνικά στρατηγικά κείμενα είναι μερικώς εναρμονισμένα με την ευρωπαϊκή στρατηγική. Αρχικά γίνεται μνεία στην ανάπτυξη συστάδων, αποτελούμενων από επιχειρηματικές ομάδες και ερευνητικούς οργανισμούς, με πρόβλεψη για οικονομική ενίσχυση αυτών. Προβλέπονται ενισχύσεις για εξωστρεφείς επιχειρήσεις, καθώς και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της πολιτικής μέσω εκθέσεων, που εκπονούνται από την επιστημονική επιτροπή του αναπτυξιακού συμβουλίου.

3

Καταγραφή – Οπτικοποίηση Πολιτιστικών Πόρων ανά Περιφέρεια της Χώρας

3.0. Περίληψη Κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται η καταγραφή και οπτικοποίηση (χαρτογραφική απεικόνιση) των πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, οι οποίοι αποτελούν τη βάση για την ανάπτυξη του τομέα του τουρισμού. Η καταγραφή αυτή γίνεται σε επίπεδο διοικητικής περιφέρειας. Για κάθε περιφέρεια της χώρας παρουσιάζονται σε ξεχωριστούς χάρτες οι σχετικοί πόροι φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος (τύπος και κατανομή στον χώρο). Με βάση τη συλλογή και οπτικοποίηση της πληροφορίας αυτής, γίνεται μια αποτίμηση κάθε περιφέρειας σχετικά με τη διαθεσιμότητα των προς αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων. Ολοκληρώνοντας, γίνεται αναλυτική αναφορά στις τεχνικές λεπτομέρειες και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για την ολοκλήρωση του παρόντος κεφαλαίου.

3.1. Στάδια και Τεχνικά Μέσα Καταγραφής

Το παρόν κεφάλαιο αποσκοπεί στη συλλογή και οπτικοποίηση των πολιτιστικών πόρων της χώρας ανά περιφέρεια. Ως προς τα μέσα καταγραφής, η διαδικασία που ακολουθείται στην παρούσα διπλωματική εργασία χωρίζεται σε δύο διακριτά στάδια:

- Το πρώτο στάδιο αφορά τη συλλογή των δεδομένων που αναφέρονται στους πολιτιστικούς πόρους, καθώς και στην καταγραφή της επιχειρηματικής δραστηριότητας γύρω από αυτούς.
- Το δεύτερο στάδιο επικεντρώνεται στην τεχνική επεξεργασία, την ανάλυση και απεικόνιση των παραπάνω δεδομένων σε επίπεδο διοικητικών περιφερειών.

3.1.1. Συλλογή δεδομένων

Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν πολλαπλές πηγές, με όλα τα δεδομένα να είναι ανοιχτής μορφής (open data), όπως το OpenStreetMaps (OSM), και να διατίθενται για μαζικό κατέβασμα (bulk download) μέσω της ηλεκτρονικής υπηρεσίας Geofabrik, της ΕΛ.ΣΤΑΤ, του geodata.gov.gr και της υπηρεσίας Greek Open Data.

Στο πλαίσιο της συλλογής της πληροφορίας που αξιοποιείται στην παρούσα εργασία διαπιστώθηκε σειρά προβλημάτων. Λόγου χάρη, η διαφοροποίηση του εκδότη των δεδομένων πολλές φορές συνεπάγεται διαφορετική μορφολογία των δεδομένων. Πιο ειδικά, τα δεδομένα αυτά συλλέγονται με διαφορετική μεθοδολογία και διατίθενται σε διαφορετική μορφή, υπονομεύοντας δυνητικά την ακρίβεια και την εσωτερική συνοχή του τελικού αποτελέσματος.

Ένα παράδειγμα είναι η διάθεση δεδομένων για τα όρια των περιφερειών, τα οποία διατίθενται από το OSM σε διαφορετικό σύστημα αναφοράς (WGS84) από ότι διατίθενται από κρατικούς φορείς, οι οποίοι τα διαθέτουν με γεωαναφορά στο Ελληνικό Γεωδαιτικό Σύστημα Αναφοράς (ΕΓΣΑ'87).

Επιπλέον, πολλές φορές τα δεδομένα που διατίθενται από το ελληνικό κράτος είναι γεωγραφικά ελλιπή. Συγκεκριμένα, δεν διατίθενται γεωγραφικά αποτυπωμένα δεδομένα για την ύπαρξη παραδοσιακών οικισμών ή γεωγραφικά αξιοποιήσιμα δεδομένα σχετικά με την επιχειρηματική δραστηριότητα. Σε αυτή την περίπτωση, χρησιμοποιήθηκαν τα ιδιαίτερα λεπτομερή δεδομένα (ονομασία επιχείρησης, τοποθεσία, τύπος επιχείρησης) που διαθέτει ανοιχτά η υπηρεσία OSM, τα οποία αποτελούν καταγραφές χρηστών (crowdsourcing), με επιμέλεια της υπηρεσίας για αφαίρεση διπλότυπων εισαγωγών και έλεγχο εγκυρότητας. Δεδομένου ότι η πρακτική του crowdsourcing δεν

είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη στο ελληνικό κοινό, τα δεδομένα που λήφθηκαν από την υπηρεσία αυτή θεωρήθηκαν ως ενδεικτικά της κατανομής των σχετικών τύπων δεδομένων, και όχι ως απόλυτη αποτύπωση της πραγματικότητας.

Επίσης σημαντική είναι η χρονική διάσταση και η ποιότητα της καταγραφής των δεδομένων, αφού οι ελληνικές αρχές κάνουν μεν πιο μεθοδολογικά πλήρεις καταγραφές αλλά με μεγαλύτερο χρονικό βήμα, ενώ τα δεδομένα που διατίθενται μέσω OSM εμπεριέχουν τυχόν σφάλματα που πηγάζουν από τη μέθοδο του crowdsourcing μεν, ανανεώνονται δε σε καθημερινή συνήθως βάση μέσω της διευρυμένης βάσης χρηστών και της μεγαλύτερης ευκολίας όσον αφορά την προσθήκη δεδομένων. Σε αυτή την περίπτωση, και για την ελαχιστοποίηση των σφαλμάτων, χρησιμοποιήθηκαν κατά το δυνατόν σύγχρονα δεδομένα, με προτίμηση σε αυτά που παράγονται από τις επίσημες ελληνικές αρχές (όπως η ΕΛ.ΣΤΑΤ.), ενώ τα δεδομένα του OSM, όπως προαναφέρθηκε, χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο ως δείκτες γενικής κατανομής και λιγότερο ως εργαλείο για τη διεκπεραίωση εργασιών υψηλής ακρίβειας.

Επιπλέον, είναι γενικά παραδεκτό ότι η χρήση δεδομένων που διατίθενται από διαφορετικές πηγές αντενδείκνυται. Έτσι, προς αποφυγή σφαλμάτων, σε πολλές περιπτώσεις στις οποίες παρατηρήθηκαν ασυμφωνίες ή απουσία συνέχειας μεταξύ των δεδομένων, επιλέχτηκε η εξ' ολοκλήρου απαλοιφή των διάφορων πηγών.

3.1.2. Τεχνικές προδιαγραφές ανάλυσης

Η διαδικασία επεξεργασίας των δεδομένων της εργασίας χωρίζεται σε δύο τμήματα, που εστιάζουν:

- στη λήψη, τυποποίηση και ανάλυση των δεδομένων, και
- στην απεικόνισή τους σε χάρτες.

Για τη λήψη των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η έκδοση 63.0.3239.84 του λογισμικού Google Chrome (64bit) σε λειτουργικό σύστημα Linux Ubuntu 16.04.3 LTS. Για την τυποποίηση (όπου αυτή ήταν αναγκαία) χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό LibreOffice 5.1.6.2.. Η υπόλοιπη διαδικασία ανάλυσης και απεικόνισης έγινε σε περιβάλλον Γεωγραφικού Συστήματος Πληροφοριών (G.I.S.). Συγκεκριμένα αξιοποιήθηκε η έκδοση 2.18 του λογισμικού ανοιχτού κώδικα QuantumGIS και το λογισμικό γεωχωρικής ανάλυσης Geoda, έκδοση 1.10, που διατίθεται ελεύθερα από το Πανεπιστήμιο του Σικάγου (University of Chicago).

3.1.2.1. Τύπος συλλεχθέντων δεδομένων

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας συλλέχθηκε ένα πλήθος δεδομένων από διάφορες πηγές. Τα δεδομένα αυτά αφορούν τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους όλων των περιφερειών της χώρας. Ακολουθεί πιο συγκεκριμένα το είδος και τα χαρακτηριστικά των δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν παρουσιάζονται στον Πίνακα 3-1.

Πίνακας 3-1: Πηγές άντλησης δεδομένων σχετικών με τους πολιτιστικούς πόρους (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος)

Τίτλος	Μορφή	Μέσο Διάθεσης	Υπηρεσία Καταγραφής	Χρονολογία
Αισθητικά Δάση	WFS	Greek Open Data	Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας	2012
Αρχαία θέατρα	WMS	Greek Open Data	Ε.Κ.Χ.Α.	2012
Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης	WFS	Greek Open Data	Υπουργείο Εκπαίδευσης, Έρευνας και Θρησκευμάτων	2011
Περιοχές Οικονομικής Ανάπτυξης	WMS	Greek Open Data	Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας	2011
Λίμνες	WFS	Greek Open Data	Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας	2011
Εθνικοί Δρυμοί	WFS	Greek Open Data	Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας	2011
Περιοχές NATURA 2000	WFS	Greek Open Data	Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας	2011
Διοικητικά όρια περιφερειών	WFS	Greek Open Data	ΕΛ.ΣΤΑΤ.	2011
Ποτάμια	WFS	Greek Open Data	Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας	2011
Αρχαιολογικά Μουσεία	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση
Αρχαιολογικοί χώροι	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση
Βυζαντινά Μουσεία	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση

Τίτλος	Μορφή	Μέσο Διάθεσης	Υπηρεσία Καταγραφής	Χρονολογία
Ισλαμικά μνημεία και ναοί	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση
Λαογραφικά Μουσεία	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση
Λοιπά Μουσεία (Ελιάς, Ντομάτας, κ.λπ.)	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση
Μουσεία Φυσικής Ιστορίας	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση
Μουσεία Πολέμου	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση
Μουσεία Πολιτισμών	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση
Μουσεία Τέχνης	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση
Μουσεία Τεχνολογίας	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση
Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς (UNESCO)	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση
Μοναστήρια	WFS	Προσωπική Καταγραφή	Τύπος (Τοπικός, Εθνικός, Παγκόσμιος)	2012-2018
Σημαντικές Εκκλησίες	WFS	Προσωπική Καταγραφή	Τύπος (Τοπικός, Εθνικός, Παγκόσμιος)	2012-2018
Παραδοσιακοί Οικισμοί	WFS	Προσωπική Καταγραφή	Τύπος (Τοπικός, Εθνικός, Παγκόσμιος)	2012-2018
Περιοχές Προστατευόμενες από διεθνείς συνθήκες	WFS	Geodata.gov.gr	Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας	2011
Ειδικές Ζώνες Προστασίας	WFS	Geodata.gov.gr	Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας	2011
Εκτροφεία Θηραμάτων	WFS	Geodata.gov.gr	Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας	2011
Ελεγχόμενες Κυνηγετικές Περιοχές	WFS	Geodata.gov.gr	Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας	2011
Γαλάζιες Σημείες	WFS	Geodata.gov.gr	Ελληνική Εταιρία προστασίας της Φύσης	2010

Τίτλος	Μορφή	Μέσο Διάθεσης	Υπηρεσία Καταγραφής	Χρονολογία
Ιαματικά Λουτρά	WFS	Geodata.gov.gr	Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας	2011
Καταφύγια Άγριας Ζωής	WFS	Geodata.gov.gr	Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας	2011
Λοιπές Περιοχές Περιβαλλοντικού Ενδιαφέροντος	WFS	Geodata.gov.gr	Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας	2011
Αεροδρόμια	WMS	Geodata.gov.gr	Υπουργείο Μεταφορών	2016
Ξενοδοχεία	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση
Λιμάνια	WFS	Greek Open Data	Υπουργείο Μεταφορών	2016
Γείτονες Χώρες	WFS	thematicmapping. org	Bjorn Sandvik	2009
Πόλεις	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση
Επιχειρήσεις σχετικές με τον Τουρισμό	WFS	Open Street Map	Crowdsourcing	Συνεχής Επικαιροποίηση

3.1.2.2. Τυποποίηση δεδομένων

Ως προς την τυποποίηση των παραπάνω, τα δεδομένων:

- Μεταφέρθηκαν σε κοινό σύστημα αναφοράς (Ε.Γ.Σ.Α. '87 για οικολογικούς πόρους και W.G.S. '84 για πολιτιστικούς πόρους), όπου αυτό ήταν αναγκαίο.
- Έγιναν αρκετές μετατροπές προκειμένου τα δεδομένα από διαφορετικές πηγές να είναι συμβατά μεταξύ τους (λόγου χάρη αλλαγή υποδιαστολής από “,” σε “.”, μορφοποίηση κεφαλίδων στους πίνακες των δεδομένων, αλλαγές στο encoding ώστε να είναι κοινό σε όλα τα αρχεία).
- Υλοποιήθηκαν λοιπές μικρομετατροπές που διασφαλίζουν τη συμβατότητα μεταξύ των δεδομένων.

3.1.2.3. Ανάλυση δεδομένων

Για την εξυπηρέτηση του στόχου της εργασίας, τα των δεδομένα ταξινομούνται σε δύο ευρείες κατηγορίες. Η πρώτη αφορά τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους και η δεύτερη δεδομένα σχετικά με την επιχειρηματικότητα. Πεδίο αναφοράς και των δύο κατηγοριών δεδομένων προς περαιτέρω επεξεργασία είναι οι διοικητικές περιφέρειες της χώρας.

Ως προς τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, η ανάλυση διακρίνεται σε δύο υποκατηγορίες: την αποτύπωση των πρωτογενών δεδομένων (“raw data”) και την ανάλυση πυκνότητας.

- *Αποτύπωση πρωτογενών δεδομένων*

Για τη γεωγραφική αποτύπωση των δεδομένων επιλέχθηκαν κατάλληλα σύμβολα, που παρουσιάζονται στα υπομνήματα των χαρτών που παρήχθησαν και αποτυπώνουν την κατανομή τους ανά περιφέρεια της χώρας. Σκοπός της αποτύπωσης αυτής είναι η πλήρης παρουσίαση των δεδομένων με τρόπο εύληπτο. Λόγω της πυκνότητας των διαφορετικών στοιχείων (“features”), οι χάρτες είναι ιδιαίτερα πυκνοί σε πληροφορία, με την αποτύπωση να επιχειρεί να παρουσιάσει τα στοιχεία με κατά το δυνατόν περισσότερο εύληπτο τρόπο.

- *Ανάλυση πυκνότητας*

Για την ανάλυση πυκνότητας, χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο “Heatmap” του λογισμικού QGIS. Το εν λόγω εργαλείο λαμβάνει ως είσοδο σημειακά δεδομένα και προαιρετικά πεδία βαρύτητας των εν λόγω δεδομένων. Στη συνέχεια πραγματοποιεί εκτίμηση πυκνότητας πυρήνα (“kernel density estimation”) με βάση τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά. Αυτή η μέθοδος αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο στατιστικής ανάλυσης, που διευρύνει χωρικά το πεδίο τιμών με μη-παραμετρική στατιστική ανάλυση. Το τελικό αποτέλεσμα είναι ένας χάρτης εικονοψηφίδων με τιμές που προκύπτουν στατιστικά βάσει της απόστασης του κέντρου της εικονοψηφίδας από το σημείο εισαγωγής και της τιμής που αυτό έχει. Στα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών, το αποτέλεσμα είναι χάρτης μορφής “raster”, που δείχνει την πυκνότητα στοιχείων (με απόδοση συγκεκριμένων τιμών σε έναν πίνακα/ matrix εικονοψηφίδων/ pixels, με κάθε ψηφίδα να περιέχει την εκτίμηση πυκνότητας).

Για τα επιφανειακά (μη-σημειακά) στοιχεία, τα οποία αφορούσαν κυρίως τους φυσικούς πόρους, ελήφθη το κεντροειδές του πολυγώνου (“centroid”) με χρήση του εργαλείου που προσφέρεται από το λογισμικό QGIS, και στη συνέχεια το κεντροειδές αυτό δειγματίστηκε με χρήση του Point Sampling Tool (Jurgiel) με το εμβασμό (Field Calculator) του επιφανειακού στοιχείου.

Επιπλέον, με χρήση ίδιων εργαλείων με την πρώτη κατηγορία ανάλυσης, δημιουργήθηκε αντίστοιχος χάρτης θερμότητας σχετικός με την ύπαρξη επιχειρήσεων που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό.

3.1.2.4. Αποτύπωση δεδομένων

Για την αποτύπωση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το περιβάλλον του Map Composer, που παρέχει το λογισμικό QGIS. Για την διερεύνηση κατευθύνσεων ανάπτυξης ενός εθνικού στρατηγικού σχεδίου αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων απαιτήθηκε η διάτμηση του εθνικού χώρου σε μικρότερες χωρικές ενότητες, σύμφωνα με σειρά κριτηρίων. Πιο συγκεκριμένα ο διαχωρισμός αυτός:

- ακολουθεί τον διαχωρισμό της χώρας σε περιφέρειες, ως μονάδες άσκησης περιφερειακού σχεδιασμού και χάραξης πολιτικής (επίπεδο διοικητικής περιφέρειας)
- διασφαλίζει τη χωρική ομοιομορφία περιοχών ως προς διαθέσιμους πόρους.

Με βάση τα παραπάνω, τα προς αποτύπωση στοιχεία - *φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι* - αποτυπώνονται στους αντίστοιχους χάρτες ανά περιφέρεια, οι οποίοι παρουσιάζονται στη συνέχεια της εργασίας.

3.2. Αποτύπωση Στοιχείων Ενδιαφέροντος

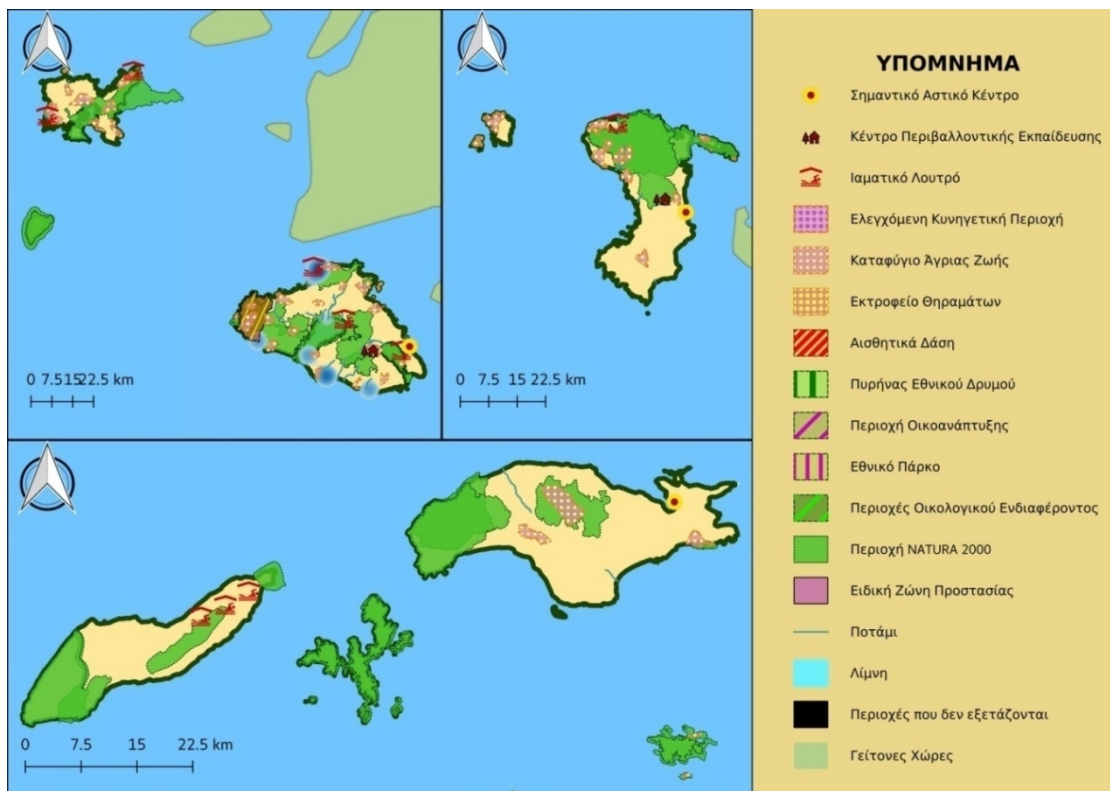
Στη συνέχεια ακολουθεί η αποτύπωση των τουριστικά αξιοποιήσιμων πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος). Η αποτύπωση γίνεται ανά περιφέρεια της χώρας. Επίσης παρέχεται σχολιασμός της εικόνας που παρουσιάζει η κάθε περιφέρεια ως προς τους μελετώμενους πόρους.

3.2.1. Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

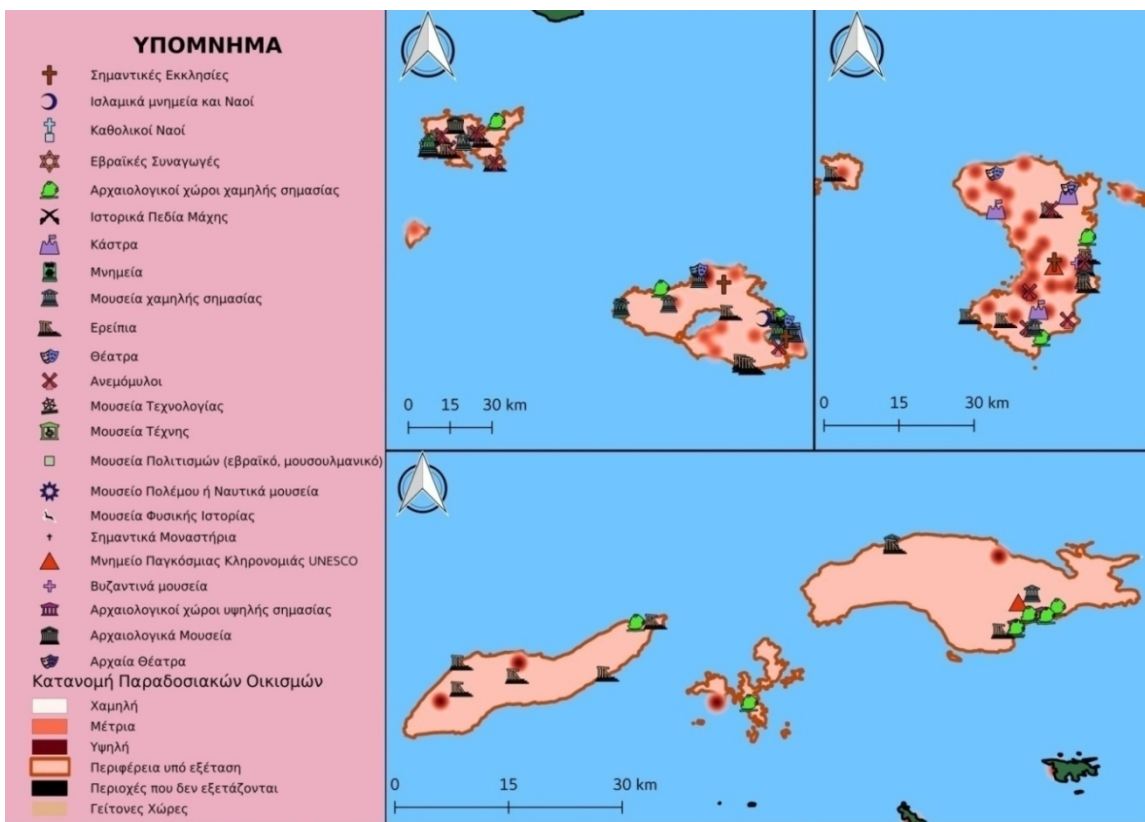
Η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου είναι μία νησιωτική, συνοριακή περιφέρεια, η οποία διαθέτει πληθώρα πόρων φυσικού και ανθρωπογενούς τύπου. Μεγάλο μέρος της καταλαμβάνεται από προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής σημασίας, κατανομημένες με ομοιόμορφο τρόπο στις διαφορετικές περιφερειακές της ενότητες. Επιπλέον, ο νομός διαθέτει πλείστα καταφύγια άγριας ζωής, που ακολουθούν ένα πιο συγκεντρωτικό πρότυπο σε σχέση με τις περιοχές Natura 2000, καθώς και ιαματικά λουτρά που εμφανίζονται συγκεντρωμένα στο βόρειο τμήμα της Ικαρίας, στο βόρειο τμήμα της Χίου, στον κεντρικό κόλπο της Λέσβου και στα νοτιοδυτικά και βορειοανατολικά άκρα της Λήμνου (Χάρτης 3-1). Οι παραπάνω πόροι προσφέρουν το κατάλληλο δυναμικό για την ανάπτυξη τουρισμού φύσης και ιαματικού τουρισμού / τουρισμού υγείας και ευεξίας.

Ως προς την ύπαρξη ανθρωπογενών πόρων, η ιστορική εξέλιξη της περιφέρειας έχει κληροδοτήσει σε αυτή με υψηλής ποιότητας πόρους, που συνθέτουν ένα πολύπλοκο μωσαϊκό πολιτισμού και κουλτούρας. Η Περιφέρεια διαθέτει μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς UNESCO, παραδοσιακούς οικισμούς, χώρους βιομηχανικής κληρονομιάς, αρχαιολογικούς χώρους, μεσαιωνικά και αρχαιότερα κάστρα (Χάρτης 3-2).

Χάρτης 3-1. Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

Χάρτης 3-2. Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

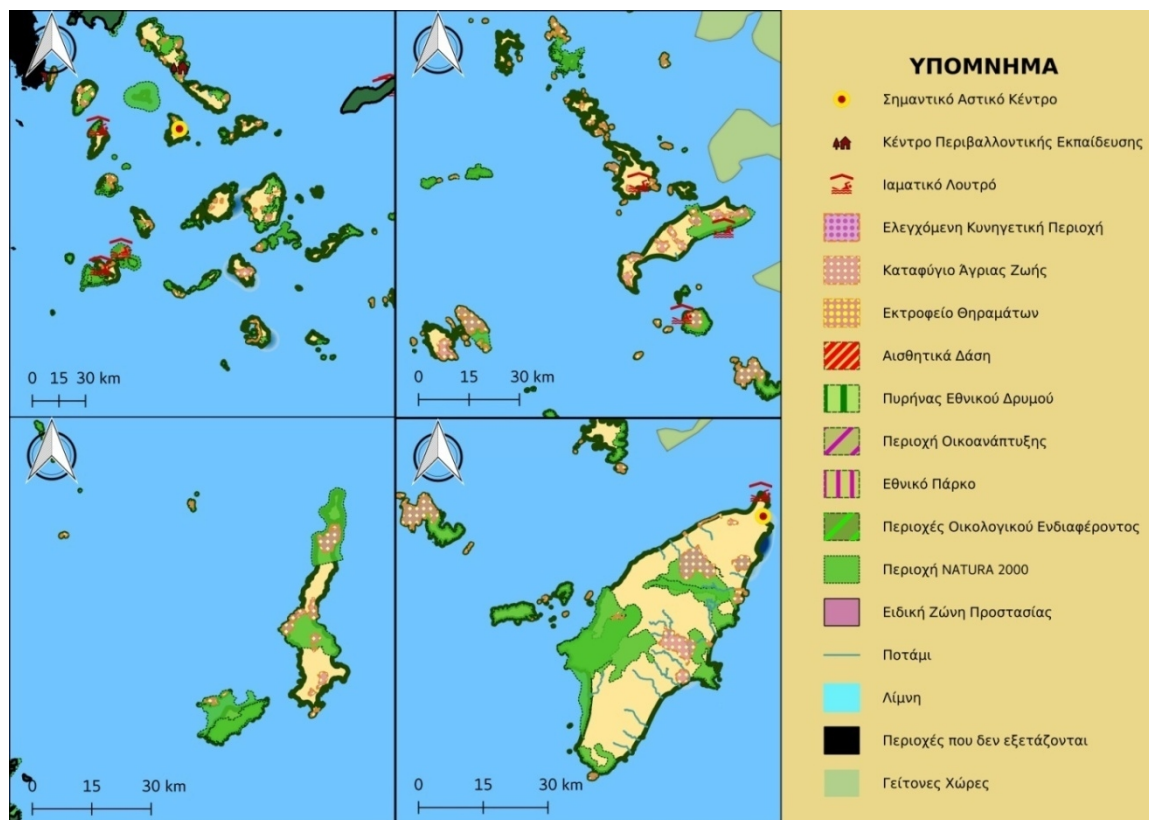
3.2.2. Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου είναι μία πολυνησιακή περιφέρεια, που καλύπτει τα νησιά που βρίσκονται στον χώρο μεταξύ του κεντρικού άξονα της χώρας και των νότιων και ανατολικών συνόρων με την Τουρκία. Όπως φαίνεται στους Χάρτες 3-3 και 3-4, η περιφέρεια διαθέτει πληθώρα πόρων φυσικού και ανθρωπογενούς ενδιαφέροντος.

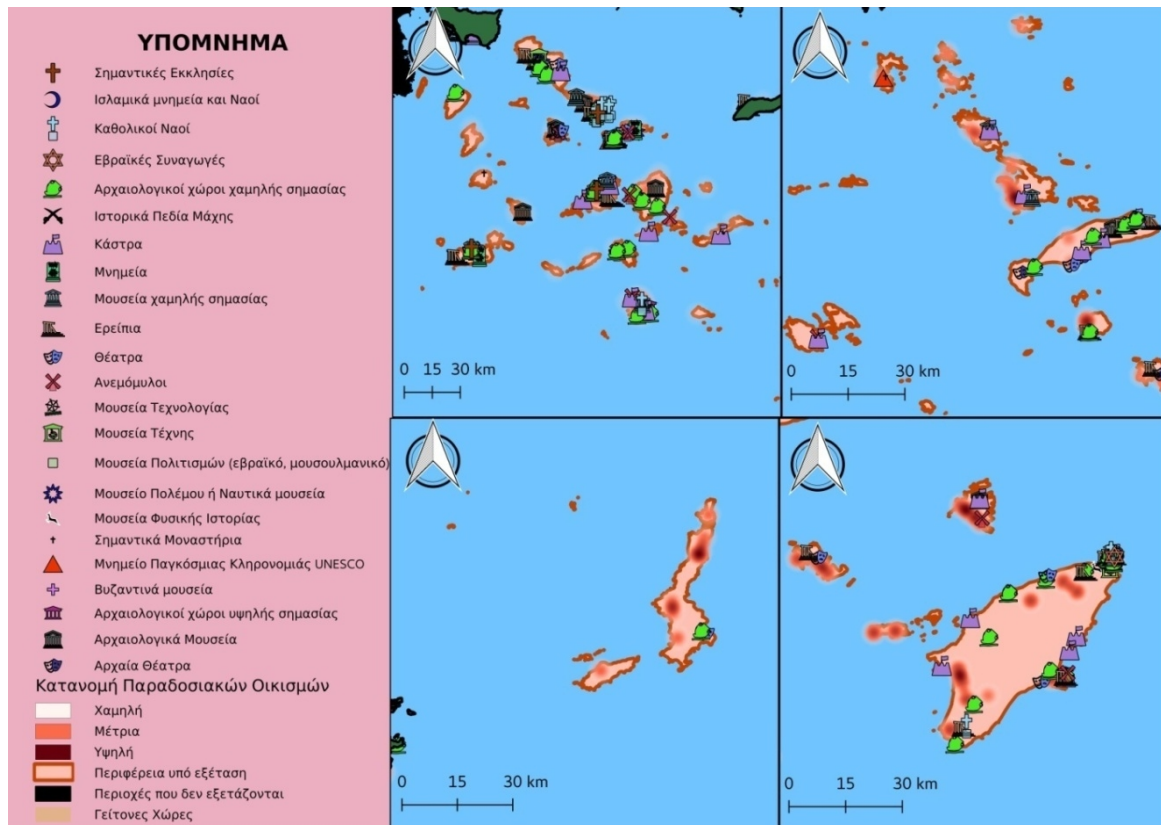
Μεγάλο μέρος της είναι καλυμμένο από προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής σημασίας, με την προστασία πολλές φορές να εκτείνεται και πάνω από ολόκληρα νησιά μικρότερου μεγέθους. Τέτοιες περιοχές καταγράφονται σε όλους τους νομούς της, εμφανίζοντας μια σχετικά ομοιόμορφη κατανομή. Επιπλέον, ο νομός διαθέτει πλείστα καταφύγια άγριας ζωής, με έντονη συγκέντρωση στον νομό Δωδεκανήσων, καθώς και ιαματικά λουτρά στο βόρειο τμήμα της Ρόδου, στην ευρύτερη περιοχή της Κω και το δυτικό τμήμα του νομού Κυκλάδων (Χάρτης 3-3). Με βάση τα παραπάνω υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης τουρισμού φύσης και ιαματικού τουρισμού / τουρισμού υγείας και ευεξίας.

Ως προς την ύπαρξη ανθρωπογενών πόρων, η ιστορική εξέλιξη της περιφέρειας έχει κληροδοτήσει αυτή με υψηλής ποιότητας πόρους, που συνθέτουν ένα πολύπλοκο μωσαϊκό πολιτισμού και κουλτούρας. Η περιφέρεια διαθέτει παραδοσιακούς οικισμούς, τόπους βιομηχανικής κληρονομιάς, αρχαιολογικούς χώρους, αλλά και πόρους αναπτυγμένους από πολιτισμούς διαφορετικούς των συνηθισμένων για τα ελληνικά δεδομένα, όπως καθολικούς καθεδρικούς ναούς και πλήρως διατηρημένα μεσαιωνικά κάστρα.

Χάρτης 3-3. Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

Χάρτης 3-4. Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

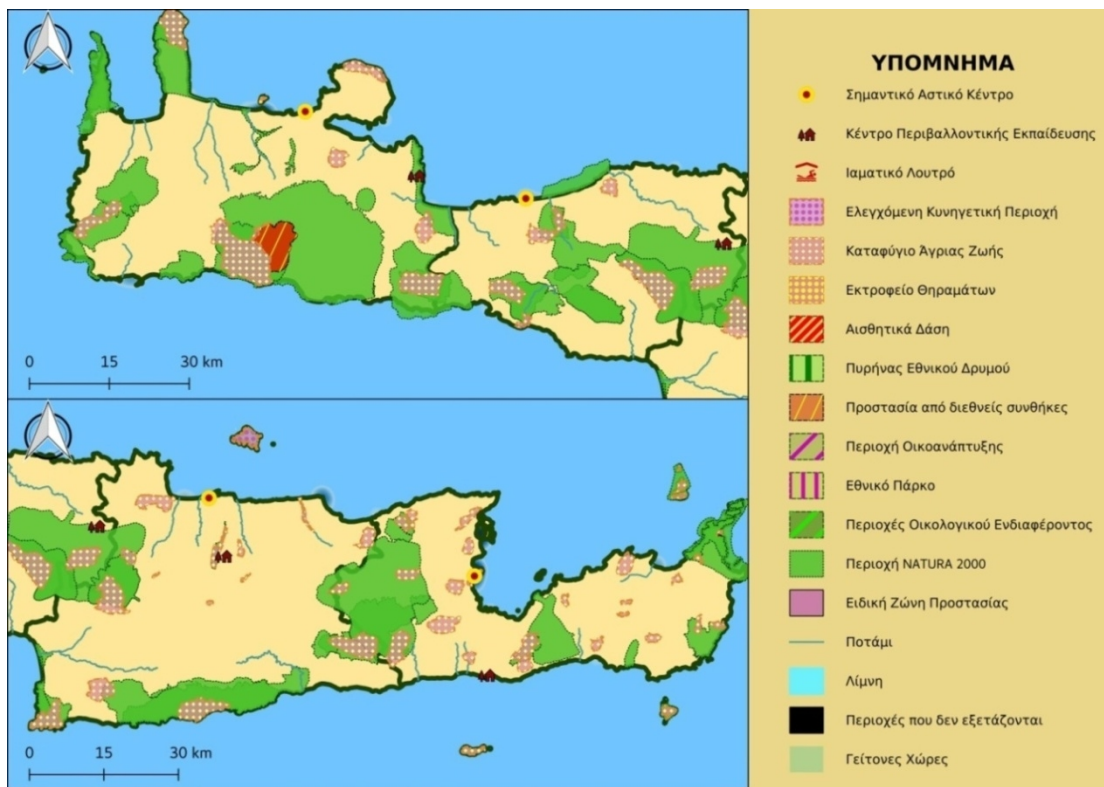
3.2.3. Περιφέρεια Κρήτης

Η Περιφέρεια Κρήτης είναι μία νησιωτική περιφέρεια, που καλύπτει το νησί της Κρήτης και τα διάφορα κοντινά μικρά νησιά, όπως η Γαύδος. Όπως φαίνεται στους Χάρτες 3-5 και 3-6, η Περιφέρεια διαθέτει πληθώρα πόρων φυσικού και ανθρωπογενούς ενδιαφέροντος.

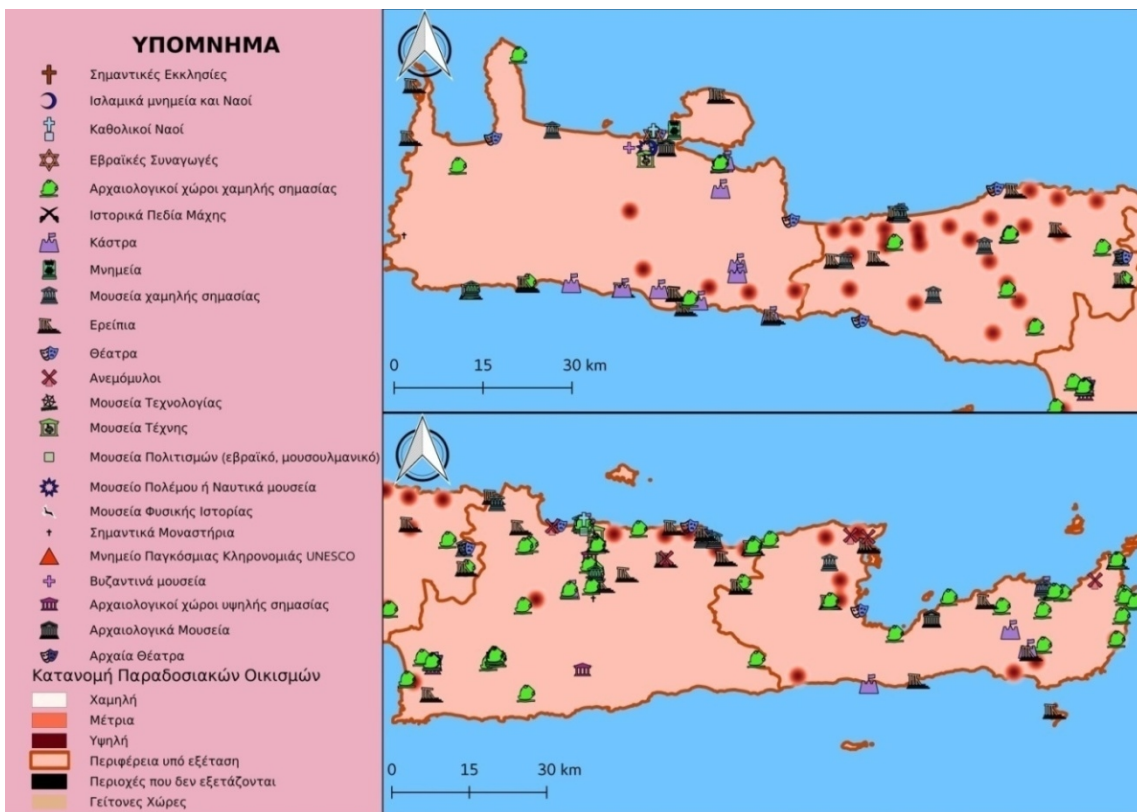
Μεγάλο μέρος της είναι καλυμμένο από προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής σημασίας. Τέτοιες περιοχές υπάρχουν σε όλες τις Περιφερειακές Ενότητές της, πλην της Περιφερειακής Ενότητας Χανίων, η οποία παρουσιάζει έναν ιδιαίτερο φυσικό πλούτο. Επιπλέον, η Περιφέρεια διαθέτει πλείστα καταφύγια άγριας ζωής, που κατανέμονται ισόρροπα στις επιμέρους χωρικές ενότητες, καθώς και αρκετά ποτάμια, τα οποία προσφέρονται για δραστηριότητες αθλητικού χαρακτήρα (Χάρτης 3-5). Τα παραπάνω μαρτυρούν την ύπαρξη σημαντικού αριθμού και ποικιλίας πόρων που, παρέχουν σημαντικές δυνατότητες.

Ως προς την ύπαρξη ανθρωπογενών πόρων, η ιστορική εξέλιξη της περιφέρειας την έχει κληροδοτήσει με υψηλής ποιότητας πόρους που συνθέτουν ένα πολύπλοκο μωσαϊκό πολιτισμού και κουλτούρας. Η Περιφέρεια διαθέτει παραδοσιακούς οικισμούς, αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς UNESCO και μουσεία διάφορων τύπων (Χάρτης 3-6).

Χάρτης 3-5. Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Κρήτης

Χάρτης 3-6. Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Κρήτης

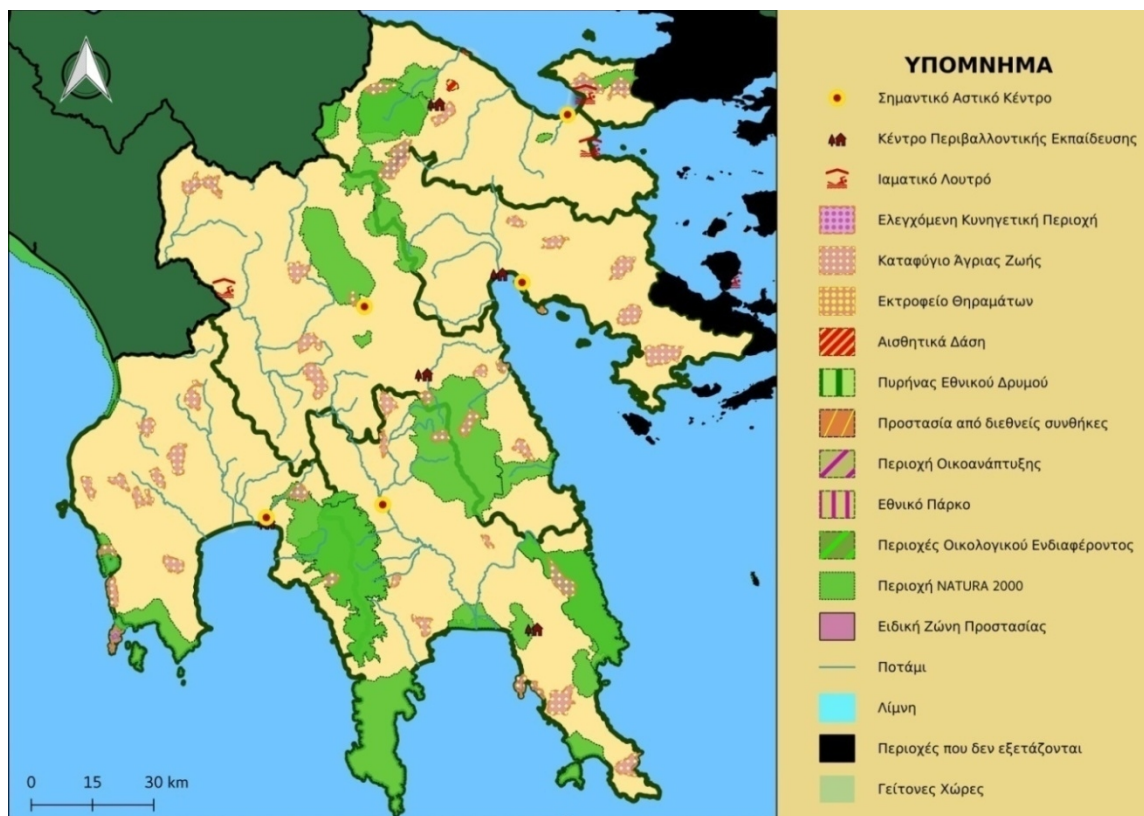
3.2.4. Περιφέρεια Πελοποννήσου

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου είναι μία Περιφέρεια της ηπειρωτικής Ελλάδας, που καλύπτει το νότιο τμήμα της Πελοποννήσου. Όπως φαίνεται στους Χάρτες 3-7 και 3-8, η Περιφέρεια διαθέτει πληθώρα πόρων φυσικού και ανθρωπογενούς τύπου.

Μεγάλο μέρος της είναι καλυμμένο από προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής σημασίας, ομοιόμορφα κατανεμημένες σε όλες τις Περιφερειακές της Ενότητες. Επιπλέον, η Περιφέρεια διαθέτει πλείστα καταφύγια άγριας ζωής, ισόρροπα κατανεμημένα στις επιμέρους Περιφερειακές Ενότητες, καθώς και ιαματικά λουτρά στην Περιφερειακή Ενότητα Κορίνθου και στην δυτικά Περιφερειακή Ενότητα Αρκαδίας (στα δυτικά της του νομού Τρίπολης). Η Περιφέρεια επίσης διαθέτει αρκετά ποτάμια, τα οποία προσφέρονται για δραστηριότητες αθλητικού χαρακτήρα. Το παραπάνω δυναμικό, παρουσιάζει προοπτικές υπάρχει υψηλό δυναμικό ανάπτυξης τουρισμού φύσης (Χάρτης 3-7).

Ως προς την ύπαρξη ανθρωπογενών πόρων, η περιφέρεια διαθέτει σχετικά διάσπαρτο δίκτυο παραδοσιακών οικισμών, με την εξαίρεση της περιοχής της Μάνης, που χαρακτηρίζεται από υπερσυγκέντρωση. Η περιφέρεια διαθέτει επίσης μεγάλο πλούτο σε αρχαιολογικούς χώρους, αλλά και μουσεία διαφόρων τύπων.

Χάρτης 3-7. Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Πελοποννήσου

Χάρτης 3-8. Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Πελοποννήσου

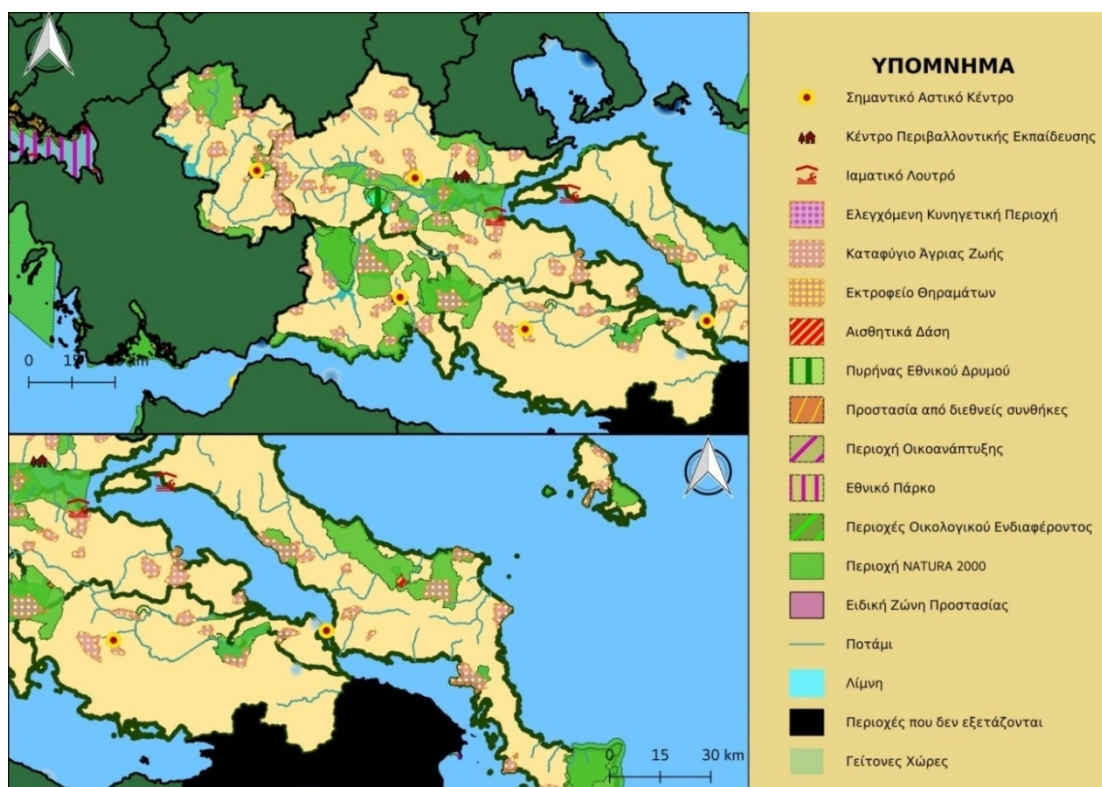
3.2.5. Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας είναι μία περιφέρεια της ηπειρωτικής χώρας, που καλύπτει το νότιο στέλεχος του κεντρικού τμήματός της. Όπως φαίνεται στους Χάρτες 3-9 και 3-10, η Περιφέρεια διαθέτει πληθώρα πόρων φυσικού και ανθρωπογενούς ενδιαφέροντος.

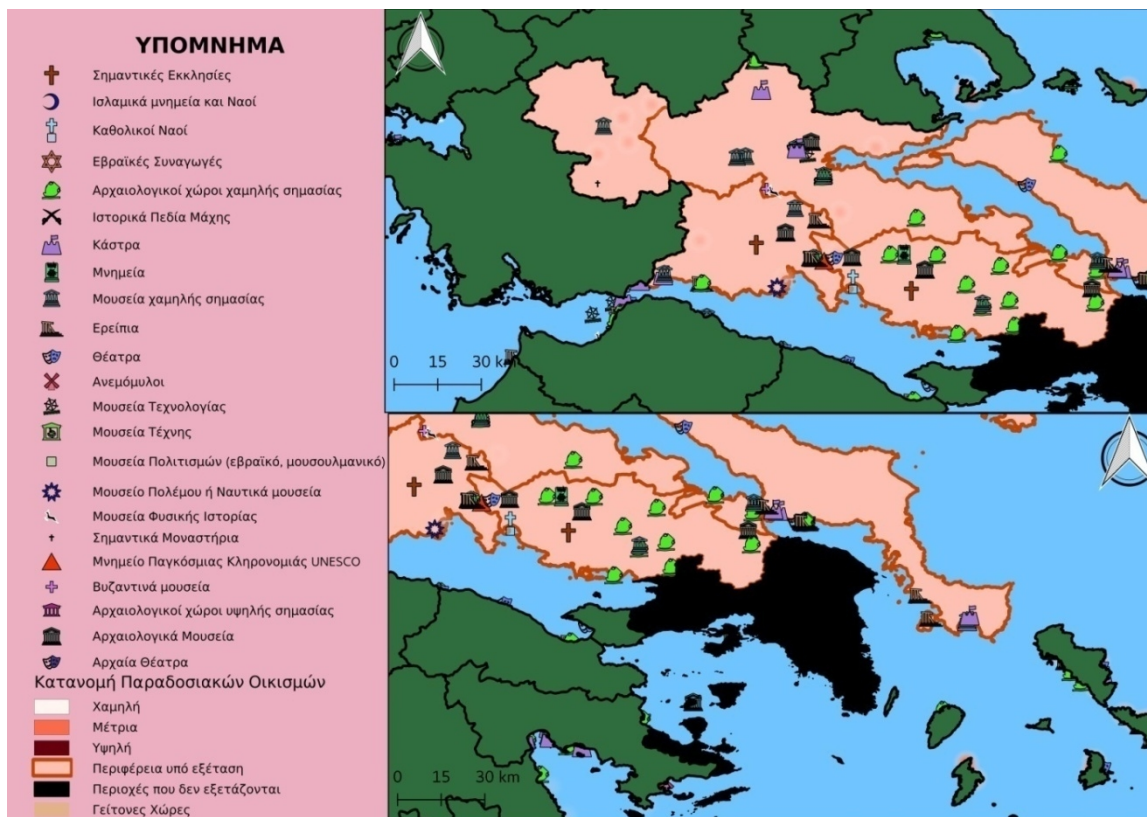
Πιο συγκεκριμένα, μεγάλο μέρος της είναι καλυμμένο από προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής σημασίας, που κατανέμονται ομοιόμορφα σε όλες τις Περιφερειακές Ενότητες (Χάρτης 3-9). Επιπλέον, η περιφέρεια διαθέτει πλείστα καταφύγια άγριας ζωής, με ίση κατανομή τους νομούς και ιαματικά λουτρά κυρίως στο βορειοανατολικό τμήμα. Η Περιφέρεια επίσης διαθέτει αρκετά ποτάμια, τα οποία προσφέρονται για δραστηριότητες αθλητισμού. Επομένως, υπάρχει υψηλό δυναμικό ανάπτυξης τουρισμού φύσης.

Ως προς την ύπαρξη ανθρωπογενών πόρων, η Περιφέρεια διαθέτει αρχαιολογικό πλούτο, καθώς και μνημεία και ναούς καθώς και αρκετά μουσεία διαφόρων τύπων (Χάρτης 3-10).

Χάρτης 3-9. Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

Χάρτης 3-10. Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

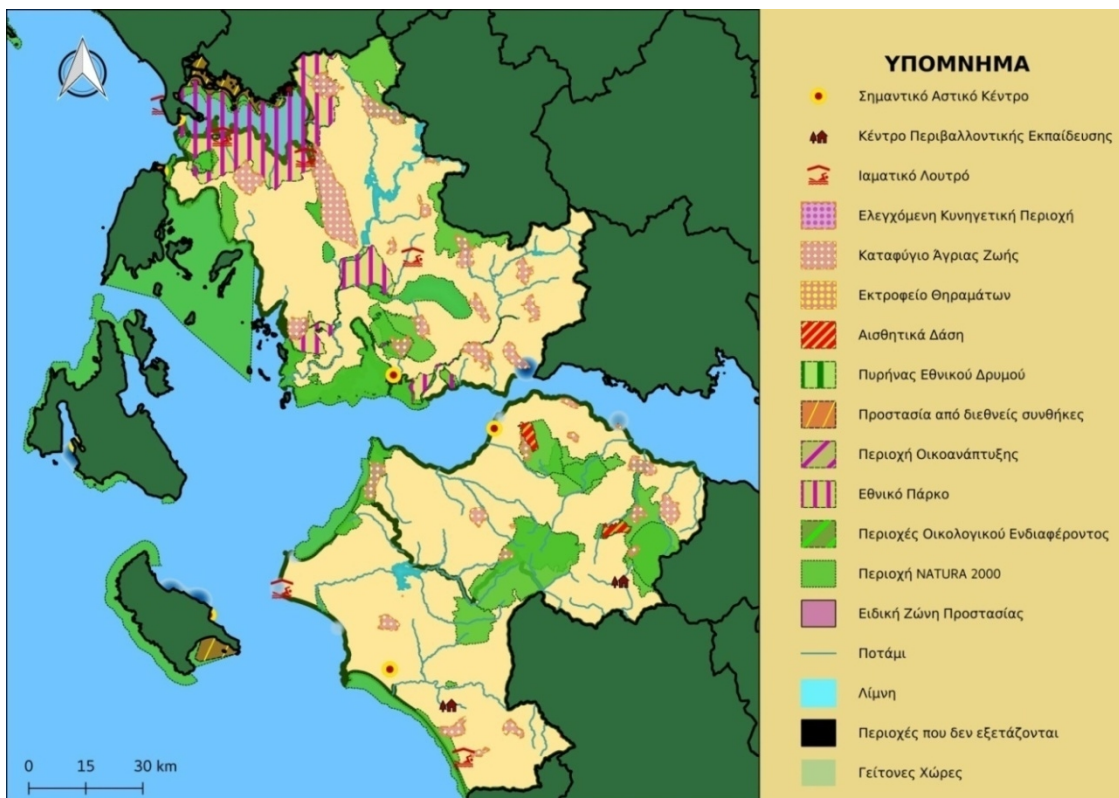
3.2.6. Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας είναι μία περιφέρεια της ηπειρωτικής χώρας, που καλύπτει το δυτικό τμήμα της. Όπως φαίνεται στους Χάρτες 3-11 και 3-12, η Περιφέρεια διαθέτει πληθώρα πόρων φυσικού και ανθρωπογενούς χαρακτήρα.

Μεγάλο μέρος της είναι καλυμμένο από προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής σημασίας, οι οποίες καταγράφονται σε όλες τις Περιφερειακές Ενότητες. Επιπλέον, η Περιφέρεια διαθέτει πλείστα, ισόρροπα κατανομημένα, καταφύγια άγριας ζωής, εθνικά πάρκα στο βόρειο τμήμα της και ιαματικά λουτρά διάσπαρτα σε διάφορες περιοχές της (Χάρτης 3-11). Η Περιφέρεια επίσης διαθέτει αρκετά ποτάμια και λίμνες, τα οποία προσφέρονται για δραστηριότητες αθλητικού χαρακτήρα. Τα παραπάνω συνιστούν υψηλό δυναμικό για την ανάπτυξη τουρισμού φύσης, υγείας και ευεξίας, κ.λπ.

Ως προς την ύπαρξη ανθρωπογενών πόρων, η Περιφέρεια διαθέτει μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς UNESCO, αρχαιολογικό πλούτο, μουσεία διαφόρων τύπων, κάστρα αρχαία και μεσαιωνικά, καθώς και ορισμένους παραδοσιακούς οικισμούς (Χάρτης 3-12).

Χάρτης 3-11. Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας

Χάρτης 3-12. Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας

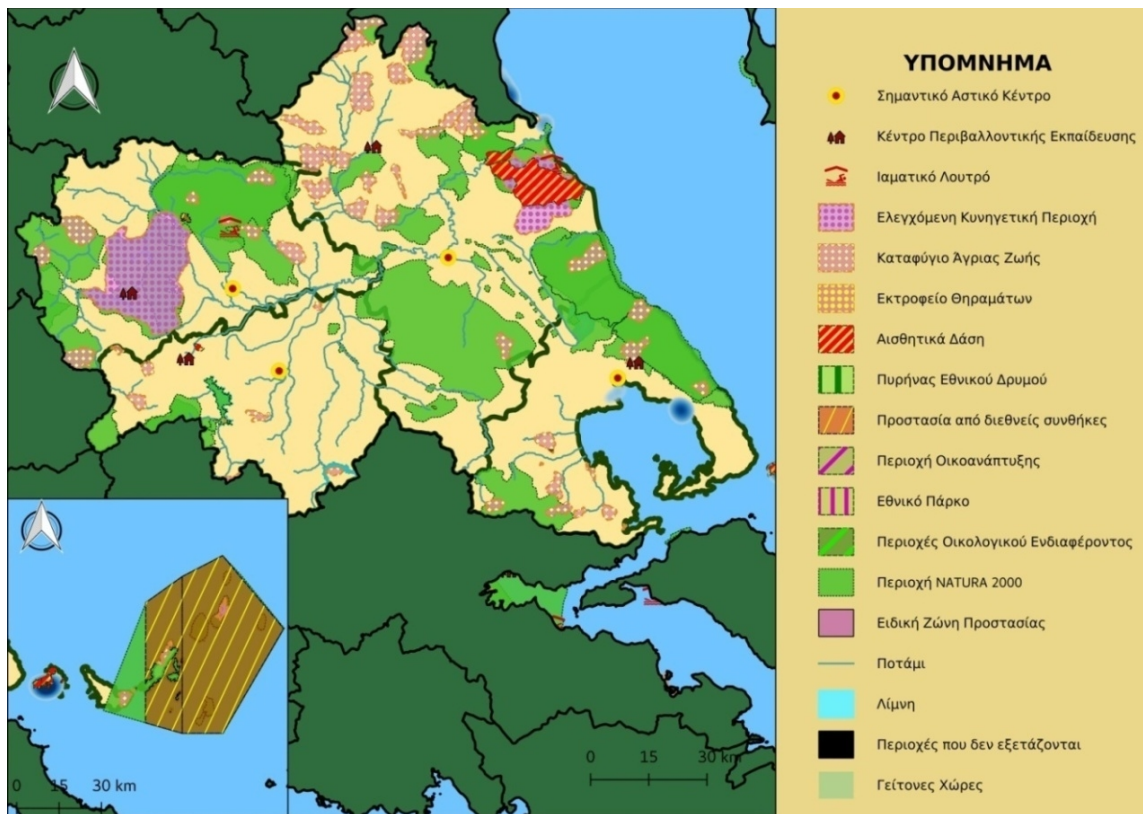
3.2.7. Περιφέρεια Θεσσαλίας

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας είναι μία περιφέρεια της ηπειρωτικής Ελλάδας, που καλύπτει το κεντρικό τμήμα της χώρας. Όπως φαίνεται στους Χάρτες 3-13 και 3-14, η Περιφέρεια διαθέτει πληθώρα πόρων φυσικού και ανθρωπογενούς χαρακτήρα.

Μεγάλο μέρος της είναι καλυμμένο από προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής σημασίας, ομοιόμορφα κατανεμημένες σε όλες τις Περιφερειακές Ενότητες. Επιπλέον, η περιφέρεια διαθέτει πλείστα, ισόρροπα κατανεμημένα, καταφύγια άγριας ζωής, και ιαματικά λουτρά κυρίως στο βορειοανατολικό της τμήμα. Η Περιφέρεια επίσης διαθέτει αρκετά ποτάμια, τα οποία προσφέρονται για δραστηριότητες αθλητικού χαρακτήρα (Χάρτης 3-13). Το τοπίο και οι φυσικοί πόροι που καταγράφονται στην εν λόγω περιφέρεια προσφέρουν σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης τουρισμού φύσης.

Ως προς την ύπαρξη ανθρωπογενών πόρων, η περιφέρεια διαθέτει αρχαιολογικό πλούτο, μνημεία και ναούς καθώς και αρκετά μουσεία διαφόρων τύπων (Χάρτης 3-14). Επιπλέον, στην περιοχή του Πηλίου μπορεί να παρατηρηθεί σημαντική συγκέντρωση παραδοσιακών οικισμών.

Χάρτης 3-13. Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Θεσσαλίας

Χάρτης 3-14. Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Θεσσαλίας

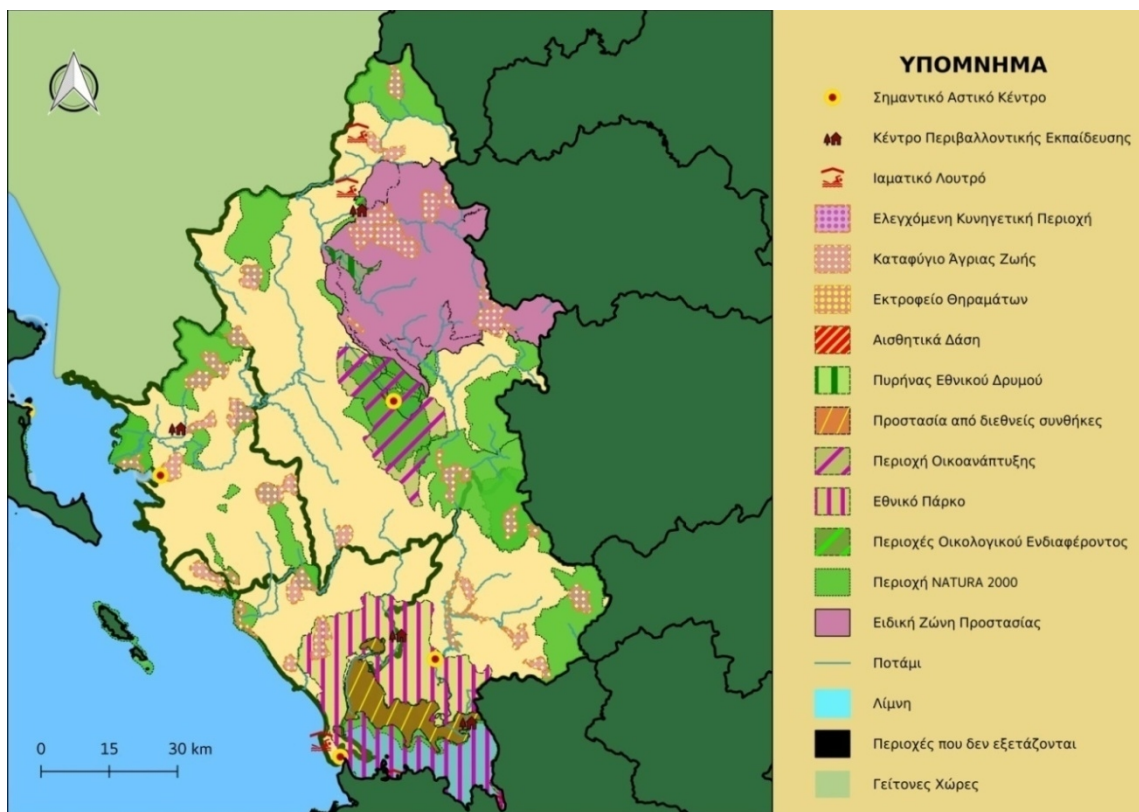
3.2.8. Περιφέρεια Ηπείρου

Η Περιφέρεια Ηπείρου είναι μία περιφέρεια της ηπειρωτικής χώρας, που καλύπτει το βορειοδυτικό τμήμα της. Όπως φαίνεται στους Χάρτες 3-15 και 3-16, η Περιφέρεια διαθέτει πληθώρα πόρων φυσικού και ανθρωπογενούς ενδιαφέροντος.

Πιο συγκεκριμένα, μεγάλο μέρος της είναι καλυμμένο από προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής σημασίας. Επιπλέον, διαθέτει πλείστα καταφύγια, ισόρροπα κατανεμημένα, άγριας ζωής, εκτεταμένα εθνικά πάρκα, και ιαματικά λουτρά, κυρίως στο βορειότερο τμήμα της. Η Περιφέρεια επίσης διαθέτει αρκετά ποτάμια, τα οποία προσφέρονται για δραστηριότητες αθλητικού χαρακτήρα (Χάρτης 3-15). Οι εν λόγω πόροι παρέχουν σημαντικές ευκαιρίες ανάπτυξης τουρισμού φύσης, μέσα από την κατάλληλη αξιοποίησή τους.

Ως προς την ύπαρξη ανθρωπογενών πόρων, η περιφέρεια διαθέτει αρκετούς παραδοσιακούς οικισμούς, μνημεία θρησκευτικής κληρονομιάς, κάστρα, αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία διαφόρων τύπων.

Χάρτης 3-15. Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Ηπείρου

Χάρτης 3-16. Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Ηπείρου

3.2.9. Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας είναι μία περιφέρεια της ηπειρωτικής χώρας, που καλύπτει το βορειοδυτικό τμήμα της. Όπως φαίνεται στους Χάρτες 3-17 και 3-18, η Περιφέρεια διαθέτει ορισμένους πόρων φυσικού και ανθρωπογενούς ενδιαφέροντος.

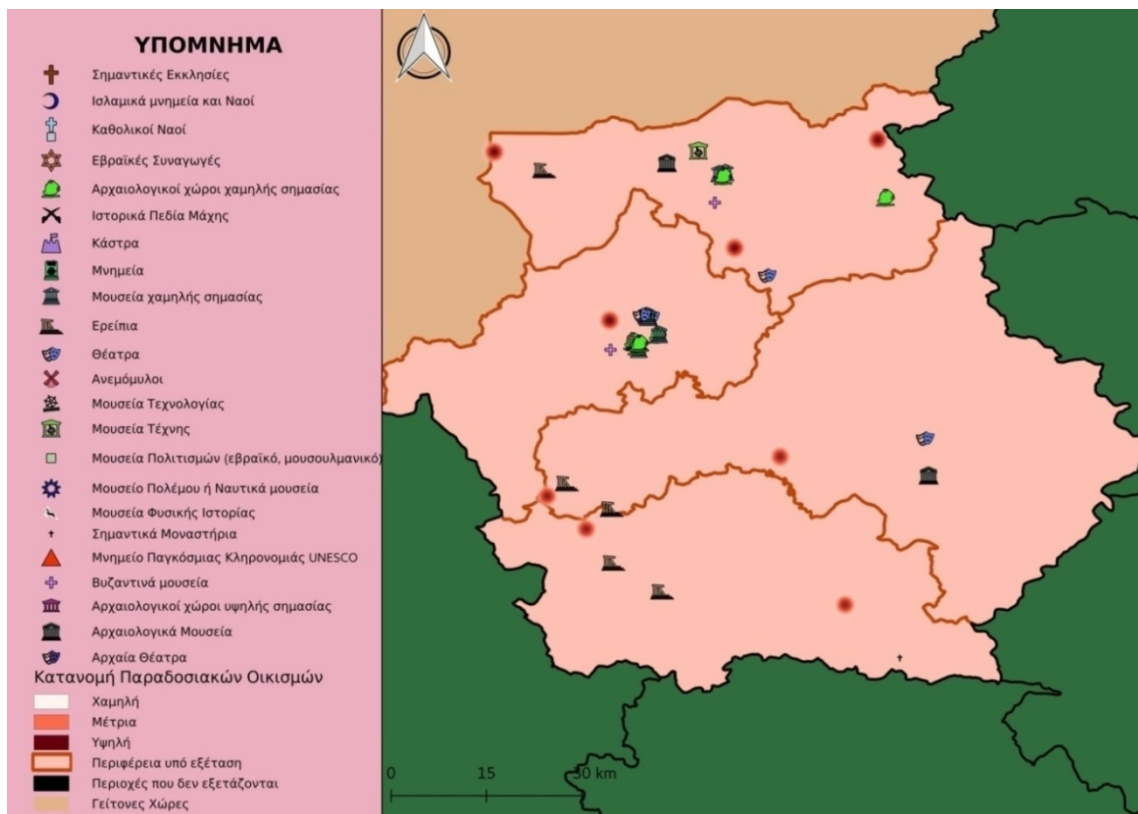
Μεγάλο μέρος της είναι καλυμμένο από προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής σημασίας, κατανεμημένες με σχεδόν ομοιόμορφο τρόπο σε όλη την έκτασή της. Επιπλέον, η περιφέρεια διαθέτει πλείστα καταφύγια άγριας ζωής, με ισόρροπη κατανομή τους νομούς της, εκτεταμένα εθνικά πάρκα, και ιαματικά λουτρά κυρίως στο βορειότερο τμήμα (Χάρτης 3-17). Η περιφέρεια επίσης διαθέτει αρκετά ποτάμια, τα οποία προσφέρονται για δραστηριότητες αθλητισμού. Επομένως, υπάρχει υψηλό δυναμικό ανάπτυξης τουρισμού φύσης.

Ως προς την ύπαρξη ανθρωπογενών πόρων, η περιφέρεια διαθέτει αρκετούς παραδοσιακούς οικισμούς, μνημεία θρησκευτικής κληρονομιάς, κάστρα, αρχαιολογικούς χώρους, αλλά και μουσεία διαφόρων τύπων (Χάρτης 3-18).

Χάρτης 3-17. Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας

Χάρτης 3-18. Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας

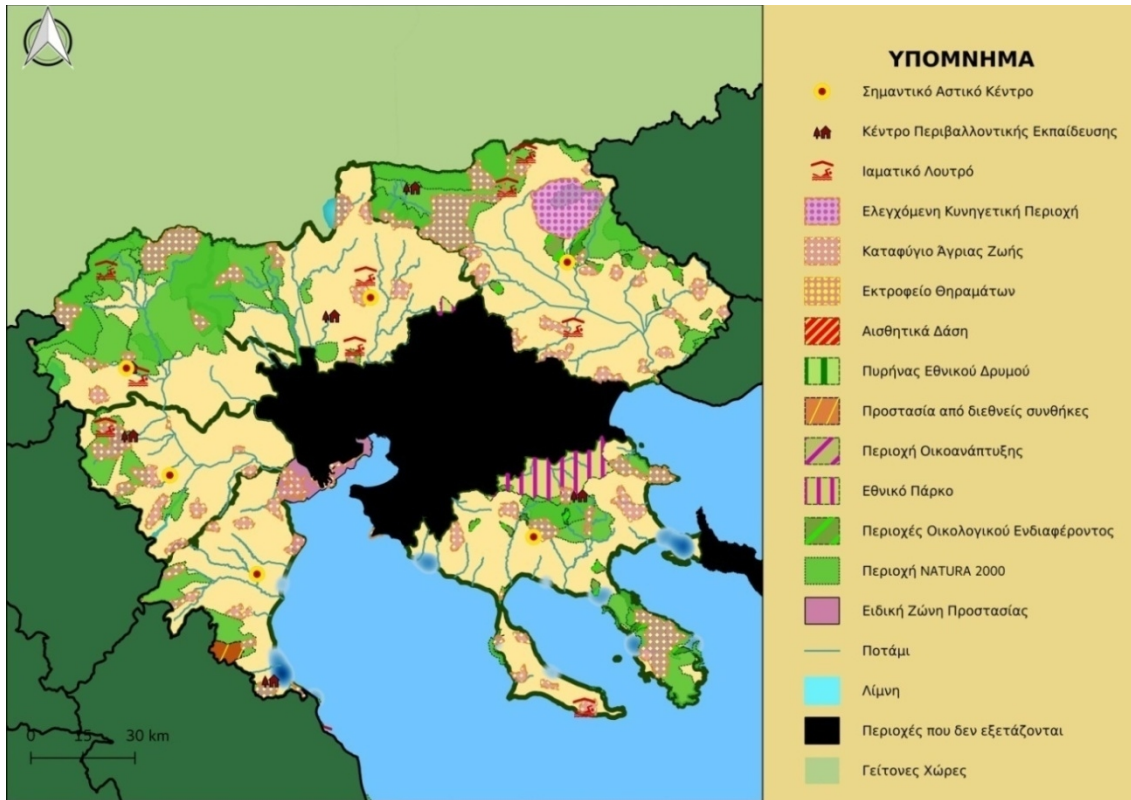
3.2.10. Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας είναι μία περιφέρεια της ηπειρωτικής χώρας, που καλύπτει το βόρειο τμήμα της. Όπως φαίνεται στους Χάρτες 3-19 και 3-20, η περιφέρεια διαθέτει πληθώρα πόρων φυσικού και ανθρωπογενούς ενδιαφέροντος.

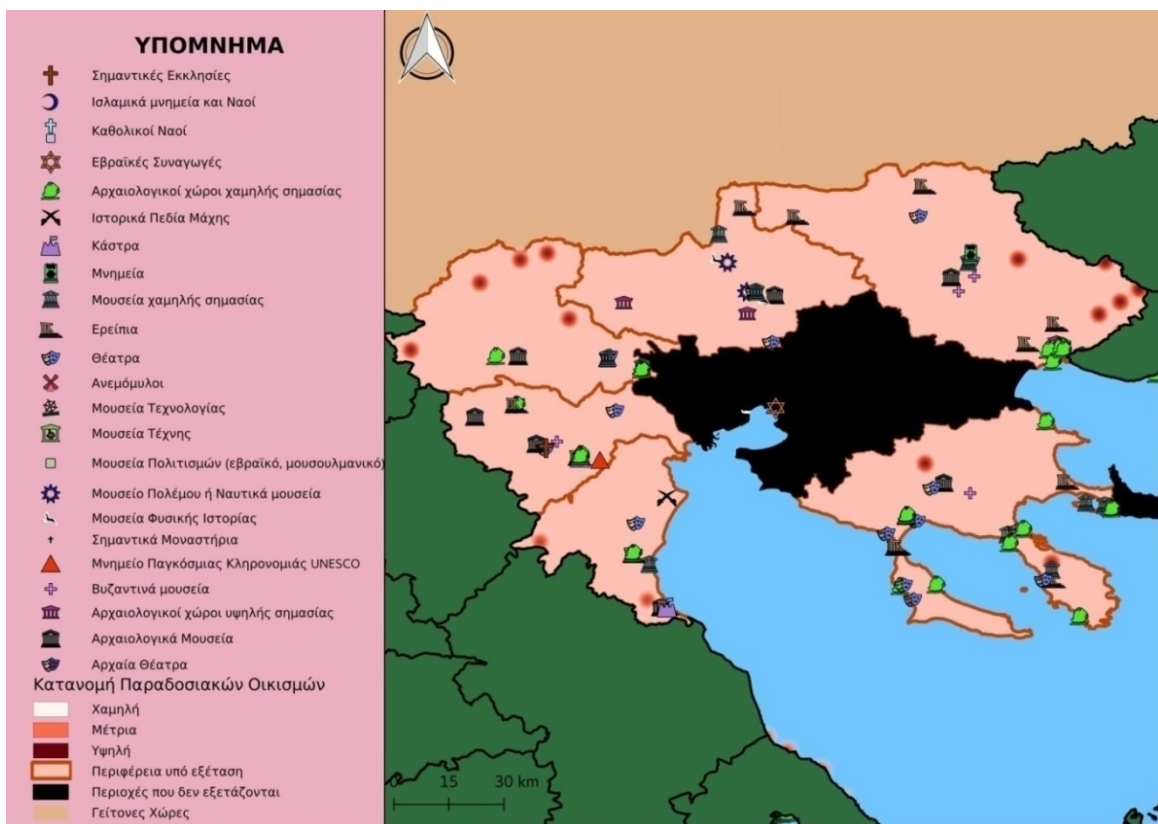
Μεγάλο μέρος της είναι καλυμμένο από προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής σημασίας. κατανέμονται σε όλους τους νομούς της, ενώ είναι ιδιαίτερα σημαντική η κάλυψη στο βορειοδυτικό και το βορειοανατολικό της τμήμα. Επιπλέον, η περιφέρεια διαθέτει πλείστα καταφύγια άγριας ζωής, με ίση κατανομή τους νομούς, εθνικά πάρκα, και ιαματικά λουτρά κυρίως στο βορειότερο τμήμα. Η περιφέρεια επίσης διαθέτει αρκετά ποτάμια, τα οποία προσφέρονται για δραστηριότητες αθλητισμού. Επομένως, υπάρχει υψηλό δυναμικό ανάπτυξης τουρισμού φύσης.

Ως προς την ύπαρξη ανθρωπογενών πόρων, η περιφέρεια διαθέτει αρκετούς παραδοσιακούς οικισμούς, μνημεία θρησκευτικής κληρονομιάς, κάστρα, αρχαιολογικούς χώρους αλλά και μουσεία διαφόρων τύπων, τα οποία καλύπτουν θεματικά πολλές ιστορικές περιόδους και αναφέρονται σε πληθώρα διαφορετικών πολιτισμών.

Χάρτης 3-19. Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας

Χάρτης 3-20. Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας

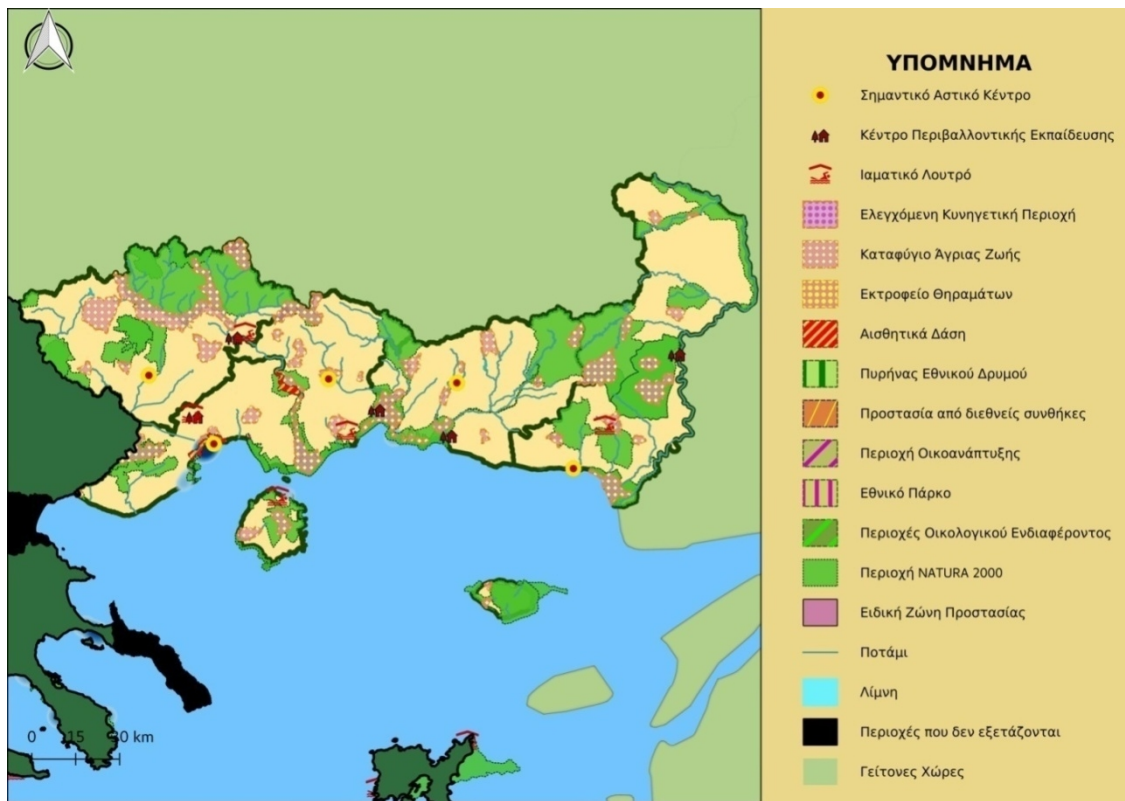
3.2.11. Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης

Η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης είναι μία περιφέρεια της ηπειρωτικής χώρας, που καλύπτει το βορειοανατολικό τμήμα της. Όπως φαίνεται στους Χάρτες 3-21 και 3-22, η περιφέρεια διαθέτει πληθώρα πόρων φυσικού και ανθρωπογενούς ενδιαφέροντος.

Μεγάλο μέρος της είναι καλυμμένο από προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής σημασίας, που κατανέμονται σε όλους τους νομούς της, με σχεδόν ομοιόμορφο τρόπο. Επιπλέον, η περιφέρεια διαθέτει εκτεταμένα καταφύγια άγριας ζωής, ισόρροπα κατανεμημένα στον χώρο της, καθώς και ιαματικά λουτρά τα οποία εκτείνονται σε μία γραμμική ζώνη στο κέντρο του ηπειρωτικού κορμού της περιφέρειας, και στα δυτικά του νησιωτικού χώρου της. Η περιφέρεια επίσης διαθέτει αρκετά ποτάμια, τα οποία προσφέρονται για δραστηριότητες αθλητισμού. Επομένως, υπάρχει υψηλό δυναμικό ανάπτυξης τουρισμού φύσης.

Ως προς την ύπαρξη ανθρωπογενών πόρων, η περιφέρεια διαθέτει αρκετούς παραδοσιακούς οικισμούς, μνημεία θρησκευτικής κληρονομιάς, κάστρα, αρχαιολογικούς χώρους, αλλά και μουσεία διαφόρων τύπων. Λόγω της θέσης και της ιστορικής εξέλιξης της περιφέρειας, εντός των ορίων της βρίσκονται ιδιαίτεροι ναοί και μέρη λατρείας, όπως τζαμιά και λοιπών τύπων ισλαμικά μνημεία.

Χάρτης 3-21. Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης

Χάρτης 3-22. Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης

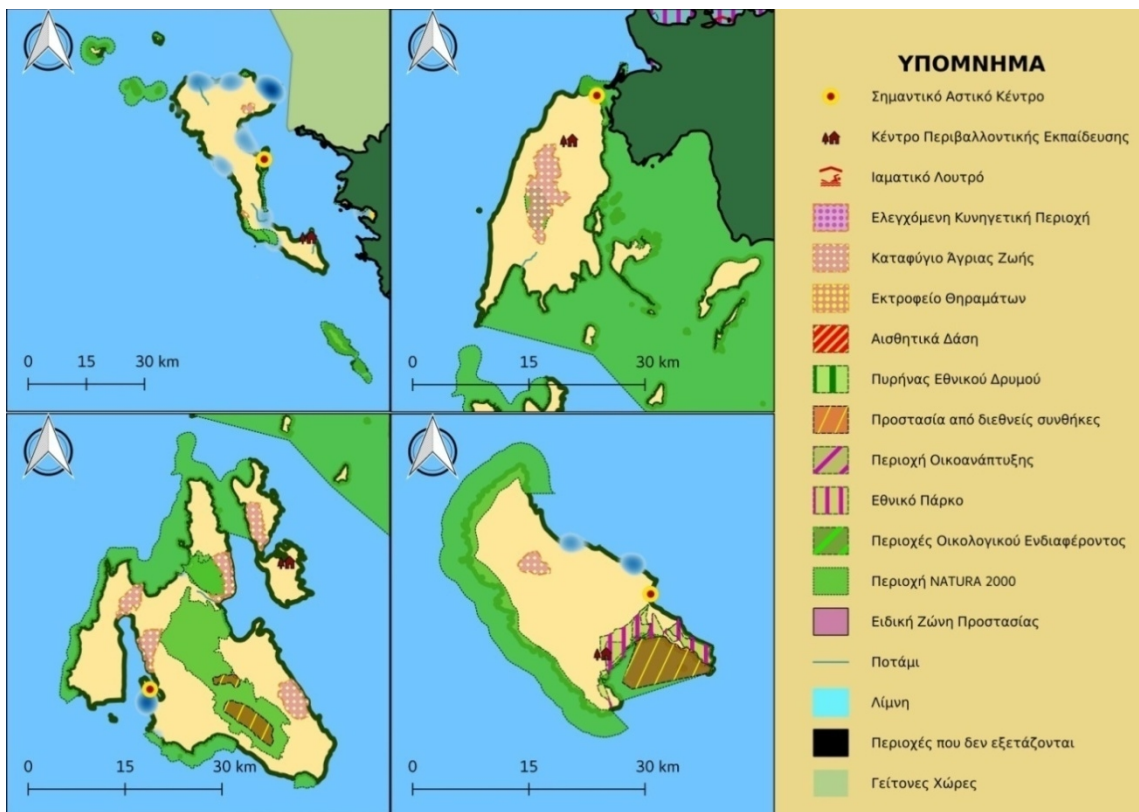
3.2.12. Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων είναι μία νησιωτική περιφέρεια της Ελλάδας, που καλύπτει το δυτικό τμήμα της χώρας. Όπως φαίνεται στους Χάρτες 3-23 και 3-24, η περιφέρεια διαθέτει πληθώρα πόρων φυσικού και ανθρωπογενούς χαρακτήρα.

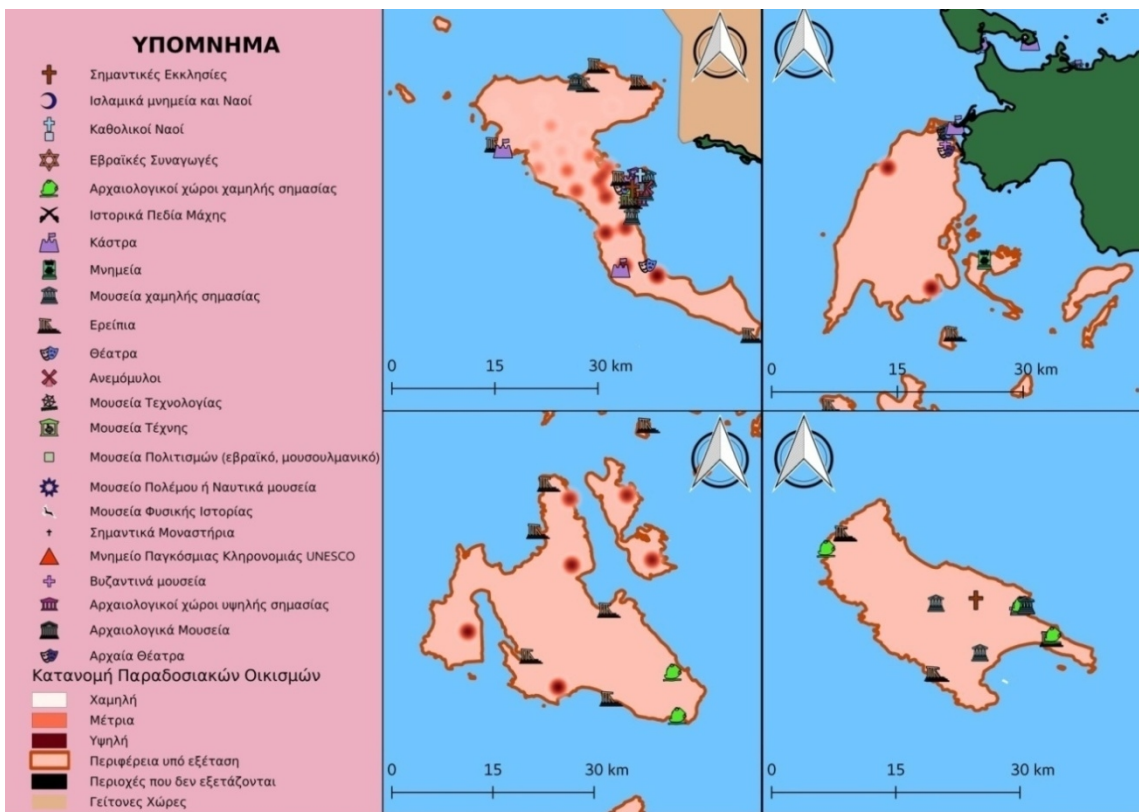
Μεγάλο μέρος της είναι καλυμμένο από προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής σημασίας, κατανεμημένες με σχεδόν ομοιόμορφο τρόπο, πλην του νομού Κέρκυρας, που παρουσιάζει χαμηλή συγκέντρωση. Επιπλέον, η Περιφέρεια διαθέτει κάποια καταφύγια άγριας ζωής, ομοιόμορφα κατανεμημένα στις Περιφερειακές της Ενότητες (Χάρτης 3-23). Τα παραπάνω συνιστούν ένα αξιόλογο δυναμικό για την ανάπτυξη τουρισμού φύσης.

Ως προς την ύπαρξη ανθρωπογενών πόρων, η Περιφέρεια διαθέτει αρκετούς παραδοσιακούς οικισμούς, μνημεία θρησκευτικής κληρονομιάς, κάστρα, αρχαιολογικούς χώρους, αλλά και μουσεία διαφόρων τύπων (Χάρτης 3-24).

Χάρτης 3-23. Πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος Περιφέρειας Ιονίων Νήσων

Χάρτης 3-24. Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι Περιφέρειας Ιονίων Νήσων

4

Επιχειρηματική Αξιοποίηση Πολιτιστικών Πόρων

4.0. Περίληψη Κεφαλαίου

Όπως προαναφέρθηκε στα Κεφάλαια 1 & 2, η ήδη εδραιωμένη τουριστική ανάπτυξη μίας περιοχής έχει αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα στη χάραξη στρατηγικής και των σχετικών πολιτικών περαιτέρω αξιοποίησής της στη χώρα μας, με γνώμονα επίσης την επιδίωξη στόχων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Στο προηγούμενο κεφάλαιο εξετάστηκε το δυναμικό κάθε περιφέρειας της ελληνικής επικράτειας το σχετικό με τους πολιτιστικούς πόρους (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος), οι οποίοι αποτελούν το εφαλτήριο για την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα. Στο παρόν κεφάλαιο, αναλύεται η ανάπτυξη τουριστικής επιχειρηματικότητας σε κάθε περιφέρεια, και η σύγκρισή της με το διαθέσιμο δυναμικό πολιτιστικών πόρων. Η σύγκριση αυτή καταδεικνύει τον βαθμό στον οποίο οι εν λόγω πόροι έχουν αξιοποιηθεί από την τουριστική επιχειρηματική κοινότητα για την ανάπτυξη διαφορετικών μορφών τουρισμού (μαζικού ή εναλλακτικού).

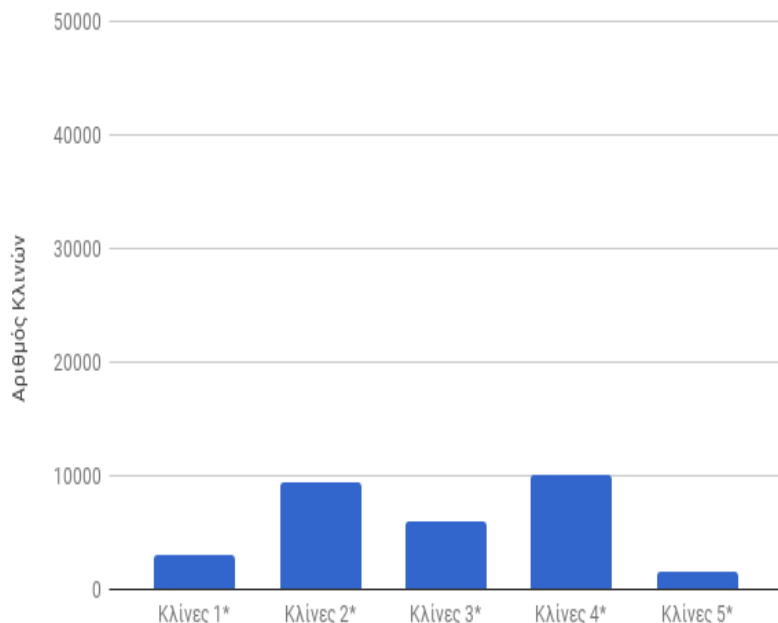
4.1. Αριθμός Κλινών και Κατηγορία Καταλυμάτων

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, ο τομέας του τουρισμού στην Ελλάδα χρήζει συνολικής ποιοτικής αναβάθμισης. Η σημερινή κατάσταση της ποιότητας των καταλυμάτων (αστέρια ξενοδοχειακής υποδομής), όπως παρουσιάζεται με βάση τα δεδομένα που διατίθενται από την ΕΛ.ΣΤΑΤ., παρουσιάζεται ανά περιφέρεια στα Γραφήματα 1 έως 12 που ακολουθούν.

Στην συνέχεια, παρουσιάζεται μία συνολική εικόνα του ξενοδοχειακού δυναμικού της χώρας με συμπύκνωση της πληροφορίας των Γραφημάτων 4-1 έως 4-12 και οι αποδόσεις των περιφερειών κανονικοποιούνται σε κλίμακα από το 1 (ελάχιστη απόδοση) έως 5 (μέγιστη απόδοση) ώστε να διευκολυνθεί η σύγκριση της ποιότητας ξενοδοχειακού δυναμικού των περιφερειών (Γράφημα 4-13).

Τέλος, οι μη κανονικοποιημένες αποδόσεις για όλες τις κατηγορίες καταλυμάτων κάθε περιφέρειας αθροίστηκαν και κανονικοποιήθηκαν σε κλίμακα ίδια με την προηγούμενη, ώστε να διευκολυνθεί η σύγκριση των συνολικών δυναμικών τους.

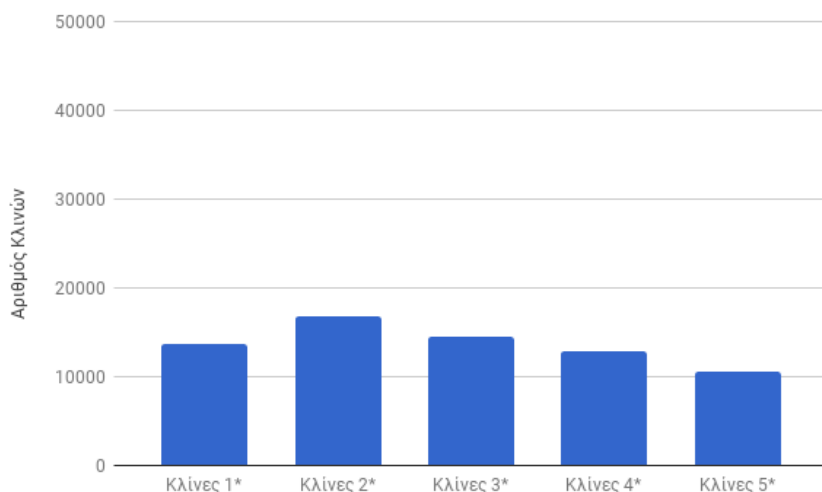
Γράφημα 4-1. Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής
Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης

Η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης παρουσιάζει ως προς τις άλλες περιφέρειες:

- μέτριο-μικρό αριθμό κλινών ενός αστέρου
- μέτριο-μικρό αριθμό κλινών δύο αστέρων
- μέτριο-μικρό αριθμό κλινών τριών αστέρων
- μέτριο-μικρό αριθμό κλινών τεσσάρων αστέρων
- μικρό αριθμό κλινών πέντε αστέρων
- έχει υψηλή μέση πληρότητα των ξενοδοχειακών υποδομών της

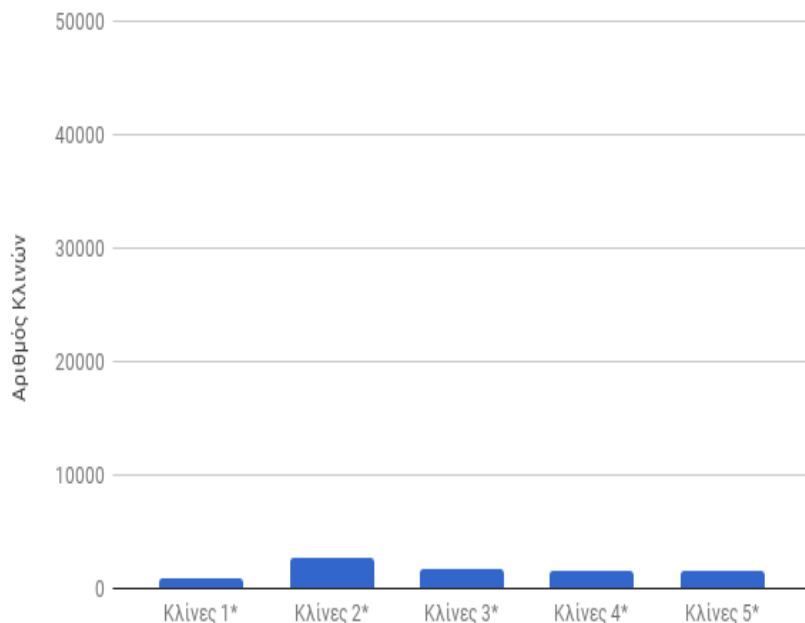
Γράφημα 4-2. Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής
Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας

Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας παρουσιάζει ως προς τις άλλες περιφέρειες:

- υψηλό αριθμό κλινών ενός αστέρου
- μέτριο-υψηλό αριθμό κλινών δύο αστέρων
- μέτριο-υψηλό αριθμό κλινών τριών αστέρων
- μέτριο-υψηλό αριθμό κλινών τεσσάρων αστέρων
- μέτριο-υψηλό αριθμό κλινών πέντε αστέρων
- έχει χαμηλή μέση πληρότητα των ξενοδοχειακών υποδομών της

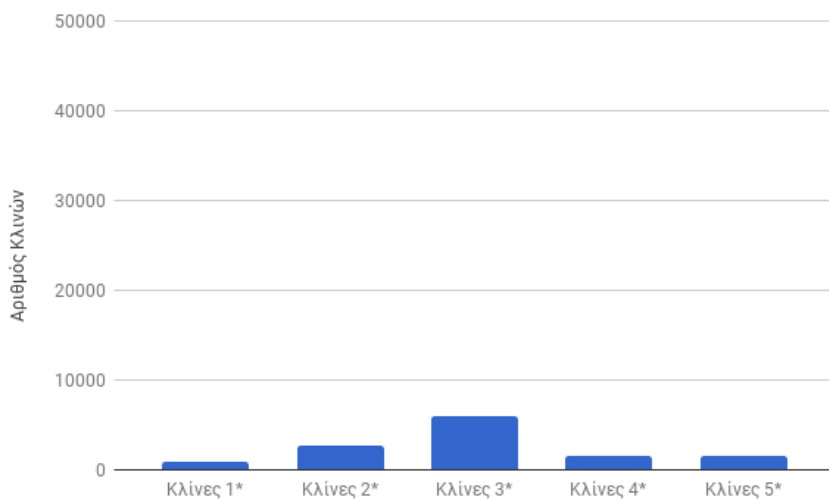
Γράφημα 4-3. Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής (κλινών) Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας

Η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας παρουσιάζει ως προς τις άλλες περιφέρειες:

- χαμηλό αριθμό κλινών ενός αστέρος
- χαμηλό αριθμό κλινών δύο αστέρων
- χαμηλό αριθμό κλινών τριών αστέρων
- χαμηλό αριθμό κλινών τεσσάρων αστέρων
- χαμηλό αριθμό κλινών πέντε αστέρων
- έχει χαμηλή μέση πληρότητα των ξενοδοχειακών υποδομών της

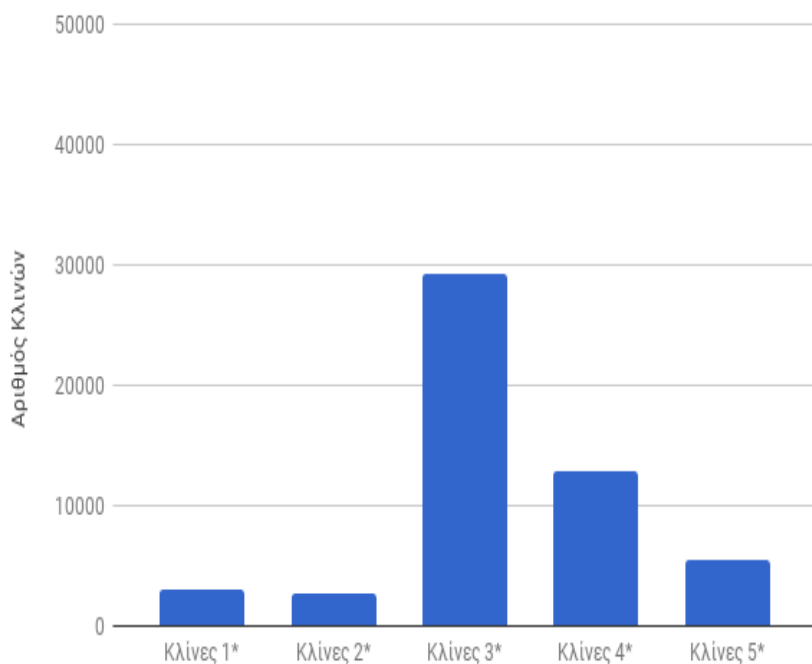
Γράφημα 4-4. Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Ηπείρου

Η Περιφέρεια Ηπείρου παρουσιάζει ως προς τις άλλες περιφέρειες:

- χαμηλό αριθμό κλινών ενός αστέρος
- χαμηλό αριθμό κλινών δύο αστέρων
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών τριών αστέρων
- χαμηλό αριθμό κλινών τεσσάρων αστέρων
- χαμηλό αριθμό κλινών πέντε αστέρων
- έχει χαμηλή μέση πληρότητα των ξενοδοχειακών υποδομών της

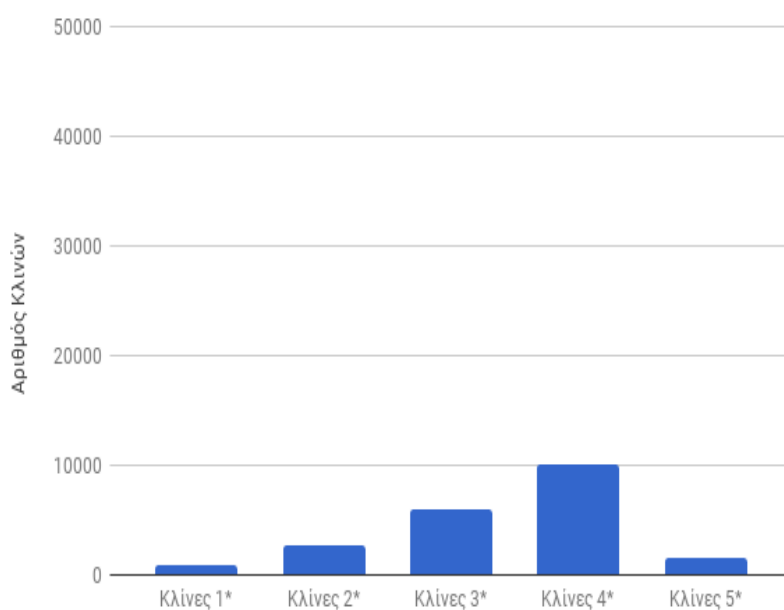
Γράφημα 4-5. Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Ιονίων Νήσων

Η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων παρουσιάζει ως προς τις άλλες περιφέρειες:

- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών ενός αστέρος
- χαμηλό αριθμό κλινών δύο αστέρων
- υψηλό αριθμό κλινών τριών αστέρων
- μέτριο-υψηλό αριθμό κλινών τεσσάρων αστέρων
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών πέντε αστέρων
- έχει χαμηλή μέση πληρότητα των ξενοδοχειακών υποδομών της

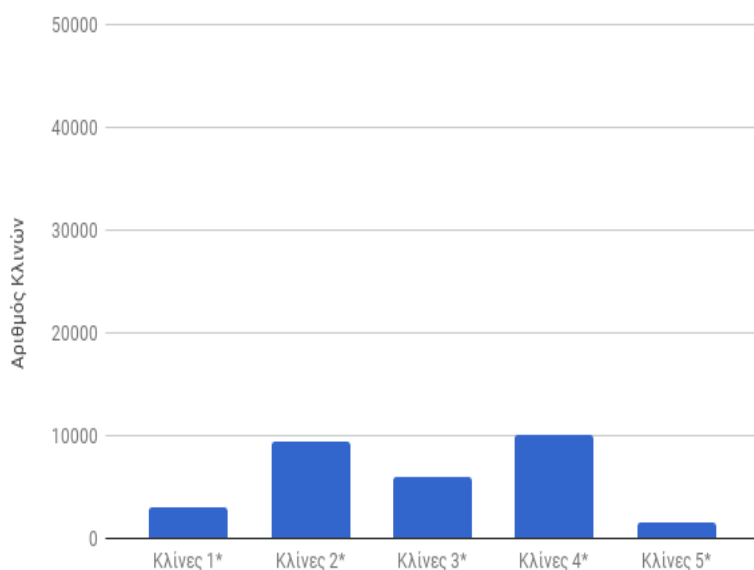
Γράφημα 4-6. Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας παρουσιάζει ως προς τις άλλες περιφέρειες:

- χαμηλό αριθμό κλινών ενός αστέρος
- χαμηλό αριθμό κλινών δύο αστέρων
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών τριών αστέρων
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών τεσσάρων αστέρων
- χαμηλό αριθμό κλινών πέντε αστέρων
- έχει υψηλή μέση πληρότητα των ξενοδοχειακών υποδομών της

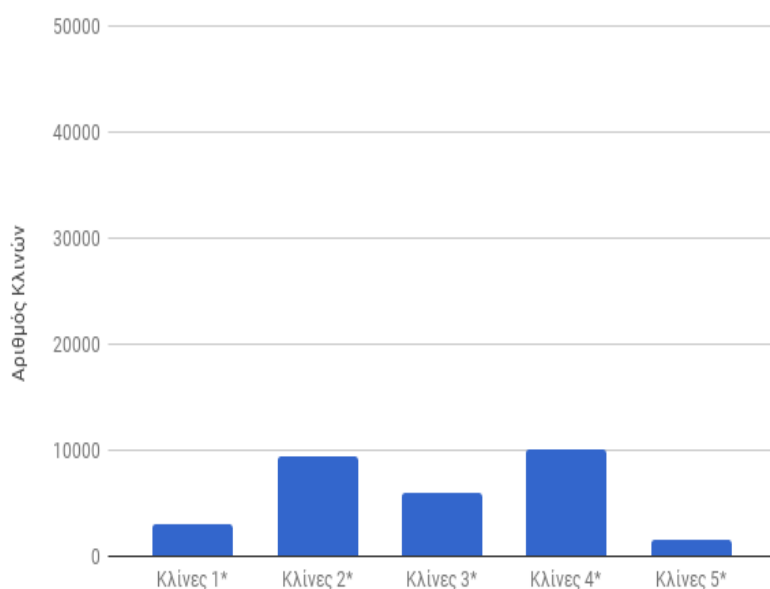
Γράφημα 4-7. Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Θεσσαλίας

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας παρουσιάζει ως προς τις άλλες περιφέρειες:

- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών ενός αστέρος
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών δύο αστέρων
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών τριών αστέρων
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών τεσσάρων αστέρων
- χαμηλό αριθμό κλινών πέντε αστέρων
- έχει χαμηλή μέση πληρότητα των ξενοδοχειακών υποδομών της

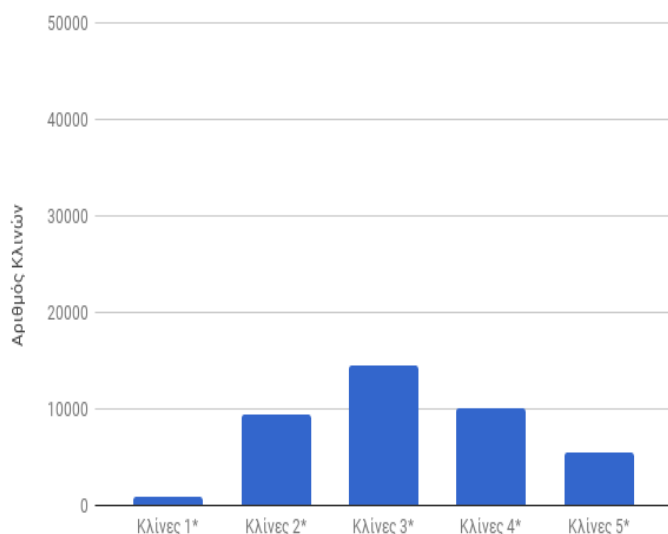
Γράφημα 4-8. Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας παρουσιάζει ως προς τις άλλες περιφέρειες:

- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών ενός αστέρος
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών δύο αστέρων
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών τριών αστέρων
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών τεσσάρων αστέρων
- χαμηλό αριθμό κλινών πέντε αστέρων
- έχει χαμηλή μέση πληρότητα των ξενοδοχειακών υποδομών της

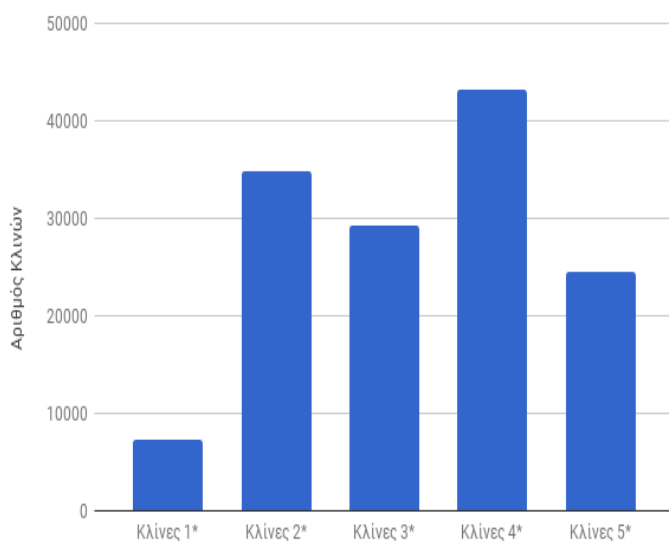
Γράφημα 4-9. Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής
Περιφέρειας Πελοποννήσου

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου παρουσιάζει ως προς τις άλλες περιφέρειες:

- χαμηλό αριθμό κλινών ενός αστέρου
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών δύο αστέρων
- μέτριο-υψηλό αριθμό κλινών τριών αστέρων
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών τεσσάρων αστέρων
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών πέντε αστέρων
- έχει χαμηλή μέση πληρότητα των ξενοδοχειακών υποδομών της

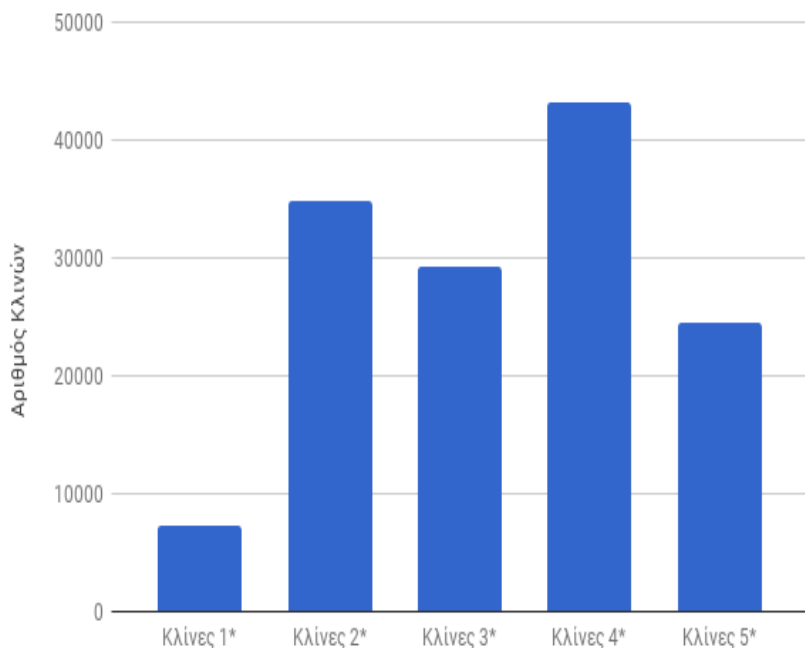
Γράφημα 4-10. Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής Περιφέρειας Κρήτης

Η Περιφέρεια Κρήτης παρουσιάζει ως προς τις άλλες περιφέρειες:

- μέτριο-υψηλό αριθμό κλινών ενός αστέρου
- υψηλό αριθμό κλινών δύο αστέρων
- υψηλό αριθμό κλινών τριών αστέρων
- υψηλό αριθμό κλινών τεσσάρων αστέρων
- υψηλό αριθμό κλινών πέντε αστέρων
- έχει υψηλή μέση πληρότητα των ξενοδοχειακών υποδομών της

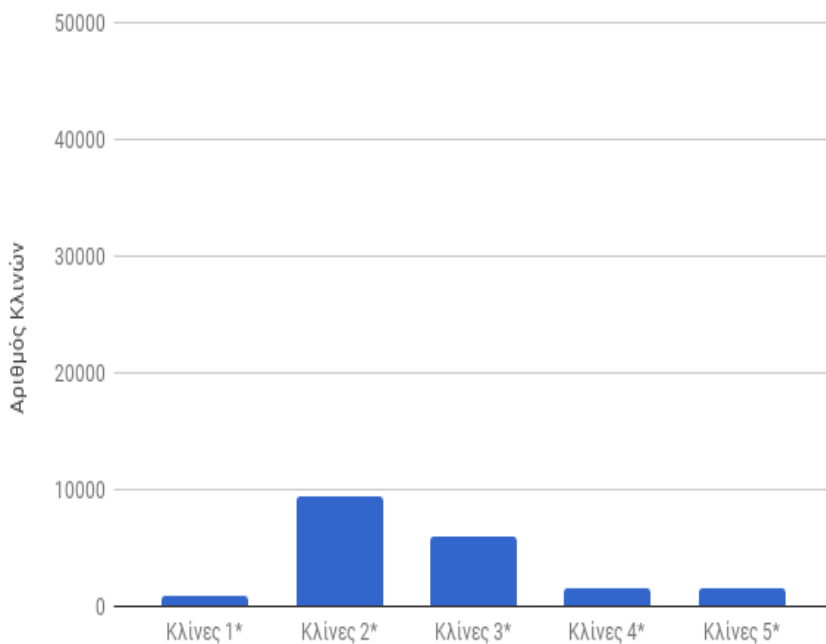
Γράφημα 4-11. Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής
Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου παρουσιάζει ως προς τις άλλες περιφέρειες:

- μέτριο-υψηλό αριθμό κλινών ενός αστέρος
- υψηλό αριθμό κλινών δύο αστέρων
- υψηλό αριθμό κλινών τριών αστέρων
- υψηλό αριθμό κλινών τεσσάρων αστέρων
- υψηλό αριθμό κλινών πέντε αστέρων
- έχει μέτρια-υψηλή μέση πληρότητα των ξενοδοχειακών υποδομών της

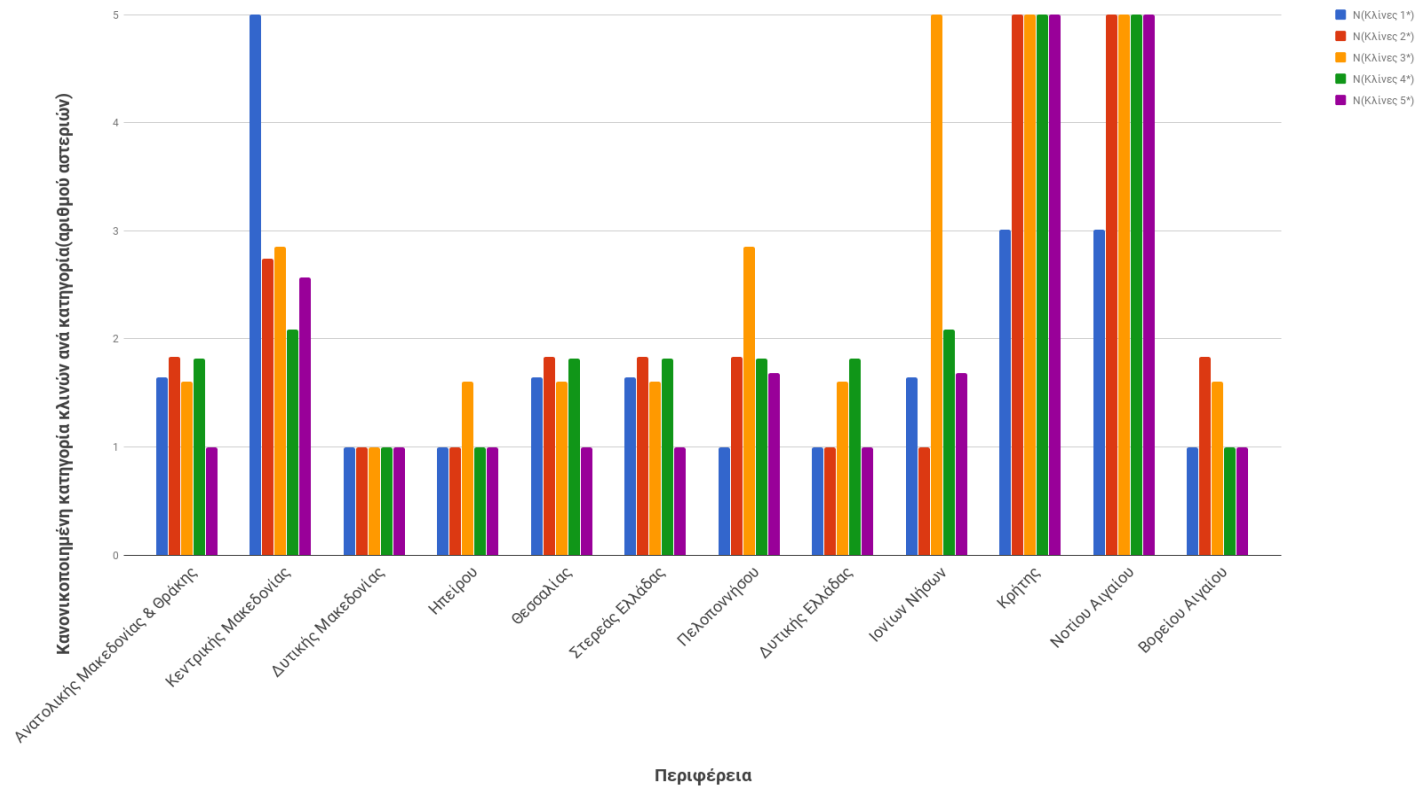
Γράφημα 4-12. Αριθμός κλινών και κατηγορία ξενοδοχειακής υποδομής
Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

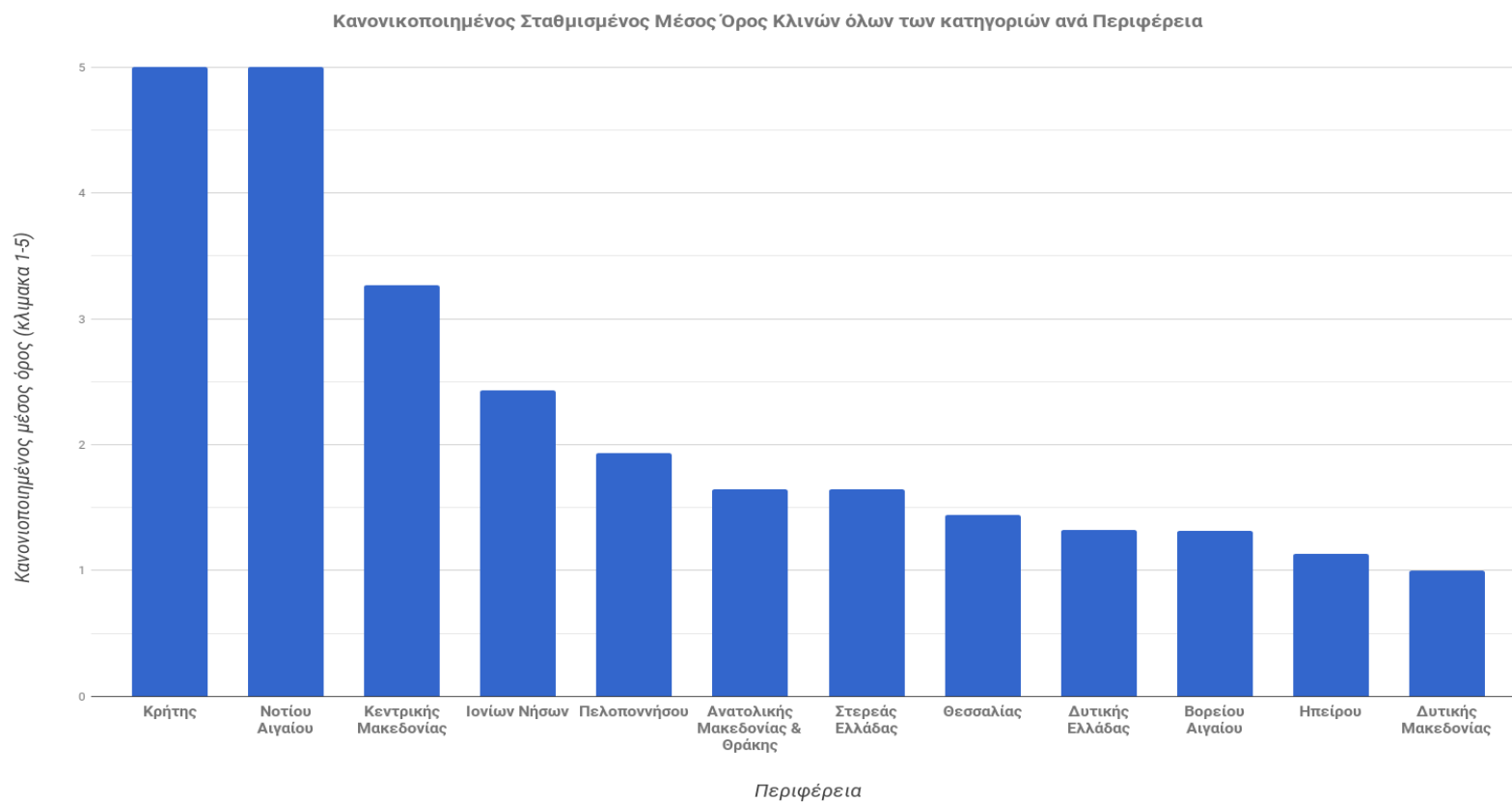
Η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου παρουσιάζει ως προς τις άλλες περιφέρειες:

- χαμηλό αριθμό κλινών ενός αστέρος
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών δύο αστέρων
- μέτριο-χαμηλό αριθμό κλινών τριών αστέρων
- χαμηλό αριθμό κλινών τεσσάρων αστέρων
- χαμηλό αριθμό κλινών πέντε αστέρων
- έχει μέτρια-υψηλή μέση πληρότητα των ξενοδοχειακών υποδομών της

Γράφημα 4-13. Συγκεντρωτικό γράφημα κανονικοποιημένων αριθμών κλινών διαφορετικών κατηγοριών ποιότητας

Γράφημα 4-14. Συγκεντρωτικό γράφημα κανονικοποιημένης κατανομής συνόλου κλινών

Η επισκόπηση της πληροφορίας που παρουσιάζεται στα Γραφήματα 4-1 ως 4-12 καταδεικνύει ότι ο ισχυρισμός ότι τα ξενοδοχειακά καταλύματα της Ελλάδας είναι χαμηλής ποιότητας είναι μόνο μερικά αληθής. Για τη διευκόλυνση της σύγκρισης των κατανομών καταλυμάτων στις περιφέρειες, πραγματοποιήθηκε κανονικοποίηση των τιμών σε μία κλίμακα από το 0 (ελάχιστο) ως το 5 (μέγιστο). Η κανονικοποίηση εξετάζει την απόδοση μίας περιφέρειας ως προς ένα μέγεθος σε σχέση με τις υπόλοιπες, δηλαδή τα Γραφήματα 4-13 και 4-14 απεικονίζουν μία εσωτερική ιεράρχηση των περιφερειών ως προς την ποιότητα (Γράφημα 4-13) και ως προς την ποσότητα (Γράφημα 4-14) κλινών. Συγκεκριμένα:

- Οι ξενοδοχειακές υποδομές χαμηλής ποιότητας, που εντάσσονται στην κατηγορία ενός αστέρος (μπλε ράβδος στο Γράφημα 4-13), δεν είναι διαθέσιμες σε όλες τις περιοχές. Αντί λοιπόν να γίνεται αυτό που θα ήταν αναμενόμενο, δηλαδή περιοχές με χαμηλότερη τουριστική ανάπτυξη να παρέχουν υπηρεσίες χαμηλότερης ποιότητας (που έχουν όμως και χαμηλότερα κόστη εγκατάστασης και λειτουργίας), παρατηρείται ότι τα καταλύματα αυτού του τύπου είναι διαθέσιμα κυρίως σε περιοχές με ήδη εδραιωμένη τουριστική αγορά, όπως η Κεντρική Μακεδονία (5/5, δηλαδή μέγιστη συγκέντρωση κλινών ενός αστέρα σε σχέση με τις λοιπές περιφέρειες), η Κρήτη (3/5) και το Νότιο Αιγαίο (3/5). Ο μέσος όρος των κανονικοποιημένων τιμών (Γράφημα 4-13) είναι ίσος με 1.9 και η τυπική απόκλιση είναι ίση με 1.2, δηλαδή τα καταλύματα ενός αστέρα είναι αρκετά συγκεντρωμένα σε αυτές τις τρεις περιφέρειες.
- Παρόμοιο πρότυπο ακολουθεί και η κατανομή καταλυμάτων δύο αστέρων (κόκκινη ράβδος στο Γράφημα 4-13), με τα περισσότερα τέτοια ξενοδοχεία να βρίσκονται σε περιοχές με ήδη εδραιωμένη τουριστική δραστηριότητα, όπως η Κρήτη (5/5), το Νότιο Αιγαίο (5/5) και η Κεντρική Μακεδονία (2.7/5). Ο μέσος όρος των κανονικοποιημένων τιμών είναι ίσος με 2.2, και η τυπική απόκλιση είναι ίση με 1.4, δηλαδή τα καταλύματα δύο αστέρων είναι πιο ανομοιόμορφα κατανομημένα από αυτά της προηγούμενης κατηγορίας.
- Οι περισσότερες περιφέρειες διαθέτουν κυρίως υποδομές τριών αστέρων (πορτοκαλί ράβδος στο Γράφημα 4-13). Επίσης, με τις περισσότερες περιφέρειες που είναι τουριστικά ανεπτυγμένες σημειώνεται μεγαλύτερος αριθμός κλινών αυτής της κατηγορίας, με τον μέσο όρο των κανονικοποιημένων τιμών να είναι 2.6 και την τυπική απόκλιση να είναι ίση με 1.5, δηλαδή με τις κλίνες αυτού του τύπου να είναι πιο ανομοιόμορφα κατανομημένες.

- Ως προς τις κλίνες τεσσάρων αστέρων (πράσινη ράβδος στο Γράφημα 4-13), φαίνεται πως αναπτύσσονται κυρίως σε περιοχές με εδραιωμένη τουριστική αγορά, ενώ η παρουσία τους καταγράφεται ως μέτρια βαθμό στις μη-αναπτυγμένες περιφέρειες. Ως προς τα στατιστικά κατανομή τους, είναι ίδια με αυτά της κατηγορίας δύο αστέρων, δηλαδή μέσος όρος κανονικοποιημένων τιμών ίσος με 2.2 και η τυπική απόκλιση ίση με 1.4.
- Τέλος, ως προς την κατηγορία καταλυμάτων πέντε αστέρων (μωβ ράβδος στο Γράφημα 4-13), είναι εμφανές ότι αυτά αναπτύσσονται μόνο στις πλέον ανεπτυγμένες τουριστικές περιοχές, όπου καταγράφεται υψηλός αριθμός κλινών (Κρήτη, Νότιο Αιγαίο, Κεντρική Μακεδονία), ενώ στις υπόλοιπες ο αριθμός κλινών είναι χαμηλός (για επτά περιφέρειες) ή μέτριος χαμηλός (για δύο περιφέρειες). Ως προς τα στατιστικά κατανομή τους, ο μέσος όρος κανονικοποιημένων τιμών είναι ίσος με 1.9 και η τυπική απόκλιση ίση με 1.5.

Επιπλέον, όπως φαίνεται από το Γράφημα 4-14, οι περισσότερες ξενοδοχειακές κλίνες βρίσκονται στις Περιφέρειες Κρήτης (5/5) και Νοτίου Αιγαίου (5/5), οι οποίες, ως προς την ξενοδοχειακή τους υποδομή, παρουσιάζονται ως οι πλέον αναπτυγμένοι τουριστικοί προορισμοί της χώρας. Οι Περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας (3.2/5) και Ιονίων νήσων (2.4/5) ακολουθούν, με αρκετή ωστόσο διαφορά από τις προηγούμενες περιφέρειες, ενώ για τις υπόλοιπες ο αριθμός των κλινών φαίνεται να μην παρουσιάζει έντονη διακύμανση, στοιχείο που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι διαθέτουν τις ίδιες περίπου δυνατότητες φιλοξενίας της τουριστικής κίνησης. Σημειώνεται βέβαια ότι η αξιοποίηση της δεδομένης τουριστικής κίνησης μπορεί να αποφέρει αποτελέσματα διαφορετικού σχετικού βάρους για την εκάστοτε περιφέρεια, ανάλογα με το είδος της ξενοδοχειακής υποδομής, την εικόνα που η περιφέρεια εκπέμπει ως τουριστικός προορισμός και το είδος των τουριστικών ροών που προσελκύει, την εποχικότητα και το εύρος της τουριστικής περιόδου, κ.λπ.

4.2. Η Τουριστική Επιχειρηματικότητα στις Περιφέρειες της Χώρας

Όπως προαναφέρθηκε, η κύρια κατεύθυνση του ευρωπαϊκού πλαισίου δράσης που αναδύεται από τη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης είναι η ανάπτυξη επιχειρηματικότητας και η δημιουργία ευρείας κλίμακας δικτυώσεων των επιχειρήσεων σε περιφερειακό επίπεδο για την ενίσχυση των συστάδων επιχειρηματικότητας (clusters) και τη δυνατότητα τόνωσης της εξωστρέφειας των σχετικών συμπλεγμάτων επιχειρήσεων. Επίσης, αποτελεί άποψη καλά εδραιωμένη στη σχετική επιστημονική βιβλιογραφία ότι η χωρική εγγύτητα αποτελεί κρίσιμο παράγοντα που επηρεάζει την

ανάπτυξη τέτοιων συστάδων επιχειρηματικότητας. Φυσικά ρόλο παίζουν και λοιποί παράγοντες, όπως η συνάφεια της παραγωγής, η εμπέλεια του δικτύου προμηθευτών, η ψηφιακή ετοιμότητα του περιβάλλοντος της επιχείρησης και γενικά παράγοντες οι οποίοι μπορούν να δώσουν ώθηση στη δράση ανταγωνιστικών επιχειρήσεων που παράγουν συναφή προϊόντα, τα οποία απευθύνονται σε κοινές αγορές καθώς και η ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας. Λόγου χάρη, ένα δίκτυο οينوπαραγωγικών επιχειρήσεων, όπως αυτό που υπάρχει στην Περιφέρεια της Κρήτης, μπορεί να αντλήσει οφέλη από κοινές εκστρατείες προώθησης των προϊόντων τους, από συλλογικές διαπραγματεύσεις με μεταφορικές εταιρείες, από τη συγχρηματοδότηση ερευνητικών έργων που βελτιώνουν συνολικά την παραγωγή των επιμέρους επιχειρήσεων που το συνθέτουν. Ακόμα μπορεί να ανοίγει νέες δυνατότητες καινοτόμας δραστηριότητας, όπως η δημιουργία θεματικού μονοπατιού οινοτουρισμού.

Ειδικά στον τουρισμό, η χωρική εγγύτητα αποτελεί ακόμα πιο καθοριστικό παράγοντα. Αυτό, όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 1, ισχύει λόγω της φύσης του τουριστικού προϊόντος: η κατανάλωση γίνεται εξ ορισμού τοπικά, το τελικό προϊόν αποτελεί σύνθεση των υπηρεσιών πολλών επιχειρήσεων και η τουριστική δραστηριότητα αναπτύσσεται γύρω από περιοχές που διαθέτουν παραγωγικούς τουριστικά πολιτιστικούς πόρους (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος) που μπορούν να αξιοποιηθούν για την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα.

Στη συνέχεια πραγματοποιείται μία ανάλυση της χωρικής κατανομής της τουριστικής επιχειρηματικότητας ανά περιφέρεια της χώρας. Προκειμένου να δημιουργηθούν οι σχετικοί χάρτες επιχειρηματικότητας, καθώς το ελληνικό κράτος διαθέτει αυτού του τύπου την πληροφορία σε επίπεδο νομού, χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα τα οποία καταγράφηκαν από χρήστες (crowdsourcing) και διατίθενται από την πλατφόρμα του OpenStreetMaps και μέσω της υπηρεσίας Geofabrik. Αν και η κάλυψη ενδεχομένως δεν ανταποκρίνεται πλήρως στην πραγματικότητα (ελλιπής πληροφορία), ωστόσο μπορεί να χρησιμοποιηθεί, σε μια πρώτη προσέγγιση, ως ένας δείκτης κατανομής των επιχειρήσεων, που μπορεί να οδηγήσει σε βάσιμα στατιστικά συμπεράσματα σχετικά με την ανάπτυξη επιχειρηματικότητας στις διαφορετικές περιφέρειες, με στόχο τη διερεύνηση της σύνδεσής τους με τους διαθέσιμους πολιτιστικούς πόρους.

Συγκεκριμένα, οι κατηγορίες επιχειρήσεων που καταγράφηκαν στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται στον Πίνακα 4-1. Το σύνολο των επιχειρήσεων αυτών νοείται ότι έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας.

Πίνακας 4-1. Κατηγορίες επιχειρήσεων

Κατηγορία		
Έκθεση τέχνης	Κιόσκι	Κατάστημα δώρων
Αναψυκτήριο	Εμπορικό πολυκατάστημα	Ξενώνας
Ενοικίαση ποδηλάτων	Μοτέλ	Χόστελ
Οργανωμένη κατασκήνωση	Μουσείο	Ξενοδοχείο
Ενοικίαση αυτοκινήτων	Εξωτερικό κατάστημα	Ταξιδιωτικός πράκτορας
Χώρος στάθμευσης τροχόσπιτων	Θέατρο	Ζωολογικός κήπος
Σαλέ (Chalet)	Θεματικό πάρκο	Κατάστημα γενικών ειδών

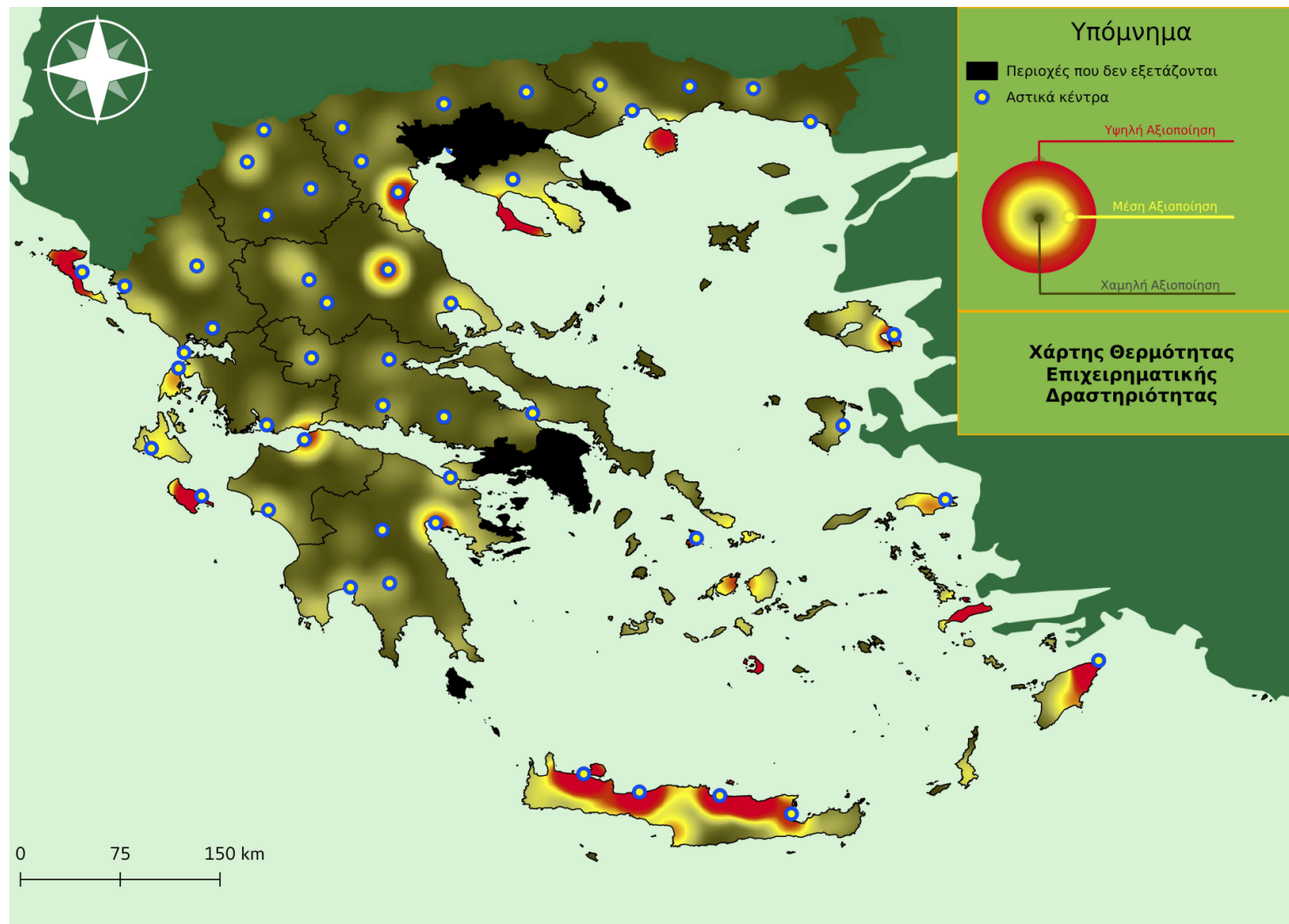
Τα δεδομένα που περιγράφουν την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στις διαφορετικές περιφέρειες της χώρας εισήχθησαν στο περιβάλλον του λογισμικού QGIS ως σημεία. Στη συνέχεια εφαρμόστηκε η μέθοδος kernel density estimation προκειμένου να δημιουργηθεί ένας χάρτης θερμότητας που καλύπτει το σύνολο της χώρας, δηλαδή μία εικόνα τύπου raster, οι εδαφοψηφίδες της οποίας περιέχουν στατιστικές τιμές εμφάνισης της επιχειρηματικότητας (Χάρτης 4-1). Επειδή οι αρχικές τιμές θεωρήθηκαν ενδεικτικές της κατανομής, ο χάρτης θερμότητας κανονικοποιήθηκε, με αναγωγή των τιμών στην κλίμακα 1-100.

4.2.1. Κατανομή επιχειρηματικότητας σχετικής με τον τουρισμό

Από τη χαρτογραφική ανάλυση της κατανομής τουριστικής επιχειρηματικότητας στο σύνολο των περιφερειών της χώρας εξάγονται τα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Η επιχειρηματική δραστηριότητα παρουσιάζει συγκέντρωση σε παράκτιες και νησιωτικές περιοχές. Αυτό μπορεί αποτελεί το προϊόν των επί δεκαετίες στοχεύσεων της αναπτυξιακής αλλά και της τουριστικής πολιτικής στη χώρα μας, κεντρικό άξονα της οποίας αποτέλεσε το μοντέλο “ήλιος-θάλασσα”, το οποίο προέκρινε την ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού στις παράκτιες περιοχές του χερσαίου και νησιωτικού χώρου της ελληνικής επικράτειας. Το στοιχείο αυτό έδωσε σημαντική ώθηση στις εν λόγω περιοχές, με βάση και τις κυρίαρχες για δεκαετίες τάσεις της τουριστικής αγοράς, ταυτόχρονα όμως συνέβαλε στη δημιουργία περιφερειακών ανισοτήτων μεταξύ των παράκτιων / νησιωτικών περιοχών και της ενδοχώρας, ενώ άφησε αναξιοποίητο ένα σημαντικό δυναμικό από φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους που βρίσκονται στην τελευταία.
- Από την επισκόπηση του Χάρτη 4-1 είναι εμφανές ότι οι παράκτιες περιοχές του χερσαίου και νησιωτικού χώρου δημιουργούν ένα τόξο ανάπτυξης επιχειρηματικότητας με επίκεντρο τον τουριστικό τομέα, το οποίο εκτείνεται στην περιοχή από τα βόρεια σύνορα της Περιφέρειας Περιφέρειας Ιονίου Αιγαίου, νότια προς τις παραλιακές περιοχές της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας και Πελοποννήσου, επεκτεινόμενο στη συνέχεια στην Περιφέρεια Κρήτης και ξανά προς τα βόρεια, προς τις Περιφέρειες Νοτίου και Βορείου Αιγαίου.
- Στις Περιφέρειες της ηπειρωτικής Ελλάδας, η ανάπτυξη της τουριστικής επιχειρηματικής δραστηριότητας εμφανίζει μια διπλή ανισότητα. Από τη μια πλευρά βρίσκεται σε σημαντική υστέρηση σε σχέση με την τουριστική επιχειρηματική δραστηριότητα που εξελίσσεται στις νησιωτικές και παράκτιες περιφέρειες, επιδεικνύοντας μικρότερες πυκνότητες. Από την άλλη εμφανίζονται ανισότητες στο εσωτερικό των περιφερειών αυτών, με τις περιφέρειες που παρουσιάζουν υψηλότερη συγκέντρωση της τουριστικής επιχειρηματικής δραστηριότητας σε περιοχές γύρω από τα αστικά κέντρα και με χαμηλή ή μέση διάχυση της ανάπτυξης δραστηριότητας προς τις πιο απομακρυσμένες περιοχές. Επιπλέον, υπάρχουν ζώνες στις οποίες η τουριστική επιχειρηματική δραστηριότητα είναι ουσιαστικά ανύπαρκτη.

Χάρτης 4-1. Χάρτης θερμότητας επιχειρηματικής δραστηριότητας

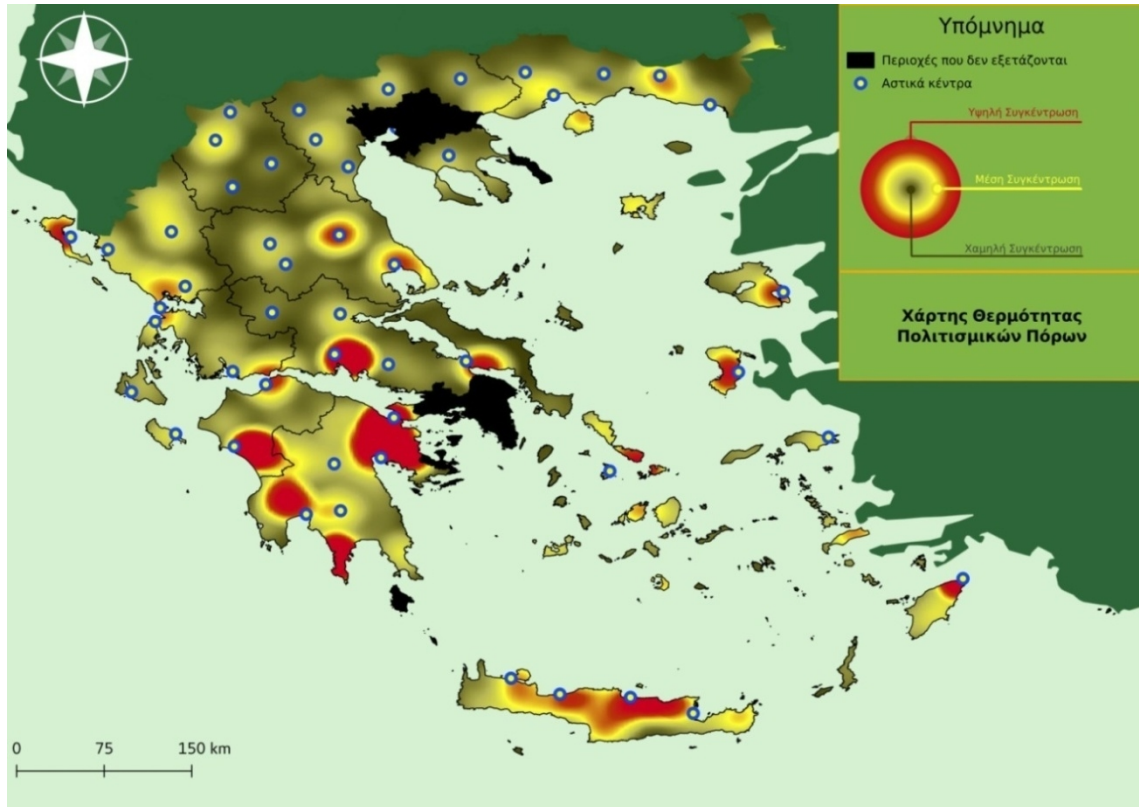

4.2.2. Συσχέτιση κατανομών επιχειρηματικότητας και ανθρωπογενών πόρων

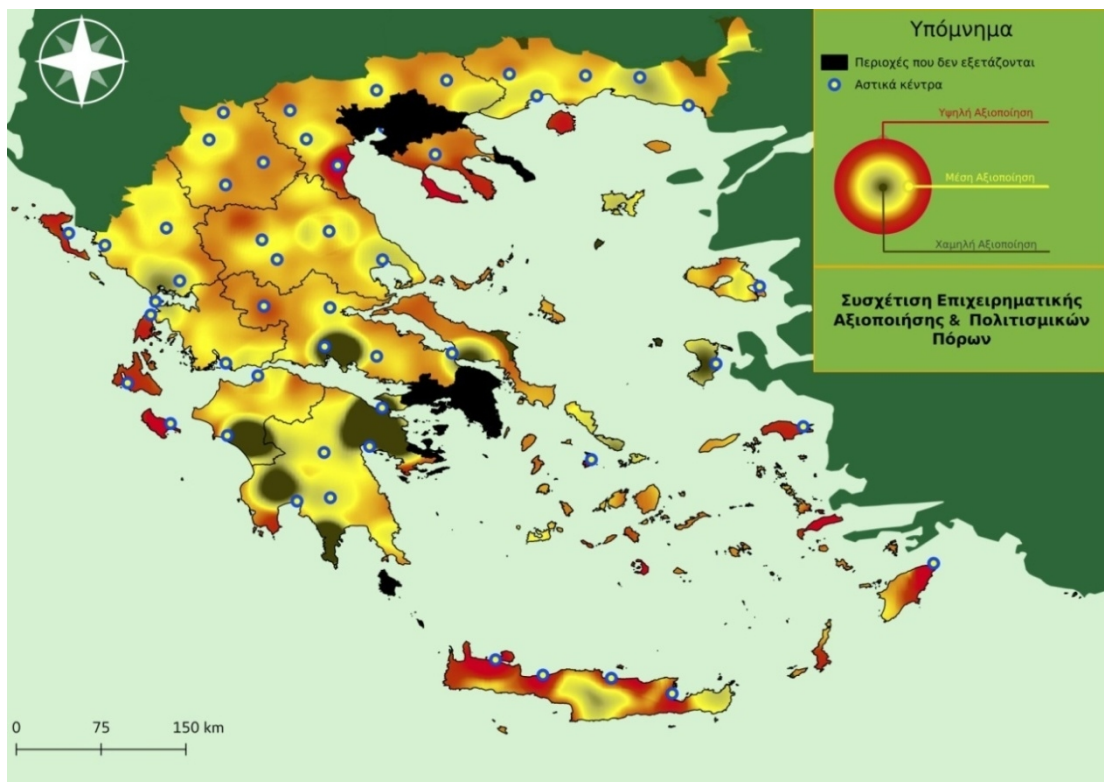
Από την επισκόπηση της συσχέτισης της κατανομής των πολιτιστικών πόρων (ανθρωπογενών) και αυτής της τουριστικής επιχειρηματικής δραστηριοποίησης (Χάρτες 4-2 και 4-3 αντίστοιχα), δύο συμπεράσματα είναι εμφανή:

- Οι ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι βρίσκονται διάσπαρτοι στο σύνολο του ελληνικού χώρου, με τις περισσότερες περιοχές να διαθέτουν, στον ένα ή τον άλλο βαθμό, ανάλογους ανθρωπογενείς πολιτιστικούς πόρους. Είναι εμφανές ότι ακόμη και περιοχές οι οποίες δεν είναι καθιερωμένες ως τουριστικοί προορισμοί, όπως η Λάρισα ή οι Σέρρες, διαθέτουν, σε επίπεδο ανάλυσης πυκνότητας (μη λαμβάνοντας υπόψη τη σημαντικότητα των στοιχείων), μια κατανομή πολιτιστικών πόρων ανάλογη αυτής περιοχών που χαρακτηρίζονται από υψηλή τουριστική δραστηριότητα (π.χ. την Κρήτη) ή κάποιες φορές ακόμα και περισσότερους (π.χ. από το Νότιο Αιγαίο).
- Ταυτόχρονα όμως, ενώ είναι ισάξιες σε επίπεδο τουριστικά παραγωγικών πόρων κατάλληλων για την αξιοποίηση από την τουριστική δραστηριότητα, η αξιοποίηση αυτή ακολουθεί άκρως διαφορετική κατανομή (ανάπτυξη τουριστικής επιχειρηματικής δραστηριότητας), περίπου ίδια με το πρότυπο αυτής που διατυπώθηκε στο Κεφάλαιο 4.1.1, δηλαδή της συγκέντρωσης στις παράκτιες περιοχές του χερσαίου και νησιωτικού χώρου, με ακόμα μεγαλύτερη τάση συγκέντρωσης στην δεύτερη κατηγορία (νησιωτικός χώρος). Η μη επιχειρηματική αξιοποίηση του διαθέσιμου δυναμικού πόρων πολιτιστικού ενδιαφέροντος στον ηπειρωτικό χώρο της ελληνικής επικράτειας υποδηλώνει ότι οι εν λόγω πόροι μέχρι εσχάτως δεν παρουσίασαν ενδιαφέρον για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δράσης λόγω χαμηλού οφέλους για την επιχειρηματική κοινότητα. Το έλλειμμα αυτό μπορεί να ερμηνευτεί είτε από την ύπαρξη έντονων περιορισμών στην αξιοποίηση και ανάδειξη των πόρων αυτών και την αξιοποίησή τους για την ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας είτε από τη φύση των προωθούμενων μορφών τουριστικής ανάπτυξης (π.χ. μαζικό μοντέλο με βάση τον «ήλιο και θάλασσα») για τους οποίους οι εν λόγω πόροι δεν παρουσίαζαν ενδιαφέρον.

Χάρτης 4-2. Χάρτης θερμότητας κατανομής ανθρωπογενών πόρων

Χάρτης 4-3. Συσχέτιση τουριστικής επιχειρηματικής δραστηριότητας και διαθεσιμότητας ανθρωπογενών πόρων.

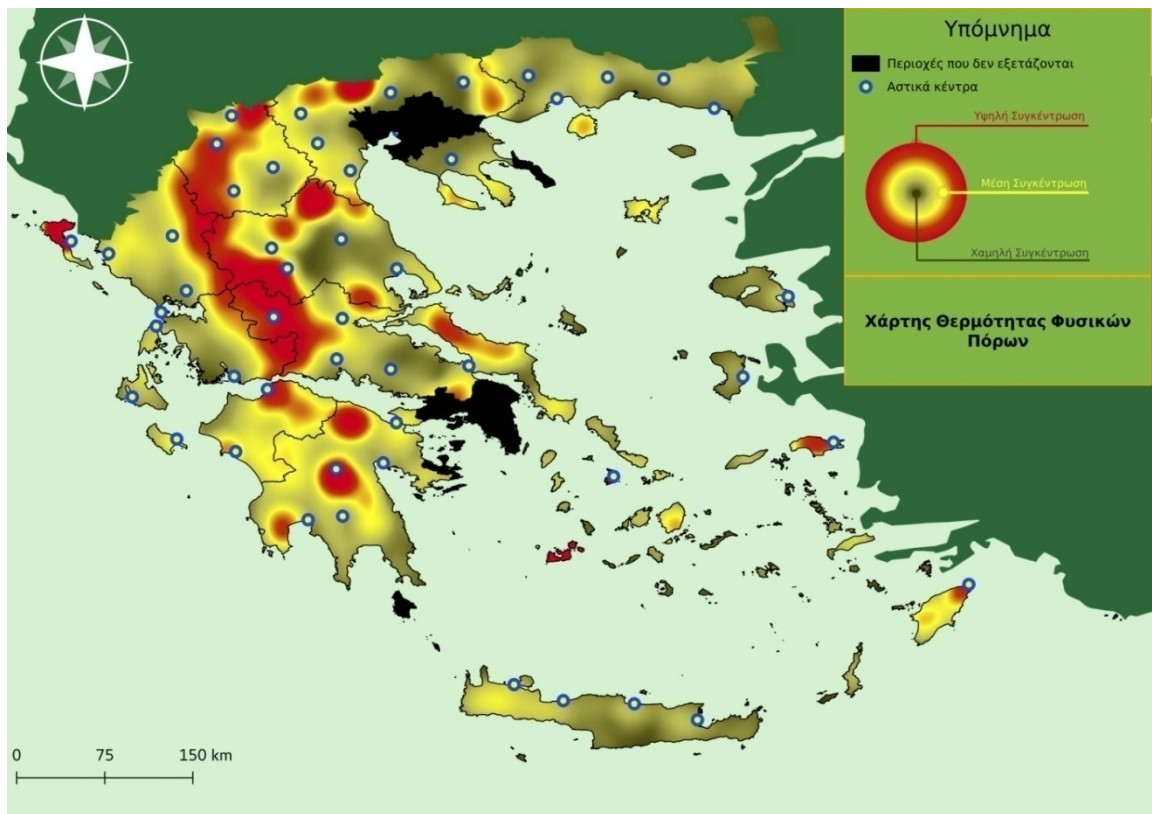

4.2.3. Συσχέτιση κατανομών κατανομής τουριστικής επιχειρηματικότητας και φυσικών πόρων

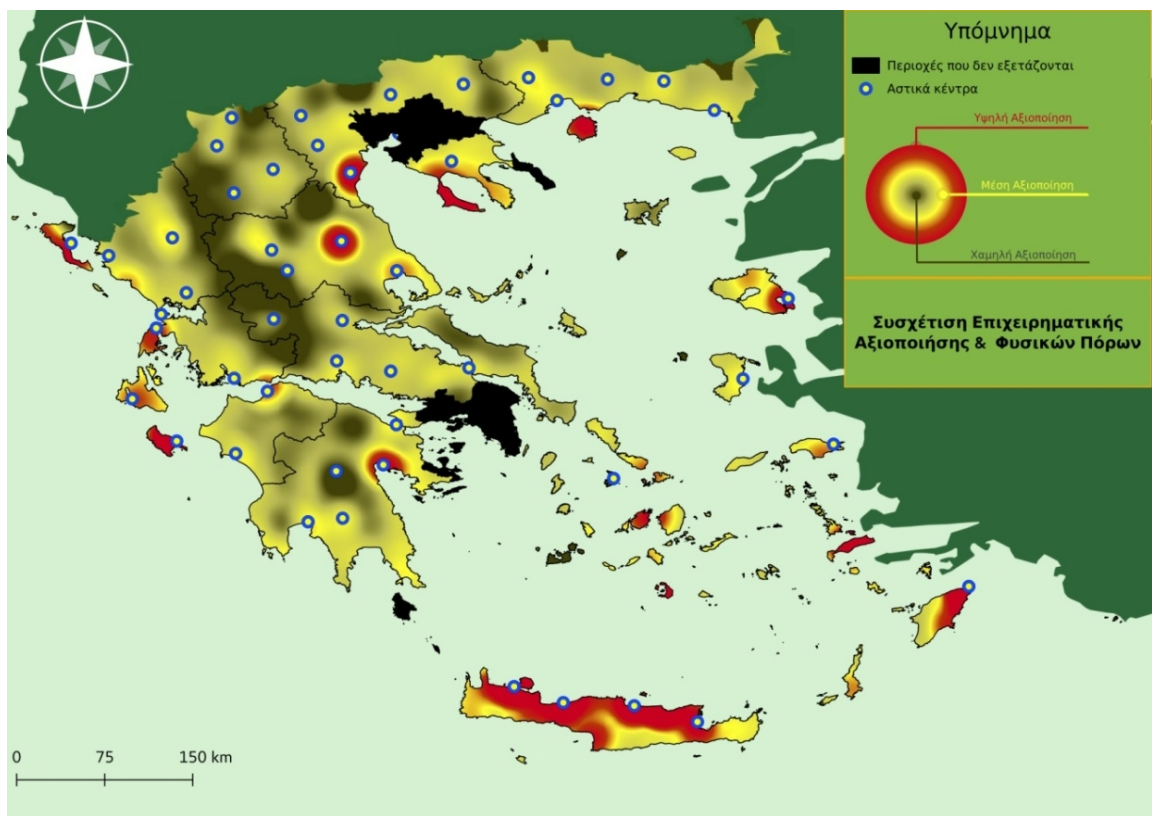
Από την επισκόπηση της συσχέτισης της κατανομής των πολιτιστικών πόρων φυσικού ενδιαφέροντος και αυτής της τουριστικής επιχειρηματικής δραστηριοποίησης (Χάρτες 4-4 και 4-5 αντίστοιχα), μπορούν να εξαχθούν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Αξιόλογοι φυσικοί πόροι φαίνεται πως κατανέμονται, στον ένα ή τον άλλο βαθμό, με έναν ομοιόμορφο τρόπο στο σύνολο του ελληνικού χώρου. Με άλλα λόγια το σύνολο της ελληνικής επικράτειας διαθέτει αξιόλογους πόρους φυσικού ενδιαφέροντος. Οι πόροι αυτοί καταγράφονται σε μεγαλύτερη συγκέντρωση στο δυτικό και το νότιο μέρος της ηπειρωτικής Ελλάδας, ακολουθώντας την οροσειρά της Πίνδου, με σπάσιμο στον Θεσσαλικό Κάμπο. Επίσης περιοχές με υψηλή τουριστική κίνηση, φαίνεται πως διαθέτουν λιγότερους φυσικούς πόρους, σε σχέση με αυτούς που βρίσκονται σε περιοχές του άξονα Πίνδου-Πελοποννήσου, που είναι λιγότερο ή καθόλου τουριστικά ανεπτυγμένες.
- Από τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι οι πολιτιστικοί πόροι φυσικού ενδιαφέροντος δεν έχουν αποτελέσει πυρηνικό στοιχείο για την ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας. Με βάση εμπειρικά στοιχεία ωστόσο, για τον τομέα του τουρισμού στην Ελλάδα το φυσικό κάλλος του τοπίου δρα συμπληρωματικά για τον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος.

Χάρτης 4-4. Χάρτης θερμότητας κατανομής πολιτιστικών πόρων φυσικού ενδιαφέροντος.

Χάρτης 4-5. Συσχέτιση τουριστικής επιχειρηματικής δραστηριότητας και διαθεσιμότητας επιχειρηματικής αξιοποίησης πολιτιστικών πόρων φυσικού ενδιαφέροντος.

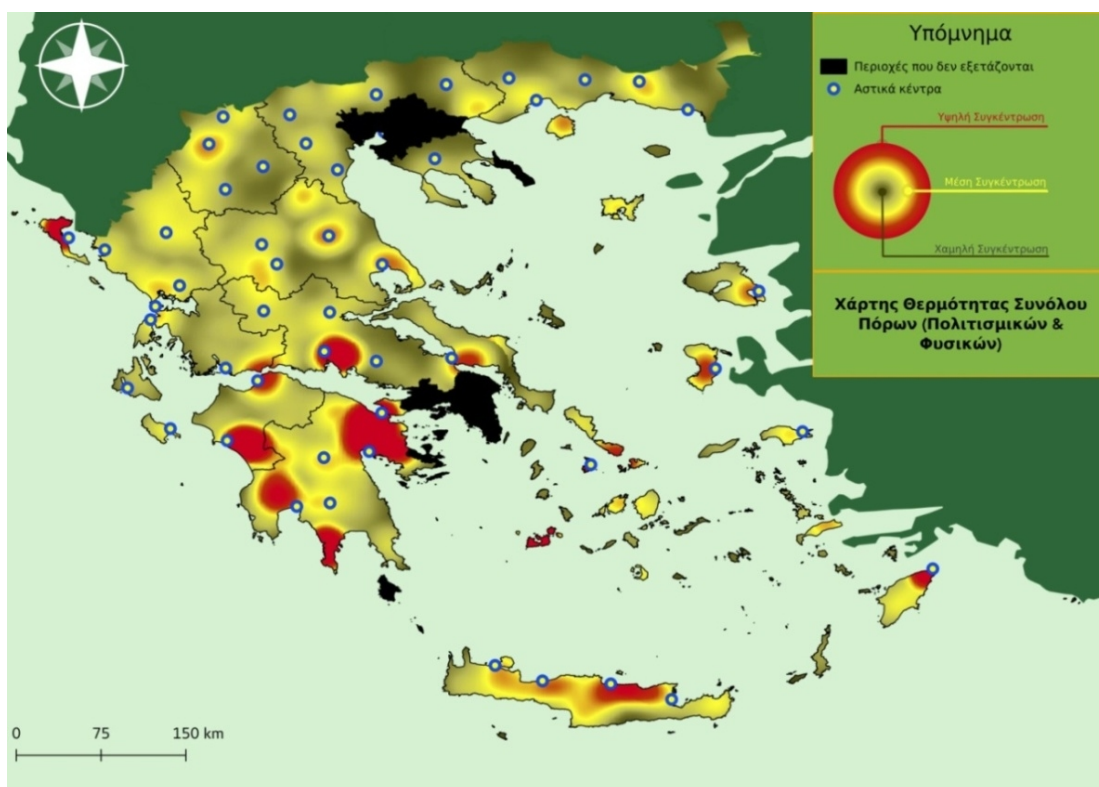

4.2.4. Συσχέτιση κατανομής κατανομών τουριστικής επιχειρηματικότητας και πολιτιστικών πόρων (συνολικά των φυσικών και ανθρωπογενών πόρων)

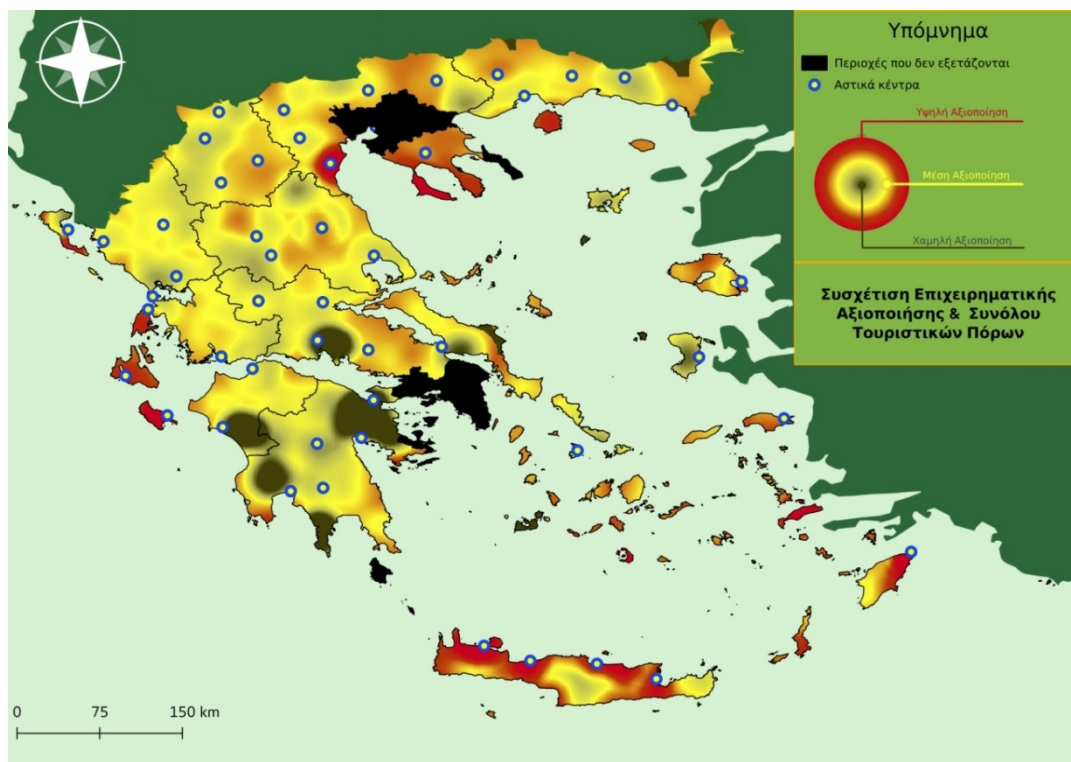
Από την επισκόπηση της κατανομής των πολιτιστικών πόρων στο σύνολό τους και αυτής της τουριστικής επιχειρηματικότητας προκύπτουν τα κάτωθι συμπεράσματα:

- Η ελληνική επικράτεια είναι ένας προικισμένος τόπος τόσο από την άποψη των πόρων φυσικού ενδιαφέροντος, όσο και από αυτή των πόρων πολιτιστικού ενδιαφέροντος που μαρτυρούν τη μακρόχρονη ιστορία της χώρας. Οι πόροι αυτοί απαντώνται, στον ένα ή τον άλλο βαθμό, στο σύνολο των περιφερειών της χώρας και αποτελούν ένα αξιόλογο απόθεμα, η τουριστική αξιοποίηση του οποίου με όρους βιωσιμότητας μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην περιφερειακή ανάπτυξη και την εθνική οικονομία. Ακόμα και περιοχές με μικρότερη συγκέντρωση σχετικών πόρων αλλά μακρά παράδοση και εξειδίκευση σε έναν τομέα μπορούν να αξιοποιήσουν τέτοιου τύπου ευκαιρίες, όπως λόγου χάρη ο θεσσαλικός κάμπος με τον αγροτουρισμό, η Πτολεμαΐδα με τον εκπαιδευτικό και συνεδριακό τουρισμό σε θέματα ενέργειας, κ.λπ.
- Στον Χάρτη 4-6 συσχέτισης της τουριστικής επιχειρηματικής δραστηριότητας και της διαθεσιμότητας πολιτιστικών πόρων γίνεται εμφανής η σημαντική συγκέντρωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε ήδη καθιερωμένους τουριστικούς προορισμούς και η έντονη προσήλωση στο παραδοσιακό πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης της χώρας, που στηρίζεται στο μοντέλο «ήλιος – θάλασσα». Οι υπόλοιπες περιοχές, παρότι διαθέτουν αξιόλογο πολιτιστικό απόθεμα, δεν δείχνουν επαρκή δείγματα επιχειρηματικής αξιοποίησης.
- Παρατηρείται επίσης ότι η ανάπτυξη στα νησιά και τις παράκτιες περιοχές παρουσιάζει έντονη διάχυση, συνήθως ανεξάρτητα από την ύπαρξη αστικών κέντρων, δηλαδή εκτείνεται με έναν γραμμικό τρόπο, παράλληλα με τις ακτές ή καλύπτοντας το σύνολο του νησιού. Αντίθετα, στην ηπειρωτική Ελλάδα, η ανάπτυξη εκτείνεται σε κυκλικές ζώνες με κέντρο τα αστικά κέντρα των νομών, δημιουργώντας την εικόνα μικρών νησίδων τουριστικής ανάπτυξης.

Χάρτης 4-6. Χάρτης θερμότητας κατανομής πολιτιστικών πόρων (φυσικού & πολιτιστικού ενδιαφέροντος) πόρων.

Χάρτης 4-7. Συσχέτιση τουριστικής επιχειρηματικότητας και διαθεσιμότητας πολιτιστικών πόρων

5

Σύγκριση Αποτελεσμάτων με Κείμενα Στρατηγικής

5.0. Περίληψη Κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο παρέχεται μία σύγκριση της πραγματικής κατάστασης που προέκυψε από την επεξεργασία των δεδομένων που προηγήθηκε, με την επισκόπηση των επιλογών του ειδικού χωροταξικό για τον τουρισμό, όπως αυτές παρουσιάζονται από τον σχετικό χάρτη που συνοδεύει το πλαίσιο αυτό. Στην συνέχεια παρατίθενται τα αποτελέσματα μίας βασικής στατιστικής ανάλυσης των αποτελεσμάτων της επεξεργασίας, προκειμένου να εξεταστεί το κατά πόσο η ελληνική στρατηγική τουριστικής ανάπτυξης έχει απομακρυνθεί από το μοντέλο ήλιος—θάλασσα.

5.1. Σύγκριση ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τ με τα Χωρικά Δεδομένα Πόρων και Επιχειρηματικότητας

Προκειμένου να διαμορφωθεί η στρατηγική ανάπτυξης ενός παραγωγικού τομέα, όπως ο τουρισμός, είναι εξαιρετικά σημαντικό να διαγνωστεί με ακρίβεια και να ερμηνευτεί / αξιολογηθεί η παρούσα κατάσταση και το υπάρχον πρότυπο ανάπτυξής του, σε συνδυασμό και με τις ασκούμενες έως τώρα πολιτικές οι οποίες οριοθετούν, ως ένα βαθμό, το πρότυπο αυτό.

Η παρούσα διπλωματική εργασία, προκειμένου να εξυπηρετήσει αυτόν τον σκοπό, επιχειρεί μία ανάλυση της τρέχουσας πραγματικότητας σχετικά με την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα στη χώρα μας, συνδυάζοντας αυτή με την κατανομή των πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος και το υφιστάμενο πλαίσιο πολιτικών σχετικών με τον εν λόγω τομέα.

Το προϊόν της εργασίας μπορεί να αποτελέσει τη βάση για μια περισσότερο ρεαλιστική και τεκμηριωμένη διαδικασία λήψης αποφάσεων στον τομέα προκειμένου να ληφθεί ως βάση στην χάραξη στρατηγικής, λαμβάνοντας υπόψη μία κατά το δυνατόν πληρέστερη εικόνα της πραγματικότητας στις διαφορετικές περιοχές της χώρας (φυσικός και πολιτιστικός πλούτος ιδιαιτερότητες κοινωνικό-οικονομικού συστήματος, ευαισθησία πόρων και φέρουσα ικανότητα κ.λπ.). Τελικό ζητούμενο είναι οι εν λόγω πληροφορίες να συμβάλλουν στη χωρική εξειδίκευση της εθνικής στρατηγικής με τοπικοποιημένες προσεγγίσεις, που εφάπτονται των πραγματικών αναγκών, δυνατοτήτων και κλίσεων που παρουσιάζει κάθε περιφέρεια της χώρας.

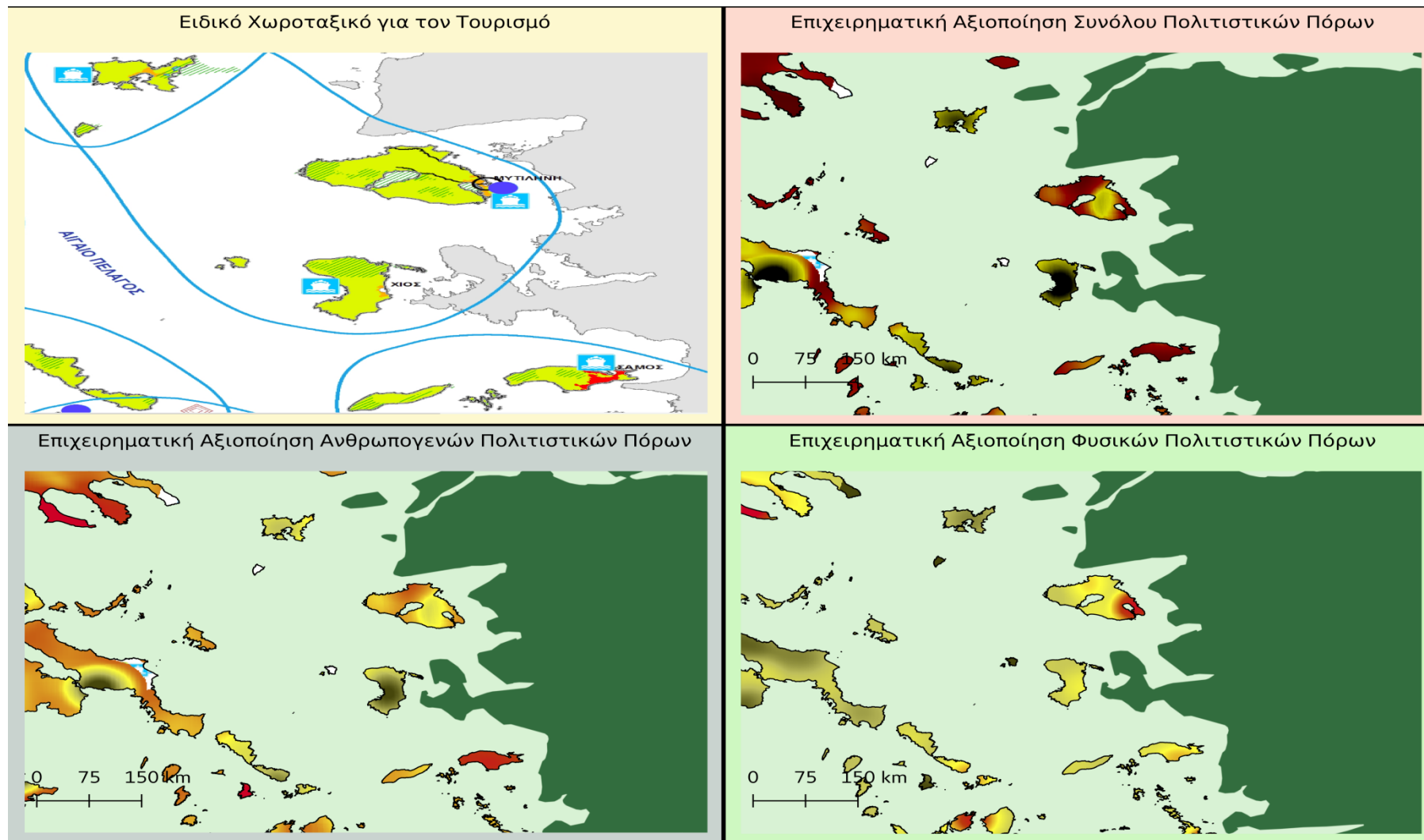
Ως εκ τούτου, με βάση την ανάλυση των πολιτιστικών πόρων σε επίπεδο περιφερειών της χώρας που μπορούν να αξιοποιηθούν για την ποιοτική και ποσοτική ανάπτυξη του τουριστικού τομέα, επιχειρείται στην παρούσα ενότητα να γίνει μια κριτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της προαναφερθείσας ανάλυσης σε σχέση με τις ισχύουσες επιλογές πολιτικής που απορρέουν από το ΕΠΧΣ-ΑΑ-Τουρισμός και τη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για το σύνολο της χώρας και τις επιμέρους περιφέρειές της. Η κριτική παρουσίαση επιχειρεί να εμπλουτίσει τη γνωστική βάση των επιλογών αυτών με τη βοήθεια της ανάλυσης των υπάρχοντων δεδομένων και τη χρήση γεωχωρικών μεθόδων, προκειμένου να συμβάλει στην πιθανή βελτίωση και περισσότερο στη χωρική εξειδίκευση της στρατηγικής στις περιφέρειες της χώρας, που είναι βασισμένη σε πραγματικά δεδομένα (“evidence-based policy making”). Γίνεται δε σε επίπεδο περιφερειών της χώρας.

5.1.1. Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Για την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, οι χάρτες που συνοδεύουν το ΕΠΧΣ-ΑΑ για τον τουρισμό, παρουσιάζουν τα παράλια της Λήμνου, της Λέσβου και της Χίου ως τουριστικά αναπτυσσόμενα μέρη (Χάρτης 5-1). Η διερεύνηση των δεδομένων ωστόσο, δείχνει ότι στην περίπτωση της Λήμνου η τουριστική ανάπτυξη παρουσιάζεται κυρίως στα ανατολικά και δυτικά άκρα του νησιού με μέτρια ένταση αξιοποίησης. Για τη Λέσβο, η τουριστική ανάπτυξη εντοπίζεται κυρίως στο βόρειο μέρος του νησιού και στην περιοχή της πόλης της Μυτιλήνης. Ως προς την Χίο, αισθητά μεγαλύτερη ανάπτυξη φαίνεται πως μπορεί να εντοπισθεί στο βόρειο άκρο του νησιού, ενώ αν και παρατηρήσιμη, η ανάπτυξη στο νότιο άκρο είναι λιγότερο έντονη. Τέλος ως προς την Σάμο, η τουριστική ανάπτυξη είναι αρκετά εντονότερη από τα άλλα νησιά της περιφέρειας και ταυτόχρονα πιο ομοιόμορφα κατανεμημένη στον χώρο του νησιού.

Επιπλέον, ως προς την επιχειρηματική δραστηριότητα, η Λήμνος παρουσιάζει σχετικά με την υπόλοιπη Ελλάδα χαμηλή δραστηριότητα, η Λέσβος ελάχιστη δραστηριότητα με έντονη συγκέντρωση στην περιοχή της πόλης της Μυτιλήνης, η Χίος παρουσιάζει χαμηλή δραστηριότητα με μικρή διαφοροποίηση στην περιοχή της πόλης της Χίου, και η Σάμος παρουσιάζει μέτρια δραστηριότητα στο βόρειο τμήμα και μέτρια-υψηλή δραστηριότητα στο νότιο τμήμα της. Τα υπόλοιπα νησιά παρουσιάζουν χαμηλή δραστηριότητα ενδεικτική της χαμηλής τουριστικής ανάπτυξης.

Χάρτης 5-1. Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Βόρειου Αιγαίου

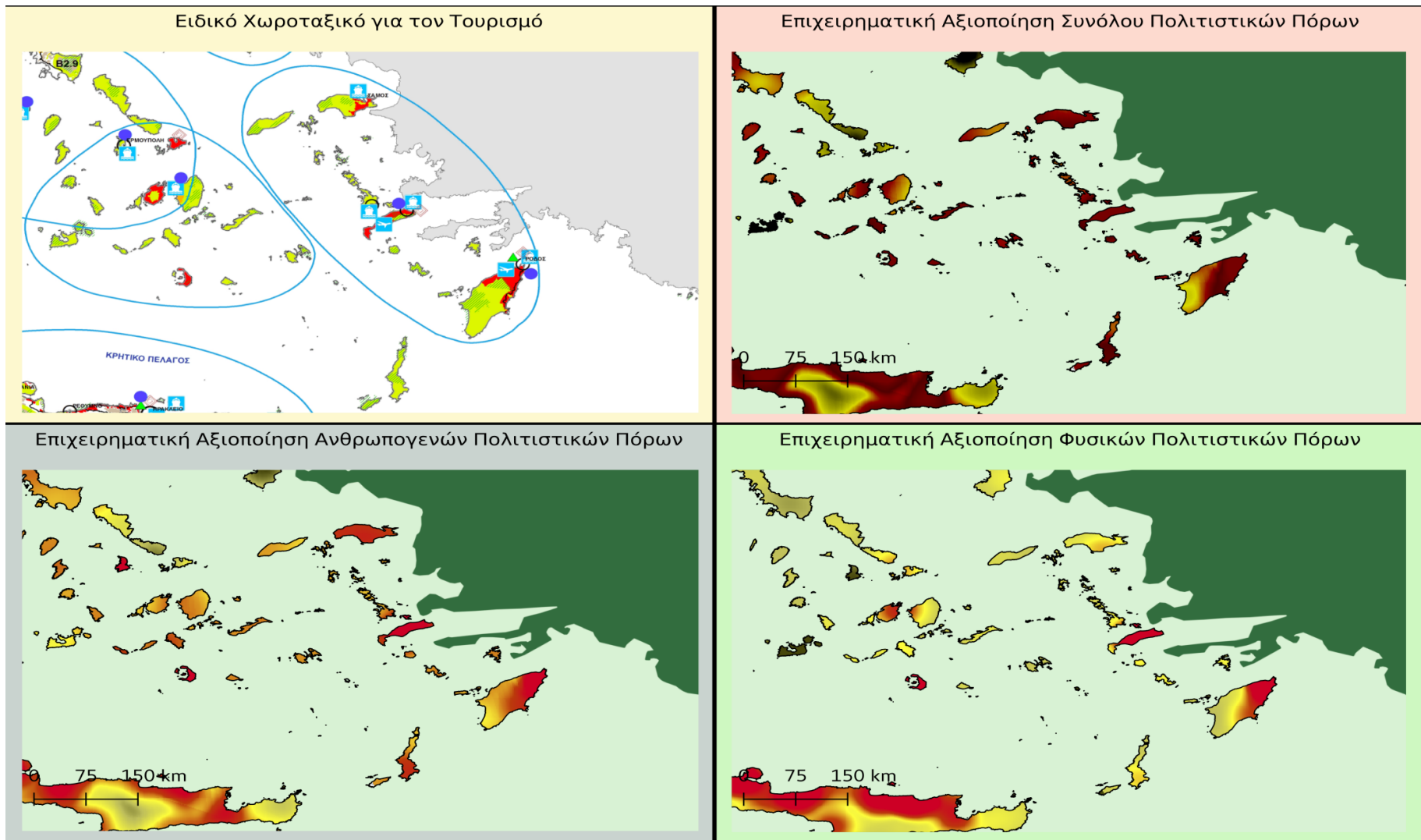

5.1.2. Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Η Περιφέρεια Νότιου Αιγαίου είναι από τις πλέον τουριστικά αναπτυγμένες περιφέρειες της χώρας. Το ΕΠΧΣ-ΑΑ για τον τουρισμό ορίζει αρκετές περιοχές ως αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες, κυρίως σε παραλιακές ζώνες. Το βόρειο άκρο της Ρόδου, η Κως, η Σαντορίνη, η Σύρος, η Πάρος και η Μύκονος θεωρούνται ως τουριστικά αναπτυγμένες περιοχές στο σύνολο της έκτασής τους. Σύμφωνα με τα ευρήματα της παρούσας εργασίας, η αναπτυγμένη ζώνη της Ρόδου δεν καλύπτει το βορειοδυτικό άκρο του νησιού, η Μύκονος, η Πάρος και η Σύρος παρουσιάζουν μέτρια προς έντονη τουριστική δραστηριότητα, ενώ συμφωνία υπάρχει για την Κω και την Σαντορίνη, οι οποίες εντοπίζονται ως αναπτυγμένες περιοχές. Ταυτόχρονα, η Άνδρος παρουσιάζει ανάπτυξη εντονότερη της προβλεπόμενης από το ΕΠΧΣ-ΑΑ.

Ως προς τον προσδιορισμό των αναπτυσσόμενων περιοχών, μπορεί να διαπιστωθεί ότι τα ευρήματα της παρούσας εργασίας παρουσιάζουν αρκετά έντονη διαφοροποίηση σε σχέση με την εικόνα που παρουσιάζει το ΕΠΧΣ-ΑΑ για τον τουρισμό. Τα λοιπά νησιά των Κυκλάδων παρουσιάζουν χαμηλή τουριστική επιχειρηματική δραστηριοποίηση, ενώ θεωρούνται αναπτυσσόμενα από το στρατηγικό πλαίσιο. Για τα Δωδεκάνησα, το ΕΠΧΣ-ΑΑ για τον τουρισμό είναι σε συμφωνία με τα ευρήματα, με τις ίδιες περιοχές να εντοπίζονται ως αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες.

Χάρτης 5-2. Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

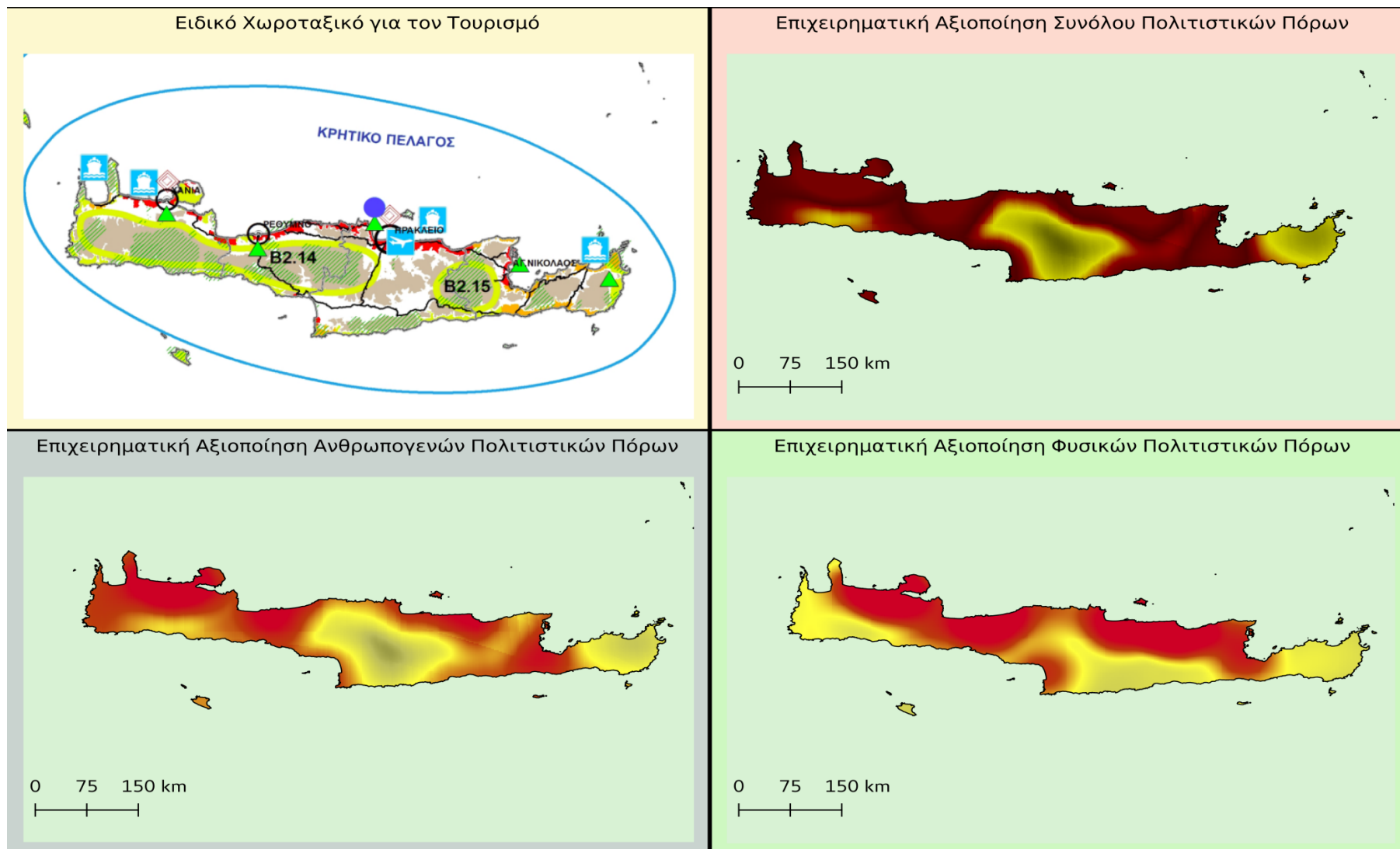

5.1.3. Περιφέρεια Κρήτης

Για την Περιφέρεια Κρήτης, η αποτύπωση που περιέχεται στο ΕΠΧΣ-ΑΑ για τον τουρισμό είναι συντηρητική σε σχέση με τα ευρήματα της παρούσας εργασίας. Η τουριστική ανάπτυξη όλων των νομών είναι πολύ υψηλότερη και πιο διάχυτη από τα προβλεπόμενα, με την ανάπτυξη να εξαπλώνεται όχι μόνο γύρω από τα παράλια, αλλά και προς την ενδοχώρα του νησιού. Οι περιοχές αυτές, κατά το ειδικό χωροταξικό, θεωρούνται ως περιοχές με δυνατότητα ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού που αναφέρονται στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας. Επιπλέον, η ανάπτυξη στο νοτιότερο άκρο του νησιού της Κρήτης, μακριά από τα αστικά κέντρα που βρίσκονται όλα στα βόρεια παράλια, και η οποία δεν προβλέπεται στο ΕΠΧΣ-ΑΑ για τον τουρισμό, δείχνει ότι η αγορά του νησιού αναπτύσσεται σε περιοχές και κατευθύνσεις που ξεφεύγουν του στρατηγικού πλαισίου.

Ωστόσο, το νησί της Γαύδου, που θεωρείται τουριστικά αναπτυσσόμενη περιοχή, παρουσιάζει ιδιαίτερα χαμηλή ανάπτυξη.

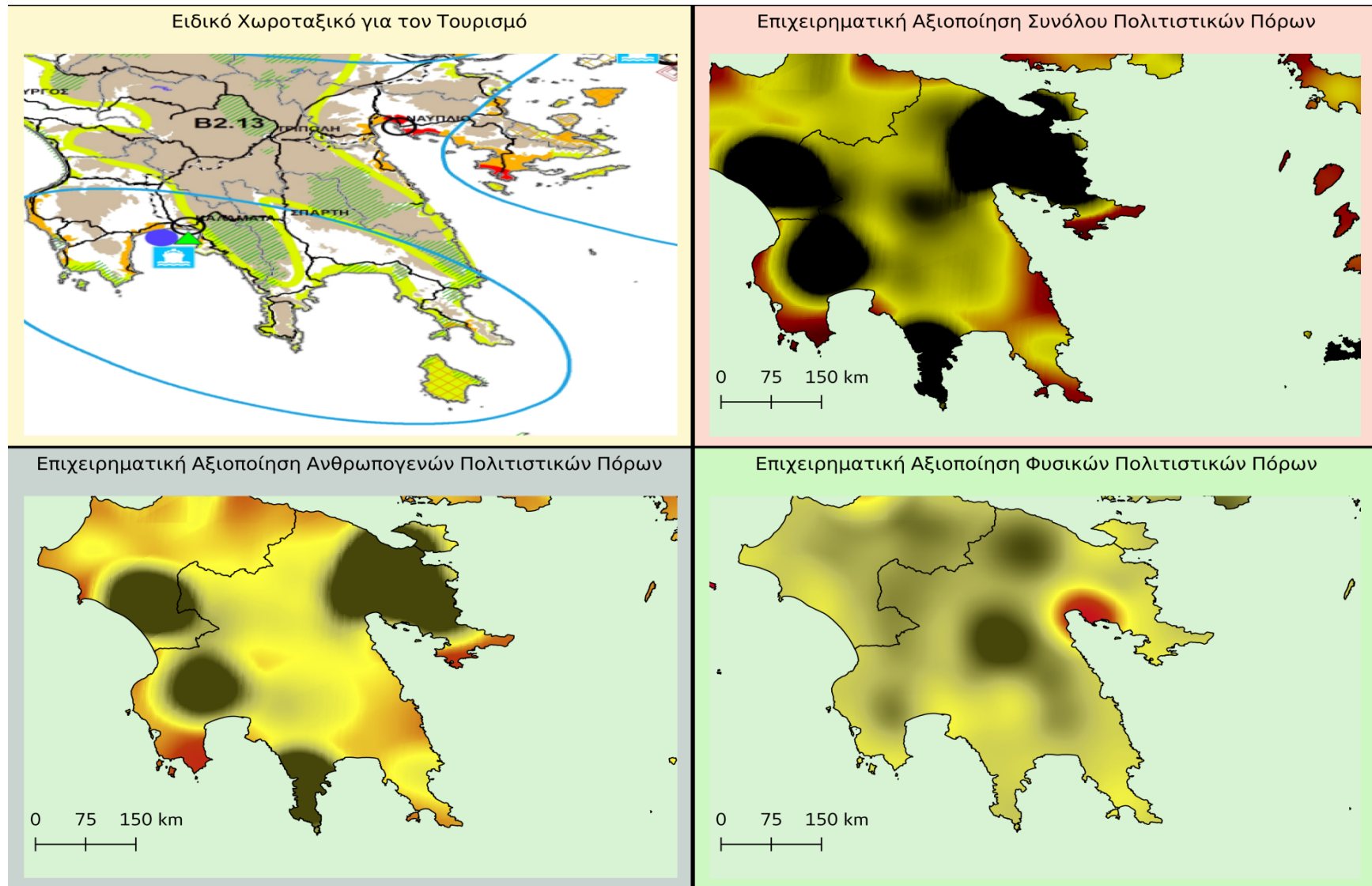
Χάρτης 5-3. Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Κρήτης

5.1.4. Περιφέρεια Πελοποννήσου

Όσον αφορά την Περιφέρεια Πελοποννήσου, τα ευρήματα είναι αρκετά διαφορετικά από την κατάσταση που προβλέπεται στο ΕΠΧΣ-ΑΑ για τον τουρισμό. Συγκεκριμένα, η ανάπτυξη δεν βρίσκεται στο ανατολικό άκρο της περιφέρειας, αλλά εντοπίζεται κυρίως στη θεωρούμενη ως αναπτυσσόμενη τουριστική περιοχή πέριξ της πόλης του Ναυπλίου, όπου πράγματι εντοπίζεται έντονη τουριστική δραστηριότητα. Επιπλέον, οι περιοχές στα νότια τμήματα της περιφέρειας δεν έχουν καταφέρει να αναπτυχθούν σημαντικά, παρά το ότι θεωρούνται ως αναπτυσσόμενες, και η ενδοχώρα παρουσιάζει ισχνά ίχνη ανάπτυξης, παρότι οριοθετήθηκε ως κατάλληλη για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Τα ευρήματα συμφωνούν με το στρατηγικό πλαίσιο για την περιοχή της Καλαμάτας, στην οποία εντοπίζεται μέτρια αλλά αισθητή τουριστική επιχειρηματική δραστηριότητα.

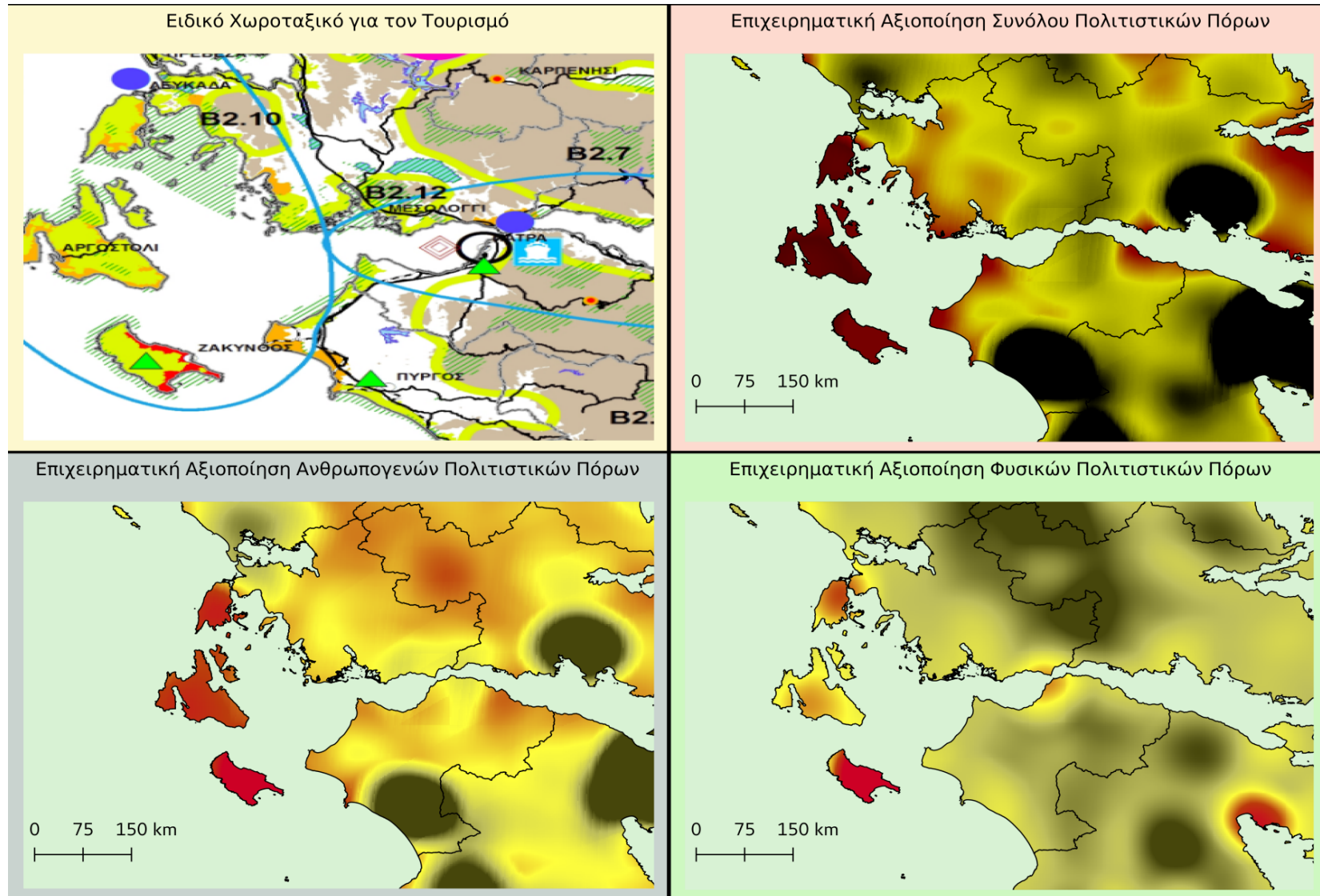
Χάρτης 5-4. Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Πελοποννήσου

5.1.5. Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, το ΕΠΧΣ-ΑΑ για τον τουρισμό ταυτίζεται μόνο μερικώς με τα ευρήματα της παρούσας εργασίας. Οι περιοχές στην δυτική ακτή της περιφέρειας, οι οποίες θεωρούνται αναπτυσσόμενες, παρουσιάζουν μόνο μικρή επιχειρηματική δραστηριότητα σε σχέση με υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας, ενώ το τμήμα της περιφέρειας που βρίσκεται στα βόρεια της Πελοποννήσου και στην περιοχή του Μεσολογγίου παρουσιάζουν ελάχιστη ανάπτυξη, μη ικανοποιώντας τον προσδιορισμό τους ως αναπτυσσόμενες, σύμφωνα με το ΕΠΧΣ-ΑΑ για τον τουρισμό.

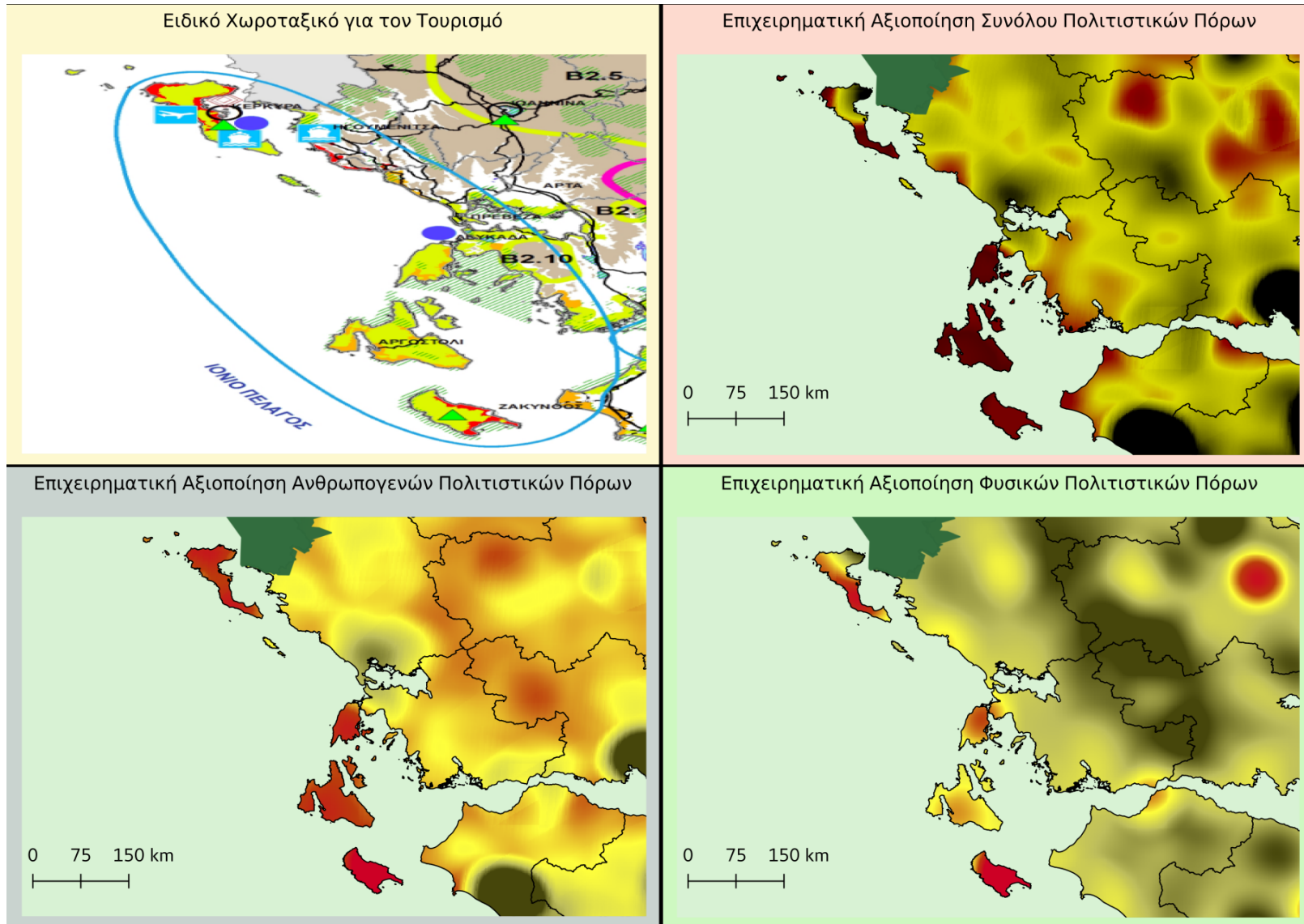
Χάρτης 5-5. Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

5.1.6. Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Για την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων τα ευρήματα επιβεβαιώνουν ακριβώς το ΕΠΧΣ-ΑΑ για τον τουρισμό. Η Κέρκυρα και η Ζάκυνθος παρουσιάζουν πράγματι υψηλή τουριστική δραστηριότητα, ενώ η Λευκάδα και η Κεφαλλονιά είναι λιγότερο αναπτυγμένες μεν, αναπτυσσόμενες δε.

Χάρτης 5-6. Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

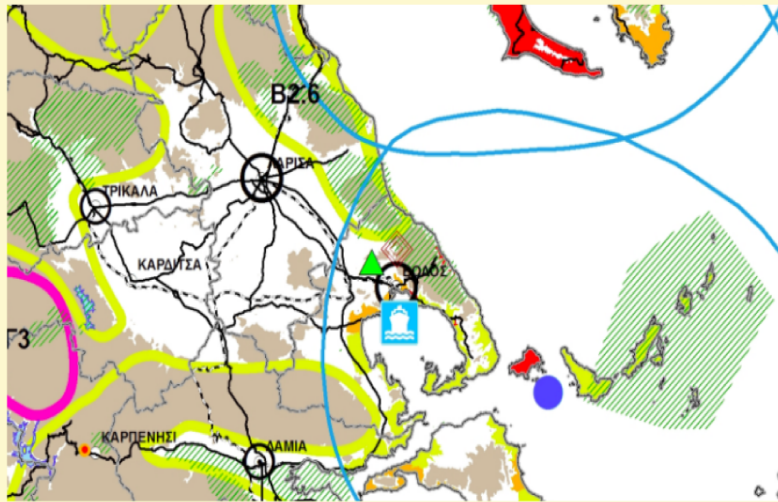

5.1.7. Περιφέρεια Θεσσαλίας

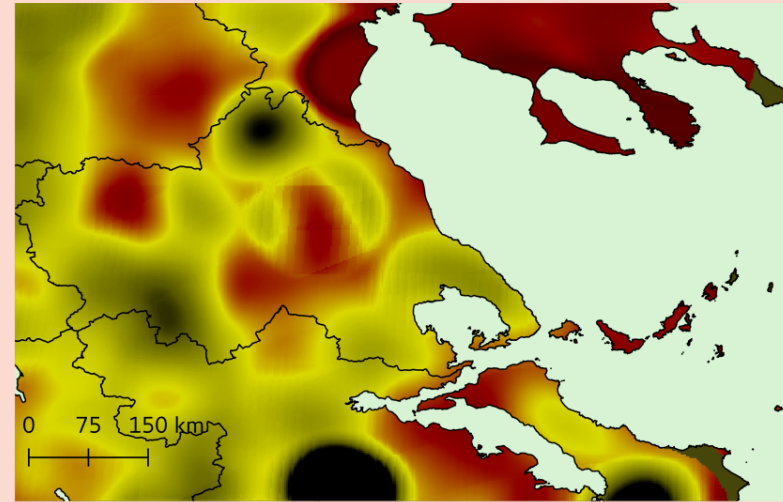
Η Περιφέρεια Θεσσαλίας είναι μία περιφέρεια για την οποία δεν υπάρχει διαμορφωμένο στρατηγικό πλαίσιο, καθότι οι πεδινές περιοχές δεν τυγχάνουν ειδικής μεταχείρισης ως προς την τουριστική αξιοποίηση. Η τουριστική αξιοποίηση λοιπόν, σε μία περιφέρεια η οποία είναι κατεξοχήν ηπειρωτική, βρίσκεται πάλι κοντά στα παράλια, στην περιοχή του Βόλου και του Πηλίου, καθώς και γύρω από τα αστικά κέντρα της Λάρισας και των Τρικάλων.

Χάρτης 5-7. Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Θεσσαλίας

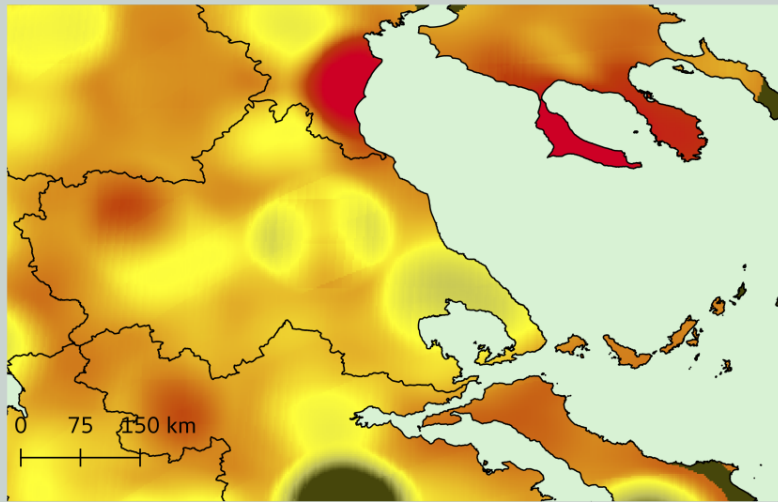
Ειδικό Χωροταξικό για τον Τουρισμό

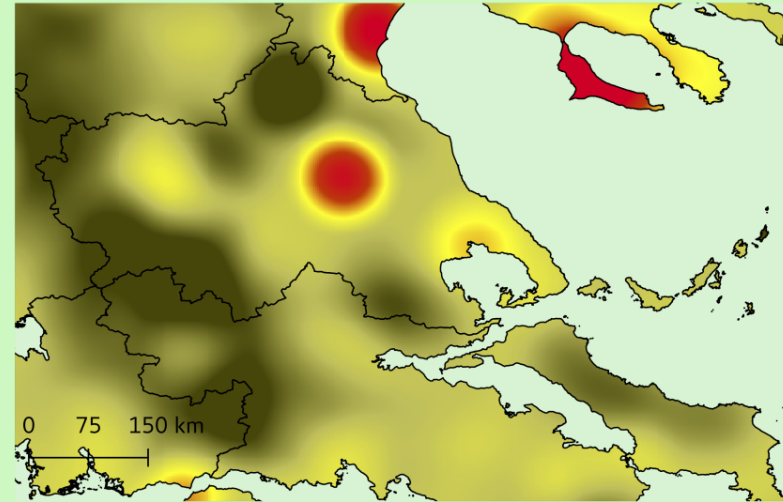
Επιχειρηματική Αξιοποίηση Συνόλου Πολιτιστικών Πόρων

Επιχειρηματική Αξιοποίηση Ανθρωπογενών Πολιτιστικών Πόρων

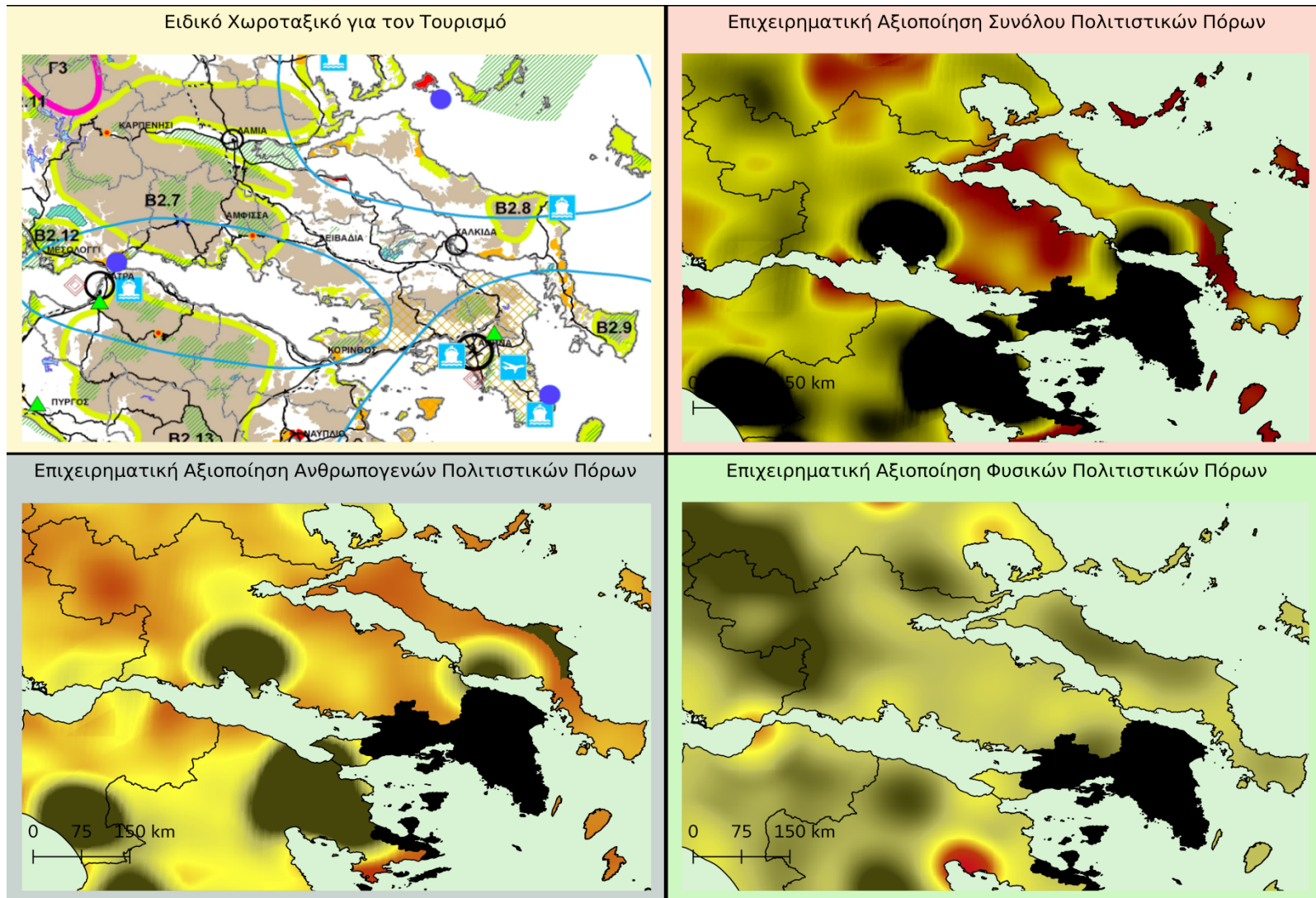
Επιχειρηματική Αξιοποίηση Φυσικών Πολιτιστικών Πόρων

5.1.8. Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Για την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, μία περιφέρεια κατεξοχήν ηπειρωτική, η ανάπτυξη που προβλέπεται από το ΕΠΧΣ-ΑΑ για τον τουρισμό εστιάζει στην τουριστική ανάπτυξη των παραλίων. Σε σύγκριση με άλλες περιοχές της Ελλάδας βέβαια, η περιφέρεια παρουσιάζει ιδιαίτερα χαμηλή επιχειρηματική δραστηριότητα, ενώ οι περιοχές που ορίστηκαν ως κατάλληλες για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως η Ευρυτανία, δεν παρουσιάζουν δραστηριότητα ουσιαστικά διαφορετικού βαθμού από περιοχές που δεν εντάσσονται σε καμία ζώνη, όπως η Βοιωτία (οριακά λιγότερη) ή η Εύβοια (ίση).

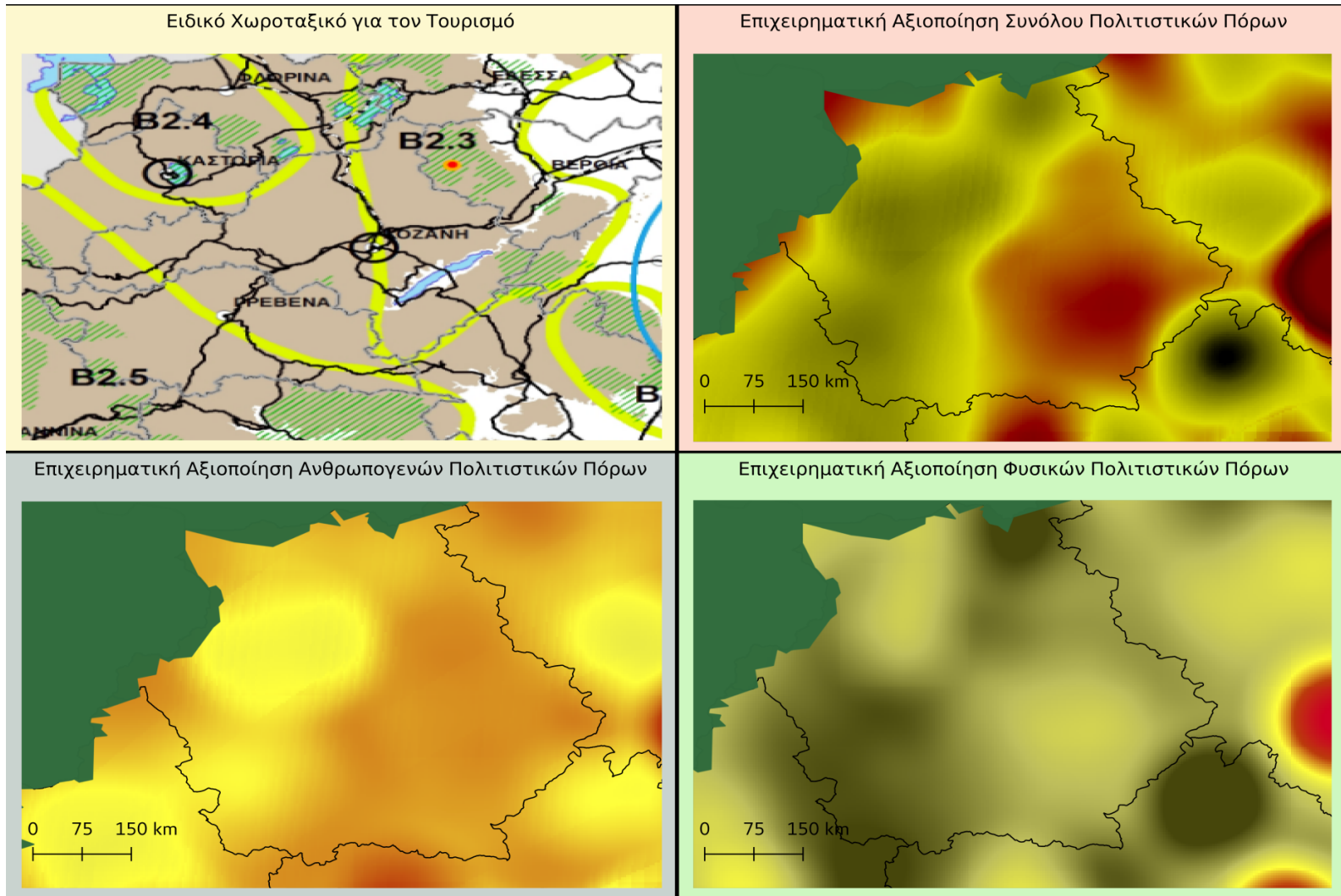
Χάρτης 5-8. Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

5.1.9. Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Για την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, το ΕΠΧΣ-ΑΑ για τον τουρισμό προβλέπει μόνο την ύπαρξη περιοχών κατάλληλων για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, ενώ δεν εντοπίζει αυτό που τα ευρήματα δείχνουν, μία δηλαδή έστω και χαμηλή επιχειρηματική δραστηριότητα γύρω από την περιοχή της Καστοριάς και της Φλώρινας (που τις καθιστά δυνάμει αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές).

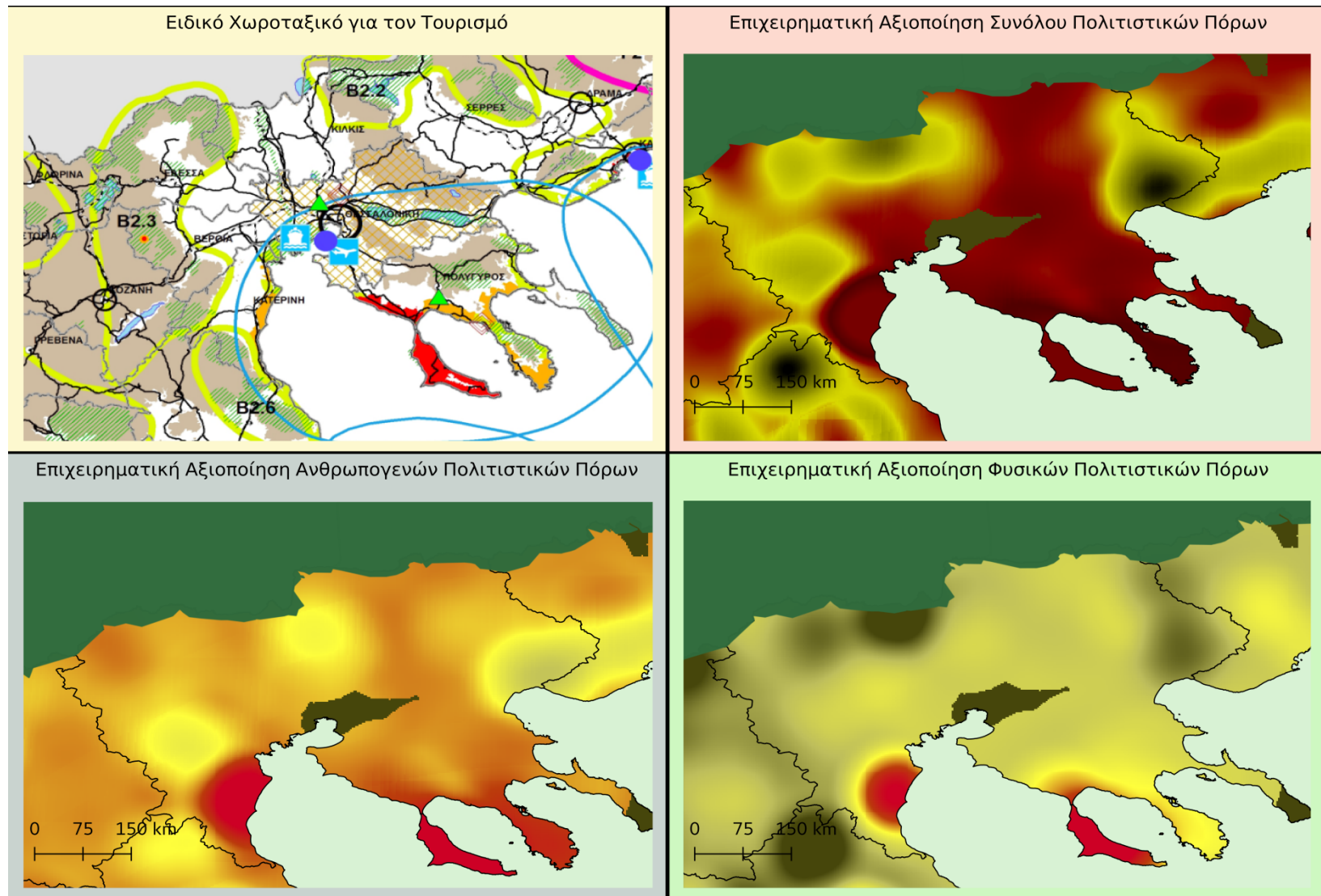
Χάρτης 5-9. Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

5.1.10. Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Για την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, τα ευρήματα είναι ταυτόσημα με τις κατευθύνσεις που τέθηκαν από το ΕΠΧΣ-ΑΑ για τον τουρισμό, με τη διαφορά ότι η περιοχή της Κατερίνης αναπτύχθηκε περισσότερο από τα προβλεπόμενα, με επιχειρηματική δραστηριότητα αντίστοιχη των πιο εδραιωμένων τουριστικών προορισμών. Κατά τα λοιπά, πράγματι η δυτικότερη χερσόνησος της Χαλκιδικής είναι άκρως αναπτυγμένη τουριστικά, και η μεσαία χερσόνησος παρουσιάζει τουριστική δραστηριότητα μέσου βαθμού. Στην περιοχή στα βόρεια της περιφέρειας, η οποία έχει καθοριστεί ως κατάλληλη για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, δεν φαίνεται να υπάρχει σημαντική διαφορά στην τουριστική δραστηριότητα από περιοχές που δεν καθορίστηκαν ως τέτοιες.

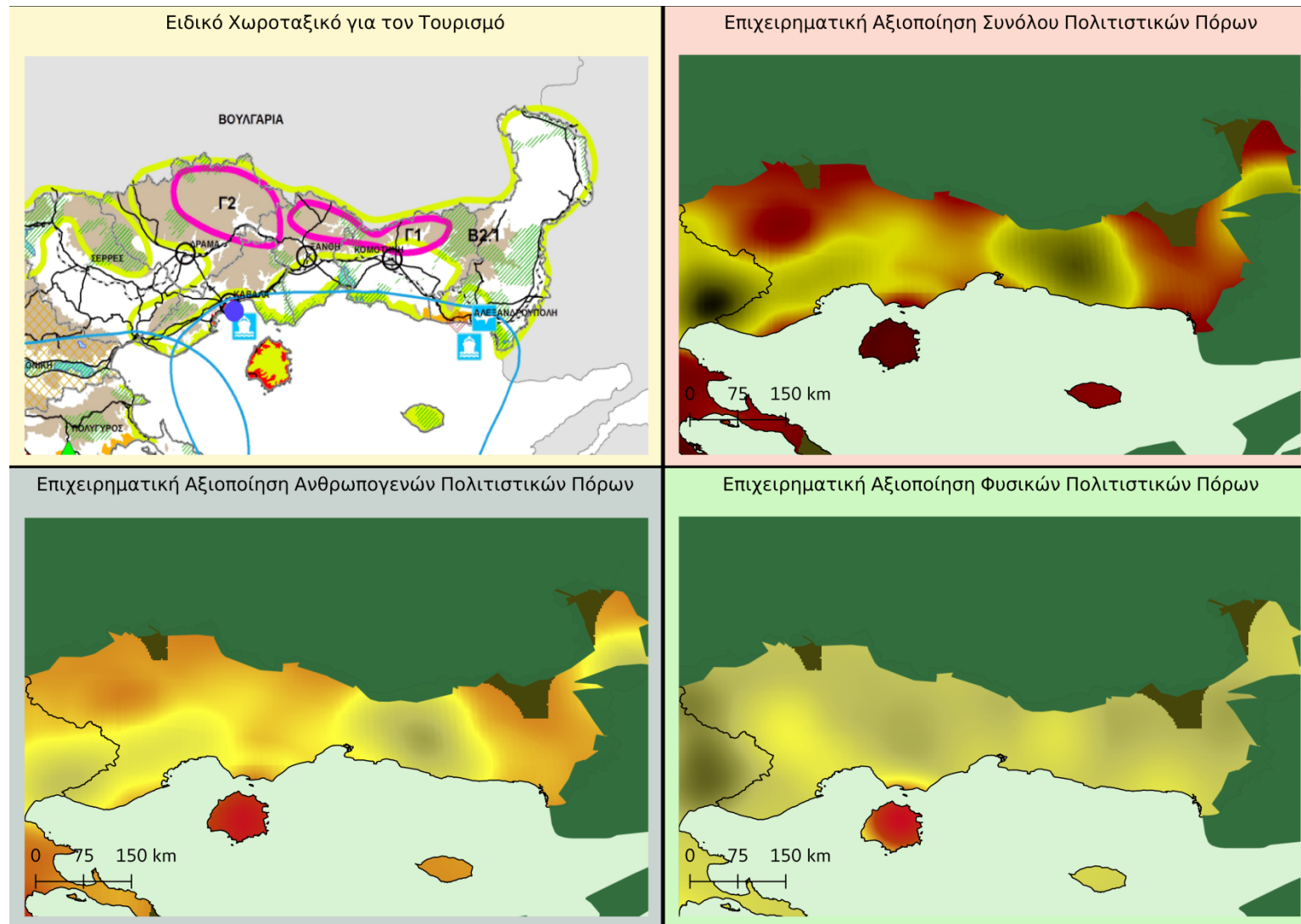
Χάρτης 5-10. Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

5.1.11. Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης

Η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης παρουσιάζει το ίδιο παράδοξο με την Περιφέρεια Ηπείρου. Πιο συγκεκριμένα, ενώ πρόκειται για μία περιφέρεια κυρίως ορεινή και πεδινή, η τουριστική δραστηριότητα λαμβάνει χώρα κατεξοχήν στην περιοχή των ακτών, ενώ όπως και στις υπόλοιπες περιοχές οι οποίες βρίσκονται βαθύτερα στην ενδοχώρα, και οι οποίες έχουν καθοριστεί ως κατάλληλες για την ανάπτυξη εναλλακτικών τουριστικών δραστηριοτήτων, δεν παρατηρείται διαφοροποίηση από περιοχές οι οποίες δεν έχουν καθοριστεί ως τέτοιες.

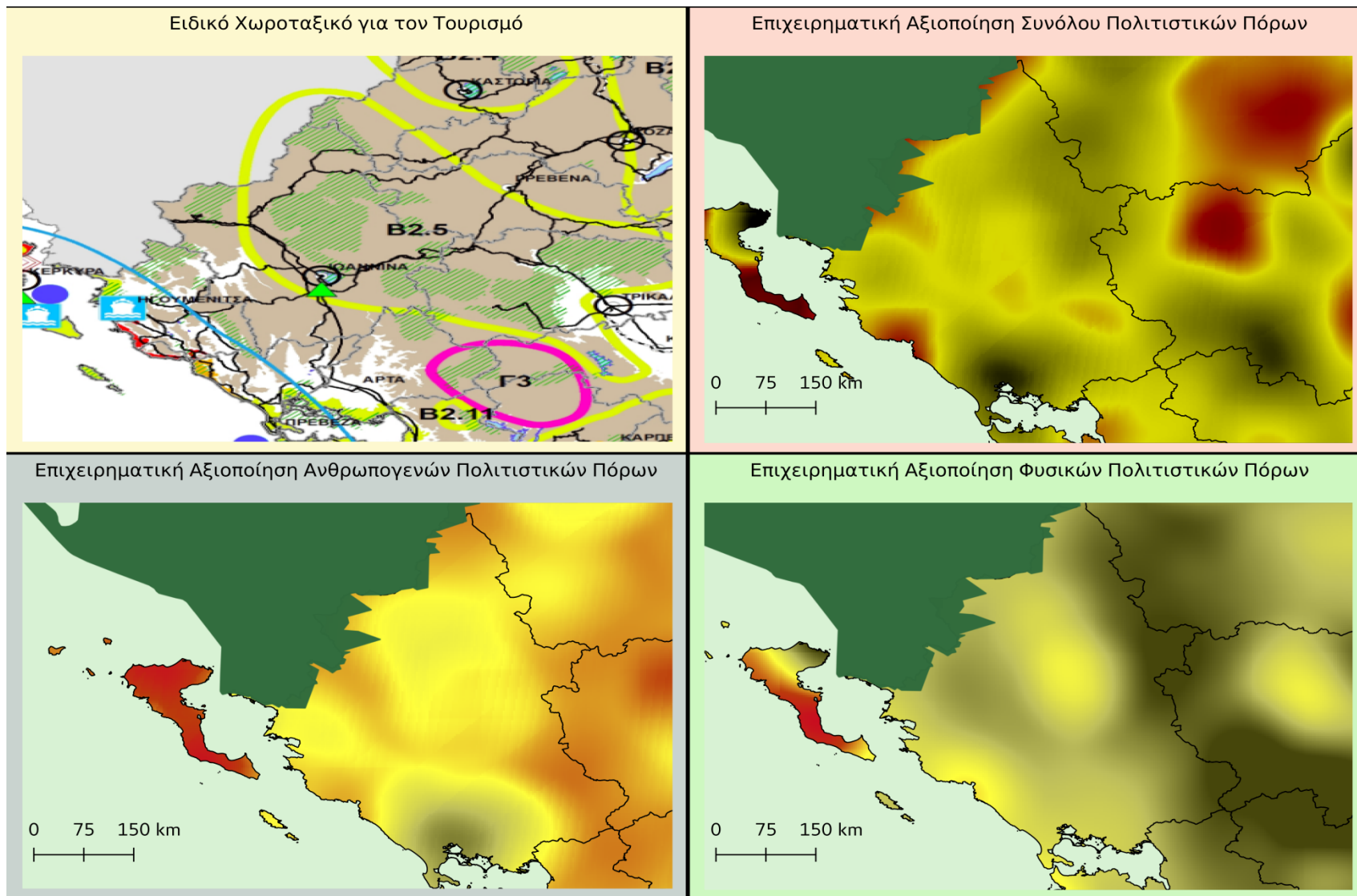
Χάρτης 5-11. Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης

5.1.12. Περιφέρεια Ηπείρου

Η Περιφέρεια Ηπείρου παρουσιάζει το ίδιο παράδοξο με την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης. Πρόκειται για μία περιφέρεια κυρίως ορεινή, η τουριστική δραστηριότητα λαμβάνει χώρα κατεξοχήν στην περιοχή των ακτών, ενώ όπως και στις υπόλοιπες περιοχές οι οποίες βρίσκονται βαθύτερα στην ενδοχώρα, παρότι πλούσιες σε πόρους δυνάμει τουριστικά αξιοποιήσιμους και περιοχές καθορισμένες ως κατάλληλες για την ανάπτυξη εναλλακτικών τουριστικών δραστηριοτήτων, δεν παρατηρείται διαφοροποίηση από περιοχές οι οποίες δεν έχουν καθοριστεί ως τέτοιες.

Χάρτης 5-12. Επισκόπηση στοιχείων για την Περιφέρεια Ηπείρου

5.2. Συμπεράσματα

Καθίσταται εμφανές ότι μέχρι εσχάτως η στρατηγική τουριστικής ανάπτυξης της χώρας είχε μόνο περιορισμένο αντίκτυπο στην εξέλιξη του τομέα. Η θέσπιση του ΕΠΧΣ-ΑΑ για τον τουρισμό, που θέτει τη στρατηγική χωρικής ανάπτυξης του τομέα του τουρισμού, οριοθετώντας ταυτόχρονα τις δυνατότητες και ευκαιρίες του επενδυτικού χαρακτήρα στον τομέα αυτό, δεν φαίνεται να έχουν δώσει σημαντική ώθηση στην κινητοποίηση της αντίστοιχης επιχειρηματικής κοινότητας.

Όπως φάνηκε από το Υποκεφάλαιο 5.1., ελάχιστες είναι οι περιφέρειες στις οποίες περιοχές χαρακτηρισμένες ως κατάλληλες για ανάπτυξη εναλλακτικής τουριστικής δραστηριότητας έχουν πράγματι εξελίξει σημαντική τουριστική δραστηριότητα. Αντίθετα, η τουριστική δραστηριότητα εστιάζεται κυρίως στις παράκτιες ζώνες, που πολλές φορές οδηγούνται σε τουριστική υπερφόρτωση που ξεπερνά τη φέρουσα ικανότητα των πόρων, θέτοντας σε κίνδυνο τις περιοχές αυτές από την άποψη της βιωσιμότητάς τους. Αυτού του τύπου η αξιοποίηση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως στρατηγικά βιώσιμη σε μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, καθώς οδηγεί σε συνεχή υποβάθμιση των πολιτιστικών πόρων και ασκεί σημαντικές πιέσεις στις τοπικές κοινωνίες. Ταυτόχρονα δεν αποτελεί μία σοφή επιλογή απέναντι στις εξελίξεις του ευρύτερου περιβάλλοντος και της τουριστικής αγοράς, οι οποίες προβάλλουν μία στροφή στο πρότυπο τουριστικής ζήτησης και προσφοράς, με έμφαση στο εναλλακτικό πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης και στον τουρισμό εμπειρίας.

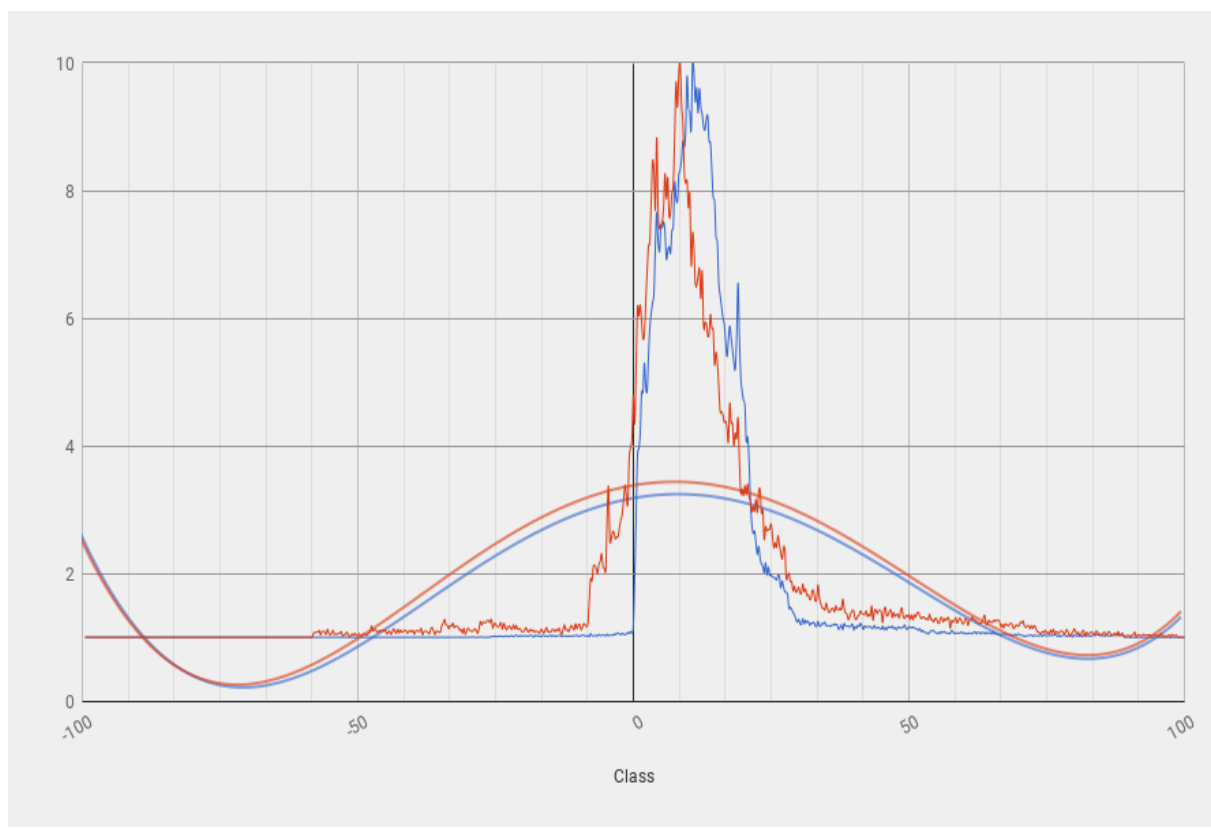
Ενδεικτικά, ένας διαχωρισμός της Ελλάδας σε παραλιακή ζώνη (πλάτους 30 χιλιομέτρων από την ακτογραμμή) και ηπειρωτική ζώνη, παράγει το Γράφημα 5-1 ως προς την τουριστική αξιοποίηση των πόρων (κανονικοποιημένα μεγέθη ώστε να εξεταστεί η κατανομή μη λαμβάνοντας υπόψη το εμβαδόν των ζωνών). Συγκεκριμένα, οι τιμές των εδαφοψηφίδων που προέκυψαν με τη μέθοδο “kernel density estimation” εισήχθησαν σε υπολογιστικό φύλλο και κατηγοριοποιήθηκαν ως προς την συχνότητα εμφάνισής τους.

Καθώς οι δύο ζώνες διαφέρουν ως προς το εμβαδόν, παρουσιάζουν διαφορετικό αριθμό εδαφοψηφίδων (~140.000 η παραλιακή ζώνη και ~700.000 η ηπειρωτική ζώνη), οι αντίστοιχες συχνότητες (οι οποίες αναφέρονται σε εμφάνιση συγκεκριμένων τιμών εδαφοψηφίδων) κανονικοποιήθηκαν σε μία κλίμακα από το 1 (ελάχιστες εδαφοψηφίδες ίδιας τιμής) και 10 (μέγιστες εδαφοψηφίδες ίδιας τιμής), με τη συχνότητα να εμφανίζεται στον κάθετο άξονα του γραφήματος.

Στον οριζόντιο άξονα του γραφήματος εκτίθεται η τιμή αξιοποίησης από -100 (μηδενική αξιοποίηση πόρων με μέγιστη επιχειρηματική αξιοποίηση) έως 100 (μέγιστη ύπαρξη πόρων με μηδενική αξιοποίηση).

Η κατηγοριοποίηση των πόρων έγινε σε συχνότητες βήματος 0,25 (100-99,75, 99,75-99,5, 99,5-99,25, 99,25-99,0).

Γράφημα 5-1. Κατανομή συχνοτήτων εδαφοψηφίδων που προέκυψαν από τη μέθοδο kernel density estimation επιχειρηματικής αξιοποίησης πόρων με δυναμικό τουριστικής αξιοποίησης (κόκκινη γραμμή- παραλιακή ζώνη, μπλε γραμμή-ηπειρωτική ζώνη)

Τα ακόλουθα συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν από το Γράφημα 5-1:

- Υπάρχει σαφής συσχέτιση μεταξύ της ανάπτυξης τουριστικής επιχειρηματικότητας και της παρουσίας πολιτιστικών (φυσικών και ανθρωπογενών) πόρων. Αυτό το συμπέρασμα εξάγεται από τη σαφή συγκέντρωση των τιμών γύρω από την τιμή 0 (οριζόντιος άξονας),

στην οποία η ύπαρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι ανάλογη της ύπαρξης πόρων με δυναμικό τουριστικής αξιοποίησης.

- Η παραλιακή ζώνη παρουσιάζει υψηλή αξιοποίηση, η οποία φαίνεται από την ύπαρξη τιμών στην τάξη τιμών από -20 ως 0, στις οποίες η ηπειρωτική ζώνη είναι πλήρως αναξιοποίητη.
- Η ηπειρωτική ζώνη έχει αξιοποιηθεί ελάχιστα. Οι τιμές είναι στη συντριπτική τους πλειοψηφία σε θετικές τιμές, δηλαδή η κατανομή επιχειρήσεων είναι δυσανάλογα μικρότερη από την κατανομή πόρων (οι πόροι δηλαδή δεν αξιοποιούνται επαρκώς).
- Οι γραμμές τάσης δείχνουν ότι η παραλιακή ζώνη παρουσιάζουν συνολικά μεγαλύτερη αξιοποίηση τουριστικά παραγωγικών πόρων από τις ηπειρωτικές περιοχές, ενώ παρουσιάζουν και πιο ακραίες τιμές συνολικά, δηλαδή οι ζώνες μέγιστης και ελάχιστης αξιοποίησης ανήκουν στην αντίστοιχη γραμμή του γραφήματος. Αντίθετα, η ηπειρωτική ζώνη παρουσιάζει μεγαλύτερη συγκέντρωση στις τιμές.

Ωστόσο, πέραν της ποσοτικής χωρικής ανάλυσης, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και μη-χωρικές παράμετροι, οι οποίες μόνο αναφέρθηκαν στην παρούσα εργασία. Ένα παράδειγμα είναι ο χρόνος και συγκεκριμένα η υψηλή εποχικότητα που παρουσιάζουν οι διάφοροι προορισμοί. Αυτό είναι ένα κρίσιμο μέγεθος, το οποίο δύναται να προσθέσει μία επιπλέον διάσταση στη λήψη στρατηγικών αποφάσεων. Όπως φαίνεται στο Γράφημα 1-5 (αφίξεις τουριστών στην Ελλάδα τη δεκαετία 2008-2018), η προσέλευση είναι συγκεντρωμένη χρονικά στο ιδιαίτερα στενό χρονικό πλαίσιο των καλοκαιρινών μηνών, ενώ σημειώνει πτώση της τάξης του 90% κατά τη χειμερινή περίοδο.

Τα ανωτέρω επιχειρήματα μπορούν να στοιχειοθετήσουν το ακόλουθο συμπέρασμα. Παρά τις προσπάθειες χάραξης πολιτικής που δίνει νέα κατεύθυνση στην ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού, που επιχειρεί να ανατρέψει την εικόνα του παλαιότερου μοντέλου “ήλιος-θάλασσα” (το οποίο αποτελούσε διεθνώς κυρίαρχη τάση) ως βασικό συστατικό της χώρας ως τουριστικού προορισμού, οι προσπάθειες αυτές δεν έχουν αποφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Η ανάπτυξη επιχειρηματικότητας εξακολουθεί να εντοπίζεται στην παραλιακή ζώνη της χώρας, ενώ άκρως σημαντικοί πολιτιστικοί πόροι που βρίσκονται στην ενδοχώρα παραμένουν αναξιοποίητοι, και άρα αδυνατούν να ενταχθούν διαχρονικά στο τουριστικό προϊόν της Ελλάδας.

Με δεδομένη τη σημασία του τουριστικού τομέα για τη χώρα μας, αυτή η εικόνα πρέπει να ανατραπεί, μέσα από τη δημιουργία και σταδιακή εμπέδωση ενός νέου ‘brand name’ που θα ενσωματώνει τον πολιτιστικό και φυσικό πλούτο της χώρας στη δημιουργία ‘all-year-round’

τουριστικών προϊόντων, μοχλεύοντας τόσο την προσφορά (ανάπτυξη σχετικής επιχειρηματικότητας) όσο και τη ζήτηση σε παγκόσμια κλίμακα.

6

Επίλογος

Στο πλαίσιο των δραματικών αλλαγών που ήδη προκαλεί η λεγόμενη τέταρτη βιομηχανική επανάσταση, η παρούσα διπλωματική εργασία σκοπό έχει την επανατοποθέτηση του χωροταξικού σχεδιασμού του τομέα του τουρισμού σε ένα πιο αντικειμενικό πλαίσιο, με βάση τη δημιουργία της κατάλληλης, χωρικά εστιασμένης, πληροφοριακής βάσης. Τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν και αναλύθηκαν, αν και παρουσιάζουν κάποιες ελλείψεις και δεν μπορούν να συμβάλλουν σε μία ολοκληρωμένη πρόταση χωροταξικού σχεδιασμού του εν λόγω τομέα, εν τούτοις παρέχουν ένα μεθοδολογικό πλαίσιο για τη χάραξη τέτοιων πολιτικών. Ταυτόχρονα καταδεικνύουν σημαντικά ζητήματα της πραγματικής κατάστασης που επικρατεί στην Ελλάδα, τα οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη για τον εμπλουτισμό των υφιστάμενων στρατηγικών πλαισίων.

Το ζήτημα της διαθέσιμης πληροφορίας αναδεικνύεται ως μία εξαιρετικά σημαντική παράμετρος για τη χάραξη πολιτικής. Η επικαιροποίηση και η συμβατότητα των στοιχείων από διάφορες πηγές φαίνεται να αποτελεί φραγμό σε προσπάθειες όπως αυτή της παρούσας εργασίας. Τα δεδομένα που διατίθενται από το ελληνικό κράτος, τα επιμελητήρια και τους διάφορους φορείς δεν ανταποκρίνονται πάντα στην πραγματικότητα και είναι μάλλον περιορισμένα σε στόχευση. Λόγου χάρη, πολύτιμα δεδομένα όπως η κατανομή τουριστικών επιχειρήσεων δεν διατίθενται από το ελληνικό κράτος σε μορφή αξιοποιήσιμη για χωρικές αναλύσεις, λόγω και της μορφής (υπολογιστικά φύλλα από την ΕΛΣΤΑΤ), αλλά και της κλίμακας διάθεσης (επίπεδο νομού). Επιπλέον, δεν υπάρχει κάποια κρατική βάση δεδομένων που αφορά τις θέσεις και το δυναμικό των ξενοδοχειακών μονάδων, των υπηρεσιών εστίασης κ.λπ., πληροφορίες οι οποίες είναι κρίσιμες για την πλήρη (μη-στατιστική) διάγνωση της πραγματικότητας.

Με χρήση τέτοιου τύπου δεδομένων, η παρούσα εργασία θα ήταν ποιοτικά πλήρης. Λόγω της μη-διάθεσής τους όμως, και διατηρώντας τη βασική αρχή του συγγραφέα για τη διευκόλυνση της αντικειμενικότητας στη λήψη αποφάσεων, τα χρησιμοποιούμενα δεδομένα αξιοποιήθηκαν ως ενδεικτικά και στατιστικής σημασίας, παρά ως απόλυτα μεγέθη (όπως αναφέρθηκε πολλάκις σε προηγούμενα κεφάλαια).

Η περαιτέρω έρευνα, που μπορεί να βασιστεί στην παρούσα εργασία με στόχο την ολοκλήρωσή της από την άποψη των χωρικών δεδομένων, μπορεί να αξιοποιηθεί για την παροχή κατευθύνσεων και τη χάραξη στρατηγικής σε σχέση με τον τουρισμό. Ως τέτοια μπορεί να αξιοποιηθεί ενδεικτικά:

- Ως πληροφοριακή υποδομή για τη χάραξη εθνικής χωροταξικής πολιτικής από το κεντρικό κράτος.
- Ως ευρύτερο πλαίσιο για την εξειδίκευση των χωροταξικών που απευθύνονται στις περιφέρειες.
- Για τη διερεύνηση των περιφερειών για σημεία που μπορούν να λειτουργήσουν ως χωρικές συνάψεις δικτύων διάχυσης της τουριστικής κίνησης.
- Ως βάση για την αξιολόγηση διαφορετικών τόπων-προορισμών σχετικά με την τουριστική τους αξιοποίηση με βάση τον ανταγωνισμό, την τουριστική κίνηση, και τα πολιτιστικά διαθέσιμα.
- Ως εργαλείο για την χάραξη θεματικών διαδρομών μεταξύ χωρικών μονάδων ίδιου τύπου.
- Σε οποιαδήποτε μελέτη που χρειάζεται να συμπεριλάβει στοιχεία σχετικά με την προσφορά στη βιομηχανία τουρισμού.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Ali, A. & Frew, A. J., 2014. ICT and sustainable tourism development: an innovative perspective. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 5(1), pp. 2-16.

Etzkowitz , H., 2008. *The Triple Helix: university-industry-government innovation*. 1st ed. New York: Routledge.

Etzkowitz, H. & Klofsten, M., 2005. *The innovation region: Toward a theory of knowledge-based regional development*. *R&D Management*, 35(3), pp. 243-255.

Etzkowitz, H. & Leydesdorff, L., 1997. *Introduction: Universities in the Global Knowledge Economy*. In: H. Etzkowitz & L. Leydesdorff, eds. *Universities and the Global Knowledge Economy: A Triple Helix of University-industry-government Relations*. London: Pinter, pp. 1-8.

Fairtlough, G., 2000. *The organization of innovative enterprises*. In: J. Ziman, ed. *Technological Innovation as an Evolutionary Process*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 267-277.

Hall, M. & Williams, M. A., 2008. *Tourism and Innovation*. 1st ed. New York: Routledge.

Hjalager, A.-M., 2002. Repairing innovation defectiveness in tourism. *Tourism Management*, pp. 465-474

Hjalager, A.-M., 2010. *A review of innovation research in tourism*. *Tourism Management*, Volume 31, pp. 1-12.

Leifer, R. et al., 2000. *Radical Innovation: How Mature Companies Can Outsmart Upstarts*. Boston: Harvard Business School Press.

Metsaots M., 2016. *Triple Helix and Innovation Workshops in the Tourism Industry*. Aalborg University.

Nagy, A., 2013. *Approaching Service Innovation Patterns*. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, Page, S., 2009. *Tourism Management*. 3rd ed. Oxford: Butterworth-Heinemann, pp. 39-45.

Schumpeter, J. A., 1934. *The Theory of Economic Development*. Cambridge: *The Theory of Economic Development*.

TRAVEL & TOURISM ECONOMIC IMPACT 2018 GREECE, 2018 World Travel & Tourism Council.

Tsanakas, P., Reid, A., Komninos, N. & Sanchez, J.-A. 2012. RIS3 National Assessment: Greece Smart specialisation as a means to foster economic renewal. Doi 10.13140/RG.2.1.3202.8327.

van der Linde C. (2003) The Demography of Clusters—Findings from the Cluster Meta-Study. In: *Bröcker J., Dohse D., Soltwedel R. (eds) Innovation Clusters and Interregional Competition. Advances in Spatial Science. Springer, Berlin, Heidelberg*

Ελληνική

Υπουργείο Τουρισμού, Ειδική υπηρεσία συντονισμού και εφαρμογής του υπουργείου τουρισμού, 2013. Σχέδιο Κατευθύνσεων Εθνικής Αναπτυξιακής Στρατηγικής 2014-2020 στον Τομέα του Τουρισμού, σελ. 1-28.

ΦΕΚ 128Α/03.07.2008. Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, 2008. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας.

ΦΕΚ 117Α/22.06.2016. Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό και της στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτού, 2009. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας.

ΦΕΚ 1138Β/11.06.2009. Θεσμικό πλαίσιο για τη σύσταση καθεστώτων Ενισχύσεων Ιδιωτικών Επενδύσεων για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας - Σύσταση Αναπτυξιακού Συμβουλίου και άλλες διατάξεις, 2016. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας.

ΦΕΚ 1862/27.08.2015. Έγκριση Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης. 2015. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας.

Διαδικτυακοί Τόποι

Γαλάζια Σημαία 2018 - Κατάλογος βραβευμένων ακτών, μαρινών και σκαφών, Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, Διαδικτυακή Διεύθυνση <https://www.blueflag.gr/awards/2018>

OpenStreetMap contributors. (2018). *Πρόσβαση Μάρτιος 2018.*

Geodata.gov.gr . *Πρόσβαση Μάιος 2018.*

Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Συστάδων <http://www.clusterobservatory.eu> . *Πρόσβαση Μάιος 2018.*

espa.gr. Πρόσβαση κατά την περίοδο Ιουνίου 2017 έως Φεβρουαρίου 2018.

geofabrik.de. Πρόσβαση Μάρτιος 2018.

Special acknowledgment made to OpenStreetMap contributors and Geofabrik for their high quality data and unwavering dedication to bringing open data to the world of research.

